پرۆژەی (٥٠) کتێب بۆ
ناساندنی گەورە پیاوانی کوردی مسوڵمان
کتێبی سێیەم

بونیادی خێزان و پەروەردەکردنی تاک

لە دیدی کاک ئەحمەدی موفتی زادەوە

سەروەت عەبدوڵلا

بونیادنانی خێزان و
پەروەردەکردنی تـــاك

لەدیدی بیریاری کورد(**ئەحمەدی موفتی زادە**)وە

بسم الله الرحمن الرحیم

تەنها بە ناوی خوای گەورە و کاربەجێ

بۆ پەروەردان و خزمەتکردنی زیاتر بە ڕەوتی ڕۆشنبیری و هەستکردن بەو بۆشاییەی کە لە کتێبخانەی کوردیدا لە بواری ناساندنی گەورە پیاوان و بیریارانی مسوڵمانی کوردەوە هەیە، بیرمان لە پرۆژەیەکی لەو جۆرە کردەوە و بڕیارماندا ئەگەر تەنها هەوڵێکیش بوو لەو بوارەدا پرۆژەی (٥٠) کتێب لەسەر گەورە پیاوانی کورد و ئیسلام و خاوەن مەکتەب و هزر و بیریار و سیاسەتمەدار و خاوەن قوربانی و هەڵوێستی بەرز و ناوازە کارێک بکەین، هەر بۆیە پرۆژەکەشمان ناونا «پرۆژەی ناساندنی گەورە پیاوانی کوردی مسوڵمان»، لێرەشەوە ڕایدەگەیەنین هەر بەڕێزێک دەتوانێ نوسینەکەی (بەرهەم)ەکەی بنێرێت بۆمان، ئەوا بەپێی ڕێکەوتنێک لە نێوانماندا لێی وەردەگرین و پاش پەسەندکردنی دەخرێتە پرۆژەکەوە.

ئەو گەورە پیاوانەش کە لەبەرچاومان گرتوون لە دەستپێکی کارماندا «کاک ئەحمەدی موفتیزادە - کاک ناصری سوبحانی - مامۆستا سەعیدی نورسی - مەلای گەورە - مامۆستا شێخ محمدی خاڵ - ئەحمەد زەهاوی - مامۆستا محمدی شارەزووری .... هتد»

وە هەروەها چەندانێکی دیکە کە لەو بوارانەدا بەڕێزیان دیارە و خزمەتیان کردووە.. خوای گەورە گشت لایەک موەفەق بکات...

پرۆژەی (ناساندنی گەورە پیاوانی کوردی مسوڵمان)

کاوە ...
٢٠١٤/٣/٨

خاوەنی پرۆژە
سەرۆ... عەبدوڵڵا
٢٠١٤/ ٣/٨

بونیادنانی خێزان و پەروەردەکردنی تـــــاك
لەدیدی بیریاری کورد(ئەحمەدی موفتی زادە)وە

سەروەت عەبدوڵلا

٢٠١٤

چاپی دووەم

بسم الله الرحمن الرحيم

ناسنامە

- ناوی کتێب: بونیادی خێزان و پەروەردەکردنی تاک لە دیدیی بیریاری کورد (کاك ئەحمەدی موفتی زادە)وە
- نووسەر: سەروەت عەبدوڵلا
- بابەت: کۆمەڵناسی
- پیتچن: ئیمان وشیار
- دیزاینی بەرگ: سەروەت گوڵەسەر
- نۆرەی چاپ: دووەم
- ساڵی چاپ: ٢٠١٤
- نرخ: ٣٠٠٠
- چاپخانە: سیما
- تیراژ: (١٠٠٠) دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ـ سلێمانی

ژمارەی (١١٤٨)ی ساڵی (٢٠١٢)ی پێدراوە

*****

ناوەڕۆک

پێشکەشە بە:

* دایکی ئەزیزم، بە دۆعاکانی ئەو دەژیم، زۆر ماندو بوو، بۆئەوەی من لەوانی دیکە کەمتر نەبم!

*هاورێ و هاوسەرم (بەهرە گوڵئەسەر).

* هەموو ئەوانەی بەبێترس دەست دەکەن بە گیرفانیاندا و لەماڵی خۆیان دەبەخشن بە هەژاران.

* رۆحی پێشەوا (قازی محەمەد)، بۆئەوەی لەسەر خاکی کوردان گیانی دەرچێت (سێدارەی) هەڵبژارد.

* نووسەر و کورد دۆست (ئیسماعیل بێشکچی)، لە پێناوماندا زۆر ماندووە.

پێشەکی

دوای ئەوەی کتێبی دووەم (کاك ئەحمەدی موفتی زادە، هەوڵێك بۆ ناساندنی بەشێك لە بۆچوونە پەروەردەیی و فکریی و فەلسەفییەکانی) چاپکراو سوپاس بۆ خوا کەوتە بازاڕەوە زۆرێك لە دۆست و هاوڕێ و خۆشەویستانم بە تەلەفون و نامەو ئیمەیڵ پەیوەندیان پێوەکردم و دەستخۆشیان کرد و ئومێدی بەردەوامیان خواست، ڕۆژێکیان دۆستێکی خۆشەویستم، خاوەنی چوار منداڵە تەلەفۆنی بۆکردم دوای دەستخۆشی ووتی:"کاك سەروەت، خۆت دەزانی خاوەنی چوار منداڵم، بەڵام ئێستا حەزدەکەم ژنم نەهێنایە تا پێشتر ئەم کتێبەم نەخوێندایەتەوە!" کاتێك ئەم وشانەم بیست سوپاسی پەروەردگارم کرد، کە سوپاس بۆخوا کارەکەمان بە ئەنجام گەیشتووە و بەرهەمەکان بەرهەمدار دەبێت.. لەوکاتە بڕیارمدا ئینشاللە لە کاتێکی دیکەدا ئەو بەشەی تایبەتە بە خێزان و بوونیادی خێزان و پەروەردەکردنی تاکەوە و لەشێوە و قەبارەیەکی دیکەدا بە زیادکردنی چەند باسێکەوە چاپی بکەمەوە و ئەمجارە هەوڵبدەین زۆرترین کەس سودی لێوەربگرێت و بەوانەی ئاشنا بکەین هێشتا خێزانیان بونیاد نەناوە و دەیانەوێت ئەوکارە پیرۆزە بکەن، سوپاس بۆخوا وا ئێستا ئەم کارەشمان کرد...

ئەوانەی ئاگادارن لەبەرهەمەکانی پێشووترمان دەزانن (کاك ئەحمەدی موفتی زادە) کێیە و لە کوێوە هاتووە و پەیامەکەی چی بوو، بۆ کوێ و چۆن ڕۆشت! چی کردوو ویستی چی بکات و ڕێگەیان نەدا! لەبەشی یەکەمی ئەم کتێبە بۆئەوانەی ئەم بەرهەمە دەخوێننەوە و نازانن (موفتی زادە) کێیە، ئەوا دەیانبەینە ئەودیوی شیشەکانی زیندانەوە و لە چوار چێوەی زیندانە وەحشەتناکەکانی ئێراندا و لە درزێکی بچووکەوە (کاك ئەحمەد)یان پیشان دەدەین، ئەو ڕۆحەی پێ ئاشنا دەکەین وەك چرا لە ناو هەموو زیندانییەکاندا وەستاوە و بە خەندەیەکی پڕ لە میهر و خۆشەویستییەوە قسەدەکات و، ئومێد بە ژیانیان بۆ ڕوون دەکاتەوە و حەماسەتی بەرگەگرتنی نارەحەتییەکانیان بۆ باس دەکات، غیرەت دەخاتە بەردەمیان و خۆشەویستی ئەوانی دیکەیان بۆ دەکاتە دەرمان و دەیخاتە سەر برین و ئازارەکانیان... ئەو پیاوەیان پیشان دەدەین بۆتە حەبی ئارام بەخش، بۆتە باوکێکی نیانی، بۆتە مامۆستایەکی میهرەبان، پێیدەڵێن: ئەو پیاوە

دەبینیت، ئەها ئەو جەلادە شیلاقی لێدەدات، کەچی ئەو بە زەردەخەنەوە تەماشایی دەکات و دۆعایی خێری بۆ دەکات...؟ ئائەوە کاك ئەحمەدی موفتی زادەیە!!

لە بەشی دووەمیشدا پێی دەڵێین: ئەم بەرهەمەی لەبەردەستدایە یەکێکە لەو کتێبانەی کە بۆتە پێویستییەکی بنەڕەتی بۆ هەموو ئەو کوڕ و کچانەی دەیانەوێت خێزان دروست بکەن یان دروستییان کردووە، ئەویش بەهۆی ئەو بابەتانەی پێکیانهێنانەوە، بەهۆی ئەو هەموو باسە گرنگانەی (کاك ئەحمەد) وروژاندونی، بەهۆی ئەو کێشانەی خستوونیەتە ڕوو لە کاتی ئەنجامدانی پرۆسەی هاوسەرگیری و چارەسەرکردنیان، ئەم بەرهەمە کلیلی تێگەیشتنی ئێمەی گەنجانە لە دونیای خێزانداری و چۆنییەتی مامەڵەکردنمانە لەگەڵ ئەو دونیا فراوانەی هاوسەرێتیدا! پەنجەرەیەکە بۆ بینینی بەرپرسیارێتیمان بەرامبەر بە تاك و کۆمەڵگە، ئەو لاپەڕانەی لەم کتێبەدا دەیانخوێنییەوە فێرت دەکات کێشەی خێزانی چییە و کامیان بە ئەرزشە و دەبێت بە گرنگییەوە بۆی بڕوانین و نەهێڵین تەشەنە بکات و، کامیان کەم بایەخە و پێویست بەوە ناکات لەخۆمانی گەورەبکەین. لە دوتوێی ئەم بەرهەمەدا قورسترین کار بۆ کوڕان و کچان ئاسانکراوە، کە زۆرترینمان لە کاتی دەستپێکردن و بڕیاردان بۆ هاوسەرگیری دێتە ڕێگەمان و هەر لە هەنگاوەکانی سەرەتاوە دەبێتە مایەی بێزار کردن و قەلەقبوون و چەندین ڕۆژ خەوزڕاندنمان، ئەویش ئەوەیە: تۆ بڵێیت ئەو کچەی هەڵمبژاردووە ئەوەبێت لە ئایندەدا خۆش بەختم دەکات؟ تۆبڵێیت لەم هەڵبژاردنەدا هەڵەم نەکردبێت؟ ئاخۆ خودا بەم هەڵبژاردنەم ڕازییە و مایەی خۆشبەختییە؟ یان کچان دەپرسن: تۆبڵێییت ئەم کورە ئەوەبێت چاوەڕێم دەکرد؟ دەتوانێت خۆشبەختم بکات؟ ئەبێت چۆن دونیا ببینێت و ئامانجی چی بێت؟ تۆبڵێی شوی پێبکەم زەرەرم بێت، ئەی ئەگەر نەیکەم قازانجمە؟ چۆن بزانم قازانجمە....؟ لەم کتێبەدا وەڵامی ئەم پرسیارانە و چەندین پرسیاری دیکەت دەربارەی پرۆسەکە دەستدەکەوێت، چونکە لێرەدا ئەو پێوەرە گرنگانە خراونەتە ڕوو کە پێویستە بۆ هەڵبژاردنی کچێك، یان هەڵبژرادنی کوڕێك...

ئەم کتێبە باسی بەرەکەتی منداڵ و گرنگی بۆ خانەوادە دەکات، بۆت ڕوون دەکاتەوە چۆن پەروەردەی بکەیت، ئەو هۆکارە سەرەکیانەت بۆ شیدەکاتەوە کە دەبێتە سەبەبی خراپ و باش دەرچوونی منداڵێك، پێت دەڵێت بۆچی تاکی ئەم کۆمەڵگەیەی ئێمە ئەوەندە ئیزدواجییەتی شەخصییەتیان هەیە! باسی پەروەردەکردنی منداڵت بۆ دەکات بەوشێوەیەی دەتوانیت کۆمەڵگەی پێ بگۆڕیت...

ڕێزگرتن لە دایك و باوك ڕوون دەكاتەوە و بەرپرسیارییەتی نەوەكان بەرامبەر باوان باس دەكات...
ئەم كتێبە دێت لە دیدی (كاك ئەحمەد)ەوە ئەو بنەمایانە دەخاتە بەرباس و شرۆڤەكردن، كە دەبنە مایەی دروستكردنی كەسایەتی تاك و لە كۆمەڵگەدا پێگەی پێدەبەخشن و هەڵسوكەوتەكانی ئاڕاستە دەكەن! ئەم كتێبە دەیەوێت ئەرزش و گەورەیی بۆ تاك و پەروەردەكردنەكەی بگەڕێنێتەوە، دەیەوێت پێمان بڵێت: ئەگەر كۆمەڵگە خانوویەك بێت، ئەوا تاك خشتەكانییەتی و خێزانیش وەستای دروستكردنی ئەو خانووەیە...!
لە بەشی كۆتایی ئەم كتێبەدا (خۆشەویستی دەبێتە نورێك و دڵی ئەو تاكە ڕۆشن دەكاتەوە كە لە پێشتردا پەروەردە كراوە...)، (دیدگای كاك ئەحمەد بۆ خۆشەویستی) لەم بەشەدا دەخرێتە بەرباس و لێكدانەوە، ئەو دەلاقەیە پیشانی خوێنەر دەدرێت كە لێیەوە كۆمەڵگەیەكی لێوان لێو لە خۆشەویستییەكی ڕاستگۆیانە دەبینێت! لەم بەشەدا (حب) دەبێتە دەستكەلامان بۆ پتەوكردنی نێوانی تاكەكانی كۆمەڵگە، خۆشەویستی هەژاران دەبێتە ئەصڵ و كۆمەڵگەی پێبەختەوەر دەكرێت! هەر لەم بەشەدایە دەردەكەوێت (موفتی زادە) قوتابخانەیەكی حوبی دروستكردووە و لە ڕێگەیەوە جیهان ئازاد دەكات! بەشی كۆتایی وەڵامی ئەو پرسیارەت دەداتەوە: ئەوە چۆن بوو (موفتی زادە) توانی هەشت ساڵ لە زیندانی ئینفرادیدا بەرگە بگرێت و لەجیاتی ڕوخان و هەرەس هێنان خۆی بگرێت و مێخی غیرەت زیاتر بەناخی زەویدا بەرێتە خوارەوە؟

سەروەت عەبدولا

هەڵەبجەی شەهید

٢٠١٢/٢/١٨

رۆحێکی نوورانی لە کوچە تاریکەکانی زینداندا!

بەندە لە نووسینەکانی دیکەمدا هەوڵمدا ئەوەندەی بۆم دەکرێت ئەو زانیارییانەی دەستم کەوتن برۆمە ناو ژیانی دنیای دەرەوەی زیندانی کاك ئەحمەدەوە و ئاشنای بکەم بە خۆشەویست و ئەوانەی گرنگی بە ژیانی ئەم پیاوە دەدەن، لێرەدا دەمەوێت لەبەر دوو مەبەست بەکورتی بچمە ئەودیوی شیشەکانی زیندانی(ئەوین) و ژیانی ئەم پیاوە رۆح پۆڵاینە لەوێوە بگێڕمەوە و خۆڕاگریی و هەڵسوکەتە حەکیمانەکانی بکەمە وشەو مێژووی بنووسمەوە!

یەکێك لەو هۆکارانەی وایکرد لە سەرەتایی ئەم کتێبەدا ئەم باسە دابنێم پەیوەندی بەلایەنێکی تەکنیکی نووسینەوە هەیە، ئەویش ئەوەیە لە ئێستادا زۆرن ئەوانەی ناوی(کاك ئەحمەد)یان بیستووە، بەلاّم کەمن ئەوانەی ئەم پیاوە و هەڵوێستەکانی دەناسن و دەزانن! بۆیە تائێستاش وا پێویست دەکات ئێمە پێش ئەوەی قسە لەسەر بابەت و بۆچوونەکانی کاك ئەحمەد بکەین دەبێت بیناسێنین و هیچ نەبێت پێشەکییەك دەربارەی کەسایەتی و زانایی و مەعریفەکانی بگێڕینەوە لەدوای ئەم پێشەکییەوە بچینە ناو بۆچوونەکانی، جا ئەمەش لەلایەکەوە ناساندنی موفتی زادەیە، لەلایەکی دیکەوە ئامادەکردنێکی رۆحی بەرامبەر و خوێنەرە بۆ گوێگرتن لە باس و بۆچوونەکانی، ئەمەش یەکێکە لە تەکنیکەکانی کاریگەر بوونی قسەکانی (کاك ئەحمەد)، خۆی دەڵێت: دەبێت سەرەتا زەمینە بسازێنیت و رۆحی بەرامبەر ئامادە بکەیت بۆ قسەکانت ئەوکات دەتوانیت ئەوەی دەتەوێت پێی بڵێت و تێی بگەیەنیت، ئێمەش بە هەمان نییەتەوە ئەم کارەمان کرد.

هۆیەکی دیکەش پەیوەندی بەو پرۆژەی نووسینەمەوە هەیە، کە ئینشاالله لە ئایندەیەکی نزیکدا کاری لەسەر دەکەم و لە ئێستادا هەنگاوم بۆناوە، ئەویش بریتییە لە پەرینەوە بۆ ناو زیندان و گێڕانەوەی چیرۆکەکانی زیندانی ئەم کەڵە پیاوە و کەشف کردنی ئەو لایەنانەی وایکرد (موفتی زادە) بە درێژایی زیاتر لە (دەساڵ) توانی بە رۆحێکی مەزنەوە لە هەموو ئەوانە ئازاتر بێت کە لەدەرەوەی زیندان بوون! لە کۆتایی ئەم کتێبەدا زۆر بە کورتی هۆکاری ئەم خۆڕاگرییەیان خستۆتە بەر باس.... جا ئەمەی کە لێرەدا وەرمان گێڕاوە و وەك خۆی بلاّومان کردۆتەوە سەرەتایەکە بۆ ئەو کارەی ئایندەمان...

زۆرن ئەوانەی لە زینداندا لەگەڵ کاک ئەحمەد ژیاون و بۆ ماوەیەك دوورو نزیك بە کردارو گفتاری ئاشنا بوون، بەتایبەت لە دووساڵی ئاخیری تەمەنی زیندانی. بۆیە ئەم پیاوە بەو هەموو دەردی سەری و ئەشکەنجە و ئازارەدا تێدەپەڕێت. ئەوەی لێرەدا دەیخوێنیتەوە بریتییە لە گێڕانەوەی یەکێك لەو دەیان زیندانییەی لەگەڵ (کاك ئەحمەد)دا ژیاوە و لەو ماوەیەی لەگەڵیدا بووە بە هەڵسوکەوتوو و رەفتار و گوفتارەکانی سەرسام بووە. ئێمەش لێرەدا هەوڵ دەدەین هاورێ لەگەڵ ئەم هاوڕێی موفتی زادە دا سەفەرێك بکەین بۆ ئەودیوی و دیوارە بەرزەکانی زیندانەوە بەو ژیانە ئاشنابین، کە لە دوورەوەی چاوو زانینی هەموو مانەوە گوزەراندوویەتی..

یەکێك لە ئەندامانی (رێکخراوی چریکەی فیدایی خەلق) بەناوی (ع ـ ب) لە زیندانی (ئەوین)، وەحدەی (٣٢٥) بەندی (٣) ماوەی (٢ساڵ)لەگەڵ کاك ئەحمەدی موفتی زادەدا زیندانی بووە. دەڵێت "وەحدەکەی ئێمە ١٢٠ کەس بوو، (٢٠)کەسیان لە کەسە ناودارەکانی وەك ـ عەباسی ئەمیر ئینتزام و بابك زهرایی بوون، کە ـ بابەك زەهری ـ لە سەرانی چریکەکانی فیدایی و لە گەورەترین تیرۆریستەکانی ئەو رێکخراوە بوو، باوکی و باوە گەورەی لە رۆحانییەکان بوون". ئەو برادەرەی کە ئەم باسەمان بۆ دەگێڕێتەوە لەوکەسانەیە کە سەرسامی ئەخلاقیات و هەڵسوکەوتی کاك ئەحمەدە: "کاك ئەحمەدی موفتی زادە لە زینداندا بۆ ئێمە وەك دەرزی ئازار شکێن (موسەکین) بوو، ئەو منی بەدفەڕو شەڕانی جەزبی خۆی کرد، من حەریص و تینوویی بووم و زۆر بەسۆراغی دەڕۆشتم".

لە خراپترین تا چاکترین کەسی ناو زیندانەکە رێزیان لێدەگرت و هەیبەتێکی تایبەتی هەبوو، پیاوکوژێك کە لەسەر شەقامەکان رێگەی بە خەڵکی گرتبوو، ٢٧ کەسی کوشتبوو کاتێك بە لای (کاك ئەحمەد)دا تێدەپەڕی لەشەرماندا سەری دادەخست، کاك ئەحمەدی موفتی زادە وەك مرۆڤێك خۆشی دەویست و موحیبەتی پێ دەدا، بەڵام ئەو لەتاو شەرم نەیدەتوانی تەماشای چاوەکانی بکات.

هەموو زیندانییەکانی ئەو (جەناحە) پێیان خۆشبوو لەگەڵ (کاك ئەحمەد) مامەڵەیەك بکەن، سلاوێکی لێبکەن و تەوقەیەکی لەگەڵدا بکەن، تەنها ئەو چەند ساتە کەمە بەسبوو بۆئەوەی چەند رۆژێك بەو لەزەتەوە ژیان بگوزەرێنن.

(بابك زهرایی) لە ئاستێکی زۆر بەرزدا یاری شەترەنجی دەزانی، لەگەڵ هەرکەس یاری دەکرد ئەوەندە موسەیتەربوو دیاری دەکرد بەرامبەرەکەی چۆن و بەچی (داشێك) دەجولێت جگە لە (کاك ئەحمەدی موفتی زادە)، ئەو تەنها کەس بوو کە لەو شارەزاتربوو! شانازی (بابك) ئەوەبوو کە دوای چەند مانگێك بۆ یەکجار لەگەڵ (کاك ئەحمەد) یاری کرد، ئەمەش چەندین کاتژمێر درێژەی کێشا. کاتێك یاری دەستی پێکرد هەموو بە بێدەنگی و بە ئارامی لەدەوریان کۆبوونەوە، کاتی نوێژکرن و نانخواردن دەستیان هەڵدەگرت و دوای دەستیان پێدەکردەوە.

زۆر پاكوخاوێن و بە لەزەت نانی دەخوارد، زۆربەی جار ئاوگۆشت یان نۆکاو بوو. نۆکەکەی جیادەکردەوە و نانی ورد دەکردە ئاوەکەیەوە، پاشان خوێی زیاتری دەکرد بە نۆکەکەدا ئاوا زۆر حەزی لێدەکرد. هیچ کەسێك ئەوەی لێی دەمایەوە هەڵینەدەگرت، بەڵکو دەیڕشت، تەنها (کاك ئەحمەد) نەبێت ئەوەی لێی دەمایەوە هەڵیدەگرت و پاشان حەزی لێدەکرد و دەیخوارد!

کاتژمێر (سێ و نیوی شەو) ئەو کاتەی هەمووان خەوتوون و شەیتان زۆرباش دەستەلاتی هەیە بەسەر مرۆڤەکاندا، ئیرادەکان زەعیفن بۆنەوەی لە خەولێسین، ئالەو کاتەدا کاتێك ئاو چۆرە چۆڕی بکردایە و (بەلۆعەی ئاوەکە بەباشی نەبەسترایە) لەخەو هەڵدەستاو دەیگرتەوە و دەیفەرموو:"حەیفە نابێت ئەم نیعمەتە بە هەدەر بدرێت".

من ئەوکاتە گەنج بووم و شتێکی وام نەدەزانی، نە قسە کردن، نە پرسیارکردن، هەمیشە سەرنجم لە هەڵسوکەوت و جموجوڵی (کاك ئەحمەد) دەدا، و لەخوام دەویست کارێکی هەبێت و بیسپێرێت بە من. هەرچەند پێم خۆشبوو وەك کوڕی کاری بۆ بکەم، بەلام هیچ کات ڕێگەی نەدەدا کاری بۆ ئەنجام بدەم. چەندین جار کە دەچوو بۆ حەمام من (خاولی)م بۆ دەبرد، نەیدەهێلا کەس کاری بۆ بکات، هەرکات پێداگریان بکردایە دەیووت: کوڕم! هێشتا قاچەکانم توانایی ڕێوڕۆشتنیان هەیە، بۆیە دەبێت خۆم کارەکانم ئەنجام بدەم.

بابك زەهرایی، صەمیمیەتێکی تایبەتی بە کاك ئەحمەدەوە هەبوو، زۆر بڕوای پێی هەبوو، ئەگەر کێشەیەکی بۆ پێش بهاتایە دەچوو ڕاوێژی پێدەکرد. کاتێك کە (ئیمام خومەینی) نامەی بۆ (گوربا چۆف) نووسی، ئەوان داوایان لە (بابك زەهرایی) کرد لەوبارەیەوە بۆچوونی خۆی بلێت، ئەگەر بیوتایە قبوڵمە لە ڕابردووی خۆش دەبوون، ئەگەر ڕەدی بکردایەتەوە خۆی گیردەکردەوە لە زیندان. ڕاوێژی بە کاك ئەحمەدی موفتی زادە کردبوو، ووتبووی: ڕاستگۆیانە بۆچوونی خۆت بلێ.

ئەویش ووتبووی: ئیمام بە بۆچوونی خۆی کارێکی باشیکردووە، بەڵام من مارکسیستیم.
ئەوان بابەك و ئەوانەی وەك بابەك بیریان دەرکردەوە بە خانەی خراپ بوو دەزانی و دەیانگووت: مونکەری خودان.

ئەگەرچی لەگەڵ ئەحمەدی موفتی زادە دوو لوتکەی جیاوازن، بەڵام یەکتریان قبوڵ دەکرد. کاك ئەحمەد وەك ئەوانی دیکە بابەکی بە خراپ بوو دانەدەنا و خۆشی دەویست.

بەرپرسانی زیندان لە کەسە (لومپنەکان)* ی باشوری شاری تاران بوون. هەموو ڕۆژێك بۆ سەرژمێری کردنمان دەهاتنە ژورەوە، ڕۆژێکیان من دەستم خستبوویە سەرشانی هاوڕێکەم و وەستابووم، ووتی: گوێرەکەی تەزیوو لەبەردەمی باوکیشتدا بەوشێوەیە دەوەستیت؟!!! زۆر زمان پیس بوون کەسیان وەك مرۆڤ تەماشا نەدەکرد. بەڵام تەنها لە (کاك ئەحمەد) شەرمیان دەکرد، کە دەچونە لای لە دەرگایان دەدا تا فەرمووی نەکردایە نەدەچوونە ژوورەوە، ئەگەر وەڵامی نەدایەتەوە دەیانزانی لە حاڵی نوێژ خوێندندایە بۆیە موزاحیمی نەدەبوون و دەگەڕانە دواوە و نەدەچوونە ژوورەوە. لە دەرگاوان و حەرەس تا گەورەترین بەرپرس ئەشکەنجە دەدرا هەموویان لە (کاك ئەحمەدی موفتی زادە) شەرمیان دەکرد، ئەویش لە قیافە و قەد و باڵای نەدەترسان، بەڵکو لە نیگا و مەعنەوییەتی شەرمیان دەکرد. ئەو کەسانەی ئەشکەنجەیاندا زۆر پاشگەز و پەشیمان بوون، هەریەکیان بە بەڵایەك گرفتار بوو. (حاجی مەهدی) (لوغمی) پێدا تەقییەوە و سێ بەشی جەستەی نووقسان بوو. ووتبووی: پاداشتی ئەنجامی ئەشکەنجەدانەکانی (ئەحمەدی موفتی زادە)م وەرگرت، بیستبووم ووتبوویان ئەگەر خۆشبەخت بووینایە ئەرکی ئازاردانی (ئەحمەدی موفتی زادە)یان بە ئێمە نەدەسپارد!

یەکێك لە زیندانییەکان ئەفسەری هێزی ئاسمانی بوو، لە پیلانی کودەتادا دەستی هەبووە، بۆیە زیندانی کرابوو. لەگەڵ (کاك ئەحمەد) پێکەوە بوون. دەیووت: چەندین ساڵ نیزامی بووم و هەموو جۆرە مرۆڤێکم بینیوە - دەستەڵاتدار، سەرسەخت، باش، خراپ - بەڵام هەرگیز نەمدیووە مرۆڤێك ئەشکەنجە بدرێت و شەقازللە بخوات و زەردەخەنە لەسەر لێوەکانی نەبڕێت! کاك ئەحمەدی موفتی زادە لە کاتی ئەشکەنجەدانیدا بە زەردەخەنەوە دەیڕوانی بۆ ئەشکەنجەدەرانی، جا زەردەخەنەی مەسخەرەکەرو گاڵتەجاڕانە نا، دڵی بۆ بەدبەختی ئەشکەنجەدەرانی دەسوتا.

*) لومپن: بەکەسی خۆفرۆش و وەڵوات و شەلات و گەلاچ. دەگوترێت

لەگەڵ هەموو کەسێکدا بە موحیبەت بوو، ئەوانی دیکەش موحیببەت لەوەوە فێربوون. (دکتۆر شیرازی) کورد بوو لە حەوشەکەدا نانی بە مێروولەکان دەدا ئەم وانەیەش لە (کاک ئەحمەد)ەوە فێربوو بوو. دەیگووت من هیچ کارە نیم هەمووتا دەتوانن ئەحمەدی موفتی زادە بن. خوای گەورە هیدایەتی لە دڵی هەمووتاندا ڕواندووە تەنها پێویستی بەوەیە چرا بگرنە دەستتان و حەرەکەت بکەن. دەربارەی ئەوەی کە دین چرای هیدایەتە و مرۆڤ دەبێت چۆن حەرەکەت بکات، سیانزە لاپەڕەی بۆ نووسیبووم.

ئەو تەنها دەیگوت :"مرۆڤ بە"، ڕێزی بۆ هەمووکەس دادەناو لەگەڵی بە موحیبەت بوو، هەرگیز نەمبینی بەکەسێك خراپە بڵێت، نەمبینی کەسێك نەفرین بکات، ئەو تەنانەت دوژمنەکەشی نەفرین نەدەکرد. بۆچوونی موفتی زادە دەربارەی دوژمنەکانی ئەمە بوو دەیگووت: کوڕم! گریانەی ئەوە بکە لە کۆلانێکەوە تێدەپەڕیت و منداڵێك بەردێکت تێدەگرێت و بەر سەرت دەکەوێت و سەرت دەشکێنێت، تۆچی دەکەیت؟ تۆش دەرۆیت و حەقی خۆت دەکەیتەوە و سەری دەشکێنیت؟ نا ئەوانە منداڵ گەلێکن و بەرد دەگرنە منی ڕێگوزار.

مرۆڤێکی گەورەبوو زۆر گەورەبوو! بێئەندازە دۆعای بۆ هەموو مرۆڤەکان دەکرد و دەیگوت:" خدای اگر می شود همه دردهای عالم را به من بده تا کسی دردمند نباشد. "، واتە "خودایە ئەگەر دەکرێت هەموو دەردەکانی عالەم بدە بەسەر مندا تا کەسێك دەردەدار نەبێت". تەنانەت ئارەزووی ئەوەبوو دوژمنەکانیشی دەردەدار نەبن!. هەروەها دەیفەرموو:" بەخودا قەسەم ئامادەم تەواوی عومرم بە ئەزییەت و ئازار و ئەشکەنجەوە ببەمە سەر، و لە قیامەتیشدا بە ڕسوای لەبەرامبەر خواوە بوەستم و عەزاب بدرێم بە مەرجێك تەواوی بەندەکانی خودا لە خۆشبەختیدا بن...خودایا! لەبەر خاتری من هیچ بەندەیەکی خۆت عەزاب مەدە..."[1].

کاك ئەحمەدی موفتی زادە هیچ تاوانێکی نەبوو، ئەوان تەنها لەسەر دین و کارکردن بە قورئان دەستگیریان کردبوو. ڕۆژێکیان چەند منداڵێك بەشێوەی کۆڕ لە تەلەفزیۆندا قورئانیان دەخوێن، زۆر زۆر گریا و ووتی: کوڕم! دەبینیت ئەوانە قورئانیان وەك یاری گرتووە، لەکردەوەدا چەنێك لە قورئانەوە دورن. دەیفەرموو: تاوانی من پارێزگاری کردنە لە قورئان. کاك ئەحمەد دەیگوت:

---

[1] (http://www.vahdateslami.blogsky.com/۱۹/۱۱/۱۳۹۰/post-/۱۰۵

تەماشای ئەمڕۆ مەکە لەم چوار دیوارەداین، ڕۆژێك دێت دەبینیت ئەندێشەو ڕێگای من پەیرەوی زۆر دەبێت. من ئەمڕۆ بەدیهاتنی ئەو قسەیەی ئەو دەبینم.

ڕۆژێکیان هاتن و وتیان : جگە لە (ئەحمەدی موفتی زادە) و چەند کەسی دیکە، هەرکەسێکتان سەنەدێك و بەڵگەیەك بهێنێت و (دە)ڕۆژ مەرەخەسی وەربگرێت. (لەبەرئەوەی ـ کاك ئەحمەد ـ کاریگەری لەسەر زیندانییەکان دادەنا ڕێگەیان نەدەدا بۆ هەوا گۆڕینیش بێتە حەوشەکەوە، بۆیە هەموویان دەکردە دەرەوە تەنها ئەو نەبێت). من بەڵگە و سەنەدم نەبوو، بەڵام لەوانەیە بڕوا نەکەن، من مەرەخەسیان پێدام و هەروەك ئامۆژگارییەکانی (کاك ئەحمەد) لەکاتی خۆیدا گەڕامەوە، بەڵام چونکە ناوم لەناو لیستی ئەو زیندانیانەدا نەبوو کە مەرەخەسیان پێدرابوو ڕێگەیان پێنەدام و گەڕامەوە و (دە) ڕۆژی دیکە بە مەرەخەسی چوومەوە، پاشان خۆیان هاتن بە شوێنمدا، بەرپرسەکەیان وتی: بۆچی خیانەتت کرد؟ ووتم: من ئەهلی خیانەت نیم، دەقیقەن هەمان ڕۆژ گەڕامەوە بەڵام ڕێگەیان نەدا بێمە ژوورەوە. شەوێ لە خەوما کوڕێکی تەمەن یەك ساڵەیان پیشاندام، وتیان ئەمە کوڕی تۆیە، لێکدانەوەکەیم لە (کاك ئەحمەد) پرسی فەرمووی: کوڕم! خودا کوڕێکت پێدەدات و کاتێك کوڕەکەت تەمەنی دەبێت بەیەك ساڵ تۆ لە زیندان مەرەخەس دەبیت،دەقیقەن بە هەمان شێوە بوو.

من زمانی ئینگلیزی لە (کاك ئەحمەد سنگی)ەوە فێربووم، ئەو بیست ساڵ لە هەندەران بوو، مامۆستای زمانی ئینگلیزی بوو. زۆر باش فێری زمانی ئینگلیزی کردم، بەڵام هیچی دیکەی فێر نەکردم، وەلێ (کاك ئەحمەدی موفتی زادە) هەمو شتێکی فێری من کرد. بەرخوردی لەگەڵ هەرکەسێکدا بکردایە دینی تێدا دەوەشاند. دەتوانم لە یەك ڕستەدا بڵێم: "ئەحمەدی موفتی زادە بەمانای واقیعی ئینسان بوو". ئەو باسی دینی نەدەکرد، ئەهلی قسە کردن نەبوو تەنها بە مەعنەوییەت، بە ئەخلاق و شەخصیەت و ویقار (دین)ی دەوەشاند. کاتێك هەواڵمان بیست لە زیندان مەرەخەس بووە، تەنانەت ئەوانەش کە حوکمی سێدارەیان هەبوو لەبەر خاتری حوکمەکەی خۆیان نارەحەت نەبوون، بەڵکو لەبەر خاتری دوورکەوتنەوەی (کاك ئەحمەد) لێیان حەسرەتیان دەخوارد.

مرۆڤ ئەگەر هاوسەر یان منداڵەکەی لەدەست بدات دوای (١٨ساڵ) کەم کەم ئاسای دەبێتەوەلەلای، بەڵام من دوای (١٨ساڵ) تائێستا (ئەحمەدی موفتی زادە)م لەلا ئاسایی نەبۆتەوە، تائێستا یەك ڕۆژ

له هه‌موو یادگارییه‌كانم نه‌سڕاوه‌ته‌وه كه له‌گه‌ڵیدا بووم. من مرۆڤێكی باش نیم، به‌ڵام ناتوانم خیانه‌ت له‌گه‌ڵ كه‌سدا بكه‌م، ئه‌گه‌ر تیكه تیكه‌م بكه‌ن ناتوانم درۆ له‌گه‌ڵ كه‌سێكدا بكه‌م.

جارێكیان له كۆبوونه‌وه‌یه‌ك له توركیا باسی (دین و انسان)كرا منیش باسی (كاك ئه‌حمه‌د)م كرد، یه‌كێك له‌وان زۆر به‌گه‌وره ته‌ماشای (كاك ئه‌حمه‌د)ی كرد. له هه‌ر مه‌جلیسێكدا باسی انسانییه‌ت و دینداری بكرێت من (كاك ئه‌حمه‌د) وه‌ك نمونه‌ی انسانییه‌ت باس ده‌كه‌م.

هه‌ركه‌سێك ئه‌وی خۆش بوێت منیش خۆشمده‌وێت و، شانازی ده‌كه‌م له خزمه‌تی (ئه‌حمه‌دی موفتی زاده)دا بووم، من ئه‌وكاته ده‌ركم به‌وه نه‌ده‌كرد ئێستا دوای (١٨ ساڵ) ده‌زانم چه‌نێك پێویستم پێیه‌تی، ده‌زانم ئێستا ئێوه‌ش قه‌دری نازانن.

((دوای سێ كاتژمێر له قسه كردن))، ئه‌گه‌ر تا به‌یانی باسی (ئه‌حمه‌دی موفتی زاده) بكه‌م پێم خۆشه و ماندوو نابم.ئه‌م شه‌و دووای(١٨ساڵ)خۆشترین شه‌وی منه.

له‌وه‌ڵامی ئه‌م پرسیاره‌دا، كه خۆشترین یادگاریت له زینداندا چی بوو؟ ووتی: ئه‌وكاته‌بوو كه له‌سه‌ر بینینی كاك ئه‌حمه‌د كوته‌كم خوارد.

بەشی یەکەم

بونیادنانی خێزان و پەروەردەکردنی منداڵ

باسی یەکەم: بونیادنانی خێزان

سەرەتایەك لە بارەی (کۆمەڵگە، خانەوادە، تاك{پەروەردە})

یەکێك لەبابەتە زۆر گرنگ و ئەساسییەکانی کۆمەڵگە, بابەتی(خانەوادە)یە. خانەوادە بنەڕەتی کۆمەڵگەیە, کۆمەڵگە ئەوەی وتراوە (شار, دێ, ناوچەیەك) بەهەموو ئەمانە دەوترێت کۆمەڵگە, ئەوەی کە ژمارەیەك لە ئینسانگەل زیندەگی تێدا دەکەن پێی ئێژن (کۆمەڵگە). خانەوادە، واتەماڵێك کەپێکهاتووە لە ژن و شوویەك و دوو, سێ, یان چەند منداڵێك, بەمەش ئێژن(خانەوادە).

کۆمەڵگە لەچییەوە دروست دەبێت؟ شارێك, سەد هەزار, سەد و پەنجا هەزار, یان پێنج ملێون دانیشتوی هەیە, لەچی پێکدێت؟ دیارە بەگشتی لە خانەوادەگەل پێکدێت. ئەوە خانەوادەکانن یەك لەگەڵ و شارێکی گەورە یان بچوك, دێیەکی گەورە یان بچوك دروست دەکەن. هەر شتێکی گەورە کەدروست بووە لەسەرەتادا چەند شتێکی بچوك بووە. شتە گەورەکە کاتێك محکەم و دروست دەبێت, کە شتە بچوکەکان محکەم و دروست بن, بۆ نمونە (ماڵێك) دروست دەبێت لەچەندان بلۆك و خشت و ئاجۆڕ و دار... ئەم جۆرە وەسائیلانە, کاتێك ماڵەکە فرە قایم و محکەم دەبێت, کەئەو شتگەلە وا کەوتونەتە یەك و ماڵەکەیان دروست کردووە, قایم و محکەم و دروست بن، ئەگەر ئاجۆڕەکان, یان خشتەکان, یان ئەو دارگەلە وا بەکار دەهێنرێت زۆر سست و شل بێت لە کۆتایدا ماڵەکەش وا دەبێت!

کۆمەڵگە وەك ماڵێك وایە, ئەو شتە بچوکگەلە وا کۆمەڵگە دروست دەکات, وەك دانە دانەی خشتگەل و ئاجۆڕگەل و دارەکان وایە, کاتێك کۆمەڵگە قایم و محکەم و دروست و سالم دەبێت, کەئەو جوزئە بچوکگەلە وادەکەوێتە یەك و کۆمەڵگەی پێ دروست دەبێت ئەوانە سالم و دروست بن, ئەگەر ئەوانە ناسالم و نادروست بن لە کۆتایدا کۆمەڵگەش نادروست و ناسالم دەبێت.

جا کاك ئەحمەد، وەك کاری هەمیشەی بۆئەوەی زۆرتر بەرامبەری تێبگەیەنێت و ڕونکردنەوەیان بۆ بدات دێت یەکدانە لەو نمونە زۆرانەی لە بەردەستیدایە دەیکاتە دەرگایەك و لە ڕێگەیەوە دەچێتە ناو بابەتەکانەوە، ئەو لێرەدا بۆئەوەی بیسەلمێنێت خانەوادە، کە بنەمای دروستکردنی کۆمەڵگەیە چەنێك کاریگەری دەبێت لەسەر دروستی و سالمی کۆمەڵگەیەك دێت نمونەیەکی شاری (سنە) دەکاتە دەستکەلای خۆیی و لەوێوە لەیەك کاتدا دەروازە بۆ چەند باسێکی گرنگ

دەکاتەوە، ئەوانیش باسی گۆمەڵگە کە بنەماکەی خێزانە، باسی خێزان کە بنەماکەی تاکەکانییەتی، باسی تاك کە بنەمای ڕەفتار و پەروەردەکردنە، ئەو بەم جۆرە دەستدەکات بە ڕوون کردنەوە، "ڕوداوگەلێك لەڕابردووی شاری سنە (ڕویاندا)، چونکە ناسالم بوو نەتیجەیەکی ترسناکی دروست کرد، گشتمان لەم یەك دووساڵەدا بینیمان کە چۆن کۆمەڵگەی ناسالم کرد.

زۆر بینیمان منداڵگەل چۆن لەناو شاردا ئازاری(توتکەسەگیان) دەکرد, ئەزییەتی بەچکە (پشیلە)و ئەم ولاخگەلەیان دەکرد, کە کەسە بێئینسافەکان ماوەیەك باریان پێدەبەن و لەوەودوا لەوەرزی پاییزدا بەرەلآیان دەکەن! منداڵگەل دەهاتن ئازاری ئەمانەیان دەدا. لەزۆر شوێندا بینیومە هەر لە خوار ئەو مەحەلەی خۆمانەوە کۆلانێك لە شەقامی(شوهەدا) ـ فەرەح ـ لەبەزامبەر کۆلانی(حەمام ئادەورش)ەوە دەچێتە خوارەوە کەلاوە و شتی تێدا بوو, چەندین جار لەوێوە تێپەڕیووم بینیومە (توتکە سەگ و پشیلەیان) هێناوە, تەنانیان خستۆتە ملیان و بەستونیانەتەوە بە دارەوە و داویانتەتە سەر دارقەلا! ئەنواع بێڕەحمی لەمنداڵگەلی مەعسومەوە, منداڵ کەمەزهەری صەفا و صەداقەت و صەمیمەتە... شتی ئاوامانە پێیانەوە دیوە. جانەمە باسێکە لە ئەرکی خانەوادە بەرزترە, ئەرکی گشت کۆمەڵگەیە, لەسەرەتادا ئەمە باس دەکەم, لەوەودوا دەچمە سەر باسی خانەوادە, ئەگەر موسوڵمانگەل وەزیفەی خۆیانیان بزانییایە! دەیانبینی ئەم منداڵگەلە مەعسومە نازانن و دەرکی ئەمە ناکەن, ئەم گیاندارە هەروەك ئێمە هەست بە ئێش و ئازار دەکات و بە ئازاردان ناڕەحەت دەبێت. منداڵگەلیان حاڵی بکردایە, منداڵگەلمان ئاوا بێڕەحمو دڵ سەخت بار نەدەهاتن! جارها بینیومە کەمنداڵ خەریکی ئازاردانی منداڵی تر، یان بەچکە پشیلە بوون, پیاوگەل و ژنگەل هاتوون تێپەڕیون و ئەصڵەن دانەچڵەکیون و لایەکیان نەکردووەتەوە, وەك ئەمە هیچ شتێك ڕووی نەدا بێت! {بزانن و بپرسن ئەوە بۆ وادەکەن؟!}

هەندێك جار,کە ڕوداوی بەم شێوەم دیوە دەستم کردووە بە قسەکردن لەگەڵیاندا, سەیرم کردووە ئەمانە بەچکەی بنیادەمن و فەهمیان هەیە و حاڵی دەبن و عاتیفەیان هەیە,"گەورە ناوێکی چڵکن دەڕژێت و ئەمانە بە شوێندا دەچن" لەسەرەتاوە بێڕەحمو دڵسەختێك کارێکی لەو جۆرە دەکات لەوەودوا ئەم منداڵگەلە حاڵی نابنو نازانن ئەمە تاوانەو دوورە لە ئینسانییەت دێن بەبێئەوەی دەرك بکەن ئەمە کارێکی خراپە ئەنجامی دەدەنەوە, ئەرکی گەورەکانە و دەبوایە حاڵییان بکردنایە, بەلآم حاڵییان نەدەکردن. زۆرجار ڕویداوە شتێك بەو جۆرەم کردووە و کەوتوم

بەسەریدا, دەستمکردووەتە قسەکردن، قسەکردن بۆ منداڵەکان و حاڵییانم کردوە, ڕوونم کردووەتەوە بۆیان ئائەو (توتکە سەگە)لەژێر دەستی تۆدا بێتوانایە, وەك ئەوە وایە تۆ لەژێردەستی ئینسانگەلی گەورەدا بێتوانا بیت. پێم دەوتن"ئێستا پێتان خۆشە من بێم بەو جۆرە ئازاری ئێوە بدەم؟"

سەیرم کردووە هەندێك جار حاڵی نابن, بە موحیبەتێکەوە تەنها بۆ حاڵی بوون چوم(گوێچکەیانم گرتووە و پرواندومە(بامداوە), توند سەریانم ناوەتە نێوان هەردوو دەستم و پرواندومە و زۆرم بۆ هێناون) بەموحیبەتێکەوە, زانیویانە مەبەستم ئازاردانیان نییە و بەڵکو مەبەستمە حاڵییان بکەم وتومە"ئەمە خۆشە؟" تەماشام دەکرد تێدەگەن و دەیان ووت"نەوەڵا خۆش نییە". ووتومە دەی ڕۆڵەکان, ئەو بەچکە پشیلە زمانی نییە قسە بکات, ئەویش بەو جۆرە ئازار دەچێژێت بەدەست ئێوەوە. ئێستا ئەگەر من بەو جۆرە ئازاری ئێوە بدەم کارێکی خراپ دەکەم، ئێوەش بەو جۆرە ئازاری ئەو دەدەن کارێکی خراپ دەکەن, حاڵی بوون و گۆڕاون و تەواو پێچەوانەی ئەوە کاریان کردووە! دەی ئەگەر گەورەکان لەناو کۆمەڵگەدا, هەر کەسێك بێت چی منداڵی خۆی بێت، یان هی خۆیان نەبوو بێت ئەرکی خۆیان بزانییایە و ئامۆژگاری منداڵگەلیان بکردایە. منداڵگەلی ئێمە بەو شێوە دروست نەدەبوون, کەوا دەیبینیت بەچاوی خۆت, ئەتیجەکەشی بوو بەوەی لەم(یەك, دوو) ساڵەدا دەرکەوت بەحەقیقەت ئینسان مات دەبێت, کە خوایا چۆن دەبێت بەچکەی بەنی ئادەم بێت و ئائەوەندە دڵڕەق و بێڕەحم و بێشەفەقەت بێت نیسبەت بە خودی بەنی ئادەم؟!!

بینیمان و ئاگادارین, لەناو ئەم گروهگەلەدا بوون{مەبەست حیزبە چەپەکانی سەردەمی ئینقلابە}, کە چییان دەکرد! چ جۆرە موسوڵمانگەلیان (ئەشکەنجە کوشت) دەکرد! نەك ئەوەی کوشتنی ئاسایی! ئەوە بەهەرحاڵ شتێکە و ئاساییە ڕقی بێت لە کابرا و گوللەیەکی لێ بدات و بیکوژێت! موسوڵمانگەلێکیان دەگرت,کە نمونەی صەداقەت و پاکیی بوون, لەبەرئەمە خیانەتیان نەدەکرد, لەبەرئەمە نەدەکەوتنە شوێن درۆ, نەدەکەوتنە شوێن تەڵەکەبازی, تا بەو جۆرە ئەشکەنجە کوژیان دەکردن کەبینیمان! بەحەقیقەت, وازهێنان لە باشیو خراپی و لایەنی سیاسی و لایەنی عەقیدە, کەبڵێیت, ئەم عەقیدەیەکی بووە و ئەو عەقیدەیەکی بوو, سەرفەنەزەر (واز هێنان) لەهەرچی شتە, تەنها باری ئینسانییەت لەبەرچاو بگریت. ئینسان مات دەبێت! کە

خوایە خۆ دڕندەترین دڕندە، ئەوەندە بێڕەحم و دڵڕەق نییە! هیچ دڕندەیەك نابینین، بەوشێوەیە لەزەت ببات لەئازاردانی هاوجۆری خۆی! جا هاوجۆری خۆی، چونکە جیاوازی هەیە،دڕندە پێی دەڵێن "دڕندە" نەفرینی دەکەین، لەوانەیە ئاژەڵێکی تر جیاواز لە هاوجۆری خۆی بخوات، ئەویش نەك ئەشکەنجە کوژی بکات! نا...ئەشکەنجە کوژی ناکات، پێویستی پێیەتی دەیکوژێت و دەیخوات، بەڵام ئەوە عەجایب ترە، کەئەشکەنجەی بدات و لەزەت ببات لەئازاردانی، لەو ڕووەدا کەهاوجۆری خۆیشی بێت لەناو ئاژەڵەکاندا نابینم، هیچ ئاژەڵێك ئەوەندە پەست و هیچ بێت، ئەوەندە کەسیف و زەرەرمەند بێت کەلەزەت ببات لەئازاردانی ئاژەڵێکی تر لەجۆرێکی تر چ جای لە جۆری خۆی!!

دەی خوایە! چۆن دەبێت بەچکەی بەنی ئادەم بێت، ئینسان بێت، کەدەبێت هەرچی خەصڵەتگەلی باشییە لەئینساندا جێگەی ببێتەوە و جێگە بگرێت، تاوەکو جیا ببێتەوە لەتەواوی ئاژەڵگەل؟! چۆن دەبێت بەچکەی ئینسان بێت و لەناو خانەوادەی ئینساندا پەروەردە بوو بێت، ئەوەندە دڵڕەق بێت کەبێت هاو جۆرەکەی خۆی بەبێ هیچ جۆرە تاوانێك، هەر لەبەرئەوەی کە خراپ نییە، هەرلەبەرئەوەی ناکەوێتە شوێن ڕێگەی ئەوانە. فەرز بکەین ڕێگەی ئەوانیش ڕاست بێت، لەبەرئەوەی ناکەوێتە شوێن ڕێگەی ڕاست و خاسی ئەوان، بێت لەزەت ببات لەوەی ئەشکەنجە کوژی بکات، بە عەزییەت و ئازارەوە بیکوژێت! لەبیرتانە، نەفرینی(ساواك)مان دەکرد، نەفرینی (موساد)ی دەزگای ئەشکەنجەی جاسوسی(ئیسرائیل)، نەفرینی(CIA)ی ئەمەریکی و (KGB)ی ڕووسی، کەئەمانە بێڕەحمن و ئازار و عەزییەتی خەڵکی دەدەن. دەی ئەوە منداڵەکانی خۆمان بوون ئاوایان دەکرد! خۆ کارگەلێکیان دەکرد شایەت دەزگاگەلی جاسوسی (ئێران و ئیسرائیل و ئەمەریکا و ڕووس)یش نەیان کرد، شایەت واقیعەن ئەوانیش نەگەشتبنە ئەو ئاستە لە تاوان و بێڕەحمی!

ئەوە بۆچی منداڵەکانی ئێمە وایان لێ هات؟ چۆن بەچکەی بەنی ئادەم، توانی لەهەرچی حەیواناتە خراپتر بێت، لەهەرچی حەیوانە زەرەرمەندتر و پەستتر و دڕندەتر بێت؟!

ئەوە ئالەوێوە سەرچاوەی گرت، ئەو (پەروەردە) بوو وایلێ کردن، لەو کاتەدا دەچوون ئانەو بەچکە بێ دەسەڵاتە کە کەمترین زەرەر و ئازاریان بۆ هیچ مەوجودێك نییە، دەیانگرتن و بەوشێوەیە ئەشکەنجە کوژیان دەکردن، ئازاریان دەدان و گەورەکانیش دەنگیان نەدەکرد! ئاگاداریان پێ نەدەدان، ئەمەش دەبوویە (عادەت) بۆیان، دەی کاتێك ئابەو جۆرە عادەتی گرت لەکۆتاییشەوە دەتوانێت پلەیەك ئەولاتر، ئازار و ئەشکەنجەی ئینسان بکات و دڵی دانەچڵەکێت! تازە ئیتر دڵێك بەمەعنایی

صەحیحی ئەم کەلیمە نەماوە بۆ ئەوان, واتە عاتیفە و ڕەحیمییەت, واتە شەفەقەت، ئەمانە نەماوە بۆیان هەرلەمندالّییەوە فێری بێڕەحمیو بێشەفەقەتی بوون! لە گەورەیدا ئیتر بێ شەفەقەتیو بێڕەحمی ئاسانە بۆیان.

ئەو گشتە تاوانەی دیمان لەم ئینسانگەلەوە, عیللەتی ئانەوە بوو لە کاتی خۆیدا فێری بێڕەحمی و تاوان کردن بوون, کە گەورەکان گشتمان خەتابارین, چ نیسبەت بە مندالّی خۆمان, چ نیسبەت بە مندالّی باقی موسولّمانگەل, لێرەدا ئیتر باس باسی خانەوادە نییە باسی کۆمەلّگەیە. هەر مندالّێك دەبینرێت لەناو کۆمەلّگەیەکدا, کەکارێکی ناڕەوا دەکات, هەر موسولّمانێك بەرپرسە, چ باوكو دایکی, چ باقی موسولّمانگەل, کەئاگاداری بکاتەوە, هەر کەس دەبینێت و هەر کەس خەبەر پەیدا بکات ئەمان کرد. ئەنجامەکەی ئاوا بوو کەبینیمان. کەواتە ئەگەر خانەوادە باش بێت, کۆمەلّگەش باش دەبێت، ئەگەر خانەوادەگەل بیانزانیایە خۆیان ئیسلامی پەروەردە بکردایە, بەچکەی ئینسانیان پەروەردە بکردایە, مەوجوداتێکیان پەروەردە بکردایە واتای ئینسانەتییان بزانیایە, شەفەقەتیان ببوایە, عاتیفەیان ببوایە, لەکۆتایدا و لەسەر ئاستی کۆمەلّگەش وایان لێ نەدەهات بچن بەچکە پشیلە و توتکەسەگ, یان ئەو ئاژەلّگەلەی وا بەرەلاّدەکران ئازار بدەن! لە کۆتایشدا وایان لێ نەدەهات ببنە ئەو تاوانکارانە".

قۆناغەکانی بونیادنانی خێزان

پرۆسەی هاوسەرگیری

تەمەنی دروست بۆ هاوسەرگیری:

وەك دیارە سەرەتای دروست بوونی هەر خانەوادەیەك لەو کاتەوە دەست پێدەکات، کە کوڕێك بڕیاردەدات کچێك بە ناونیشانی هاوسەری ئایندەی دیاری بکات و لە بەرامبەریشدا کچێك بڕیاردەدات ئەو کوڕەی هاتۆتە داوای وەك هاوسەری ژیانی قبوڵی بکات، لە دواتردا کەسە نزیکەکانی هەر دووکیان دەستدەکەن بە ئەنجامدانی ئەو ڕێو شوێنانەی بۆئەو مەبەستە پێویستە کە بەپێی دابوونەریتی کۆمەڵگەکان دەگۆڕێت، بەڵام لای (کاك ئەحمەدی موفتی زادە) لەبەرئەوەی باسی دروستکردنی خانەوادە زۆر لەوە گرنگترو قوڵترە کە بەداخەوە لە ئێستادا بیری لێدەکرێتەوە دێت پێش هەموو شتێك قسە لەسەر ئەو تەمەنە دەکات کە کوڕو کچ بڕیاری هاوسەرگیریان تێدا داوە، دەڵێت"لەئیسلامدا ئەرك ئەوەیە، ئەگەر کۆمەڵگە کۆمەڵگەیەکی ئیسلامی بێت لەگەڵ کوڕ و کچ گەیشتنە(بلوغ) بەشەرائیتی موناسیبەوە هاوسەرگیری ئەنجام بدەن. (جامەبەستم(بلوغی جنسییە) نەك(بلوغی فکری)، چونکە دوو بابەتی جیاوازن لەیەك) ئەمە بەرنامەی ئیسلامە. بەڵام ئەمە کاتێك مومکینە کە کۆمەڵگەکە ئیسلامی بێت، چونکە لەکۆمەڵگەی ئیسلامیدا ئەگەر کوڕ و کچێك لەسەرەتای رشد(گەشەکردن)ەوە زەواج بکەن ئەو کێشانەی بۆیان دروست دەبێت تەنها کێشەی خۆیان نییە و لەهەموو ڕوویەکەوە ناخرێتە سەرشانی خۆیان, هەرچی موسوڵمانە گشتی براو خوشکەو بەیەکەوەن کێشەیەك بۆ هەر خێزانێك دروست ببێت وەك ئەوە وایە کێشەی هەموویان بێت، گشتیان دەستیان بەدەستییەوەیەتی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی.

بەڵام ئەگەر دیقەت بکەن و سەیرێکی کۆمەڵگەی خۆمان بکەین بەو جۆرە نییە! واتە وانییە کەئەگەر کێشەیەك بۆ خانەوادەیەك دروست ببێت موسوڵمانگەل گشتی دەست بدەنە دەستی بۆ کۆمەك کردنی، ئەصڵەن لەوانەیە هەتا هەندێك هەن زیاتر سەختیو کێشەیان بۆ دروست بکەن!

کاتێك کۆمەڵگە ئیسلامی بووایە ئەمە زۆر زۆر کارێکی باش و بەجێگە بوو, کاتێکیش کۆمەڵگە غەیری ئیسلامی بێت,کە کوڕ و کچێك هێشتا تەجروبەی زیندەگییان نییە و تاڵی و سوێرییەکیان نەچەشتووە, کێشەیەك فێرنەبوون و لەناو کۆمەڵگەشدا تەعاون و موحیبەت بەو جۆرەی قورئان دەفەرمێت﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى البِرِّ وَالتَّقوَى﴾* وجودی نییە! دیارە زەواج کردن لەسەرەتایی تەمەنی (گەشەکردن)ەوە کارێکی خراپە, چونکە کێشەی زۆر دێت بەسەریاندا لەجیاتی ئەوەی زەواج ئەو سەمەر و بەرهەمەی هەبێت کە رشد(گەشەی) کچ و کوڕ زیاد دەکات بەپێچەوانەوە لە ڕشدیان(گەشەیان) دەخات! دڵیان دەشکێنێتو ناتوانایان دەکات و نەشاتیان لێدەسەنێتەوە! چونکە ئەگەر کۆمەڵگە کۆمەڵگەیەکی ئیسلامی بێت خودی زەواج ڕێگەیەکە بۆ زیادکردنی ڕشدی(گەشەی) کوڕ و کچ, لەکاتێکدا لە کۆمەڵگەی غەیر ئیسلامیدا، چونکە تەعاون(کۆمەکی) نییە و کێشە زۆرە بەپێچەوانەوە لەرشد(گەشەکردن) دەکەون و هەرچی زیاتر بەرەو پێشەوە بچن و لەژیاندا سەکەوتوو بن بێتەوفیق دەبن! بۆیە ئەمە واقیعیەتێکە کە فەسادی کۆمەڵگە بۆتە هۆکاری دروست بوونی,کە دەبینین لەناو گەنجاندا بەداخەوە زەواج تەقریبەن فەرامۆش بووە, کوڕێك ناکەوێتەوە بیری زەواجەوە, تاوەکو تەواوی ماڵ و زیندەگیو ئیمکانیاتی دانەمەزرا بێت, لەدوای ئەوەی بەتەواوەتی دامەزرا هیچ کەموکورتییەکیان نەبوو تەنانەت زۆرینە وادەکەن زیادەشیان هەبێت! ئەو کاتە دەکەونە بیری زەواجەوە! ئەمەش مانای شارەزاییانە لەبارودۆخی کۆمەڵگە. دەزانن ئەم کۆمەڵگە وا پێویست دەکات کەتەقریبەن ناحەقیشیان نییە, بەڵام ئەگەر بەدوای بەرژەوەندیدا بگەڕێین, ئەمە بەرژەوەندی نییە, ئەمە لەبەر فەسادی کۆمەڵگەیە خەڵکی ناچارن بەو جۆرە بکەن، ئەگەر کۆمەڵگە فەساد نەبێت بەرژەوەندی ئەوەیە چ کاتێك مەسەلەی(غەریزەی جنسی) شکۆفە دەکات لەوجودی ئینساندا هەر ئەو کاتە ئیزدواج بکرێت، چونکە ئەو شکۆفە بوونی غەریزەیە، واتە کاتی ئیزدواجە, هەروەها لەوکاتەشدا چ کوڕ، چ کچ ڕۆحییەتی تێگەیشتن و شۆخی و تەفریح و لەگەڵ منداڵدا یاری کردن و شتێك کە منداڵ پێویستییەتی, ئەم جۆرە بابەتانە بۆ زیندەگی پێویستی زۆرتریان هەیە، تاوەکو ئەو کاتەی

---

*) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ} المائدة٢

تەمەنیان گەورەتر دەبێت, تەمەن گەورە بوو ئیتر ئەم ڕۆحییەت و نەشاتە نامێنێت, نێوانێکی زۆر دەکەوێتە نێوان(باوك و دایك) و منداڵەوە, نزیکییان نییە بەیەکەوە و سەرنجی یەکتری ڕاناکێشن. ناتوانن بەیەکەوە لەزەت لەژیان بەرن، بۆیە ئەگەر ئیمکانات هەبێت و بارودۆخ سازگار بێت و پەیوەندی ئیسلامی لەناو خانەوادەدا هەبێت, یان کوڕ و کچانێك هەبن پەیوەندی ئیسلامییان لەگەڵ براو خوشکانێکی موسوڵماندا هەبێت,کە ئیحساسی تەنیای نەکەنو بزانن کە براو خوشکانێك موسوڵمان هەن لەناو شارو دێو کۆمەڵگەکەیانداو بەدەمیانەوەنو تەنیایان ناخەن و هەرچی زوتر زەواج بکەن باشترە.

بەلاّم ئەگەر بزانن ئەو خەصڵەتە جاهیلییەی لەکۆمەڵگەکەماندا ڕەواجی بووە و ئێستاش هەر هەیە و کەس بەکەسەوە نییە و هیچ کەسێك بەدەم کەسەوە نییە! دیارە واباشە کە بە ناچاری لەزەواج کردندا خۆیان دوا بخەن تاوەکو کەمێك لە تەموری زیندەگیدا شارەزا دەبن, تاوەکو وایان لێدێت هەر کاتێك کێشەیان بۆ دروست دەبێت پەکیان نەکەوێت، ئەمە بەناونیشانی پێویستییەکە کەئەم درەنگ زەواج کردنە دەبێتە کارێکی (موباح)، ئەگەرنا کارێکی ناپەسەندە!

پێوەرەکانی هەڵبژاردن

بابەتی هەڵبژاردن لە دونیای مرۆڤەکاندا، لەلای هەندێك لە بیریاران بە خاڵی جیاکەرەی نێوان مرۆڤ و مەخلوقەکانی دیکە دەژمێررێت، چونکە ئێمە دەزانین یەکێك لەو نیعمەتە گەورانەی کە پەروەردگار بە مرۆڤەکانی بەخشیووە بریتییە لە بوونی (ئیرادە)، ئیرادەش، واتە من وەك مرۆڤ دەتوانم لە نێوان بکە و مەکەیەکدا یەکیان هەڵبژێرم! کەواتە ئیرادە بەدیوەکەی تریدا دەکاتە توانای مرۆڤەکان لە هەڵبژاردندا، هەر بەتێگەیشتن لەمەش مەسەلەی ئازادی مرۆڤ دێتەگۆڕێ و لەکۆتایدا قسە دەگاتە ئەوەی مرۆڤەکان ئازادن، چونکە ئیرادەیان هەیە، واتە دەتوانن خۆیان کارەکان هەڵبژێرنو ئەنجامی بدەن!

ئەم پێشەکییە کورتە یارمەتی دەردەبێت بۆ هەموو ئەو کەسە تەمەلاّنەی تەنانەت ناتوانن بیریش بکەنەوە! وادەزانن مرۆڤ بریتییە لە (ڕۆبۆت)ێك و لە ئاسمانەوە کۆنترۆڵکراوە و هیچی لەدەست نایە، لەباسی بابەتی پرۆسەی هاوسەرگیریدا یەکێك لە باتە زۆر گرنگ و بەرچاوەکان بریتییە لە

هەڵبژاردن و دیاریکردنی (کچ) لە لایەن (کوڕ)ەوە، هەروەك لەم باسەدا (کاك ئەحمەد) ڕوونی دەکاتەوە هۆکاری گرنگییەکەی لەبەرئەوەیە پەیوەندی ڕاستەخۆی هەیە بە ئایندەی ئەو دوو کەسەوە، لە هەمانکاتدا بنەماشە بۆ دروستکردنی شیرازەی خانەوادەیەك، هەرلەبەر ئەمەیە دێت لەمەسەلەی پێوەری (کوڕ و کچ) بۆ دەسنیشانکردنی یەکتری تەبەقە بەندییەکی گرنگ دەکات، کە دواجار گەورەترین ڕۆڵ دەبینێت لەوەدا کە کوڕان یان کچان بزانن ئایا ئەو بڕیارەی داویانە دروست بووە یان نا. جا (موفتی زادە) وەك پیشەی هەمیشەی لە سەرەتای ئەم باسەدا دێت بە دەروازەیەك دەستپێدەکات، کە دەکرێت ببێتە پێشەکی بۆ هەموو باسەکانی دوای خۆی، ئەو بۆئەوەی بەرچاو ڕوونی بداتە خوێنەرو فێریان بکات کاتێك بڕیاردەدەن لەسەر بنەمای ئیسلامی زەواج بکەن پێویستە چی بکەن و چی نەکەن، چۆن تەماشایی ئیسلام بکەن، سەرەتای باسەکە بەم جۆرە دەستپێدەکات:

ئیسلام بەمانای یاسا و سیستەمێکە، کەلە شاراوەترین کاردانەوەی دەروونی ئینسانەوە تا دەگاتە دیارترین کردار و بەرنامە و پەیوەندی ڕێك دەخات, لەناو ئێمەدا شتێکی نەماوە! لەکاتێکدا واقیعیەتی ئیسلام ئەمەیە بەرنامەیەکە بۆ ئینسانیەت کە هیچ بابەتێك لە بابەتی ئینسانی ناهێڵێتەوە کە سیستەمی بۆ دانەنێت و ڕێکی نەخات, هیچ بابەتێك ناهێڵێتەوە کەهەروا ئینسان بەرەڵا و هەرکەسێك بەزەوق و ئارەزووی خۆی چۆنی پێخۆشە بەرەو ڕووی بڕوات و ئەنجامی بدات کە ناهەماهەنگیگەل, بەرخوردگەل, هەر لەبەرەوە و وردە وردە بۆ کۆمەڵگە دروست ببێت. مەوازین و میقیاسی کوللی داناوە بۆ تەواوی بابەتی ئینسان هەر بەو جۆرەی کەوتم لەشاراوەترین کاردانەوەی دەروونی و ویژدانی ئینسان، تاوەکو دیارترین و ئاشکراترین کردار بۆ گشتی یاسا و پێوەری داناوە، بەڵام ئەوەندە هەیە ئەم یاسا و پێوەزانە گشتی(کوللی)ین, ئەزەر و دەرکی ئینسان پێویستە کەلەم(یاسا و پێوەرە) کوللییانە موتەناسیب لەگەڵ هەر شەرائیت و بارودۆخ و جەرەیانێك یاسای تایبەتی خۆی لێهەڵێجێنێت, ئیجتهاد واتە ئەوە.

ئیجتهاد و تەقلید دوو بابەتن هیچ ئینسانێك لەم دووانە بێنیاز نییە، هەر ئینسانێك میقدارێك(تەقلید) حاکمە بەسەر بیرکردنەوە و کردار و ڕەفتاریدا, میقدارێکیشی بە ئیجتهاد کار ئەنجام دەدات. جیاوازی لەسنوری توانایی و دەرك و زانیاری ئینسانگەلدا هەیە ئەوەی وا توانایی و دەرك و زانیاری زۆرتر بێت لەبابەتەکاندا ئیجتهادی زۆرترە و تەقلیدی کەمترە,

هەرچییەك دەرك و زانیاری کەم دەکات بەو نیسبەتە بە حوکمی گرنگی ئیجتهاد کەم دەبێتەوە و تەقلید زۆرتر دەبێت. بەهەرحاڵ ئەم پێوەرە ئیسلام وای دانەناوە کە فکری ئینسان قورس بکات و چوارچێوەیەك بۆ تەواوی جوزئییات لەبەرخورد لەگەڵ بێ ژمارە لەبابەتێك کە هەمیشە ڕوودەدەن، چونکە بابەتی ئینسانی لەژمارە نەهاتووە, هەر ڕۆژە و ئینسان چەندین بابەتی بۆ دێتەپێشەوە بۆ دانە دانەی ئەمانە بەرنامەی بۆ دابنێت کەئیتر جێگەی بیرکردنەوە نەمێنێت! نا...بۆ تەواوی بابەتی ئینسانی دەستەبەندی دەکات بەشێوەیەکی کوللی پێوەر و یاسای بۆ دادەنێت, جا فلانە ڕوداوو کە ئەمرۆ ڕوودەدات ڕووبەڕووبونەوە لەگەڵ ڕوداوێکی تردا, (من یان تۆ) ئەرکمانە کە تەتبیقی بکەین لەگەڵ ئەو پێوەرەدا واڵە ئیختیارماندایە تابزانین حوکمی بەرخوردمان لەبەرامبەر ئەم ڕوداوەوە, مەوزوعگیریان لەبەرامبەر ئەم لایەنەوە چۆنەو دەبێت چی بکەین. جائەم ڕوونکردنەوەیەم بۆئەوەدا کەوا تەصەور نەکرێت مەیدانێك بۆ زیهنی ئینسان نەماوەتەوە و هەرچی وشك و قایم دراوەتە دەستی ئینسان.

یەکەم: (ئەگەر بیرێکی وا بکرێتەوە)ئەوە زوڵمە لە ئینسان دەکرێت, **خوای گەورە ئینسانی بە** زیهن و تواناوە دروست کردووە چۆن بۆ زیندەگی مادی خۆی دەخاتە کارو بەهرەی لێدەبات بۆ زیندەگی مەعنەویش هەربەو جۆرەیە.

دووەم: ئەگەر قەرار بێت بۆ یەکە یەکەی بابەتەکان یاسا و قاڵب دیاری بکرێت دەبێت پڕ هەزار (ژوور)کتێب لەئیختیاری بەشەردا قەرار بدرێت کە هێشتا کافی نابێت! چونکە بابەتەکان سنوردار نین، هەریەکێك لە ئێمە ڕۆژانە (دە تا سەد) بابەتمان بۆ پێش دێت، ئەگەر قەرار بێت بۆ یەکە یەکەی بابەتەکان شت بنوسرێت ئەصڵەن کاغەزیش بەش ناکات! پێوەر و یاساکە بۆ بابەتی ئینسانی بەدەستە بەندییەك کوللی دانراوە لەسەر خۆمانە کە زیهنی خۆمان بخەینە کار لەڕووبەڕووبونەوە لەگەڵ یەکەیەکەی بابەتەکاندا چۆن ڕەفتار بکەین کە موتەبیق بێت لەگەڵ پێوەرە(عام و کولل)ەکەدا.

جا بە وجودی ئەوەی ئیسلام بەوجۆرە بۆ تەواوی بابەتەکانی(مەسائیلی) ئینسان پێوەرو ئصوڵی داناوە بەو کەیفییەتەوە وتم بەداخەوە! لەکاتێکەوە کە بەڕێوەبردنی ئیسلامی لە کۆمەڵگەدا شێوا وردە وردە هەر لەبەرەوە موسوڵمانگەل لە ئیسلام بێگانە بوون کەلەئێستادا حەقیقەتەن کردار و ڕەفتاری فەردی و گروپی موسوڵمانگەل, ئەخلاقی کۆمەڵایەتی و سیاسییان ئەگەر

حساب بکەیت لەوانەیە بێژی(١٪)ی خۆیان بەوە نازانن کە دیقەت بکەنو بزانن ئیسلام چی وتووە بەوشێوەیە ڕەفتاربکەن! بۆ نمونە بابەتی(شاییو شیوەن) کەسێك کە زەماوەند دەکات (چ کوڕ,چ کچ)هەرچەند هەردووکیان موسوڵمانن ئەمە لەزیهنیاندا ئامادەیی نییە کە بیربکەنەوە و بزانن ئیسلام لەوبوارەدا چی وتووە, چ دەستور و بەرنامەیەکی هەیە تاوەکو تبقی ئەوە ڕەفتاربکەن!

شیوەنێك ڕوودەدات و خانەوادەیەك عەزیزێکیان لەدەست دەدەن بیرناکەنەوە بزانن یاسا و بەرنامەی ئیسلام بۆ بەرخورد لەگەڵ ڕووداوێکی بەوجۆرەدا چۆنە و دەبێت چی بکەن. یەك نەفەر لە پەیوەندی لەگەڵ هاوڕێیەکیدا بیر لەوەناکاتەوە کە قییەم و ئصوڵ و پێوەر بۆئەم پەیوەنییە چییە و مەکتەبەکەی چی وتووە و دەبێت چۆن ڕەفتار بکات! هەروا بابەتە سیاسیەکانیش کەسێك کەچالاکی سیاسی هەیە یان گروپێك کەچالاکی سیاسییان هەیە هەرچەند موسوڵمانیش بێت لەچالاکییە سیاسییەکەی خۆیدا بیر لەوەناکاتەوە بزانێت ئیسلام لەم بوارەدا چ ڕێنماییەکی پێداوە لەکاتی ڕووبەڕووبونەوە لەگەڵ کەس و گروپێکی تردا چ موسوڵمان, چ غەیر موسوڵمان, چی یاسا و بەرنامەیەکی داناوە کە تبقی ئەو یاسا و بەرنامەیە ڕەفتاربکات. تەقریبەن ئەمانە لەناو خەڵکیدا مەترەح نییە! ئەو کەسە یان ئەو گروپە سیاسییە لەئەزموونی سیاسی خۆی سود وەردەگرێت لەبارەی سیاسەتەوە چی فێربووە لەوە بەهرە وەردەگرێت بۆ مەوزوعگیری لەبەرامبەر فلانە جەرەیان, یان فلانە کەس و گروپەوە جانێمەش ئەزموونی سیاسییمان لەچییەوە بەدەستهێناوە ئەگەر واز لەپێوەری ئیسلامی بهێنین؟ دیارە لەسیاسەتگەلی حاکم بەسەر دونیای ئەم ڕۆژەدا کە گشتی یان دژی ئیسلامییە، یان ئەگەر دژی ئیسلامی نەبێت بەلایەنی کەمەوە غەیری ئیسلامییە! واتە ئەگەر دژی ئیسلام دروست مەوزرعگیری نەکات ئەوەندە هەیە کەموافیقی ئیسلامیش کارناکات، جا ئەمە بەلایەنی کەمەوە! سیاسەتی حاکم لەدونیای ئەمرۆدا سیاسەتگەلێکە بەلایەنی کەمەوە غەیرە ئیسلامین کەسێکی موسوڵمان یان گروپێکی ئیسلامی لەو ئەزمونە سیاسیگەلەی وابەدەستی هێناوە لەم سیاسەتگەلە غەیرە ئیسلامییە سودوەردەگرێت کە چ جۆرە ڕەفتارێکی هەبێت لەبەرامبەر فلانە ڕوداو و جەرەیانەوە, فلانە کەس و گروپەوە. تەواوی بابەتەکانمان ئابەم شێوەیەیە! زهنی خۆمان دەخەینە کارو بەو ئەزمونانەی واهەمانە سودوەربگرین و یاسا و بەرنامە بۆ خۆمان دیاری بکەین بۆئەم کارە وا ئەنجامی دەدەین

یەن بۆ مەوزوعگیریان لەبەرامبەر فلانە بابەتەوە وەك ئەوەی لە زهنماندا شتێك بەو جۆرە نەبێت کەوامان لێبکات بیربکەینەوە و بزانین خۆمان دەدەینە پاڵ مەکتەبێك, ئێژین تابیعی مەکتەبی غەیر ئیسلامین, بیربکەینەوە و بزانین ئەم مەکتەبەی ئێمە بۆ ئەم بابەتە شتێکی هەیە؟ هیچ ڕێنماییەکی پێداوین؟ بەرنامەیەکی بۆ داناوین؟ بزانین ئەو بەرنامەیە چییە وەك ئەوە ڕەفتار بکەین. ئەصڵەن بەجۆرێك ڕەفتار بکەین هەروەك ئەوەی پرسیارگەلێکی بەوجۆرە نەیەت بە زیهنماندا. لە هیچ کام لەبابەتەکانماندا واناکەین جا مەسەلەی (شایی و شیوەن) دوو بابەتی گەورەن لەم بابەتانە. بەڕاستی(لەوانەیە! بەبێ موبالەغە ئەگەر لەساڵێکدا سەد جار زەماوەند لە دێیەکدا,لەشارێکدا هەبێت ورد لێی بکۆڵیتەوەو بەدواداچوونی بۆ بکەیت و بزانیت لەم (سەدجار)ەدا (یەکجار) بووە کەبیربکاتەوە یاسای ئیسلام لەبارەی زەماوەندەوە چۆنە و تبقی ئەوە ڕەفتار بکات, لەکۆتایدا وەلامێکی نێگەتیڤت دەستبکەوێت!). تەنها (یەك)جاریش شتی واڕووی نەدابێت کەبڕۆن یاسا و پێوەری ئیسلام بدۆزنەوە و تبقی ئەوە ڕەفتاربکەن, دەی چەنێك مایەی داخ و حەسرەتە, کەئینسانێك خۆی بەمەکتەبێك حساب بکات یان بەلایەنی کەمەوە ئەمەی لادروست نەبێت بزانێت مەکتەبەکەی ئالەم بوارەدا شتێکی وتووە یان نەیوتووە, ئەگەر نەیوتووە باشە بکەوێتە شوێن بیرکردنەوەی خۆی یان بکەوێتە شوێن(عورفی کۆمەڵگە), بەلام ئەگەر وتویەتی و تۆش خۆت بەکەسێکی سەربەو مەکتەبە حساب دەکەیت ئەرکت ئەوەیە شوێنی بکەویت.

چەنێك عەیبە, چەنێك دورە لە لۆژیکی سالمی ئینسانی کە کەسێك خۆی بەئەندامی مەکتەبێك حساب بکات، بەلام گەرەکی نەبێت کردار و ڕەفتاری خۆی تبقی پێوەر و بەرنامەی ئەو مەکتەبەی خۆی ئەنجام بدات؟ چ خۆدانەپاڵێکی درۆ و ناڕەوایە؟! لەولاشەوە چەنێك خۆشترە کە ئینسانێك کاتێك موقەیەدی پێوەری مەکتەبێك نییە خۆی نەداتە پاڵ ئەو مەکتەبە. یەکێك لەگرفتارییەکانی عەوامیلی ئینحراف بۆ گەنجەکانی کۆمەڵگەی ئێمە ئەمەیە کە ئێمە ئێژین موسوڵمانین, ئێژین کردار و ڕەفتارمان ئیسلامییە, فلانە(گەنج) کە زهنی ئەشکۆفێتەوە, بیری دەکرێتەوە, کردار و ڕەفتاری ئێمە دەبینێت، چونکە ئێمە ئێژین موسوڵمانین ئیتر وادەرك دەکات کە ئیسلام ئەمەی وتووە وائێمە خەریکین ئەنجامی دەدەین ئیسلام لەپای قسە و ڕەفتارەکەی ئێمەدا دەناسێت! چونکە ئەصڵ ئەوەیە کەکاتێك ئێمە ئێژین موسوڵمانین، واتە ئەوەی

واتەنجامی دەدەین لەئیسلامەوە فێربووین, دەستور و بەرنامەکانمان لەئیسلامەوە وەرگرتووە و ئەنجامی دەدەین، بۆیە فلانە گەنج حەقییەتی بەتەناسوبی ئیدیعایەك کە دەیکەین لەبارەی ئیسلامەوە بەکردار و ڕەفتاری ئێمە قەزاوەت بکات. دەی جا ئیسلام ئائەمە بێت واتێمە ئێژینی و ڕەفتاری پێدەکەین حەقییەتی لە ئیسلام موتەنەفیر ببێت، چونکە بەڕاستی ئەوە لەناوماندا بلاوە و ئێژینی و ئەنجامی دەدەین نابار و ناپەسەندە و لۆژیکی سالمی ئەو گەنجە کەهێشتا ئالودە نەبووە موتەوەجیهـ دەبێت کە خراپە و زەرەری هەیە و نادروستە, دەی لەولاشەوە ئێمە کاتێك خۆمان بە موسوڵمان دادەنێین ئاساییە واتێدەگات کەئەمانە واتێمە ئەنجامی دەدەین لەئیسلامەوەیە خۆ لەئیسلامیش شارەزا نییە و نازانێ ئیسلام شتێکە و ئەوانەی واتێمە ئەنجامی دەدەین شتێکی ترە و موخالیفە لەگەڵ ئیسلامدا. تا لەبەرئەوە موتەنەفیر دەبێت لە ئیسلام، ئەگەر وابێت ئەوە ئێمە خۆمانین بەکردار و ڕەفتارمان گەنجەکان لەئیسلام دور دەخەینەوە! چونکە کارگەل و شتگەلێك دەکەین کەبەناوی ئیسلامەوەیە(چونکە خۆمان ناو دەنێین موسوڵمان)، بەلام حەقیقەتەن خوێن تاڵ و نادروستە و کەسیفە و مایەی تەنەسورە کە ئینسان دووچاری دژایەتییەك بەو جۆرە ببێت یان مەوجودێك بێت پڕ ئیدعای بێ تەعەهود. دژایەتییەکە ئەمە خۆی بە موسوڵمان بناسێنێت کەچی ڕوویەڕووبونەوە و کردار و ئاداب و ڕەوشتی موخالیف(پێچەوانە)ی ئیسلام بێت. ئەمە دژایەتییەکە زۆر ئاشکرا و ڕۆشن, هەروەها لایەنی تری خراپی ئەم دژایەتی و ئیزدواجی شەخصییەتە زۆر زۆرە کەئیتر پێویست ناکات گشتی باس بکەین. خۆزگە, خەلکی ئەوەندە شەهامەتیان هەبوایە, ئەوەندە سەریح بونایە, ئەیان وتایە ئێمە موسوڵمانین! ڕایانبگەیاندایە موسوڵمان نین یان کاتێك ئێژن موسوڵمانین بەقسەکەی خۆیان ڕازی بن, هەروا سەرسەری و بێ‌مەعنا نەبێت، مەفهومی (محتەوا)پەیدابکات, قسەیەکی سەنگین بکات, کاتێك ئێژێ موسوڵمانم بزانێ مەکتەبەکەی کە ئیسلامە لەبواری هەر بابەتێکدا هەرچییەکی ووتوە تبقی ئەوە ڕەفتار بکات. جا ئێستا باسەیری ئەم بابەتی (زەماوەندە) بکەین, بزانین حەقیقەتەن تبقی ئیسلامە یان نەخێر؟ بابەتی زۆر زۆر مەترەحە لەم بوارەدا کەلەوانەیە ئەوەشی وادێت بەزهنماندا نەکرێت لە لێرەدا بە کورتی باسی بکەم, بەلام بەهەرحاڵ ئەوانەی وا گرنگە دەیانلێم. یەکەمین بابەت لە بابەتی(زەماوەند) لە ئیسلامدا لەبابەتی(تەناسوب لەنێوان کوڕ و کچ)دا, نوکتەیەکی زۆر زۆر ورد و گەورە هەیە لەم بوارەدا(تەناسوب),یان لەبواری (کەفائەت)دا, کە

وشەی(کەفائەت) لە زمانی فارسی و کوردیدا زۆر بەکارناهێنرێت، بەڵکو تەناسوب زۆرتر بەکاردەهێنرێت، کە عەجیب بابەتێکی ورد و دەقیقە!

ئینسان دوو لایەنی تێدایە، لایەنێکی(جسمی) و لایەنێکی(ڕۆحی)، یان لایەنی(مادی و مەعنەوی). ڕێنمای ئیسلام لەم دوو لایەنەدا دروست موخالیفی یەکترن، زۆر بەسادەیی ئێژمی. لەڕووی(جسمیی)ەوە دەستوری ئەمەیە تاوەکو دەکرێت لەڕووی نزیکایەتییەوە دورتر بن لەیەك، بۆ نمونە(برا و خوشك)حەرامە، هەتا دەکرێت خزمی نزیکیش کەمتر زەواج بکەن بەیەکەوە، تا دورتر بن باشترە. مەسەلەن لە دوو نەژاد لە دوو تائیفە کە لەلایەنی تایبەتمەندییەکەوە کە تەرکیبی جسمانی ئەمانە دروست دەکات تا دورتر بن بۆ یەکتری باشترە، لە ئێستاشدا هەندێك لە لێکۆڵینەوەی زانستییەوە ئەمە ڕوون بۆتەوە کە چ حیکمەتێکی گەورەی تێدایە!{واتە، لە ڕووی زانستییەوە ئەوە دەرکەوتووە ئەو کوڕ و کچانەی خزمی یەکن و پێکەوە زەواج دەکەن دواتر کە منداڵیان دەبێت دەبینیت منداڵەکەیان لە ڕووی جەستەییەوە ناتەواوە!}.

بەڵام لەڕووی (مەعنەوییەوە) لەڕووی ڕۆحی و دەروونییەوە کە حەقیقەتی ئەرزشی ئینسانی ئالەم بەشەدایە، تاوەکو نزیکتربن لەیەکەوە فەوقەلعادە عەجیبە! لەڕووی مادییەوە تاوەکو دورتربن باشترە، لە ڕووی مەعنەویشەوە تاوەکو نزیکتر بن باشترە. جانەمەی لەڕووی مەعنەوییەوە تا نزیکتر بن باشترە مەیدانێکی زۆر فراوان و گەورەی هەیە، سەدەها بابەت بۆ ئینسان مەترەحە، لە عەقیدەی، لە فکری، لە تایبەتمەندی ئەخلاقی، لە کردار و ئارەزووگەلی، لەزەوق و سەلیقەی لەم بوارەدا بەبێ ژمارە بابەت مەترەحە. لێرەدا ئێمە مەسەلەن گریانەی ئەوە دادەنێین کە مەسائیلی (مەعنەوی) ئینسان دەکەینە (سەد) بەشەوە، هەتا بکرێت لەم(سەد) فەقەرەدا (ژن و شو) زیاتر لەیەك بچن و تەناسوبیان زیاتر بێت، جانەم ڕوون کردنەوەیەش بدەم، (مەسەلەن گریانەی ئەوە دادەنێین کە(سەد) مەسەلە هەیە لە مەسائیلی مەعنەوی لە پەیوەندی دوو ئینساندا، ئەمانە گشتی هاو ئەرزش نین، هەمانە یەك مەسەلە ئەرزشی مەسەلەن دەیەها مەسەلە لەمەسائیلی تری هەیە، بۆیە ئەم مەسائیلانە ڕیزبەندی دەکرێن هەندێکیان کاریگەری دیاری کراوترە لەهەندێکی تری، هەندێکی ئەوەندە گرنگە کە زۆرێك لە ئەوانی تر لەژێرەوەی ئەمەوەیە، بۆ نمونە مەسائیلی پەیوەست بە (سەلیقەوە) مەسائیلی پەیوەست بە(زەوق) ئەمانە کەلە بابەتانێکن کە پەیوەستن بەحاڵەتی دەرونی ئینسانەوە، لایەنی(مەعنەوییەوە) ئەمە بەدەر

لەوەی کە دەکرێت ئەنجامەکەی لەدەرەوە حاڵەتێکی مادی پەیدابکات بە ئیعتباری تەعەلوقی بە ویژدانی ئینسانەوە خەصڵەتێکە (مەعنەوی). ئەمە جۆرێك لەو مەسەلانە, بەشێکی تر لەو سەد مەسەلە بریتییە لە(عەقیدە), واتە (جیهانبینی)(شناختی نیسبەت بە هەستی) هەستی چۆن دەناسێت؟ ئەم مەسەلەی جیهانبینییە, لەناو سەد بەش لە مەسائیلەکاندا لەڕووی گرنگییەوە لە بانترینیانە, گرنگترین مەسەلەیەکە کەلە(نێوان کوڕ و کچ)دا دەبێت تێگەیشتنی کەفائەت لەسەری حاصڵ ببێت, بەلاّم ئەو مەسائیلەی لە پێشەوە باسمکرد(لە زەوق و سەلیقە) ئەم حەز لەڕەنگێك دەکات, ئەو حەز لە ڕەنگێکی تر, ئەم حەز لە جلێك دەکات, ئەو حەز لە جلێکی تر, (کوڕ)حەز لەجۆرێك ماڵ دەکات, (کچ)حەز لەجۆرێك ماڵ دەکات, یان نەخێر مەسائیلی (سەلیقە) ئەم حەز دەکات بەرنامە بەو جۆرە ئیجرا بکات, ئەو حەز دەکات بەجۆرێکی تر, ئەمانە گشتی لەو سەد مەسەلانە گرنگن, بەلاّم دەیەها مەسەلە لە مەسائیلی(زەوق و سەلیقە) ئیختلافی تێدا بێت وەك ئەوە نییە لەمەسائیلی جیهانبینیدا ئیختلاف هەبێت.

مەسائیلی جیهانبینی لەئیسلامدا تەبەقە بەندی کراوە ئەوەی وا کوللی تر و ئەساسی ترە ئەوە ناوی نراوە(ئصول). (ئصوڵی عەقائید)واتە پایەکانی تەرزی تەفەکوری عالی ئینسان, جیهانبینی فراوان و گەورەی ئینسان, وەکو ئەوەی ئایا هەستی بەم نەزم و بەرنامەوە کەهەیەتی کە کەمترین لایەنی هەرەمەکی و بێنەزمی تێدانییە, هیچ شتێکی بێ قاعیدە نییە و هەرچی شتی هەیە خاوەنی ئصوڵ و پێوەری سابت و موسەلەمە کە دەکرێت ئینسان پەی پێبەبات و بەشێوەی ئصوڵی سابتی عیلمی قبوڵی بکات هەروا لەخۆیەوە و بەبێ ئیرادە و شعور و ئاگاهییەك حاکم دروست بووە و تەسەسولی پەیوەندی(عیللەت و مەعلولییەت) گەشتۆتە ئەمە واهەیە؟ یان نەخێر ئیرادەیەك حاکمە بەسەر ئەم هەستییەدا. ئەمە مەسەلەی دوو جۆر جیهانبینی ئصوڵی و بنیادییە ئەگەر ئالەم دووانەدا جیاوازییان هەبێت لەدەیەها مەسەلە لەمەسائیلی تردا تەوافوقیان هەبێت هێشتا بەیەك گەیشتنی ئەم (کوڕ و کچ)ە موەفەق نابێت! بەلاّم ئەگەر ئالەم مەسەلەدا(جیهانبینی) تەوافوقیان هەبێت لەدەیەها مەسەلە لەمەسائیلی پەیوەست بەزەوق و سەلیقە ئیختلاف(جیاوازییان) هەبێت مومکینە کاریگەری زۆری نەبێت ئەمە لەبەرچاو بگرن هەتا وەکو بکرێت لە(سەد) مەسەلەکەدا تەوافوقیان هەبێت.

جازۆر کەم هەڵدەکەوێت لەتەواوی ئەم سەد بەشەی دیاریمان کرد لەمەسائیلی مەعنەوی ئینسان لەنێوان کورِ و کچێکدا تەوافوق هەبێت. جاکاتێك دەزانین ئەمە ناکرێت لەهەموویاندا تەوافوقیان هەبێت ئەو کاتە تەبەقە بەندی دەکەین کامیان لەهەموویان گرنگترە کە تەوافوقی تێدابێت, کامیان کەمتر گرنگترە. مەسائیلێکی بەم جۆرە, وەك ناسینی هەستی, وەك جیهانبینی ئەساسی و گرنگ(واتە مەسائیلی ئەساسی و گرنگ لەجیهانبینیدا) ئەمانە لەزیندەگیدا نەقشیان زۆرترە, کاریگەری زۆرتریان هەیە لەتێگەیشتن یان تێنەگەیشتنی بابەتێکدا, کە ئەگەر جیهانبینییەکەیان وەك یەکتر بوو کاریگەری دەکاتە سەر تێگەشتنەکەیان, ئەگەر وەك یەکیش نەبوو دەبێتە هۆکاری لەیەکتری تێنەگەشتنیان, ئەمە لەکاتێکدا مەسائیلەکانی تریش کاریگەرییان هەیە؛ بەلاّم ئەو کاریگەرییە لەچاو کاریگەری جیهانبینییەکەدا کەمترە. تەرزی تەفەکور دەربارەی مەسائیلی فەرعی کۆمەڵگە ئەگەر جیاوازی تێدابوو هەر کاریگەری دەبێت و دەبێتە هۆکاری لەیەك نەگەیشتن، بەلاّم نەك بەئەندازەی جیاوازی لە(هەدەف)دا, ئەگەر ئەم دوو ئینسانە(هەدەف)یان لەزیندەگیدا فەرقی هەبوو ئەمە زۆرتر دەبێتە هۆکاری لەیەك نەگەیشتن, تاوەکو ئەوەی ئەگەر لەمەسائیلی فەرعیدا جیاوازبن, مومکینە لە سەد مەسەلەدا تەرزی تەفەکوریان جیاوازی هەبێت، بەلاّم نەقشی نەبێت لە شێواندنی پەیوەندی ئەم دووانەدا بەمەرجێك کە هەدەفیان وەك یەك بێت. جا هەموو بابەتەکان هەر بەم شێوەن، بۆیە بەسادەی ئێژم لەسەرەتای(زەواج)ەوە بیربکەنەوە, ئایا هیچ گرنگی دەدرێت بەئەم دوو لایەنە(مادی و مەعنەوی)یە. (جگە لەهەندێك نمونە مەحرەمگەلی موسەلەم بەیەکەوە زەواج ناکەن, ئەوەندەیان دەرك کردووە ئەم کارە ناکەن)، بۆیە لەباقی لایەنەکانی ترەوە گرنگی بەمە نادرێت هەتا زاناکانیشمان کاتێك زەواج دەکەن بیردەکەنەوە تابزانن ئەم مەکتەبە کە ئێمە خۆمان بەیەکێك لەپەیرەوانی دەزانین چی رێنماییەکی داوە بەئێمە؟ بەداخەوە لەسەرەتاوە کەدەست پێدەکەن بەبێ ئەوەی واهەست بکەن پەیوەندییەکیان هەیە لەگەڵ مەکتەبێکدا دەست بەکار دەکەن وەك عورفی کۆمەڵگە.

ڕێوڕەسمی داواکردن و مارەیی

لێرەدا (موفتی زادە) دێت قسە لەسەر مەسەلەی داواکردنی کچان دەکات، لە پاشانیشدا دەربارەی ناشیرینترین دیاردە قسە دەکات کە تا ئێستاش لە هەندێك ناوچەدا کاری پێدەکەن و بەداخەوە زۆرێك لە ئەنجامی ناحاڵیان لە دین بە دەستکەوتێکی دینی دەزانن، ئەویش بابەتی (شیربایی)ە، لە دواتردا پەیوەندی (مارەی و درۆ) دەبەستێت بەیەکەوەو بە خاڵی لاوازکردنی و سەرەتایەکی ترسناکی خانەوادەی وەصف دەکات، ئەو دێت بەو دیدە قوڵە ئیسلامییەوە دەست بەباس دەکات، کە هەرتاکێك لەبەرامبەر دروستکردنی کۆمەڵگە و خانەوادەیەکی تازە دروستبووەوە بە بەرپرس دەزانێت، موفتی زادە بەو بیرە فراوانە باس لە دین دەکات کە ڕۆڵی هیچ تاکێکی ناو کۆمەڵگە پەراوێز ناخات و هەمووی وا فێردەکات کەبەرامبەر بەوانی دیکە و خۆیەخت کردنیان بەرپرسن، بۆیە دێت ئەو باسە دەوروژێنێتەوە کە لە ئێستادا بە گوێچکە و زهینی زۆربەی زۆری موسوڵمانان غەریبە! ئەویش داواکردنی کوڕ بۆ کچ، کە ئەمیش بەیەك قاعیدەوە دەبەستێتەوە کە بریتییە لە (جیاوازی مەکە لە نێوان کوڕ و کچەکەتدا)، بۆیە دەڵێت"ئایا (دایکان و باوکان) بیردەکەنەوە بزانن ئەم داواکارییە چۆن دەست پێبکەن؟ چۆن باسی لەبارەوە بکەن؟ ئەصڵەن بیر لەشتی واناکەنەوە! لەکاتێکدا ئیسلام لەم مەجالەدا ڕێنمایی هەیە و بەرنامە پیشان دەدات کە(خێڵی زاوا)چی بکەن.

یەکەمین ڕێنمایی و بەرنامەی ئەوەیە کەجیاوازی مەکە لەنێوان(کوڕ و کچ)دا! ئەگەر کوڕێکی باش شك دەبەیت کەتبقی ئەو پێوەرانەی وا مەکتەبەکەت وتویەتی و تەناسوبی هەیە بۆ کچەکەت تۆ بچۆرە(داواکاری). ئایا تاوەکو ئێستا کۆمەڵگەی ئێمە لەبەر عورفێکی تەبەقاتی کەهەیەتی ئەمەی دەرك کردووە کە مومکینە (کچ) بچێتە داوای(کوڕ) کە دەکرێت(باوکی کچ) بچێتە(داوای زاوا)؟

وەلامەکەی دیارە کە نەخێر! دەی لەکاتێکدا لەئیسلامدا بەرنامەی عەمەلیمان بۆ دانراوە کارێکی ئاوابکەین، کەئەگەر کوڕێك خاسییەت و تەناسوبی هەیە لەگەڵ کچەکەتدا و زەواجی ئەمانە بەیەکەوە دەبێتە مایەی سەعادەت بۆ یەك, مومکینە خێڵی کوڕەکە زهنیان پێی نەشکێت و موتەوەجیه نەبن, تۆ(باوکی کچ) دەستپێشخەری بکە, چونکە ئەمە خێرە, ئەمە سەعادەتە خانەوادەیەکی موەفەق دروست دەبێت, هەرکەسێك دەستپێشخەرییەك بکات کە نییەتێکی خێری هەبێت عیبادەتێکی کردووە, ئەگەر ئەوان ئاگایان لەمە نییە تۆ ئاگادارییان بکەرەوە و پێیان بێژە، لەپاشانیشدا کاتێك داواکاری دەست پێدەکات چی دەوترێت؟ میقدارێك تەشریفات و میقدارێك ڕەد

و بەدل کردنی ئەلفازی بێ محتەوا! تەعاروفاتی هیچ و پوچ، وەك ئەوەی دووکەس بەیەك دەگەن دەست دەکەن بەقسەی بێ مانا"قوربانت بم، نۆکەرتم، شاگردتم" ئالەم کەلیماتە درۆ و بێ ئەساس و پوچانە، کەهیچ نابەخشێتە ئینسان و هیچ ئەساسێکی لە ویژدانی ئینساندا نییە جگە لەکارێکی هیچ و پوچ نەبێت!

(داواکاری)دەست پێدەکات بەهەندێك لەم کارە پوچانەوە، لەپاشاندا سەیردەکەیت یەك بابەتی تەواو ئەنگێن و ڕسواکەر دێتە پێشەوە، ئەویش (شیرواێ)، یان(شیربای)، یان بەفارسییەکەی(شیر بە ئاب)! واتە (نرخی شیر)! ئەمە مانای چییە؟! مانای ئەوەیە بە سەلامەتی(دایك و باوك)نێژن، چونکە ئێمە زەحمەتمان کێشاوە و کچمان پەروەردە کردووە لەبەرامبەر ئەمەوە دەبێت نرخی ئەو زەحمەتە وا کێشاومانە بۆ پەروەردە کردنی منداڵەکەمان لەتۆی (زاوا)ی بستێنین! دەی دوو مەوجود تەرزی ئەفەکوریان ئاوا بێت کەی لایەقی ئەوەن بەخۆیان بێژن دایك و باوك؟! ئایا حەیوانات،کە باوك و دایکن منداڵ پەروەردە دەکەن ئەوەندە پەستن لەبەرامبەر ئەمەوە منداڵیان پەروەردە کردووە کاتێك منداڵیان دەڕوات و خانەوادە بونیاد دەنێت، بێژن حەقی زەحمەتی ئەو ماوەمان دەوێتەوە؟ بۆ نمونە(کۆتر) زیندەگی زۆر ڕۆشنە بۆ هەمووومان، کاتێك دایك و باوکێك جوجەڵەکەیان پەرەوازە دەکەن(دەفڕێت) و دەڕوات زەواج دەکات لەگەڵ کۆترێکی نێردا، ئەم دایك و باوکە (کۆترە) داوای ئەوە دەکەن لەو کۆترە نێرە تازە کەزەواج دەکات لەگەڵ کچەکەیاندا، ئێمە زەحمەتمان کێشا، چووین بە(دەنوك) دانە دانە (دان)مان هێنا و کردمان بە قوڕگی ئەم کچەدا تاگەورە بوو، بۆیە بێنە حەقی زەحمەتەکەمان؟ هیچ حەیوانێك پەستی واناکات. دەی توخوا عەیب نییە ئینسان ئەوەندە پەست بێت منداڵی خۆی پەروەردە بکات لەبەرامبەرەوە لەسەنگەردا دابنیشێت، بەڵکو گەنجێکی کلۆڵی لێ قەوماو بێتە داوای کچەکەی و یەکسەر بێژێ ئادەی فرسەتە حەقی خۆمی لێ وەربگرمەوە جلم بۆ کردووە و نانم داوەتێ! هەی بەزیاد نەبێت(نان و جلێك)بەو جۆرە و لەلایەن دایك و باوکێکەوە بەئاوا بیرکردنەوەیەکەوە دراوە بە کچ! بەزیاد نەبێت کە پەیوەندی دایك و باوکێك لەگەڵ کچەکەیاندا بەو جۆرە بێت!

داخەکەم! ئەوەندە دوورین لە موسوڵمانی، کە مەفهومی دایك و باوکی ئەوەندە پەست بووە لەناوماندا، ئەوەندە هاتۆتە خوارەوە لە مەفهومی باوك و دایکی حەیوانات فرە فرە پەستتر و هیچتر بووە!! یەکەمین بابەتێکە کەمەترەح دەبێت لەدوای(داواکاری) بابەتی(شیربای)یە! ئەمە دوو بابەت کەدژی ئیسلامە. لەپاشانیشدا واوەیلا! بابەت و مەسەلەی (مارەی) دێتە پێشەوە لەم بارەیەوە شتی

زۆرم بیستووە. کەلەباسی (مارەییدا) چییان کردووە و چیان وتووە! هەتا ئەوانەی کە دەبێت ڕێنمایکەری خەڵکی بن ئاگادارم چی دەڵێن لەم بارەیەوە و چەنێك هەڵەو ناشارەزایانە قسەدەکەن! چەنێك بێ بەرپرسیارانە شوێن زەوق و دەرك و سەلیقەی خەڵکی کەوتن و قسەدەکەن! هەتا ئەوانەی کەئەرکیانە پێوەرەکانی دین بەیان بکەن بۆ خەڵکی و بەناوی زانای دینی دەناسرێن ئەوانیش هەروەك خەڵکەکە حەقیقەتەن هەوڵ نادەن بزانن دین چی وتووە، بەڵکو دەکەونە شوێنی ئەوەی بزانن(عورف)چی وتووە! داوای(مارەیگەلێك) کەهیچ کات جێگەی قبوڵ نییە بۆئەو دووانەی وا داواکاری دەکات نیوەی ئەو مارەییە, سێیەك و چواریەك هەتا پێنج یەکی ئەو مارەییە ئەگەر تەواوی کەلوپەلی زیندەگی خۆی بخاتە سەریەك و بیفرۆشێت ناتوانێت دابینی بکات! فلانە گەنج کە بۆ نمونە کاسبکارێکە سەرمایەکەی گریمان(٤٠ـ٥٠هەزار تمەنە) یان کارمەندێکە یان کاربەرێکە کە موچەکەی(٢٠هەزار تمەنە)دەڕواتە داوای کچێك داوای مارەیی (١٠٠ـ١٥٠هەزار تمەن)دەکەن بەداخەوە! بێئەوەی ئیحساسی مەسئولییەت بکرێت کەسانێك دەفتەری (زەواج و تەلاقیان) هەیە و بەناوی زانای دینی تەعین دەکرێن بێئەوەی ورد ببنەوە دێن(عەقدی زەواجی)نێوان ئەم کوڕ و کچە لەسەر مارەییەك بەوجۆرە دەبەستن! دەی جا ئا ئەمە دروستە؟!

زۆرتان شتێکی سادە دەربارەی مارەی ئاگادارن دەوترێت"هەر کاتێك ئەم کچە داوای ئەم مارەییە بکات ئەم کوڕە حازرە فەورەن و نەقدەن بەبێ هیچ بەهانە و تەعەلوقێك تەقدیمی بکات"، ئەمەش شەرتی مارەییە, مارەی یان دەبێت نەقد بێت و بدرێت یان ئەگەر نەقد نادرێت دەبێت حەقیقەتەن هەر ئەو کاتەش دوای ئەوەی عەقدەکە بەسترا, کچەکە بێژێ مارەییەکەم, کوڕەکە بێژێ هانێ. دەبێ ئاوابێت جالەم مارەییەدا کە ئێستا لەولاتی خۆماندا باوە لەسەد بەشدا بەشێکی واهەیە, کەهەر کاتێك کچەکە داوای بکات کوڕەکە سەهل و ئاسان بتوانێ فەورەن تەقدیمی بکات؟! باوەڕ بکەن لە سەد دانەدا دانەیەکی نییە بەو جۆرەی کەمن خەبەرم هەیە, دەی جا دیقەت بدەن بنەڕەتی خانەوادە لەسەر(درۆ)دادەنرێت! درۆکەش ئەمەیە کەئەم کوڕە ئێژێ"تەعەهود دەکەم هەر کاتێك تۆ داوای مارەیت کرد بێ بروبیانوو و ماتڵ بوون فەورەن تەقدیمی بکەم". دەی هەرلەو کاتەشدا خۆیشی دەزانێت(درۆ) دەکات و ناتوانێت, خانەوادەی خزمانیش دەزانن درۆ دەکات, هەموو لایەك لەوکاتەدا دڵخۆشن بە(درۆ), لەهەمان کاتدا بینای

زیندەگی یەك خانەوادەی تازە لەسەر(درۆ)دادەمەزرێنن! ئائەمە عەجیبە(مارەیی)یان هەرشتێك لە(کوڕ) دەسەنرێت یەکسەر بۆ کچ حەلاڵە, خانەوادەی (کچ)ئەگەر گەرەکیان بێت(قەرانێك)سود لەزاوا بکەن فەوقەلعادە کارێکی پەست و ئەنانییە, کەلەباسی(شیربای) دا وتمان! حەقی زەحمەت و ئەرکێك کەباوك و دایك توشیان بووە بەهۆی پەروەردە کردنی منداڵەکانیانەوە کە حەیوانات بەبێ منەت ئەنجامی دەدەن ئەمان دەیانەوێت لێی بسێنن, زۆر دەنائەتە! لەپاشانیشدا مەسەلەی مارەی کەئەوان وەریناگرن و بەکچ پەیوەستە, ئصوڵەن پەیوەندی بەئەوانەوە نییە و لەئیختیاری خودی کچدایە, کچێك کە رشد(گەشە) و فەهمی هەبێت, ئەوە هیچ کەئەرکی باوکە یان ئەرکی مەحکەمەیە کە تبقی مصڵەحەتی کچەکە ڕەفتار بکەن، بەلاّم نەك هەر بنەڕەت لەسەر درۆ و دەلەسە دانان, ئەوەنا!

جانەمە چەنێك کلۆڵییە بۆ کۆمەڵگەی ئێمە کە بنەڕەتی خانەوادەیەك دادەنرێت زاهیرەن تبقی بەرنامەی ئیسلامی, چونکە دێن وەك ئەوەی سیغەی عەقدی ئیسلامی ئەنجام بدەن,{وافەرز دەکەین لەکاتێکدا سیغەی عەقدی ئیسلامی ئەوە نییە بەخەیاڵی خۆیان سیغەی عەقدی ئیسلامی ئەنجام دەدەن} , واتە تبقی پێوەر و یاسای ئیسلام ئەم(کوڕ و کچ)ە خانەوادە دروست دەکەن و دەبنە(ژن و شو), بەلاّم کەچی جوزئییاتی مەسئەلەیەك کەمەترەحە لەنێوان ئەم دووانەدا بەرەسی بکە (لێی بکۆڵەوە) بزانە کامیان تبقی ئیسلامە؟ ئەوە شیربایی‌یەکە کەباسمان کرد, لەپاشانیشدا ئەمە مەسەلەی(مارەی)یەکە. چەنێك زەنەندەیە بەناوی ئیسلامەوە کوڕ و کچێك بکەونە یەك و زیندەگییەك هاوبەش دەست پێبکەن, بەلاّم لێکۆڵینەوە نەکرێت بزانرێت کەئیسلام لەناوا بابەتێکدا چی ڕێنمایی و بەرنامەیەکی هەیە، نەك تەنها لێکۆڵینەوە ناکرێت، بەڵکو ڕۆشن ڕۆشن و ئاشکرا ئاشکرا دەزانن بەرنامەی ئیسلام لەبابەتی مارەیدا چییە، (چونکە بۆ هەندێك خانەوادە ڕوون کراوەتەوە, کەمارەی یان پێشەکییەکە نەختی یان تەعەهودێکە لەهەر ساتێکدا داوابکرێت بەخاترەوە هەتا بەبێ ناوچاوتاڵ کردن, بەبێ ئەوەی پێی ناخۆش بێت بەتەواوی خاترەوە بتوانێت ئامادە بکرێت و بدرێتە ئەم کچە)ئەمەیان ڕوون کراوەتەوە, دروست خیلافی ئەم پێوەرە ڕەفتار دەکەن و خۆشیان ناو دەنێن موسوڵمان...

عەقدی زەواج

ڕەخنەکانی کاك ئەحمەدی موفتی زادە، لە (سیغەی عەقد) بە جۆرێکە مرۆڤ کاتێك هەڵوێستەیان لەبارەوە دەکات ئەو کاتە تێدەگات بە ڕاستی مەسەلەی خوێندن و مەراسیمی ئامادەکردنی مامۆستایەکی ئاینی هەروا بابەتێکی سادە و ئاسان نییە، بەڵکو یەکدانە لە فکرە و فەلسەفەی گەورەی لە پشتەوەیە! بەلاّم لەبەرئەوەی وەك موفتی زادە دەڵێت" هەرچی شتمانە بێگانە بوونە لە ئیسلام"، ئەم بێگانەییە بە جۆرێکە بۆتە مایەیی بێ‌ماناکردنی زۆرێك لە مەراسیمەکانی ئیسلامیش! چونکە وەك لە پێشترەوە ئاماژەی بۆکرا، ئێمە ئەوەندە بە غیرەت نین بڵێین کەسێکی موسوڵمان نین و کار بە ڕێنماییەکانی ناکەین، بەڵکو خۆمان بە دیندار دەزانین، بەلاّم دیندارێك کە خۆمان مەبەستمانە و بڕوامان پێیەتی نەك ئەو (دین) و موسوڵمانییەتییەی بۆمان هاتووە و لێمان داواکراوە، بۆیە لە کۆتایدا ئەوە دروست دەبێت ناومان موسوڵمان بێت، بەلاّم ڕەفتارمان بێگانە بێت بەدین! جا هەر لەبەرئەمە (کاك ئەحمەد) لەبارەی عەقدی زەواجەوە دەڵێت"ئێستا بابێینە سەر خودی (عەقد)ەکە، ئەصڵەن هەرچی شتمانە بێگانە بوونە لە ئیسلام! ئیسلام بۆ بەشەرە, بۆ مەوجودێکە عاقڵ و بەشعور, دێن (سیغەی عەقد دەخوێنن) چی ئێژن؟ کەلیماتێك ئێژن ئەوە هیچ مەعناکەی نازانن, هەتا ناتوانن تەلەفوز بکەن بە وشەکانەوە! (.....) هەراویەزم و جەنجاڵی دەنێننەوە, خودی ئەمە بەسە بۆ ئەوەی کەئینسانگەل فێری پوچی بکات، فێری ئەوەی بکات لەگەڵ ڕواڵەتدا جەرەیان پەیدابکەن (گرنگی بەڕواڵەتی شتەکان بدەن) و کارێکیان بە محتەواوە نەبێت!! ئەم(عەقدە)هەر دوو کەلیمە و سەرزارەکی هەروەك ئەو (تەلقین)ەی لەسەر قەبران بەزمانی عەرەبی دەیدەن، لەکاتێکدا (تەلقین) فەوقەلعادە مەتڵەبێکی گرنگ و گەورەیە کە ناکرێت لێرەدا باسی بکەم. ئەمانە گشتی مەسائیلێکن بۆ خەڵکی بۆ مەوجودێك بەشعور, کە خوای گەورە لەبارەیانەوە دەفەرمێت ﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾الرحمن٤. زمان و بەیانی پیشانداوە، تاوەکو لەڕێگەی زمان و بەیانەوە شت فێربێت و لایەنگیری بکات و حەرەکەتی ببێتە حەرەکەتێك خاوەن محتەوا و مەفهوم، کاتێك ئەم جۆرە شتگەلە لەناو کۆمەڵگەدا دەبینین بۆ(عەقدی) کوڕ و کچ میقدارێك کەلیمات هەڵدەڕێژن بەسەریەکدا کە هیچ مەعنای نازانن و ناتوانن تەلەفوزی بکەن. (تەلقین) دەخوێنرێت لەکاتێکدا کە زەمینە سازگارە بۆ حاڵی بوونی ئینسانگەل بەزمانێك

کە ئینسانەکان حاڵی نەبن, وتار دەخوێنرێت بە زمانێك کە ئینسانەکان حاڵی نەبن, دەبێت چ چاوەڕێیەکمان هەبێت لەئەم جۆرە ئینسانگەلە؟!

دەی زۆر ئاساییە دەبێت مەوجوداتێك سەتحی(ڕووخساری) و دوور لەدەرك و بێگانە لە(مەفهوم و محتەوا)دروست ببێت دیارە پەیوەندی و بەرنامەیەك بەوجۆرە باسمکرد ئینسانێکی ئاوا دروست دەبن. ئەمە لەکاتێکدایە دەبێت لەکاتی(عەقد)دا دەرك و بینشێك ئەوەندە بدرێتە ئەم ئینسانگەلە ئەگەر(دەرك و بینشیان)هەیە بۆیان دووبارە بکرێتەوە, ئەگەر نیانە و باش حاڵی نەبوون تاوەکو باش حاڵی بن و بزانن لەسەرەتادا(عالەمی هەستی چییە؟) لەپاشاندا ئینسان لەم هەستییەدا چ پێگەیەکی هەیە و چ کارەیە؟ ئایا مەوجودێك بەرپرسیارە یان نا؟ ئەگەر هەستی هیچ و پوچ و بێ خاوەنە و ئیرادەیەك حاکم نییە بسەریەوە و ئینسانیش بەبێ حوکمەتی ئیرادەیەك هاتۆتە ناو ئەم هەستییەوە ئەو کاتە بەرپرسیارییەتی مانایەکی لۆژیکی و دروست پەیدا ناکات لای ئینسان! دەبێت ئینسان پێگەی خۆی بزانێت لەم هەستییەدا، ئایندەی خۆی بناسێت و بزانێت مەسیری چییە و بەرەو کوێ دەچێت, ئەم مەوجودە عەجیب و غەریبە ناتوانێت بەتەنها غەریزەوە وەك باقی حەیوانات ڕەفتار بکات, ئەوە نمونەی ئینسانگەلێك دەیان بینین کەلە ئیستعدادەکانی خۆیان چ سودێکی خراپ وەردەگرن و چۆن دەبنە ژەهر و ئافات بۆ بەشەرییەت! کەواتە ئەم ئینسانە بەرنامەی گەرەکە و بەبەرنامە دەبێتە ئینسان، ئەگەر بەرنامەی نەبێت ئەم ئیستعدادە زۆرەی کەهەیەتی دەبێتە مایەی بەدبەختی, شتێك کە ئیستعدادی زۆری تێدا نەبێت ئەگەر خراپیش بێت سودی لێوەبگیرێت زەرەری زۆری نییە، بەلاّم(یۆرانیۆم) کە ئیستعدادی زۆری هەیە, فلاّنە مادەی(کیمیاوی) مەوادی موخەدەر...ئەم جۆرە مادانە کە ئیستعداد و توانایی زۆریان هەیە یەك ماتۆڕی ئەلکترۆنی کە توانایی زۆرە، ئەگەر دروست سودی لێوەربگیرێت شتێکی زۆر زۆر گرنگە ئەگەر خراپ سودی لێوەربگریت یەکجار ترسناکە! ئیستعدادگەلی ئینسان بێ پایانە ئەگەر مەوجودێکی بێ ئیستعداد بوایە وەك حەیوان خراپیش بوایە هیچ نەبوو, بەلاّم ئەم ئینسانە بەم مەجموعە ئیستعدادەوە ئەگەر بەرنامە و ڕێوشوێنی نەبوو دەبێتە ئەم ئافاتگەلە وادەبینین! بەشەرگەلی دانشمەندی خاوەن ئیستعداد، چونکە بەرنامە و ڕێگەیەکی دروستیان نییە ئەم عیلم و ئیستعدادەیان دەبێتە هۆکاری حوکم کردنی قودرەتگەلی ئیمپریالیستی لەدونیادا, دەبێتە هۆکاری هەرچی زیاتر کارکردنی کارخانەکانی ئیتسعمارگەل

دەبێتە هۆکاری سەرهەڵدانی دەزگاگەلی جاسوسی بۆ زەجر و ئەشکەنجە و ئازاری ئینسانگەلی مەزڵووم! ئەم مەوجودە مەوجودێك نییە بەبێ بوونی بەرنامە بەڕێوە بچێت, ئەی کێ بەرنامەی پێ دەدات؟ بەشەر خۆی بەرنامە بۆ خۆی دابنێ؟! خۆ ئەگەر بەکاربهاتایە و بیتوانیایە بەرنامە بداتە خۆی ئەم مەوجوداتەی لێ دروست نەدەبوو! کاتێك لەهەرچی لایەنەوە دەزانین کەئەم هەستییە دروستکەری هەیە ئەم ئینسانە بە موقتەزای ئەوەی لەلایەن دروستکەرێکەوە ئیستعدادی پێدراوە و هاتۆتە ناوئەم هەستییە و مەسئولییەتی بۆ دیاری دەکرێت ئەو کاتە دەزانین تەنها ئەو دروستکەرە صەلاحییەتی هەیە کە بەرنامە بۆ ئەم مەوجودە دیاری بکات، جگە لەخۆی هەرچییەك هەیە لەخۆی خوارترە, لەگەڵ ئەوەشدا خۆیشی توانایی نییە بەرنامە بۆ خۆی دابنێت! ئەمەش ئاسان دەبینین، چونکە بەرنامە دانان پەیوەندی بە(ناسین)ەوە هەیە دەی مەگەر ئینسان(خۆی دەناسێت) تا بتوانێت بەرنامە بۆ خۆی دابنێت؟ ئایا هیچ کات بووە کەسێك شارەزای نەبێت لە(ماتۆڕێك) هەرگیز چاوەڕێی ئەوەی لێدەکەین بەرنامەیەکی بەسود دابنێت بۆ سودوەرگرتن لەو(ماتۆڕە)؟ ئایا ئەگەر کەسێك شارەزا نەبێت لەکارکردنی ماتۆڕێك و گەرەکی بێت بەرنامە بۆ ئێمە دابنێت کەچۆن سودوەربگرین لەو ماتۆڕە ئەو نەفەر بەیەك نەفەری (خۆپەرستی ئەحمەق) نازانین؟! ئاخر تۆ لەچ ڕوویەکەوە خەریکی بەرنامەی کارکردن بەم ماتۆڕە دادەنێیت کە ماتۆڕەکە ناناسیت؟ دەی بەشەرێك لەماتۆڕێك زۆر گرنگترە، ئینسانگەلێك کەبەرنامە دادەنێن بۆ بەشەر هەروەك ئەو کابرا وان, کەوا شارەزایی و شناسایی کامڵی نییە لەماتۆڕ و خەریکە بەرنامەی بۆ دادەنێت. تۆیەك کە شناسایت نییە نیسبەت بە ئینسان مەحاڵە و لەڕووی لۆژیکی دروستەوە دەزانین ئیمکانی نییە بەشێوەیەکی کۆتایی ئینسان بناسرێت, دەی چۆن ئەوەندە مەغروریت خەریکی بەرنامە دادەنێیت؟ ئەوا بەبێ ناسینیش بەرنامەت دانا بۆ (ماتۆڕێك) گەورەترین زەرەر ئەوەیە ئەو ماتۆڕە خراپ دەبێت، بەڵام تۆ بەرنامە بۆ ئینسان دادەنێیت ئەو کاتە ئینسان خراپ دەبێت و ئەمەی لێدەردەچێت وا ئێستا دەیبینیت! ئەمە بەرهەمی ئەوەیە کە ئینسان بەرنامە بۆ ئینسانگەل دادەنێت، ئەم گشتە بەدبەختی و قوربەسەرییە وابەسەری دێت. ئینسان صەلاحییەتی نییە بەرنامە بۆ ئینسان دابنێت, چونکە بەرنامە دانان مەسەلەی ناسینە, دەی ناسینی نییە و ناشتوانێت بیبێت، کەواتە ئەوە

دروستکەری ئینسانە کەئەم مەوجودە عەجیبەی دروست کردووە, ئەم دەزگا گەورەی خەلق کردووە دەتوانێت بەرنامە دابنێت بۆ ئینسان.

ئەکاتی (عەقدی زەواج)دا دەبێت ئاتەمە حاڵی بکرییەت بە(کوڕ و کچ)، کەلەسەرەتای دانانی بەرەتی زیندەگیدان, چونکە کاتێك ئەمەیان زانی ئیتر تبقی ئەو بەرنامەیە بەرپرسیار دەبن کاتێك دەزانن هەستی چییە و لەناویدا چ پێگەیەکیان هەیە و چ بەرنامەیەك دیاری کراوە بۆیان, بەرپرسیارێتییان تبقی ئەو بەرنامەیە دیاری دەکرێت جا ئیتر دوای ئەوە بەرپرس دەبن, ئەگەر ئەمەو پێش بەرپرسیارێتییان فەردی بووە لەمەولا بەرپرسیارێتییان دەبێتە بەرپرسیارێتییەکی موشتەرەك, لەپاشاندا ئیزافە بەم بەرپرسیارێتیگەلە (منداڵ)دەکەوێتە نێوانیانەوە, باسی ئەوە سەرهەڵدەدات لەگەڵ یەکتردا چۆن بن؟ لەگەڵ منداڵدا چۆن بن؟ دەبێت لەکاتی(عەقد)دا ئەمانە بە کوڕ و کچ بوترێت, دەی هەرگیز شتی وادەوترێت؟! نەخێر بەموتڵەقی، بەڵکو هەندێ کەلیمەی عەرەبی تکراری(مەیمون و توتی) دروست دەکەن و ئینسان دروست ناکەن.

زەماوەند

ئەوانەی لە بارەی (کاك ئەحمەدی موفتی زادە)وە خوێندنەوەیان هەیەو دوورو نزیك ئاگاداری بەرهەم و کارەکانین ئەوەیان لەلا ڕۆشنە کە ئەم زانایە چەنێك گرنگی بە هەژاران داوە، جا (موفتی زادە) ئەگەر ئەنجامگیرییەك لەسەر تەواوی باسەکانی وەربگریت لە کۆتایدا بەوە دەگەیت، کە هۆکاری ئەو هەموو دەردی سەری و موصیبەتەی بەسەر بەشەرییەتدا دێت لەئەنجامی نەمانی ئەو هاوسەنگییەیە کە دەبێتە هۆی ڕاگرتنی کۆمەڵگەی بەشەرییەت. بەبۆچوونی موفتی زادە ئەوە (ئیسراف و تەبزیرە) بۆتە مۆتەکە و فایرۆس و کۆمەڵگەی تەنییوە! بۆیە دەبینیت لە زۆربەی باسەکانیدا بنەمای فەلسەفەی خۆی لەسەر ئەم ڕوکنانە دادەڕێژێت و بەو قوڵییەی خۆیەوە هۆکار و دەرئەنجامەکان دەبەستێت بەیەکەوە و مەسەلەی زەماوەند و تەکلیف خستنە سەرشانی ئەو خانەوادە خنجیلەیە دەکاتە دەستکەلا بۆ ڕەخنەگرتنی وردو مەنتقی لەو شتانەی بەناوی ئیسلامەوە ئەنجام دەدرێت. هەر لەم باسەدایە دێت لەبارەی شایەتیدان و گرنگی شایەتی داو پەیوەندی ئەم شایەتی دانە بە کۆمەڵگە و بەرپرسیارێتییەوە

دەبەستێتەوە. ئەو دەڵێت"ئەو خەرجی و دەردی سەرەی وا دەخرێتە سەرشانی ئەم خانەوادە بێچارەیە کەوا تازە خەریکن بنەڕەتی زیندەگی دادەنێن بۆ خۆیان ئەوەی تائێستا چی زیادەکارییەکیان پێکراوە و چەنێك قەرزار کراون بەجێی خۆی, بەلاّم زەماوەندەکەیان کلۆلی لەبان کلۆلی!! ئەوە هیچ کە جگە لەزەماوەند زۆربەی ئەو کۆبونەوانەی کەڕێکی دەخەین و دروستیان دەکەین لەچەندین لایەنەوە نا مەشروعە کە دوو باری زۆر زۆر ڕۆشن و ئاشکرایە, ئەوانیش(ئیسراف و تەبزیر).

ئیسراف: واتە خەرجکردنی زیاتر لە زەرفییەت و توانای حەدی وەصەتی کۆمەڵگە, ئەگەر ئینسانین دەبێت لەزیندەگیماندا خۆمان بەشەریکی ئینسانگەلی تر بزانین، دەبێت بپرسین ئایا ئینسانگەلی تری کۆمەڵگەی ئێمە دەتوانن بەو شێوەیەی ئێمە زیندەگی بکەن؟ ئەگەر(نەخێر) بوو **ئەوە ئیسرافە.**

تەبزیر: واتە حەرام گەڕاندنی نیعمەت، کەئەمە ئیتر مونتەهای پەستییە بۆ ئینسان؟ ئیسراف **بەهەرحاڵ زیاد** **لەتوانای** وەصەتی کۆمەڵگەیە, کە ئارەزوو دەکات و دەخوات و خەرج دەکات **لەڕووی فەرش** و ژوور و کارەبا و سفرە و خواردنی لەهەموو ئەمانەدا زیاد لەتوانای وەصەتی **کۆمەڵگە** خەرج دەکات. بەلاّم (تەبزیر)ەکە ئیتر غەیری دڕندە خۆری و فەساد هیچی تر نییە!! تادەتوانیت مەسرەف بکە و بخۆ, بەلاّم لەوەودوا بۆچی لەکیسی بەشەری دەدەیت و دەیڕژێنیت و خراپی دەکەیت؟! **(تەبزیر): واتە(نیعمەت لەکیسدان) تۆ بۆچی لەناو قاپەکەتدا میقدارێك خۆراك دەهێڵیتەوە تاوەکو دواتر بیڕژێنن؟ دەتەوێت هونەر بنوێنیت؟ تۆ دەرکی ناکەیت ئەگینا ئائەو میقدارە خۆراکە لەدەمی منداڵێکت سەندۆتەوە! ئەگەر پەیوەندییەکە لەدورەوەیە و دەرکی ناکەیت, کەمێك نزیکی بکەرەوە, منداڵی برسی زۆر هەیە کە ئائەو چکە خۆراکەی لەناو قاپەکەتدایە بیدەیتێ, وەکو گەورەترین غەنیمەیە بۆی! پەیوەندییەکە نزیك بکەرەوەو بیهێنە بەرچاوی خۆت کەئائەو (دەورییە) خۆراکە لەبەردەمی منداڵێکی برسیدا دەیەوێت بیخوات و تۆ خەریکی دەیبەیت دەیڕێژیت! ئەم هەموو زەرەر و فەسادییە بۆ؟** کەمترین لایەنی فەسادی زەماوەندەکانمان و باقی کۆبونەوەکانمان ئەم دوو دانە حەرامەیە (ئیسرافو تەبزیر). لەپاشانیشدا شتی تری لەژمارە نەهاتوو کەلەباری زەماوەندەوە ئەمە زۆر گرنگە, ئائەو سفرەی وا لەیەك ڕۆژدا لە ژەمێك یان دوو ژەمدا دادەخرێت و دەخرێتە سەرشانی ئەم خانەوادە فەقیرە, کەوا دەبێت سبەی

ـەرجی زیندەگی دابنێن, چەنێك دەماغاتە دواوە؟ ئەمەش بۆچی؟ لەبەرئەوەی کۆمەڵێك کەس دێن ـ تلامێشن و ژەمێك دەخۆن! جا سود و کاریگەری بۆ ئەم خانەوادە چی بوو؟ ئەگەر بێتوو ئەم مصروفیان پێنەکرێت دەبێتە هۆی ئەوەی لەدواتردا بەرەفاهییەت و ئاسایش و بەئاسودەییەوە ـیندەگی دەست پێبکەن. ئەم خەرجییە دەخرێتە سەرشانیان وەك ئەوە وایە لەجەستەیان کرابێتەوە! هەر ئەو کاتەی ئەو زیادە خەرجییەیان پێدەکرێت ڕووبەڕووی سەد کێشە دەبنەوە, لەگەڵ قەرزاریدا, ـەکابرای زاوا(ئاڵتون و جلی زیادەی پێ دەکرن, جۆرەها خەرجی پێدەکەن) دەی گشتی وردە وردە قورساییە و دەکەوێتە سەرشانی! کاتێك ئینسان قەرزارە و باری قورس خراوەتە سەرشانی دیارەکە خاتری نارەحەتە! بەنارەحەتی و پەرێشانی و خەستەگییەوە بنەڕەتی خانەوادە دادەنرێت, بەئیزافەی ئەو(درۆ)یەی لەباسی مارەییەکەدا وتم, جائەمە خانەوادە دامەزراندنە؟ ئەمە شایی و زەماوەندە؟ ئەمە بەزۆر پێی ئێژن شاییو زەماوەند! ئەمە موسیبەت و گرفتاری و بەدبەختییە. شایی و زەماوەندی چی! هەمووی کەڵەك و درۆ و فریودانە, ئەزییەت و ئازار و دەردی سەری دروست کردنە, گرفتار کردن و بەدبەخت کردنی دوو گەنجە! جائەمانە لەنمونەگەلی فەوقەلعادە زەنەندە و نازەریفی عورفی و فەرهەنگی ئێمەدایە لەبارەی زەماوەندەوە, کە شتگەلی تری زۆر هەیە، بەڵام ئەمە بابەتە گرنگەکانن.

شایەتیدان

ئیسلام ئینسان بەناوی مەوجودێکی کۆمەڵایەتی دەیناسێت، یان بەتەعبیری کۆن بەناوی مەوجودێکی شارستانی دەیناسێت, کە بەشێوەی گروپی بەیەکەوە زیندەگی دەکەن, بەرنامەگەلێك کەرێك دەخرێت بۆ ئینسان(بەگشتی) و بۆ تاکیش هاورێکە لەگەڵ ئەم خەصڵەتە زاتییەدا، و بەحسابکردن بۆ ئەم خەصڵەتە{واتە بە کۆمەڵ ژیانی} ئەو بەرنامەیە دادەنرێت. کاتێك کە قەرارە کوڕ و کچێك بەیەکەوە زیندەگی تازە دەست پێبکەن بەم دیدگایەوە کە ئیسلام هەیەتی، کەئەم کوڕو کچە دوو تاکن لەکۆمەڵێك وابەرنامە دادەنێت کە کۆمەڵگە ئاگادار بێت لەم پەیوەندییە تازەیە لەم بناغە تازەیەی زیندەگی کەدادەنرێت، ئەم خێزانە تازەیە لەلایەن کۆمەڵگەوە بەرەسمی بناسرێت و جیاواز

بێت لەگەڵ ئەوەدا کەلەڕووی هەوا و هەوەسەوە دوو ئینسان گەرەکیان بێت چەند لەحزەیەك بەیەکەوە بگوزەرێنن، کە تەنهای بێ بەندوباری دروست دەکات و مافی ئینساگەل بەفیڕۆ دەچێت بەتایبەت مافی(ژن)! هەروەها باقی بابەتەکانی تریش کەلە کۆمەڵگەدا هەن ئیسلام هەر لەسەر ئەم ئەساسە بەرنامەی بۆ داناون کە هەر بابەتێك بۆ تاکێك یان لەنێوان چەند تاکێکدا مەترەح دەبێت پێویستە کۆمەڵگە پێی بزانێت. مەسەلەی(شەهادەت) و ئامادەبوونی شایەت لە زۆرێك لە(عەقد و ئیقاعات)دا لەبەرئەوەیە کەئەم بابەتە لەگەڵ ئەوەی بابەتی دوو تاکە بەیەکەوە، بەڵام دەبێت کۆمەڵگە لەبارەیەوە زانیاری هەبێت, ئەو (شاهیدگەلە) کەلەکاتی عەقدێکدا ئامادە دەبن جێنشینی کۆمەڵگەن, لەبەرئائەمە لەبیروبۆچونی ئیسلامدا واجبە بەلایەنی کەمەوە دوو نەفەر(ئیعتبار پێکراو و قبوڵکراو)، واتە ئینسانی سەرسەری نەبن, بەڵکو مەرجەکانی شەهادەیان تێدابێت, ئینسانگەلێك بن کاتێك شایەتی دەدەن لەسەر مەتلەبێك کۆمەڵگە دواتر باوەڕیان پێ بکات، بەدەستەواژەی شەرعی(عادل)بن, ئەهلی درۆ و دەلەسە نەبن, ئەمە حەدی ئەقەلیەتی لەکاتی بابەتێك کە پێویستی بەشایەت هەبێت ئامادەبن. جابۆ کارێکی وەك(زەماوەند) کەکارێکی ئەرزشدار و گرنگە موستەحەبە زیاتر لەدوو نەفەر شایەتیش لەهەر حەدێکدا کە موتەعارفە و نەبێتە مایەی ئەرك و دەردی سەری خەڵك بزانێت و بەشداری بکەن لەئەم شاییەدا, لەئەم (ئیفاتی) زیندەگییە تازەدا کە دادەنرێت, ئائەمەیە پێی ئێژن زەماوەند, مەفهومی دروستی زەماوەند ئەوەیە بەمەرجێك ئەو(ئیسراف و تەبزیرە)ڕوونەدات و خەرجی قورس نەخرێتە سەرشانی خانەوادەی (ژن یان شو) لە سنورێکدا کەبەشێوەیەکی ئاسایی لەتوانایاندا هەیە کۆمەڵێك دۆست و هاوڕێ کە هاو فەهمن و لەواقیعدا شەریکی خۆشی یەکترن, ئەمانە کۆبنەوە و بەشداری بکەن لەمەراسیمی زەماوەندا، بەڵام لەمەسائیلی زەماوەندا چەنێکی شەرعییە و پەسەندە کەخەڵکی بتوانن بەشداری تێدابکەن, چەنێکی ناشەرعییە؟ لەبیروبۆچوونی دیندا ئەوەی کە پەیوەندی بەکۆمەڵگەوە هەیە و تاکەکانی کۆمەڵگە بەشداری تێدا دەکەن تەنها(مارەبڕینە) و زەماوەندە، واتە هەر ئەوەندە

ـەیدا(مارەبڕین) خەڵکی پێویستە ئاگاداربن و بەشدارییان هەبێت لەخۆشی ئەم خانەوادە ـەیمیدا کە دروست دەبن و هاوبەش بن. **لە(مارەبڕین)بەولاوە ئیتر هیچ شتێکی تر مانای ـمێنێت!** دوای ئەوەی کوڕ و کچێك مارەبڕان لەیەك ئیتر موتڵەقەن نە کۆمەڵگە و هەتا ـە خانەوادەی کوڕ و نە خانەوادەی کچ) نە هیچ کەسێك حەقی دەخالەت کردنی نامێنێت، ـەموودوا ئیختیار بەخودی کوڕ و کچە. لەو ساتەوە کە (عەقد) ئەنجام درا و (سیغەی عەقد) خوێنرایەوە (تبقی ئەو زەوابتەی کە وتم, نەك ئەم سیغە نامەفهومانەی ئێستا) لەو ساتەوە ئەم کوڕ و کچە ئیتر ئیختیار بەخۆیانە بەبێ هیچ جۆرە تەکلیفاتێك, بێ هیچ جۆرە ئاگادارکردنەوەیەکی کۆمەڵگە, بێ هیچ جۆرە دەخالەت کردنێکی کۆمەڵگە زیندەگی هاوبەشیان پێکەوە دەست پێدەکات. هەر ساتێك بیانەوێت جادوای عەقدەکە بەبێ دواکەوتن دەست بکەن بەزیندەگی هاوبەشیان, یان ڕۆژێك دواتر یان مانگێك یان ساڵێك, هەر کاتێك کە بەرژەوەندی خۆیان پێویست دەکات بەئارەزووی خۆیانە و هیچ کەسێك مافی دەخالەت کردنی نییە, هەروەك ئەوەی دوای(گواستنەوە)هیچ کەسێك مافی دەخالەت کردنی نییە لەپەیوەندی نێوان(ژن و شو)دا لەوکاتەشدا کە عەقد دەکرییەت حەقیقەتەن ئیتر ئەم دووانە حەڵاڵن بۆ یەکتری{واتە سەردەمی دەستگیرانداریيان}. پەیوەندی ئەم دوو نەفەرە بەیەکەوە ڕەسمییەتی پەیداکردووە، بۆیە ئەوەی کە زەماوەند دەخرێتە جەلسەیەکی جیاواز لەعەقد ئەمە نامەشروعە و زەماوەندێکی شەرعی نییە, زەماوەندی شەرعی هەرئەو جەرەیانی(عەقدە) و بەشداری کردنی خەڵکییە لەو مەراسیمەدایە, لەوە زیاتر ئیتر هیچ نییە.

جالەمە خراپتر و زەنەندەتر و ناپەسەندتر بریتییە لە مەسەلەی(پێخەسوو)! جارێ خودی گواستنەوەکە نامەشروعە کەکۆمەڵێك لەخەڵکی دێن بەشداری دەکەن لەگواستنەوەی ئەم کچەدا بۆماڵی شوو, ئەوەی واپەیوەندی بەخەڵکییەوە هەیە هەروەك وتم ئەوەیە کەبزانن ئەم دووانە قەرار و عەقد لەنێوانیاندا بەستراوە, دوای تەواوبوونی مەراسیمی عەقد ئیتر هیچ شتێك پەیوەندی بەخەڵکەوە نییە و دەخالەتیان نامێنێت, بۆیە گواستنەوە بەم شێوەیەی

لەناو کوردەواریدا بوونی هەیە شتێکی نامەشروعە! جاوەك وتم لەمە نامەشروعتر مەسەلەی پێخەسووە, حەقیقەتەن ئەمە کارێکی نەنگینە و خلافی شەخصییەت و ناموسی ئیسلامییە, ئەو شەخصییەت و ناموسەی کەئیسلام دەیەوێت بیداتە ئینسان کارەکە ئەوەندە زەنەندەیە زۆر باس لێکردنی زەنەندەیە! واقیعەن ئەوەندە نەنگینە وەك کارگەلێك زۆر نامەشروع و ناپەسەندە باس لێکردنیشی ناخۆشە، ئەگەرنا دەبێت زۆر باس بکرێت و روون بکرێتەوە و بخرێتە دەرەوە کە چ دەخالەتێکی نارەوایە لەمەسائیلی جنسیدا! بەراستی قیزی دەوێت ئینسان باس لەمەسائیلێکی ئاوا ناپەسەند و پیس بکات, هەر ئەوەندەی ئیشارەتم پێکرد لەیاسای دیندا لەدوای مارەبڕین ئیتر پەیوەندی و دەخالەتی خەلکی تەواو دەبێت ئیتر ئەوەندە بەسە, ئومێدەوارم ئەو وشانەی لەبارەی(پێخەسوو)ەوە وتم بەس بێت بۆئەوەی ئینسانگەلێك ئاگایی و دەرکێکی دروستیان هەیە بزانن کە چ نەنگی و حەقارەتێکە کەخەلکی لەرەوابتی جنسییاندا بەوجۆرە دەخالەت دەکەن هەر ئائەم وشانە کافییە بۆ داچلەکاندنی ویژدان و دەرونی ئاگاهی ئینسان کە قیزیان بێتەوە لەکارێکی بەو جۆرە چ(ژن و شو)،واتە ئەو دوو کەسەی کە سیغەی عەقد لەنێوانیاندا خوێنراوە, چ خەلکی و دۆست و ئاشنا و خانەوادەیان ئیتر دەست هەلگرن لەم بەرنامە نەنگینە, بەتایبەت موسولمانگەل, براگەلێك خەریکن رێگەی ئیسلام بدۆزنەوە و رێگەی ئیسلام حالی بکەن بەباقی خەلك و خەریکن لەمەدرەسەگەلی قورئاندا رێگەیەك کە قورئان نیشانی داوە رۆشنی بکەنەوە ئێوە ئەرکتانە زیاتر لەخەلکی ببنە پێشەنگ.

مەبارەی هەڵپەرکێ

حێ بڵێم, زاتی خۆشی کردن لەموناسەباتی خۆشیدا ناپەسەند نییە و مەشروعە و قبوڵە, بەلاّم تێنگ ئەوەیە پێوەر و قیاسگەلێك کە لەئیسلامدا بۆ خۆشی هەیە (نەبەزێنرێت) و تبقی ئەو پێوەر و میقیاسە خۆشیی مەشروعەو خلافی ئەوە بوو نامەشروعەازاتی (هەڵپەرکێ) موباحە*, ڕتی(گۆرانی‌وتن)موباحە,زاتی(مۆسیقا) موباحە, بەلاّم پێوەر و میقیاسگەلێکی هەیە کەئەم موباحە نەبێتە نامەشروع, بۆ نمونە ئەگەر(هەڵپەرکێ) ببێتە (ڕەشبەڵەك) ئەوە نامەشروعە، چونکە حەقیقەتەن سستکردنی بنەڕەتی محکەمی خانەوادەیە, بەبۆنەی ڕەشبەڵەکەوە وەك زۆرێك لەو پەیوەندییانەی لەنێوان ژن و پیاودا دروست دەبێت پەیوەندی ژن و شویەك بەیەکەوە ئیحتیمالەن بەرەو ساردی بچێت, لەکاتێکدا خانەوادە کاتێك دەبێتە خانەوادە کە ژن و شو بەتەواوی وجود بۆ یەکبنو بۆ غەیر نەبن و گۆشەیەك لەزهنیان بەلای کەسێکی ترەوە نەبێت! ئەو کاتە واقیعەن (ژن و شو)ن تبقی پێوەری ئیسلامین.

ڕەشبەڵەك، یان هەر جۆرە تێکەڵیەکی تر لەنێوان(ژن و پیاو)دا خۆشەویستی نێوان(ژن و شو)بەزۆری کەم دەکاتەوە و دەیهێنێتە خوارەوە. ڕەشبەڵەکیش، واتە کوڕ و کچ، یان ژن و پیاو بەیەکەوە دەست دەگرن و هەڵدەپەڕن، یان مەسەلەن ژنگەل خۆیان بڕازێننەوە و بە بەرچاوی پیاوگەلەوە هەڵپەرکێ

---

*)بڕیارەکانی شەریعەتی ئیسلام:

بڕیارەکانی خوای گەورە – کە شەریعەتی ئیسلام باسیان دەکات– حەوت دانەن:

١. (واجب)=(فرض)=(لازم)، واتە: پێویست، بریتییە لە کارێك بە کردنی لەلای خوای گەورە پاداشت وەربگرێت و بە نەکردنی سزا بدرێت لەلای خوای گەورە. ئەمیش دوو جۆرە: (فرض العین) و (فرض الکفایة).
٢. (سنة)=(مندوب)=(مستحب)، واتە خێر: بریتیەلەوەی بە کردنی لە لای خوای گەروە پاداشت بدرێت و بە نەکردنی سزا نەدرێت.
٣. (حرا)=(محظور)، قەدەغە: بریتیەلەوەی بە تاوانکردنی لەلایەن خوای گەورەوە سزا بدرێت و بە نەکردنی پاداشت وەربگرێت
٤. (مکروه)، ناپەسەند = ناڕێك: بریتییەلەوەی لەسەر کردنی سزا نەدرێت، بەڵکو گلەی لێکرێت، ئەگەر بۆ گوێڕایەڵی شەریعەت وازی لێهێنا پاداشت بدرێتێ لە لەی خوای گەورە.
٥. (حلال)=(جائز)=(مباح)، دروست = ڕێگە پێدراو، بریتیەلەوەی کردن و نەکردنی یەکسانە، واتە نە پاداشتی پێدەدرێت نە سزای دەدرێت، بەلاّم ئەگەر بەنیازی خوا پەرستی کردی خێرە دەگاتێ.
٦. (صحیح)=(مجزیء)=(منعقد)، واتە: دروست = دامەزراو: بریتیە لەوەی بە گوێرەی داواکاری شەرعی خوای گەورە ئەنجام بدرێت، بەتەواوی بکرێن و مەرجەکانیشی بێنە دی، وەکو نوێژ کردن بە دەست نوێژەوە.
٧. (باطل)=(فاسد)=(غیر منعقد)، واتە ناتەواوی = نا دروست: بریتییە لەوەی ناتەواوی لە بەش(رکن) هەبێت و، (فاسد)نادروست، ئەوەیە کە ناتەواوی لە (شرط)مەرجەکانیدا هەبێت.

بڕوانە:عبداللە عبدالعزیز هەرتەلی: ڕوونکردنەوەی (منهاج الطالبین) للام النووي، بەرگی یەکەم،٢٠٠٤، ل٨٧-٩.

بکەن، وەك وتم: زاتی هەڵپەرکێ موباحە، بەلاّم کارێك نەکرێت کەبیکاتە نامەشروع، مەسەلەن لەشوێنێکدا ژن کەبەتەنها خۆیان هەڵپەڕن, یان پیاو کەتەنها خۆیان هەڵپەڕن هیچ ئیشکالێکی نییە.
یان گۆرانی, سرودێك هەیە کە موباحییەتی گۆرانی نەفەوتێت و هەر لەوحاڵەتی موباحییەی خۆیدا بمێنێتەوە کە ئەلفاز و کەلیماتێکی تێدانەبێت، جانبگەلی مەنفی لەئینساندا دروست بکات, تێکەڵ نەبێت لەگەڵ موناسەباتێکدا لەدەرەوەی گۆرانییەکەوە ببێتە هۆکاری موئەریف کردنی زهنی ئینسان، ئەگەر گۆرانی ئابەم کەیفییەتە بێت و دەنگی گۆرانی بێژ خۆشبێت، (چونکە واقیعەن دەنگی خۆشی گەرەکە) هەندێك هەن ئینسان حەزدەکات فیرار بکات و ڕابکات، بەلاّم دەنگیان نەبیستێ ئەوەندە ناخۆشە. دەنگی خۆش بێت و وشەکانی زەریف و پەسەند دیدە بێت. ئەمە هیچ کێشەیەکی نییە هەتا ئەگەر ژنیش بەم مەرجانەوە بێژێتیو پیاو گوێی لێبێت، یان پیاو بێژێتیو ژن گوێی لێبێت هیچ کێشەیەکی نییە و لەسونەتدا بوومانە, ژنگەل سرودیان وتووە هەتا بەوەسائیلی مۆسیقای ئەو زەمانەوە کەهەبووە, بۆ نمونە لە پێشوازی کردن لە حەزرەتی ڕەسولدا(د.خ) کاتێك چووە ناو (مەدینەوە) کچگەلی (مەدینە) هاتنە پێشوازی ئەو سرودە مێژوویە کۆنەیان دەوت (گلاع بدرو علینا...)، یان لە غەزووەگەلێك کە فەتحیان کردووە و دواتر لەشکری ئیسلام گەڕاوەتەوە ژنگەل **بەسرودگەل و گۆرانیگەلەوە** هاتوون و پێشوازییان لەجەنگاوەرانی ئیسلام کردووە، ئەگەر **گۆرانییەکان هەیە جانبگەلی نامەکروه** ئیجادە نەکەن هیچ کێشەیەکی نییە.

لەڕووی مۆسیقاوە کەواقیعەن مەسەلەی مۆسیقی شتێکی زۆر گرنگە هەندێك(فوقەها) پێوانە و میقیاسگەلێکیان داناوە کە کەمترین مەبنای دینی نییە و ئەصڵەن لەگەڵ دەرك و فەهمی ئیسلامدا ناخوێنێت! باسەکە پەیوەندی بەئەم دەزگا و وەسیلەی مۆسیقی و ئەویترەوە نییە, ئەم بابەتە پەیوەندی هەیە بەحاڵەتگەل و خەصڵەتگەلەوە بۆ تاك و کۆمەڵگە, بۆ نمونە هیچ جیاوازی نییە دەف و تەپڵ بێت یان دەهۆڵ بێت(لەوڕووەوە کە لێی دەدرێت و دەنگی دێت)، هیچ جیاوازی نییە(شمشاڵێك) یان(زوڕنایەك) بێت (لەوڕووەوە کە فوی پێدا دەکرێت و ئاوازێکی لێدەردەچێت و حالأت دەگۆڕێت)، کەواتە هیچ جیاوازییەکی نییە, ئەو جیاوازییەی واباسکراوە لەهەندێك کتێبگەلدا ئیجتهاداتێکن زەعیف و مەبنا و پایەی دروستیان نییە, بەلاّم لەلایەکی ترەوە فەرق دەکات ئەویش ئەوەیە ئەگەر لەناو شار و ئاوەدانیدا, لەناو ماڵێکدا(تەپڵ یان دەف)لێبدرێت لەوانەیە دەرو دراوسێ زۆر ناڕەحەت نەکات, بەلاّم ئەگەر(دەهۆڵ) لێبدرێت بەو دەنگە زلەوە بێگومان ئەگەر هاوسێکان بیانەوێت پشویەك بدەن یان دانیشن قسەیەك بکەن, یاخود نەخۆشێکیان هەبێت بەم کارە

نارەحەت دەبن. ڕاستیان وتووە(دەنگی دەهۆڵ لە دوور خۆشە)، ئەگەر دەنگی دەهۆڵ لەدوورەوە بێت و تۆش لەپێچێکدایت یان لەخانەباخێکدا بیت, ئەگەر دوودانە دەهۆڵیش بکوتن. کەلەوانەیە کیلۆمەترێك دوور بێت لەماڵی خەڵکییەوە کەلەدوورەوە دەبیستن واقیعەن خۆشە و هیچ کێشەیەکی نییە, بەلاّم لەناو ئاوەدانیدا ئەویش لەژیانی ئەمڕۆژەدا کەبەهۆی ئەو بێ ئینصافییەی کراوە و بۆتە هۆکاری ئەوەی بەوجۆرە ژیان گران بووە و خەڵکی بەنارەحەت دەتوانن بڕۆن لە شوێنێك (پەنجا, سەد)مەترێك زەوی پەیدا بکەن و ماڵێکی تێدابکەنەوە و گشتی وەك (قوتو) لەلای یەکتردا دانراوە و (تێکەڵی یەکتری بوون ئەوەندە نزیکن لەیەکەوە) لەناو حەوشەیەکی بەوجۆرە بچوکەدا دەستبکەیت بەدەهۆڵ و زوڕنا لێدان, بیربکەرەوە چەنێك دەبێتە هۆکاری نارەحەت کردنی هاوسێکان, ئەگەر(پانزە, بیست)ماڵیش زیاتر دوور بن لێتەوە؟ ئەم کارەت چەنێك ئاسایشیان لێ تێکدەدات؟ ئا ئەمە نامەشروعە نەك خودی دەهۆڵ و زوڕناکە، ئەو نارەحەتییە نامەشروعە کەدروستی دەکات بۆ خەڵکی, جالەڕووی هونەری مۆسیقی دەزگاگەلی مۆسیقییەوە مەسەلەن(مۆسیقی جاز) مۆسیقی کەیفی خۆیەتی موباحە, وەسائیلێك کە سودی لێوەدەگیرێت گشتی موباحە, بەلاّم ئەگەر بێن و دەزگایەك بەوجۆرەی کە ئەمڕۆ پێی دەڵێن (جاز) و بتەوێت لەو دەزگا سودوەربگریت و دەنگی لێ خاریج بکەیت بەو تەجروبەیەی کەکراوە ئەوەی وا ئینسان (زەوقن حسی)دەکات سابت کراوە زەرەری هەیە. هەیەجانێك مەنفی ئیجاد دەکات کاریگەرییەکانی ئینسان ناسالم دەکات, هەر بەوجۆرە هەندێك لە مۆسیقیگەل بەتەواوەتی پێچەوانەی ئەمەیە, چۆن ئەوەی پێشوو هەیەجانگەل و تەکانگەلێك عەصەبی دروست دەکات و ئاساری سەلامەتی ئینسان لەناو دەبات, مۆسیقیگەلێك هەیە تەواو بەو دیوەکەیدا, خەفەتبار و ئەسەفاوی, پیشاندەری بەدبەختی و مەحرومییەتەکان کەلە فەرهەنگی میللەتگەلی مەحرومدا هەیە وابزانم(ئیقباڵ لاهوری)ـ دەرەجەی عالی بێت ـ لەیەکێك لە بەرهەمەکانیدا بەناوی(بەندەگی نامە)وا دێتە بیرم باسێك دەکات دەربارەی (مۆسیقا) کەچۆن حاڵەتگەلی زیللەت و کۆیلایەتی لە مۆسیقیگەلی هونەریدا هەیە, لەئێستادا باش لەبیرم نییە مەتڵەبەکە مەتڵەبێکی زەریفە، حاڵەتی مۆسیقی گرنگە ئەو حاڵەتەی کە مۆسیقا هەیەتی چ کاریگەرییەکی دەبێت لەسەر ڕەفتار و دەرونی ئینسان, ئەگەر کاریگەرییەکی نامەتڵوبی نەبێ لەهیچ لایەنێکەوە مەزاج و ویژدان و سەلامەتی دەرون نەشێوێنێت و نەیفەوتێنێت هیچ ئیشکالێکی نییە. هەروەك ئەوەی کەوتم زاتەن موباحە.

باسی دووەم:

خێزان و بەرپرسیارێتی

ژن و پیاو بەرپرسیارێتیان

کاك ئەحمەدی موفتی زادە، لە بابەتێکیدا کە تایبەت بۆ (کاك حمە ژیان و دادە گوڵاڵە)ی باسکردووە، دێت چەند باسێکی گرنگی بەرپرسیارێتی خانەوادەو پەروەردەکردنی خانەوادەی ئیسلامی دەوروژێنێت و هەوڵدەدات بە شێوەیەکی چڕوپڕ و کورت ئامۆژگارییان بکاتو لەبارەی ئەو ئەرك و بەرپرسیارێتییەی دەکەوێتە سەرشانیان ئاگاداریان بکاتەوە، جا بەڵگەش بۆئەوەی کە ئەم بابەتەی زۆر چڕکردۆتەوە ئەوەیە کەلەسەرەتای باسەکەدا ئاماژە بۆئەوە دەکات کەبگەڕێنەوە بۆ چەند مەرجەعێکی گرنگ و پێیان دەڵێت"ڕۆڵەکانم! مەتالیبێك کە پێویستە پێتان بڵێم بۆ زیندەگیتان لەڕووی فەردی و لەڕووی پەیوەندیتان لەگەڵ یەکتردا، لەڕووی پەیوەندیتان لەگەڵ خەڵکیدا، لەڕووی ئەرکتانەوە لەماڵداری، لەڕووی منداڵی ئایندەوە کە جیاوازی هەیە لەئەرکدا لەبەرامبەر منداڵێکەوە لەگەڵ ژمارەیەك منداڵدا, هەروەها لایەنی جیاوازی ئەخلاقی کۆمەڵاتییانەوە، بۆتان ڕوون بکەمەوە کە ببێتە مایەی زیندەگییەکی موبیت(پۆزەتیڤ) بۆ دونیا و ئاخیرەتتان و پەسەندی لای خوا بێت. (جا ئەگەر ئەوە هەمووی باس بکەم) یەکجار درێژە دەکێشێت لەبەرئەوە بیرم کردەوە کە کورتەیەك لە وانە زۆر زۆر گرنگ و ئەصڵن بۆتانی بێژم، ئەوەی کە دەمێنێتەوە حەواڵە بکەم بۆ سێ جێگە:

یەکەم/کتێبێك کە (خالید محمد خالید)نوسەری ئەصڵییەتی دەتوانن(حەمەژیان) بیخوێنێتەوەو بۆتی تەفسیر بکات.

دووەم/ بگەڕێنەوە بۆ ئەو نامەگەلەی لەم کۆتاییانەدا نوسیوومە و بگات بەگشت لایەکتان, هەروەها ژمارەیەك لەو باسانەی کەکراوە.

سێیەم/ ئەو زانیارییانەی کە خۆت هەتە{مەبەست کاك حەمە ژیانە}لەبارەی موسوڵمانیو ئەرکی فەردی.

ئەم ڕونکردنەوە کەمەی کەئێستا دەیڵێم و ئەو (سێ مەرجەعە) بەیەکەوە بەئومێدی خوای گەورە بێ نیازتان دەکات....جگە لەمانەش مەرجەعی ئەصڵی (قورئان) لە ئیختیارتاندایە، کە ئیتر ئەمەیان توانایی زۆری دەوێت! بۆ نمونە قورئان لەشوێنێکدا دەفەرمێت ﴿إِن يُرِيدَا إِصْلاَحاً يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا...﴾* ، ئەمە ئەگەر کەسێك عەرەبی فەصیح بزانێت یەك مەتڵەبی دەزانێت، کە (ژن و شویەك) جیاوازی کەوتبێتە نێوانیانەوە کاتێك بەخۆیان چارەنەبێت و لەپاشاندا ڕیش سپییانی حاکم شەرعیش نەتوانن حەلی بکەن دوو نەفەر خێرخواز لەخانەوادەی هەردووکیان بانگ دەکەن و نێژن بەشداری بکەن لەکاریاندا بە نەزارەتی یەك حاکم شەرعی(کەسێك شارەزا لەئموری دیندا ئەوەی وا لەڕووی شەرعییەوە دەتوانێت حاکم شەرعی بێت، نەك بەناونیشانی ئەرکێك پێی سپێردرا بێت) ئەمە ڕێنمایان دەکات. کەسێك لەمەتنە سادەکەی هەر لەئەوەندەی حاڵی دەبێت، کە ئەگەر ئەم دوو کەسە لەخانەوادەی(ژنو پیاو)مەبەستیان بێت بەڕاستی ئیصلاح بخەنە نێوان ئەو ژنو پیاوەوە کەجیاوازییان لەنێواندا هەیە خوا ئەم مەبەستە دەکاتە خێر و نوور و دەیانگەیەنێتە یەك، ئەو کەسە هەرئەوەندە حاڵی دەبێت، بەڵام خۆ مەتڵەب هەر ئەوەندە نییە! سەد دانە مەتڵەب لەمەسائیلی گەورەی خانەوادەی کۆمەڵایەتی لێ فەهم دەکرێت. بەشێوەیەکی گشتی (پرس و ڕاوێژ) چەنێك سەرچاوەی نوور و خێر و بەرەکەتە, جا ئەمە ئیشارەتێك بوو وتم. ئەگەر نا گەرەکم بێت تەنها ئەو ئایەتانەتان بۆ تەفسیر بکەم کەچی دەگەیەنێت و چ ڕازگەلێکی تێدایە زۆر درێژە دەکێشێت!!

جا قورئان لەئیختیارتان دایە لەپاشانیشدا(حدیپ)یش لەئیختیارتان دایە، ئەگەر کێشەیەکتان بۆ دروست ببێت بەکەسێك چار نەبێت بە بیرکردنەوەیەکی فراوانەوە, بە توانایەکی زۆرەوە (هەم کوڕەکە و هەم کچەکە)هەوڵ و کۆششی لەپاڵدا بێت بە ئومێدی خوا، چونکە نییەتەکە خالصە دەتوانن بەرەکەتی زۆر دەستبخەن لە(کتاب و سوننەت). بەگشتی پرسیارەکانیان بێوەڵام نامێنێت"...

ئەوەندەی بەندە مامەڵەی لەگەڵ کەسایەتییە زانا و گەورەکانی وەك(مامۆستا ناصری سوبحانی و کاك ئەحمەدی موفتی زادە)دا کردبێت ئەوە تێگەیشتووم کە ئەو باسانەی ئەوان دەیکەن و

---

*) {وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَماً مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَماً مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلاَحاً يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيماً خَبِيراً }النساء٣٥

دەیوروژێنن لەگەڵئەوەی لە ڕوخساردا بۆ کەسێك یان گروپێکی تایبەتی دەکەن، بەڵام لە کاتی قسە کردنیاندا پەیامەکانیان گشتییەو بۆ هەموو خەڵکییە، بۆ نمونە زانایەکی وەك (مامۆستا ناصری سوبحانی) لەو باسەیدا کە (١١) کاسێتە و بە ناوی (موناضرە) بلاوبۆتەوە، هەرچەندە قسە و باسەکان لە نێوان ئەو و (مەلا ئەحمەد)دایە بە ئامادەبوونی چەند کەسێکی دیکە،کەچی کاتێك(سوبحانی)وەلامی پرسیارەکان دەداتەوە بەجۆرێك قسە دەکات وەك ئەوەوایە هەموو بەشەرییەت بە گشتی‌و ئومەیی ئیسلامی بەتایبەتی لەبەرامبەرییەوە وەستابن‌و گوێ بۆ قسەکانی ڕادێرن!! دیارە ئەمەش لە ئەنجامی ئەو هەستی بەرپرسیارێتییە قوڵەوە سەرچاوەی گرتووە کە هەموو وجودی (سوبحانی) داگیر کردبوو، هەروەها ئەو زیرەکی و بلیمەتییەی پێناسێرنراوە! جا (کاك ئەحمەد)یش بە هەمان شێوەیە، کاتێك دێت دەربارەی بونیادنانی خێزانێکی ئیسلامی پەروەردە کراو قسە دەکات، لەگەڵ ئەوەی چەند کەسێکی تایبەت و کەم لەگەڵیدان، بەلام قسە و فەرمایشتەکانی ئەوەندە وردو قوڵ و دورمەودان گوێگر دەخاتە حاڵەتێکەوە وەك ئەوەوایە بەتایبەت بۆ ئەو قسە بکات!!! لەڕاستیدا جگەلەوەی میتۆدی ئەوزانانە لەگەڵ باسەکاندا بەوشێوەیە بووە، خودی ئیسلامیش ئەو تایبەتمەندییەی تێدایە، کە ئەگەر ویستت پەیامێك ئاڕاستەی کەسێکی تایبەت بکەیت هەر ئەو پەیامە بەدیوەکەی تردا بۆ هەموو کەسێك دەشێت ئەمەش لەبەرئەوەی ئیسلام دینێکی (حەقە)! حەقیش بە پێناسەی خودی (کاك ئەحمەد) واتە: سازگاربوونی هەرشتێك لەگەڵ ئەصڵی ئینساندا! ڕونتر بڵێم هەرشتێك لەگەڵ ئینساندا سازگار بوو لەگەڵ مادە و مەعنەوییەتی ئەودا دژ نەهاتەوە ئەوە ئەو شتە حەقە. جا ئەم باسەش کەلێرەدا نقڵ کراوە هەرچەند بەتایبەت بۆ دوو ئەزیزی خۆی وتوویەتی، بەلام ناوەڕۆکێکی گشتی هەیە.

یەکێك لە سیفاتە کەم وێنە و میتۆدەکانی (کاك ئەحمەد) لە کاتی قسە کردن لەسەر بابەتێك، یان وەلامدانەوەی پرسیارێك ئەوەیە بە جۆرێك دەست بە قسە کردن دەکات، هەروەك ئەوە وایە پێش ئەوەی ئەو پرسیارەی ئاڕاستە بکرێت صەدان و هەزاران لاپەڕەی لەبارەوە خوێندبێتەوە و دوای خۆ ئامادەکردنێکی زۆر و پۆلبەدنییەکی زیرەکانە دەست بە شروع کردنی باسەکانی بکات، لێرەشدا هەمان میتۆدی بەکارهێناوە لەگەڵ ئەوەی باسەکە لەبارەی خانەوادە و پەروەردە

کردنەوەیە، بەڵام بەم شێوەیە دەستپێدەکات "زاناگەلی ئیسلامی بەرپرسیارێتی ئینسان دەکەن بە چەند دەستەیەکەوە:

یەکەم: بەرپرسیارێتی نیسبەت بە(خۆی) چەند ئەرکێکی نیسبەت بە خۆی هەیە.

دووەم: بەرپرسیارێتی نیسبەت بە (خوا).

سێیەم: بەرپرسیارێتی نیسبەت بە خەڵك.

بەرپرسیارێتی نیسبەت بەخەڵکێك دابەش دەکرێت:

١) ژن نیسبەت بە پیاو.

٢) پیاو نیسبەت بەژن.

٣) نیسبەت بە منداڵ.

٤) دایك نیسبەت بە منداڵ.

٥) هاوسێ نیسبەت بە هاوسێ.

٦) منداڵ نیسبەت بە دایك و باوك.

٧) قەومدار نیسبەت بە قەومەکەی.

چوارەم: بەرپرسیارێتی نیسبەت بەعالەمی وجود، بەم جۆرە بەرپرسیارێتییەکە درێژ دەبێتەوە و زۆرتر دەبێت.

ئینسان بەرامبەر بەهەموو ئەمانە بەرپرسیارە، بەڵام حەقیقەتەن دەتوانرێت تەواوی ئەم بەرپرسیارێتیگەلە لەیەکێك لەم دووانەدا کورت بکرێتەوە, بێژین بەرپرسیارێتی ئینسان لەبەرامبەر (خۆیەوە). هەر ئەمە, جا بەرپرسیارێتی ئینسان لەبەرامبەر خۆیەوەیەتی کە لق و پەلی جیاواز پەیدا دەکات.

حەقیقەتەن بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر (خوا)وە هەر بەرپرسیارێتییە لەبەرامبەر خۆتەوە! کاتێك ئەرکەکانت لەبەرامبەر (خوا)وە بەباشی ئەنجام دەدەیت خەریکیت خۆت ئیصلاح دەکەیت, ئەرکت لەبەرامبەر(ئەگەر ژنیت) پیاوەکەوە، یان بەپێچەوانەوە, لەپاشاندا لەبەرامبەر تەواوی مەخلوقاتیش هەروایە هەرچی ئەرکەکانت باشتر ئەنجام دەدەیت حەقیقەتەن بەرپرسیارێتی پێش لەهەمور شتێك نیسبەت بەخۆت ئەدا دەکەیت, بۆیە دەکرێت گشتی لەبەرپرسیارێتی نیسبەت بە(خۆت)دا کورت بکەینەوە، یان لە(بەرپرسیارێتی نیسبەت بە خوا)وە حەقیقەت ئەوەیە. ئەگەر

من صەمیمانە گەرەکم بێت بەندەی خوا بم و بەگوێی بکەم تەواوی ئەوەی واخێرە بۆ خۆم و نیسبەت بەغەیری خۆم هەرچی بێژم گشتی خوا پیشانی داوم و حەقیقەتیش ئەوەیە لەبەرامبەر ئەوەوە بەرپرسم و ئەوە پیشانی داوم نیسبەت بە(ژن و منداڵ و خزم و هاوسێ)چی بکەم.

دەلیلێکی سادە بۆئەوەی کە حەقیقەت ئەوەیە کە بەرپرسیارێتییە لەبەرامبەر خواوە, ئەمەیە(خۆ دەکرێت خەڵکی فریو بدەیت. ژمارەیەکی زۆر خەڵکی هەیە کە خیانەت دەکەن بە خەڵکی، بە ڕوپامایی و ڕیا.. کە وا پیشان بدەن لەبەرزترین پلەدا بەرپرسیارێتییان نیسبەت بەخەڵکی ئەدا دەکەن, بەلآم لەرووی لۆجیکی و ئینسانییەوە ئایا ئەوانە ئەدای بەرپرسیارێتی دەکەن؟

نەخێر! چونکە خوا ئاگای لێیەتی کەئەوە ئەدای بەرپرسیارێتییان نییە نیسبەت بە خەڵك، خواش نیسبەت بەوەی نییەتی هەیە جەزای دەداتەوە, بۆیە دەکرێت گشتی کورت بکەینەوە(بەرپرسیارێتی نیسبەت بە خود).

﴿فَلَمَّا أَنجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنفُسِكُم مَّتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَينَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ یونس٢٣. چەندین جار وتومە زۆر ئارەزوومە بتوانم بۆ جارێك تەفسیرێکی کاملی ئەم ئایەتە قورئانییەتان بۆ بێژم یان (بێژین بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر خواوە)بەڕاستی دەکرێت زوڵم لەخۆم بکەم,و حەقیقەتیش ئەوەیە کە قصورم کردووە لە ئیجرای دەستورگەلی خوادا نەتیجە زەرەرەکەی خوا دەیداتەوە بەسەر خۆمدا! زوڵم لەخەڵکی بکەم دیارەکە نەتیجەکەی خوا دەیداتەوە بەسەر خۆمدا بۆیە دەکرێت لەیەکێك لەم دوو وشەیەدا کورتی بکەینەوە.

جا ڕۆڵەکانم! من لەناو ئەو ناونیشانگەلەدا ئێستا لەسەرەتادا تەنها و تەنها بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر خواوە کەمێك بۆتان باس دەکەم، تاوەکو دەرك و فکرتان باشتر بکرێتەوە.

لێرەدا ئەوەی دەکرێت بێژمی و ڕونی بکەمەوە مەفهومی ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ە, ئا ئەم بەرپرسیارێتییەتان لەبەرامبەر خواوە لەم ئایەتەدا باش بناسن.

ڕۆڵەکانم!

ئەگەر ئینسانێك گەیشتە ئەوەی کە﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ی بەڕاستی﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾بوو، ئیتر ئەو کاتە بەڕاستی ئینسانە! ڕاستی ئیمکانی نییە لە هیچ شتێکیدا لە کرداری(باگن و چاهیری)دا شتێك هەبێت کەزەرەر بەخۆی و، ژن و منداڵ و هاوسێ و بەکوللی بەشەر بگەیەنێت! ئیمکانی نییە

شتی وا ڕوویدات.ئەوەی وامن ئارەزووی دەکەم ئەمەیە لەسەرەتادا﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾تان باش دامەزرێت ﴿کە خوایە بەندەی تۆم﴾, بەندەی تۆم، واتە لەدڵیشەوە لەدەروون و لەدەرەوەشدا لە(دڵ و کردار)یشدا ئەو جۆرەی وا تۆ پێت خۆش بێت منیش پێم خۆشە وابکەم و واش دەکەم. (تەعەهود) دەکەم جا دوای ئەوە سەرەی ئەوەیە ئەمجارە بزانیت کەکێشەی زۆرە ئەگەر گەرەکت بێت بەندەیەکی ئازادی خوا بیت! گەرەکت بێت بەڕاستی بەندەی خوا بیت ئیتر ئەو کاتە نە بەندەی نەفس دەبیت نە بەندەی هیچ زۆردار و زوولّم و قەید و قیود و ئاداب و رسوم و عورف دەبیت، هیچ جۆرە زنجیری بەندەگییەك مل و دڵ و ئیرادە و فەهم و شعورتان نامێنێت. ئەگەر واقیعەن بەندەی خوابیت ئەو کاتە بە بەندەگی خوا گەشتیتە ئەو ئازادییە ئەمجارە ئیتر ئیجازەت هەیە و لۆجیکی و عاقلانەیە (خۆ هەمیشە ئیجازەت هەیە و ئینسانگەلێکی هیچ و پووچیش هەیە دەڵێن﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾بەلام ئەوە هیچ نییە) کاتێك ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، واتە (لەتۆ داوای کۆمەك بکەم).

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾،واتە خوایە بەندەی تۆم بەحسابی و تەنها بەندەگی بۆ تۆ دەکەم و ئیتر بەندەی هیچی تر نیم گوێڕایەڵی هیچی تر ناکەم و دڵم لەهیچ شتێکی تر نالەرزێت.

﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾یش، واتە(کە ئینسانێك بەفەهمەوە وتی ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، واتە بەرهەڵستی لەبەرامبەر هەرچی ناڕەوایە دەوێستم، ئیتر گوێڕایەڵی لەهیچ ناڕەوایەك ناکەم جا ئیتر کەسوکارمە دەستوری ناڕەوام پێدەدەن, زۆردار و حاکم گەلن, باوکمە, عورفی کۆمەڵگەیە, دایکمە, برامە, ژنمە, پیاومە, منداڵمە, هەرکامیان چاوەڕێم لێدەکەن و داوای شتی ناڕەوام لێدەکەن هەرچییەك ناڕەوا بوو بەزۆر یان بەنەرمی بەهەر ڕێگەیەك لەمن داوا بکرێت ئیتر من گوێڕایەڵی لەهیچ کامیان ناکەم، واتە ئەوجی ئازادەگی!

دەی ئەمە کارێکی ئاسان نییە! ئەمە دەردی سەری ئێجگار گەورە بۆ ئینسان دروست دەکات! کاتێك بەدڵ ئەوەی وت و تێگەیشت چی دەڵێت کە﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، چ ڕستەیەکی گەورەیە جائەو کاتە پێی دەکەوێت بیژێت﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾(جالەتۆش داوای کۆمەك دەکەین).

جا دیارە ئەمە هەر بەتەنها بۆ خۆی نالێت ئەمەش باسێکی سەربەخۆیە، بەلام ئێستا قسە لەسەر شخصێك(فەردێك)دەکەین, فەردێك ئائەوەی نیسبەت بەخۆی بە(دڵ) وت و باشیش بە(عەقل) تێگەیشت کەواتای چییە، جا چونکە مەبەست نییە ئینسانی موسوڵمان هیچ کات خۆی تەنها

بێت بۆیەبە(جمع) دەیڵێت ئەگەرنا کەسێك بڵێت(اعبد) بەتاك دەبوت لەبەرئەمەیە﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، واتە هەموومان تەنها بەندەگی بۆ تۆ دەکەین. جا ئەو کاتە دەزانێت کێشەی هەیە تەصمیم دەگرێت کەئیتر نەترسێت لەکێشەکان و تەسلیم نەبێت پێی جوانە و حسابی حسابی پێی دەکەوێت بێزێت﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (داوای کۆمەك لەتۆ دەکەین)، واقیعەن دوای ئەوە کاتییەتی داوای کۆمەك بکات، ئەی کێ هەیە فریادڕەسێك کەبتوانێت سادەترین مەتلەبێك و بەدەر لە هەموو عەوامیلێکی خارجی هەر لە وجودی خۆمدا ترسم لەناو بەرێت؟ بۆئەوانەی وا لەسەر حەق دەڕۆن یەکێك لە(سەربازەکانی ئیلاهی) ئەوەی کەدەڵێت﴿وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾* ئەوەی لەسورەتی(فتح)دا هەیە, یەکێك لە لەشکرگەلی خوا ئەوەیە کە ئازایەتی و بینش و تەصمیمگیری عاقلانە و حەزەرکردن و ئا ئەو شتانەی مایەی خێرن بۆ ئینسان ئا ئەوانە دەنێرێتە(دڵەوە)، ئا ئەوانە لەشکری خوان بۆ ئەوانەش وا ئەهلی باگلن جۆرێکی تر لەلەشکرگەلی ئەوەیە(ترس, وەسوەسە, حساباتی باتڵ...) جۆرەها لەو شتانەی وا دەکەن لە ئینسان بکەوێتە سەر باری مەنفی(نێگەتیف) دەخاتە دڵیانەوە! (سەرفی نەزەر لەهەرچی عەوامیلی خارجی هەیە، لەگەڵ ئەوەی دیارە کەئەم عەوامیلە دەروونییە لەگشتی گرنگترە).

ڕۆڵەکانم! ئەگەر ئینسانێك لەدەرەوە بەهێزبێت، وەك حەزرەتی حوسێن(سەلامی خوای لێبێت) دەبینێت ئەوە عەزیزانی، ئەوە ژن و منداڵ، و ئەوە ئەو هەموو خۆشەویستانەی خانەدانی پێغەمبەر(د.خ)لەبەرامبەر مەرگو ئەسارەت و زیلەتو حەقارەتەوە قەراریان گرتووە کەچی تەسلیم نابێت (بەڵێ)یەك بۆ(ناحەق)بکات. دەی ئەگەر ئەو شجاعەتە نەبێت لەدڵیدا ئەوە وا قوەتی بەشەرییە هەمووی لەدەوری کۆبێتەوە ئەو جۆرە ئیرادەی بۆ دروست دەبێت، ئەگەر منداڵێکی کوژرا لەشکری دوژمن ئەوەندە زۆر بوون منداڵێکیان کوشت, هاوڕێیەکیان کوشت, یەك یەك هەموویان بکوژن و تاك و تەنها ماوەتەوە, هێشتای هەر بەمحکەمی بڵێت (نا)؟

گەورەترین لەشکرێك کە خوای گەورە بینێرێت بۆ ئینسان ئەو لەشکرە ناوەکییەیە(باگنی) کە دەبێتـە هۆکاری ئەوەی لەسەر(حەق)محکەم بێت. ئەوە گەورەترین لەشکرە لە لەشکر و عامیلگەلی خارجی هیچ کامیان وەك ئەو نییە وەك لەجەرەیانی(بەدر)دا لەشکری ئاشکرای

---

*) هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَاناً مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً {٤} الفتح.

نە(مەلائیکە) (سەلامی خوایان لەسەربێت) ناردووە و لەپاشانیشدا (باران و با) لەڕووداوەکانی تردا... خۆیشی ئەفەرمێت"خۆ ئەمانە نین عاملی قودرەتی ئێوە, عاملی قودرەتی ئێوە خوایە و لەشکری خوایش فراوانە, کە گرنگترینی ئەوەیە دەنێرێت بۆ (قلوبی ئینسانی موئمین), بەلاّم ئەمە بۆ ئەوەیە ئێوەی بەشەر بەشێوەیەکی ئاسایی حساب بۆ کۆمەکی خارجی وجودی خۆتان دەکەن بۆئەوەی دلّتان تەخت بکات، چونکە بەشێوەیەکی ئاسایی ئامادە بوونی عاملی خارجی قودرەت‌و دلّخۆشی دەداتە ئینسان. لەبەرئەو حالّەتەیە لەجەنگی(خەندەق)دا لەشکری(با) دەنێرێت کەبەو جۆرە سەر دەشێوێنێ لێیان، کەئەگەر ملیۆنێك چەکدار بڕژایە بەسەریاندا بەو جۆرەی ئەو(با)یە پەرتەوازەی کردن پەرتەوازە نەدەبوون! جائەمانە شتگەلێکن (چاهیرین)، ئەگەر نا هیچ کام لەم(سەربازە ئیلاهییان)ە بەقەدەر ئەو سەربازەی وا دەینێریت بۆ (باطن)ی خودی ئینسان سودی نییە! کاتێك تۆ بەدلّ وتت﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، و پاشان بە عەقلّ تێگەیشتی کەچی ئێژی چەند کێشە دێتە سەر ڕێگەت. جائیتر واقیعەن بەجێیە بلّێین﴿وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، کۆمەکیش هەر لەتۆ داوا دەکەم.

جاکاتێك من بڕیارمدا بەو شێوەیە(بە وجودمەوە)بەندەی تۆم ئیتر هیچ بەجێ نییە بۆم‌و شایستە نییە چاوەڕوانی کۆمەك لەغەیری تۆ ببین، لەبەرئەوە کۆمەکیش هەر لەتۆ داوادەکەم ئەو کۆمەکە گەورە گەورە گرنگانە! کەئەگەر کۆمەکێکیش لەلایەن خەلّکەوە هات, چ برا, خزم, بێگانە, هاتن و یارمەتییان دام لەسەر باری (حەق)ئەوەش هەر کۆمەکی خوایە, بەلاّم ئەگەر برای باوك و دایکم لەسەر خیلافی ڕێگەی حەق قسەی لەگەلّ کردم ئەوە دەرەوەی کۆمەکییەو کارم پێیەوە نییە.

﴿وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ لەدوای﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، لایەقی ئینسانی موسولّمانە. جارۆلّەکانم!

لەبەرپرسیاریتاندا لەبەرامبەر خواوە هەر ئەوەندە دیقەت بکەن و ورد بنەوە و باش باش حالّی بین کە﴿إِيَّاكَ نعبُدُ﴾، واتای چییە, هەروەها خاسیش حالّی بین چ عیزەت و ئازادییەك دەداتە ئینسان بۆ دنیا و بۆ ئاخیرەتی, ئەو کاتە ئینشائەلاّ بەدلّیش بگەنە ئەوەی بلّێن﴿وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، کەداوای کۆمەك دەکەین. ئەمە زۆر بەکورتی. جائیتر بەرپرسیارێتییان نیسبەت بەخۆتان و گشت شتێك دەتوانیت لەبەرپرسیارێتی لەبەرامبەر خواوە کورتی بکەیتەوە, چونکە ئەگەر تۆ واقیعەن﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، بزانیت ئەوکاتە دەزانیت بۆ خۆیشت چی بکەیت, دەزانیت بۆ ژن و منداڵ چی بکەیت خاسیش ئەنجامی بدەیت, هەروا کەوتم, ئەگەر ئینسان تەنها بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر

خۆیەوە بزانێت کافییە بۆئەوەی بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر خوایش و خەڵکیشەوە بزانێت, هەروەك ئەوەی ئەگەر بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر خوای خۆیەوە بفەهمێت گشت شتێکی تر دەگرێتەوە.

ئەمە لەناو مەجموعی ئەو بەرپرسیارێتییەی ئینسان هەیەتی ئەم دووانە ئێژم بەم دوو ڕوکنەوە:-

یەکەم: بکۆشن بە تومێدی خوای گەورە لەسەرەتادا بەندەی (دەرون و هەوا و هەوەس)ی خۆتان نەبن, جا لەپاشانیشدا بەندەی عەواملی خارجیش نەبن، تەنها و تەنها بەعەقڵ و عیشق و دڵیش تەنها بەندەی خوابن و بزانن تەنها و تەنها تام و مەزە لەوەدا هەیە، کە تۆ گوێڕایەڵی خوابیت و هیچ شتێکی تر تام و مەزەی نییە، هەروەها هیچ شتێکی تریش عاقلانە نییە. جا با نمونەیەکی بچوك بهێنمەوە کە بزانن تا هەر دووکیان بکەونەیەك, خودا سەعادەت مەندتان بکات (کوڕ دەبێتە باوك و کچ دەبێتە دایك) ئەو مەسائیلەی کە ئێستا ئێژمی لۆجیکی و فەهمی حاڵی دەبن. بەڵام هەموو لایەنێکی بەتایبەت(قەلبی)باش حاڵی نابن لەپاشاندا وردە وردە کاتێك بوونە باوك و دایك بیری لێدەکەنەوە و باش حاڵی دەبن هەندێك نمونەی جۆر جۆر دەڵێم بۆئەوەی تەنها لەڕووی عەقڵەوە بێت و لەڕووی عیشقەوە نەبێت. بۆ نمونە, (کچ)ە کەسێکی زۆر خۆشناوێت، بەڵام بە بۆنەیەکەوە دەبێتە میوان یان بەهەر جۆرێك بووە پێویستییەکی پێتە و دەچێتە کۆمەکێکەوە و کاری بۆئەنجام داویت حسابی ئەوە دەکات ئەمە ئەرکێکە و دەڵێت"بابچم ئەنجامی بدەم"ئەوەی خەڵك پێی ئێژن ئەنجامی وەزیفی, ئەمەی دەیکات کارێکی عەقڵییە و دڵ نییە هانی بدات, ئەمە جۆرێك! جۆرێکی تر. دایکێکی ناشارەزا لەبابەتی پەروەردەو بێئەوەی دیاری بکات چی باشەو چی خراپە منداڵەکەی پەڵپی شتێك دەگرێت نازانێ دروست ئاڕاستەی بکات و حاڵی بکات, کە خێر لەچیدایە بەقسەی منداڵەکەی دەکات. لەکاتێکدا بەمە زەرەری گەیاندۆتە منداڵەکەی لێرەدا بەقسەی(عەقڵ)ی نەکردووە بەقسەی دڵی کردووە, بە دڵ منداڵەکەی خۆش گەرەکە بەدڵ تەحەمولی ئەوە ناکات منداڵەکەی تاوێك بگرییەت, بەدڵ خەمبار دەبێت بەوەی تاوێك منداڵەکەی پەرێشان بێت لەبەرئەوەی ناتوانێت گریان و پەرێشانی منداڵەکەی تەحەمول بکات. لەولاشەوە دەرکیشی نییە چی خێرە بۆ پەروەردەی منداڵ بەقسەی منداڵەکەی دەکاتو داواکارییەکەی ئەنجام دەدات, ئەمە تەنها بەگوێی دڵی کرد!

ئەم دووانە هیچ کامیان ئەرزشێکی حسابییان نییە{واتە ئەگەر کارێك بکەیت تەنها (عەقڵ) بڕیاری لەسەر بدات و (دڵ) غیاب بێت، یان کارێك بکەیت تەنها (دڵ) بڕیاری لەسەر بدات و

(عەقڵ) غایب بێت ئەم دووکارە هیچیان باش نین} ! کاتێك کارێك بەڕاستی ئەرزشدارە و دەگاتە ئەو ئاستەی ناوی بنێیت کارێکی واقیعەن ئینسانی و بەرز، هەم بە(عەقڵ)بێت، هەم(بەدڵ). وەك ئەو دایکە یان باوکە بەڕاستی منداڵی خۆشدەوێت و بەباشی تەبشیر دەدات چی خێر هەیە و چی خێری نییە. ﴿وەك ئەو دایکەی کە منداڵەکەی داوای شتێکی لێدەکات بە عەقڵ و دڵ بیری لێدەکاتەوە و لەدوایدا دەگات بەوە)کە هەم دڵی پێی دەڵێت ئەو کارە ئەنجام بدات بۆ منداڵەکەی، هەم عەقڵیشی پێی دەڵێت ئەوە ئەرکتە و خێرە بۆ منداڵەکەت ئەنجامی بدە. کاری جوان و ئەرزشداری ئینسانانە ئاوایە.

جارێ لە گیانا ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾یش وایە، کاتێك بەڕاستی ئیتاعەت و بەندەگی لەبەرامبەر خواوە لایەقی ئەوەی هەیە پێی بڵێت ئیتاعەت و بەندەگی، هەم بەعەقڵ دیاری بکەم خوا چی لەمن دەوێت، هەم بەدڵ ئاواتی ئەوەم هەبێت ئیتاعەتی خوا بکەم! بزانم ئەمە ئەصڵەن وا جوانە و لایەقی ئینسانێتی منە موتیع و بەندەی خوابم، غەیری ئەو هیچ شتێکی تر جوان و ئەرزشدار نییە. هیچی تر مەحبوب نییە قابیلی ئەوە نییە من عەلاقەی پێوەپەیدا بکەم، نە ماڵی دونیا، نە ژن، نە پیاو، نە منداڵ، هەر شتێك ئەگەر لای دابوو لەڕێگەی خودا قابیلی ئەوەی نییە عیشق و مەحبەتی پێ پەیدا بکەم، تەنها هەموو موحیبەتێکم بەشەرتێك موتابیق بێت لەگەڵ ڕێگەی خوا بەگوێی دەکەم، بۆ نمونە ئەگەر (پیاو)ی ژنێك، پیاوێك بێت ئەهلی دزی، فەساد، غەیبەتی خەڵکی، حەسودی بەرامبەر بە خەڵك، مەشروب خواردنەوە. تۆئەگەر ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، دروست ببێت لەمەوردی ئەمانەدا موتیعی (پیاو)ی خۆت نیت و لایەنگری ناکەیت و ڕووی خۆشیشی پیشان نادەیت، تاوەکو بەهەمیشە موتەوەجیە ببێت بەرامبەر بەو کارانەی نارازییە ئەگەر(پیاو) زەڕەیەك(ئینحراف)ی هەبوو لەڕێگەی خوا هێشتا(ژن)حاڵەتی هیچ فەرقی ناکات، چونکە هەندێ کات هەیە کەبەرژەوەندی ئینسان وایە کە نەیخاتە ڕواڵەت، ئەوە ناڵێم، ئەوە دەڵێم (ژن)ئەصڵەن موقەیدی خوا نەبێت، تا لەبەرئەوە ئەهمییەتی نەبێت بۆی و (پیاوەکەی) گرنگتر بێت بۆی تا ئەو(پیاو)ە تاعون و بتە بۆی و لە﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، لایداوە. منداڵیش، ئەگەر لایەنی خەتا و ئینحرافی گرت و هەر بەردەوامی موحیبەتی لەگەڵ بکات هەروەك چۆن بۆ کاری چاك دەچێت ئەوە لەو کاتەشدا ئەو ژنە لایداوە لە﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، جا ئیتر باوك و برا و کەسوکاریش هەمووی ...ئەمانە بەناونیشانی نمونەیەك دەیانڵێم، تاوەکو (ژن) باش تێبگات (باوك و دایك و براو خوشك و مام و خاڵ و پوور و کەسوکار و منداڵ) هەمووی کاتێك لەئینسانی موسوڵمان جوانە و ئەرزشی هەیە موتابیق بێت لەگەڵ مەحبەتی خوا، لەگەڵ مەفهومی﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾،

ئەگەر زەرەیەك موخالەفەتی لەگەڵ ئەو بوو ئیتر بۆ ئینسانی موسوڵمان نالەبارە, هەم بۆ خۆی شەڕە و هەم بۆ لایەنەکەی تریش شەڕە! ئەویش بەڕواڵەت سازگاری دەکات نازانێت و خیانەت بەویش دەکات, ئەمە بۆنەوەی باش حاڵی بن محبەتی هەر شتێکی تریش هەتا محبەتی ماڵی دنیاش ڕاستە, شتێکی پەسەندە و هیچ کێشەیەکی نییە و ماڵەکەی خۆت خۆش بوێت و خۆت خۆش بوێت و حەز نەکەیت لافاو بیبات, بێ گوێ پێدان و حسابی بۆ ناکەیت جا دیوارێکیش بڕوخێت, هەر کاتێك لایەکی خراپ دەبێت گرنگە خزمەتی بکەیت... جلوبەرگ و شتەکانت دەبێت باش ئاگادارییان بکەیت... محبەتی ماڵی دونیاش هەر وەك محبەتی خزم و کەس و کار و عەزیزانت ئەرزشدارە، بەلآم هەمووی دەبێت بەشێوەی ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، هەڵسەنگێنیت، ئەگەر لەگەڵ ئەوەداپێچەوانە بوو ئەوە ئافاتە! بۆنمونە ژنێك ماڵێکی هەیە, گریمان لە باشترین ماڵەوە بیگرە تا ماڵێکی زۆر سادە. زۆر باشە (ژن وپیاو)خۆشیان بوێت و نەهێڵن وێران ببێت، بەڵام ئەگەر سبەی وایلێهات کابرایەکی خاوەن هێز بێژێ "فلآنە ناحەقیم بۆ ئیمزابکەیت، یان ماڵەکەت لێدەستێنم". ئەگەر ماڵەکەت ئەوەندە خۆشویست وتت "قەیناکا بامالەکەم نەروات ئیمزایەك دەکەم" ئەوە ئیتر ئەو ماڵەی بۆتە(بت) و لایدا لەڕێگەی﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾، کاتێك ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ بێژیت، باشترە ماڵەکەم بڕوا, ئیمزایەکی ناحەقی ناکەم, کە خوا پێی ناخۆش بێت و لەڕێگەی بەندەگی خودا لام بدات و ببمە ئەسیری موحیبەتی ماڵەکەم. ئەوەش ئەسارەتە! ئەسارەت و بەندەگی خەڵکی دژایەتی هەیە لەگەڵ بەندەگی بۆ (خوا) ئازادیە و هیچ شتێك ناتوانیت ئەمری بەسەردا بکات.

دووەم: لەناو ئەو بەرپرسیارییەتانەدا ,کەوتم , بریتیە لە باسی (شوار) و (تشاور):

ڕۆڵەکانم! بەرامبەر بەتەواوی مەسائیلتان، هەتا نیسبەت بەمەسائیلی شخصی خۆتان, ئەو شتانەی وا بەدیهی نییە و ڕۆشن نییە, و موباحە. ئەوەی وا بەدیهییەوە یا واجبە یا موستەحەبە و ئینسان دەزانێت، بەرامبەرەکەشی دەزانێت کە(حەرامە)، بەلآم شتی وا هەیە (موباحە) و لەموباحدا ئینسان دەتوانێت هەزار جۆر ڕەفتار بکات، لە تەواوی موباحدا گرنگە(ژن و پیاو)بۆ تەواوی بابەتە شەخصیو فەردییەکانیشیان عادەت بکەن بەوەکە (تەشاورتان هەبێت، تاوەکو دەگاتە مەسەلەی ماڵیان بە تەشاور و ئاڵوگۆڕی بیرورا تەصمیم بگرن. مەبەستم لەماڵ لە تەواوی ئەوەی پێویستییان پێیەتی لە بچوکەوە تا گەورە, تەصمیمی درێژ بگرن مەسەلەن بۆ ساڵێك وەك خواردنی ساڵانە، وەك فەرش و نوێن و ئەو شتانە، خانوو، وەك باقی ئەوانەی وا بۆ خانەوادەیەك مەترەحە جۆری زیندەگی

کردنمان دەرەجەبەندی زیندەگیمان، هەرچەند دەرەجەبەندی زیندەگیمان لەئەرکەکانی شەخصی پیاوە, بە بەڕێوەبردنی داخلی ماڵ ئەرکی ژنە.

ڕۆڵەکانم! لەفەردیترین مەسائیلی شەخصیتانەوە، تاوەکو دەگاتە ئەوەی ئەرکتانە بەرامبەر خانوادەتان هیچ کات بەبێ (تشاور) کارمەکەن، بەڵکو بەتشاور و ئاڵوگۆڕی بیروڕاوە کاربکەن تادەگاتە ئەوەی چۆن پێشوازی لەمیوان بکە. هاتوچۆ لەگەڵ خزم و کەسوکاردا چۆن بێت لەگەڵ خزم و کەسوکاری(پیاو)دا, لەگەڵ خزم و کەسوکاری(ژن)دا. کەدەبێت خزم و کەسوکاری یەکتری وەکو یەك سەیربکەن، ئەو ئەرکەی کەبەرامبەر(ڕەحم) لەنێوانیاندا ئیتر هەردووکی تێکەڵ دەبێتەوە. (پیاو)کەجاران بەرپرس بووە لەبەرامبەری ئەرکی (ڕەحمییەتی) خۆی تبقی ئەوەی وا ماڵی بووە، ئەوەی وەزیفە دەکات بەرامبەر خزم و کەسوکاری (ژن) و هەردووکیان وەك یەك سەیردەکات، (ژن)یش جاران لەبەرامبەر(برا, خوشك, دایك, تاوەکو دورترینی) یەکێك هەیبووە ئێستا ئەوەی دەبێت بەئیزافەی خزم و کەسوکاری پیاو. واتە لێرە بەدواوە ئەو بەرپرسیارێتییەی کەبەفەرِ بۆ خزم و کەسوکار هەیانبووە هەردووکیان بەرامبەر بەکەسوکاری هەردووکیان دەیانبێت. بۆیە دەبێت دابنیشن و بەئاڵوگۆڕی بیروڕا و تەصمیم و بەرنامە دابنێن کە چۆن بن باشە, لەسەرەتاوە ئەوەی واحاڵییان هەیە لەبارەی پێوەرەکانی دینەوە، کە واجب دەزانن و موستەحەب دەزانن و ڕوونی بکەنەوە, (جانەمە باسێکی ورد)، بەڵام ئەصڵ ئەوەیە کەلە مەوردی ئەم ئەرکەدا لەبەرامبەر خزم و کەسوکارەوە، یاخود(هاوسێ) و (دۆست)کە ژن و پیاو بەرپرسیارێتییان هاوبەشە لەبەرامبەر گشتییەوە دەبێت دابنیشن و لەم بارەیەوە ئاڵوگۆڕی بیروڕا بکەن، هەر بەو شێوەیە تادەگاتە باقی مەسائیلێك کە ئیحتمالی هەیە بۆتان بێتە پێشەوە، ئەویش دونیایەکی فراوانترە کاتێك کە منداڵێکتان دەبێت, کەمنداڵی یەکەم هەندێك مەسائیلی هەیە و منداڵی دووەم هەروا و منداڵی سێیەم و چوارەم بەو جۆرە.... جا هەرکاتێك ئەندامێك زیاد دەکات بۆ خانەوادە بەرپرسیارێتی زیاد دەکات، جا سادەترین مەتڵەبێك کەلەبەرامبەر منداڵەوە بێت بێژمی لەپێش هەمەوو شتێك ئەوەیە کەئەم(ژن و پیاوە) خۆیان دروست بکەن! لەپاشانیشدا ئەرکەکانیان لەبەرامبەر یەکەوە دروست بکەن...

پەیوەندی ئابووری نێوان ژن* و پیاو

لەم باسەدا دەمانەوێت ئەگەر زۆر بە کورتیش بووە دەربارەی بابەتێکی زۆرگرنگ قسە بکەین، ئەویش بابەتی (ئابووری)ە لە ژیانی رۆژانەی (کوڕ و کچ)ێکدا. چونکە ئەم باسە یەکێکە لە کۆڵەکەکانی ڕاگیرکردنی ئەو پەیوەندییەی لە نێوان ژن و پیاودا دروست دەبێت، ئەمەش لەبەرئەوەیە ڕاستەوخۆ بەشداریدەکات لە بەڕێوەبردنی کارو چالاکی رۆژانەدا و ڕۆڵیشی دەبێت لە بەرنامە داڕشتندا بۆ ئایندەیەکی دوو. لەم باسەدا (کاك ئەحمەد) هەوڵدەدات بەکورتی خانەوادە و کۆمەڵگە هۆشیار بکاتەوە لەو پەیوەندییە ئابوورییەی لە نێوان ژن و پیاودا هەیە و لەم ڕێگەیەشەوە ئەو زوڵم و ناڕەواییەی بەرامبەر بە ژن دەکرێت دەربارەی خەرجی کێشانیان چارسەری بکات و ژنان ئاگاداربکاتەوە، کە لە ئیسلامدا خاوەنی ئابووری سەربەخۆی خۆیانن و توانای کارکردنیان هەیە، ئەمە لەکاتێکیشدا ئەگەر دەست بۆ یەك کار نەبەن و تەنها لە ماڵەوە دابنیشن لەسەر پیاوان واجبە ئابووریان بۆ دابین بکات... هەر لەم باسەدایە (موفتی زادە) بابەتێکی گرنگ دەوروژێنێت دەربارەی جۆرایەتی ئەو ئیش و کارەی کە پێویستە ژنان ئەنجامیان بدەن، ئەمە جگە لەوەی ئەو بنەمایە هەڵدەوەشێنێتەوە کە ئاماژە بەوە دەکات بۆ ژنان نییە ئیش و کاربکەن و ببنە خاوەنی ئابووری خۆیان، بۆیە دەڵێت" ئەوە بزانن شتێکی بەو جۆرە نییە بڵێت (لەئیسلامدا ژن مافی نییە(حقوق) وەربگرێت، بەڵکو(ئابوری ژن) لەئیسلامدا تەواو موستەقیل(سەربەخۆ)کاملّ کامڵە, ئەوەندە هەیە لە ئیسلامدا هەندێك لە تەکلیفات لەسەر ژن نییە، مەگەر لەکاتی پێویستدا وەك تەکلیفاتی(جەنگ). جەنگی ڕووبەڕوو جەستەی ئەویش کاتێك ژمارە کەم بێت و پێویست بکات ئەگەر نا تەکلیف ناکرێت و ژن مەجبوور ناکرێت بڕوات بۆ جەنگ, مەگەر ئەوەی خۆی داوابکات و مەیلی هەبێت, بەڵام لەکاتی جەنگدا پیاوگەل هەر کەسێکیان توانایی هەبێت و ساغ بێت مەجبوورە بەئەندازەی نیاز دەبێت بڕوات، بەڵام ئەم تەکلیفە لەژن ناکرێت...ئەگەرنا لەیاسای ئیسلامدا هیچ ڕێگرییەك نییە بۆ ئەمە کەژن کار

---

*) لەبارەی ژن(ئافرەت)ەوە لە پاشکۆدا باسێکی سەربەخۆ بلاوکراوەتەوە، کە تیێدا (کاك ئەحمەد) هەوڵدەدات دەربارەی ناسنامە و ئەصڵی ئافرەتەوە هەندێك ڕونکردنەوە بدات، بۆ وەڵامدانەوەی ئەو گومان و پرسیارانەی دەربارەی ئەصڵ و پێکهاتەی ئافرەتان بلاون....

بکات و حقوق بسێنێت, هەتا ئیسلام هەندێك لە کارگەل کەدیقەت و عاتفەی پێویستە تایبەتی دەکات بە ژنەوە و مەگەر کاتێك ژن نەبێت پیاو بێت بیکات, وەك (جەنگ)کە مەگەر پیاو نەیێت ژن بیکات، مەگەر کاتێك ژن نەبێت پیاو موتەعەهیدی بێت, وەك(مامۆستایی)بەتایبەت (مامۆستای منداڵ)کە دیقەت و زەوقێکی زۆری دەوێت, وەك پزیشکی و ئموری پزیشکی و وەزیفەگەلی جیاوازی پزیشکی, بەشێوەیەکی ئاسایی ئەمانە لەوەزائیفی ژنە...(بەهۆی ئەمانەشەوە ژن دەتوانێت حقوق وەربگرێت و ببێتە خاوەنی ئابوری سەربەخۆی خۆی..."، هەروەها (موفتی زادە) دەربارەی ئەو (پەیوەندییە ئابوورییەی لە نێوان ژن و پیاو) هەیە و پێویستی بەوە هەیە ورد و شارەزایانە مامەڵەی لەگەڵدا* بکرێت، بۆئەوەی نارەوایی روونەدات، بەم شێوەیە دەستپێدەکات "یەکێك لەبابەتە زۆر گرنگەکان لەئیسلامدا بەداخەوە سەرنجی نەدراوە و لەبیرچۆتەوە بریتییە لە(پەیوەندی ئابووری) نێوان (ژنو پیاو)! کاتێك ژنێك لەگەڵ پیاوێکدا دەبێتە شەریکی زیندەگی و بەرنامەی زیندەگی هاوبەش پێکەوە دادەنێن پەیوەندی ئابوری ئەم دووانە، واتە لەرووی ماڵ و سەروەتەوە چی بابەتێك دەکەوێتە نێوانیانەوە؟

زۆر سادە بێژم, ژنێك لەگەڵ پیاوێکدا بڕیاری هاوبەشی ژیانیدا هەرئەوەندە ئەو ژنە لەو ماڵەدا زەحمەتێك بکێشێت دەبێتە هاوبەشی زیندەگی لەو ماڵەدا، وەك مەسەلەن دووکەس بەیەکەوە دوکانێکیان هەبێت یان چەند نەفەر بەیەکەوە سەروەتێکیان هەبێت کارگە و چالاکییان هەبێت, ژن وەك ئەوە دەبێتە شەریکی پیاو لەرووی شەرعییەوە ژن موکەلەف نییە لەماڵی پیاودا موفتە و بەبێ هیچ جۆرە عەوەزێك هیچ کارێك بکات لەکاتێکدا خەرجی لەسنوری وەصەتدا بەو ئەندازەی کەپیاو توانایی هەیە دەکەوێتە سەرشانی پیاو, واتە هەر پیاوێك ژنێکی خواست تەعەهودی شەرەفمەندانە و مەردانەی هەیە بەنیسبەتی توانایی خۆی و ژنەکەی بژێنێت, چ ئەم ژنە دەست لە(رەشو سپی) بدات یان نەیدات.کاتێك ژن لەماڵی پیاوەکەیدا کاری کرد و زەحمەتی کێشا بەنیسبەتی کار و زەحمەت هاوبەشە, جائەم ماڵ و سەروەتە لەوەودوا لەنێوان ئەم ژن و پیاوەدا دەبێت بەنیسبەتی ئەمەوە کەکامیان زیاتر مەنشەئی خزمەت بووەو زیاتر دەرامەتو بەرهەمی هەبووە تەعەلوق پەیدا دەکات بەژنو شووەوە, بۆ نمونە پیاو ماڵ و تواناییەکی هەیە کاتێك زیندەگی هاوبەش لەگەڵ ژندا دادەمەزرێنێت, لەپاشاندا ژنەکە چالاکی کەمی هەیە لەماڵی ئەم پیاوەدا، بەڵام چالاکی پیاوەکە زۆرترە دیارە لەماڵێکدا زیاد دەکات یان بەردەوامی

دەبێت کەبووە پیاو بەشی زۆرترە تاوەکو ژن ئەگەر بەم شێوەیە بێت.کاتی واهەیە ئەرزیابی کاریان بکرییەت ئەرزشی مادی کاریان دەبێتە یەك بەئەندازەی یەك کاریان هەیە و زەحمەت دەکێشن کاتێك ئابەم جۆرەیە هەرچییەك لەوکاتە کە زیندەگی هاوبەش دەستی پێکردووە دەرامەتیان دەست دەکەوێت, هەرچەند خەرجیش بکرییەت ئەوە هاوبەش دەبێت لەنێوان ژن و پیاودا.

ژن هەیە چالاکی لەپیاو زیاترە, هەموو دیومانە هەندێك پیاو هەیە نەخۆشن و ناتوانن‌و رێگەی کارو کاسپییان نییە, بەلاّم ژنگەلێك هەن(تەونەگەری) دەکەن, زەحمەتگەلی جۆراو جۆر دەکێشن، ئەم مالّ و ئەو مالّ دەرۆن کار دەکەن بەشێوەی جۆرجۆر، یان هەر بەئیدارەی صەحیح مالّ, ئەم ژنگەلە لەمالّدا بەشیان زیاترە لەشوو(پیاو). جائیتر ئەندازەکەی بەوردی نازانرێت، چونکە لەنێوان هەر ژن و پیاوێکدا پەیوەندی ئابوری بەجۆرێکە و میقداری زەحمەت و چالاکی پیاو یان ژن جۆرێکە, وانییە کەبێژی هەر ئەم (سێ)دەستە بێت کەباسمکرد و هەر دەستەیەك بەمیقدارێکی دیاریکراو, وانییە کەبێژین هەندێك خانەوادە پیاو لەسەدا ئەوەندە حەقی زیاتری هەیە لەمالّدا بیبات, ژن لەسەدا ئەوەندە حەقی زیاتری هەیە, یان هەردوکیان یەکسانن, نـا بەم جۆرە نییە کەتەنها ئەو سێ دەستە دیاریکراوە بن, ئەوانەیان لە(چالاکی و زەحمەتدا)یەکسانن ئەوە ئاسانە, بەلاّم ئەوەی کەئێژین ئەگەر پیاو زیاتری هەیە لەژن هەزاران شێوەی هەیە، یان ئەوەی کە ئێژین ژن زیاتری هەیە لە پیاو ئەویش هەر بەوجۆرە شێوەیەکی دیاریکراوی نییە. لەپاشاندا دەبێت لەرێگەی باس وصولحەوە دەربکەوێت, سادەترین شێوەی کۆمەکی ژن لەمالّی پیاودا ئەگەر هیچ جۆرە دەرامەتێکی نەبێت و کارێکی بەرهەم هێنەری نەبێت, ئەمەیە مەسەلەن مالّەکە بەرێوە دەبات, پاك وخاوێنی مالّەکە تەئمین دەکات, چێشت و خۆراك دروست دەکات, ئەم جۆرە خزمەتگەلەی وا ژنگەل هەیانە لەمالّی پیاودا، چونکە شەرعەن موکەلەف نین ئەم کارگەلە بکەن, ئەم کارگەلە بەناونیشانی هاوبەشی زیندەگی پیاو دەیکەن, بەنیسبەت ئەوەوە ئەگەر ژن ئەو کارگەلە لەجێگەیەکی تردا بیکەن نرخی وەصەتی رۆژ چەنێکە بەو نیسبەتە دەبنە شەریك لەمالّی پیاودا! واتە ئەگەر ژن ئەم کارانە لەمالّی خەلکی تردا بیکات، گریمان رۆژی(پەنجا)تمەنی دەدەنێ...ئەم ژنە بەو نیسبەتە شەریکە لەمالّی ئەو پیاوەدا! چونکە ئەو کارەی کەدەیکات تەکلیف نییە بەسەرییەوە کەبێت مالّ بەرێوەبەرێت و گسك بدات لەمالّ و چێشت دروست بکات و هەتا مندالّ بەرێوەببات, ئەم تەکلیفانەی لەسەر نییە مەگەر بەناوی شەریك, ئەوە بەناوی

شەریکی پیاوەوە ئەم زەحمەتگەلە دەکێشێت لەسەریەتی خزمەتی ماڵ و منداڵ بکات، خزمەتی میوان و پیاو بکات جۆرەها کار کەلەماڵدا دەیکات، واتە ئموری ناوماڵ بگرێتە ئەستۆ و بەڕێوەی بەرێت. دوو کەس شەریکن پیاوەکە هەندێکی دەگرێتە ئەستۆ و ژنەکەش هەندێکی تری. دووبارە روونی دەکەمەوە براگەلی موسوڵمان گشتی ئەمە بزانن ئەگەر ژنێك دەست بە(ڕەش و سپییەوە) نەدات و هیچ کارێك نەکات, هێشتا پیاو موکەلەفە و دەبێت بەپێی توانایی خۆی خەرجی ئەو ژنە بکێشێت, خەرجی(مەسکەنی, خۆراکی, جل و بەرگی), هۆشتان بێت پیاوان وا بیرنەکەنەوە و بێژن ئێمە نان و جل و بەرگ وخەرجی و مەسکەنی لەبەرامبەر ئەوەوە دەدەین مەسەلەن(چامان بۆ لێبنێت)، چێشت دروست بکات و منداڵەکان بەڕێوەبەرێت, پاك و خاوێنی ماڵەکە ببات بەڕێوە, تا...هەر لەبەرامبەر ئەوەوە کە وتویەتی (بەڵێ من حازرم ژنی تۆبم) دەبێت تەواوی ئەم خەرجییانەی بکێشێت ئەگەر هیچ کارێکیش نەکات. ئاگات لەوە بێت. ئەوەی کەکار دەکات لەماڵی پیاودا دەیکاتە شەریکی پیاو لەو ماڵەدا مەگەر خۆی گەردنی ئازادبکات و بێژێتە پیاوەکەی"قەیدی نییە کۆمەکێکە بێ عەوەز دەیکەم, کارێکە دەیکەم وچاوەڕێی هیچ قەرانێك ناکەم"، ئەگەر خۆی گەردنی ئازاد نەکات شەریکە.

جا بیری لێبکەنەوە, مانگێك, دوو مانگ, ساڵێك, دە ساڵ...پەنجا ساڵ, ئەم ژنە ئەگەر لەشوێنێکی تردا بووایە لەغەیری ماڵی ئەم پیاوەدا و بەپارە ئیشی بکردایە چەنێك دەرامەتی دەبوو؟ هەر چییەك لەماڵی ئەو پیاوەدا گوزەراندویەتی و کاری کردووە بەو نیسبەتە دەرامەتی دەکەوێت ساڵێك لەلای پیاوەکەیەتی و لەوەودوا گەرەکیانە جیاببنەوە وا حساب بکەن ئەم ژنە ئەم یەك ساڵە لەشوێنێکی تردا کاری بکردایە دەرامەتی چەنێك دەبوو؟ ئێستا شەریکایەتییەکەیان جیادەکەنەوە گەرەکیانە لەنێوان خۆیاندا ماڵ بەش بکەن ئەو ژنە حەقی ئەو یەك ساڵەی دەکەوێت هەڵبەتە بەرێگەی صولح، چونکە ئەو شتانە بەوردی دیاری ناکرێت ئەساسیش لەئیسلامدا ئەوەیە هەر جۆرە جیاوازییەکی مەعنەوی یان مادی لەنێوان دوو ئینساندا هەبێت بەرێگەی صولح و حەل و فەصل ببێت ئەمەش لەبەرئەوەیە کاتی وا هەیە ئەگەر بڕیار بێت کابرا بەش جیابکاتەوە لە گەڵ ژندا حساب بکەیت(وەك وتم هەندێك جار ژنەکە زۆر زۆرتر دەرامەتی هەیە و بەرهەمی هەیە تاوەکو پیاوەکە، چونکە هەم کاری ماڵەوە دەکات و لەماڵەوە کارگەلی بەرهەمداری دەکات وەك(تەونەگەری و گۆڕاو و جاجم..ئەم جۆرە کارگەلە..) ژنگەلی واهەیە دەڕوات لەدەرەوە کار دەکات,ئەگەر بڕیار بێت بەشی ئەمانە بدرێت سەیردەکەیت کابرا هیچ نییەو قەرزاریش دەبێت بۆیە دەبێت ئەمانە لەرێگەی

صوڵحەوە حەل بکرێن و لەنێوانیاندا نەمێنێت، بەڵام مەبەست ئەوەیە ژنێك چەندساڵ زەحمەتی کێشاوە گریانەی ئەوە بکەین ژنی پیاوێك نەبوو. ئایا ئەم چەند ساڵە کاری کردووە هەرگیز لەکۆتایدا دەستی خاڵی دەبوو؟! لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك لە بێ ئینصافگەل کاتێك ژن و شوو جیادەبنەوە لەیەك ژن بەدەستی خاڵی دەردەکەن(برۆ خواحافیزت بێت)!! ئەگەر ئەو ژنە ئەو چەند ساڵەی لەماڵی ئەو پیاوەدا زەحمەتی کێشاوە و ڕەنجی تەحەمول کردووە و ئازار و فشاری خستۆتە سەرخۆی, ئەگەر بڕۆشتایە لەشوێنێکی تردا کاری بکردایە نیوەی دەرامەتیشی وەربگرتایە, نیوەی موچەشی وەربگرتایە, چەنێك زیندەگی خۆشتر دەبوو؟! لەکاتێکدا لەماڵی پیاودا بەهەر حاڵ خەرجی لەسنوری وەصەتدا لەسەرشانی پیاوە و دەبێت خەرجی موفتە تەئمین بکات، جا لەوەودوا هەرچی کار دەکات هینی خۆیەتی, حسابی ئەوە بکەن کەئەگەر ژنێك خەرجییەکەی دەبێت بکێشرێت, لەپاشاندا دەرامەتیشی هەیە لەبەرامبەری ئەو خزمەتانەی ڕۆژانە دەیکات ئایا چەنێك وەزعی باش دەبێت؟ جا بیری لێبکەنەوە یاسای ئیسلام بەم جۆرەیە. چەنێك نامەردییە بۆ پیاوێك کەبێژێتە ژنەکەی"برۆ تەلاقت کەوتوو بڕایەوە". جا زۆرینەش ئەو جۆرە لەتەلاق دێت بەزمانیاندا کەلە ئیسلامدا ئەرزشی نییە و قسەکە موزەخرەف و پوچە! لەپاشاندا فتوا دەدرێت کەبەڵێ تەواو بوو بڕیاوە, تەلاق کەوتوو ئیتر ئەم ژن و شووە لەیەکتری حەرام بوون, ژن سەرگەردان دەبێت, سی, چل ساڵ تەمەنی سەرف کردووە و ڕەنج و هەوڵیداوە کەچی لەکۆتایدا بەدەستی خاڵی دەریدەکەن و پاشان پیاویش دەڕوات لەسەر ئەو هەموو زەحمەتەی ژن دادەنیشێت!! دەی توخوا ئەمە مەردانەگییە؟ ئەمە دروستە بۆ پیاو کە ژنێك چەند ساڵ زەحمەت بکێشێت کەئەگەر لەهەر جێگەیەکی تردا بوایە زیندەگییەکی زۆر ڕەحەت و خۆشی بەخۆی تەئمین دەکرد ئێستا بێت بڕواتە دەرەوە و لە(سی, چل)ساڵ زەحمەتی مەحروم بێت بەدەستی خاڵی؟! لەپاشاندا پیاو بەرهەمی ئەو زەحمەتە بخوات کەئەو کێشاویەتی. لەئیسلامدا شتی وا نییە یاسای ئیسلام ئەوەیە ژن و پیاو شەریکی زیندەگی یەکترن هەرکاتێك ژن مەیلی هەبێت دەتوانێت بێژێ "ئەوەی تائێستا زەحمەتم کێشاوە جیای دەکەمەوە". هەتا ئەو کاتەی لەگەڵ پیاوەکەیشیدا زیندەگی دەکات دەتوانێت ئەوە بڵێت (هەڵبەتە خوانەکات لەنێوان ژن و پیاودا ئەگونجانی بەوجۆرە ڕوویدات، بەڵام ئەگەر مەیلی هەبێت دەتوانێت). لەپاشانیشدا دەتوانێت بێژێ"ئەصڵەن من هیچ کار ناکەم". پیاو موکەلەفە نەفەقەی بدات, نەفەقە لەسنوری توانایی خۆیدا بۆیە وەڵامی پرسیارەکە ئەوەیە, کەئەگەر پیاوێك لەسنوری توانایی دەسەڵاتی خۆیدا نەفەقەی ژن نەکێشێت ژن لەرێگەی ئاساییەوە لەسەرەتادا دەستدەکات بەوەی کە پیاوەکەی قەناعەت پێ بهێنێت

و وایلیێ بکات تەسلیم ببێت و ئەرکی دینی خۆی ئەنجام بدات، چونکە ئەمە زوڵمە لەئەم ژنەی دەکات چ کار بکات, چ نەیکات ئەو دەبێت خەرجی بەئەندازەی تواناییەك کەهەیەتی نەفەقەی بدات، ئەگەر دەوڵەمەندە زۆر, فەقیرە کەم. ئەگەر هەر نەیکرد حەقی ئەم ژنەی بەسەرەوەیە بەهەرجۆرێك کەژنەکە حسابی بکات دەرامەتو خەرجی ئەم پیاوە ئیقتزا دەکات دەتوانێت لەماڵی ئەو پیاوە کەم بکات بۆ خۆی, حەلاڵە و پاك وتەمیزە و هیچ کێشەیەکی نییە ئەوە لەلایەکەوە, لەلایەکی تریشەوە ئاخر خۆیشی شەریکە بۆچی ئەمەیان لەژنگەل شاردۆتەوە؟! خۆی شەریکی ماڵەکەیە و بەشی هەیە بۆ هەر خەرجییەك مەیلی هەیە, حساب بکات چەنێك بەشی هەیە خەرج بکات لەو ماڵە هەڵبەتە ئەصڵ ئەوەیە بە گونجاندن و موحیبەتەوە بێت، بۆئەوەی شك·و دوودڵی دروست نەبێت لەنێوانیاندا گومان دروست نەبێت لەنێوان ژن و پیاودا حەقی ئەوەیە ژنو پیاو هیچ لەیەك نەشارنەوە و قسەیەکی نهێنییان لەیەك نەبێت ئەمەش کەژنگەل بەو جۆرە بەشیان خوراو پیاوگەل بەو جۆرە زوڵم دەکەن لەژنگەل, خۆ خەتای پیاوی فەقیریش نییە، بەڵکو خراپ حاڵی کراون و حەقیقەت بەپیاو نەوتراوە کەئەم ژنگەلە لەبەرامبەر کارێکەوەی کە دەیکەن شەریکن لەم ماڵەی ئێوەدا، چونکە نەوتراوە ئەمە بلاوبۆتەوە کە پیاوگەل وادەزانن ژن بەبێ ئیجازەی ئەوان حەقی نییە(قەرانێك) لەو ماڵەدا خەرج بکات! ئەمە خەتای پیاو نییە و نابێت ژنگەل ئەمە بەخەتای پیاوگەل بزانن, دەبوایە ئەم حەقانیقە بوترایە و حاڵی بکرانایە چ ژنگەل, چ پیاوگەل, دەی نەوتراوە و هیچ لایەکیان نایزانن. بەلاّم خوشکانی موسوڵمان ئەمە بزانن!

یەکەم: هەر پیاوێك لەئەندازەی تونایی خۆیدا دەبێت خەرجی ژنی خۆی بکێشێت.

دووەم: هەرچی ژن کار دەکات بەنیسبەتی کاری شەریکە لەماڵی پیاودا، بەلاّم بۆئەوەی سودوەربگرێت لەو بەشە کەهەیەتی تادەکرێت جۆرێك بێت بە تێگەیشتنەوە بێت بە ئیختلاف نەبێت وانە بێت بەبێ ئاگاداری پیاوەکەی (هەرچەند ئەگەر پیاو رێك نەکەوت حەلاڵە بەبێ ئاگادای پیاوەکە پارە لەو ماڵە خەرج بکات),بەلاّم بەم جۆرە نەبێت باشترە بەتێگەیشتنەوە کاربکرێت باشترە، ئەگەر هەر نەکرا جانەو کاتە ژن حەلاڵییەتی لەبەرامبەر نەفەقەکەیەوە کەبەسەر پیاوەکەیەوە هەیەتی لەسنوری توانایی پیاوەکەیدا خەرج بکات، لەبەرامبەر بەشێکەوە کەلەوماڵەدا هەیەتی بەهەر ئەندازەیەك مەیلی هەبێت بەهرە ببات، بەلاّم کە بەهرە دەبات ئیتر بەو ئەندازەیەی (دەیبات)بەشی لەشەریکایەتییەکە کەم دەبێتەوە.

لێرەدا دووپارە تەئکید بکەمەوە لەبارەی ئەم شەریکایەتییەوە کە ژن و پیاو هەیانە بەیەکەوە، کە تەصەوری ئەوە نەکرێت کەئەمە خەتایی پیاوگەلە، بەڵکو ئەم حەقیقەتە ئەوتراوە نە ژن نە پیاو ئەصڵەن تەواوی موسوڵمانگەل حاڵی نەکراون لەوەی کەژن تەکلیفی هیچ کار و زەحمەتێکی لەسەر شان نییە لەماڵی پیاوەکەیدا، لەگەڵ ئەوەشدا بەبێ ئەوەی کەمترین کار بکات دەبێت نەفەقەی بدرێت. بینا لەسەر ئەمە کەس لەمەدا موقەصیر نییە و شتێکە موسوڵمانان ئاگایان لێی نییە ئەمە پیاو. دووەم: ئەوەی روونکردەوە نابێت مەسائیلی ماڵی ئەوەندە گرنگ بێت ئەرکی ئەخلاقی ژێرپێ بنرێت و فیداپکرێت, ژنگەل موتەوەجیه بن کەئەخلاقی ئیسلامی وا پێویست دەکات بەنی نادەم، ئەگەر ملیۆنەها تمەنیشی لەناوبچێت لەبەرخاتری جێبەجێ کردنی ئەرکێکی ئەخلاقی بەلایەوە گرنگ نەبێت. بینا لەسەر ئەمە "نەڵێین ئەمە چونکە حەقمانە ئیتر(سینەدڕی) بکەین لەسەر حەقی خۆمان و هەرچی موحیبەت و پەیوەندی صەمیمانەیە گشتی لەناوبەرین"(ولا تنسوا فچل بينكم) پەیوەندی دەبێت گوزەشت و میهرەبانی و موحیبەتەوە بێت لەگەڵ یەکتریدا, بۆیە بەو جۆەری وتم: ئەگەر پیاوێك هەر ئەرکی خۆی نەزانی و زۆر ڕەفتاری ناپەسەند بوو لەگەڵ ژنەکەیدا, لەبەر نا شارەزایی و نا ئەخلاقی ئیسلامی ژن هەتا دەتوانێت هەوڵ بدات بەشکوم پیاوەکە حاڵی بکرێت و بۆی ڕۆشن بێتەوە کە چ جۆرە پەیوەندییەك لەڕووی ماڵییەوە لە نێوانی ئەو و ژنەکەیدا هەیە، ئەگەر بەهیچ جۆرێك نەکرا, ئەو کاتە ئیتر ژن دەتوانێت حەقی خۆی بەڕێگەیەکی دروست بەدەست بهێنێت، ئەمەش وەك ئەوە وایە مەسەلەن (نمونەیەك بهێنینەوە کە خەتاکە ڕۆشن بێت، چونکە لێرەدا خەتاکە لەلایەن پیاوەوە ڕۆشن نییە، لەبەرئەوەی زۆربەی پیاو نازانن خەتا دەکەن وا مامەڵە دەکەن) وەك ئەوەی کەسێکی زۆردار ماڵی کەسێکی دزیوە، یان بردویەتی و تالآنی کردووە ئەم کەسە بەزۆر حەقی براوە و تالآن کراوە هەرچی هەوڵ دەدات لەڕێگەیەکی مەنتیقییەوە حەقی خۆی بسەنێتەوە ناتوانێت بە ناعیلاجی دەتوانێت بۆئەوەی حەقەکەی خۆی بسەنێتەوە لەڕێگەگەلێکەوە بەدەر لەو ڕێگاگەلەی سودی نەبووە دەست پێبکات و ئەم بەشەی بەسەر ئەم کابراوە هەیەتی لێیبسەنێتەوە، هەتا ئەگەر بەدزیش بێت، بەلآم خۆ یەکسەر دروست نییە ئەم کارە بکات, ئەگەر کەسێك ماڵی کەسێکی دزی، یان بەتالآن بردی ئەم یەکسەر ئیجازەی نییە بێژێت"با بڕۆم بەدزییەوە ماڵەکەی خۆم بهێنمەوە"، فەرشە, پارەیە, هەرچییەکە کەسێکی تر دزیویەتی نابێت یەکسەر بیر لەدزی و ئەم جۆرە شتانە بکاتەوە کاتێك دوای ئەوەی هەرچی ڕێگە دەگرێتە بەر و هیچ سودی نییە و بێ نەتیجەیە, دوای ئەوە ئیتر ئازاد دەبێت لەڕێگەیەکی ترەوە حەقی خۆی بسەنێتەوە.

منداڵ و عامیلەکانی پێدانی شەخصییەت پێی

سێ عامل لە پێدانی شەخصییەت بە منداڵ و بە هەرچی ئینسانە کاریگەرە:-

یەکەم: ویراسە(بۆماوەیی):

بەخوا نەك باوك و دایك، ئاباد و ئەژدادیش بەرەفتاریان, کرداریان, خواردنیان, کاریگەرییان هەیە لەسەر نەسڵ. بۆ نمونە دەفەرموێت, ئاباد و ئەژداد ئەگەر مەشروب و شتی حەرام بخۆن مومکینە لەنەسڵەکەیدا زەرەری هەبێت, ئەگەر بەد خۆری و ڕەفتاری خراپ بکات مومکینە لەنەسڵیدا کاریگەری هەبێت. ئەوە پێی ئێژن(ویراسە). واتە ئەوەی نەسڵ بە نەسڵ دێت. ئێستا کەپێی ئێژن(ژینەتێك) لەبەرئەوەی زۆربەی بۆ(عیلم) و زۆر تحقیق دەکرێت لەسەر (جین) کە بە هەندێك تایبەتمەندی جسمانی و هەندێك تایبەتمەندی دەرونی لەنەسڵەوە وەردەگرێت, بۆ نمونە شێوەی (دەم و چاو) سەیردەکەیت (باوا)یەك دوای چەند نەوە چۆن بووە ئێستا لەناو ئەولادەکانیدا میقدارێك لەو دەچێت. خانەوادەیەك سەیردەکەیت بەگشتی شێوەیان کەمێك لەیەك دەچێت زۆرێك لەمانە هەستی پێ دەکرێت و زۆرێکیشی هەستی پێ ناکرێت، لەوانەش کەهەستی پێ ناکرێت هەندێك خەصڵەتگەلی ڕەوانی, لەبەرئەوە (دین) ئیعتبار دەکات بەوەوە کەئینسانگەل هەمیشە خاس بێت, لەبەر نەسڵگەلی ئایندەشیان نەك تەنها لەبەر منداڵەکانی خۆیان. مولتەزیی دین بن و حەرام نەخۆن و حەرام نەڵێن, حەرام ڕەفتار نەکەن, تاوەکو لەنەسڵیاندا کاریگەرییە نێگەتیڤییەکەی دەرنەکەوێت, چونکە خوا ئەم جیهانەی بەصاحێب و نیزام داناوە. عەمەلی خاس یان خراپی ئینسان بێ ئەسەر نییە. یان بۆ خۆی یان بۆ نەسڵی, یاخود بۆ ئەوانی ترکاریگەری دەبێت.

ئەمە خەیرە بۆ بەشەر، کە ئەگەر من ڕەفتارێکی خراپ دەکەم, زەرەری بۆخۆم یان بۆ کوڕ و کچ, یان بۆ چەندین نەصڵ لەوەودواش هەر زاهیربێت, ئا ئەمە خەیرە, بەڵام بۆ ئەو کەسەی وا زاهیر دەبینێت, منداڵێك لە دایك دەبێت دووچاری عەوارزێکە, ئەم منداڵە بۆچی وا لەدایك بوو, چونکە بۆنمونە باوەگەورەی, نەنەگەورەی حەرامی خواردووە هۆکارەکەی ئەوەیەو ئەویش دەرکی ناکات و تەنها دژایەتییەکە دەبینێت و ناڕەحەتە! ئەمانە حەقییقەتەن خەیرەو دەبێت بەوشێوەیە بێت, بۆیە دەبێت کچ و کوڕ هۆشیان هەبێت کە(چۆنن؟) ئەم چۆنیانە کاریگەری دەبێت لەسەر منداڵەکانیان لە نەسڵی یەکەم و دووەم و سێیەمدا...

دووەم: پەروەردەکردن:

ئەمە عاملی دووەمە، ئەوەی وا ئێستا وتم بۆ دایك و باوکەکەیە کەخۆیان ئاگادارین لەبابەتەکە، لەپاش ئەرکیان لەبەرامبەریەکەوە باش تێبگەن و ئەنجامی بدەن و وا نەزانن منداڵ تەنها لە کاتێکدا زاهیرەن رشدی کامل کراوەتەوە و بۆتە (سێ ـ چوار)ساڵە رەفتار وقسەتان تەنها لەوکاتەوە کاریگەری دەبێت، ناوانییە! بەڵکو لەوکاتەشدا وا هێشتا نەیتوانیووە بەگوێچکە ئەرکیزلە دەنگێك بدات، یان بەچاو تەرکیز بکاتە سەر فلانە دیدەنی لەوکاتەشدا هێشتا مەنزەرە و دەنگەکانی کاریگەرییان دەبێت، هەر لەساتی لەدایك بوونەوە ئیتر قۆناغەکانی پەروردە دەستپێدەکات، هەرچەندە خەڵکی وا تەصەور دەکەن کەنازانێت، بەڵام ئەمە بە تێگەیشتنەوە نییە بەشێوەیەکی خودکاری ئەم بابەتانە لەدەرونیدا تۆماردەبێت لەو بەشەیدا وا ئێمە پێی ئێژین (قلب)، (ئەمە تەوزیح نادەم، چونکە درێژە دەکێشێت).

مەبەست ئەوەیە بارودۆخی پەروەردەیی لەرۆژی یەکەمی لەدایك بوونەوە دەستپێدەکات، (وبراسەت)ماوەکەی تاوەکو پێش لەدایك بوونە، هەڵبەتە لەدەورانی(رەحم)دا بارودۆخی پەروەردەیی دیکەی هەیە، بەڵام ئەوەش لە مەفهومە گشتییەکەی (وبراسەت)دا جیادەکەینەوە، ئەگەرنا حەقیقەتەن هەتا لەکاتێکەوە (نوتفە) نقل دەبێتە(رەحمی دایکەوە) تاڵەو کاتەوە بارودۆخی (پەروەردەیی) هەر مەترەحە، کەئیسلام لەبارەیەوە دەستوری فەرمووە کە(ژن و پیاو) لەکاتی پەیوەندییان لەگەڵ یەکدا سالم و ساڵح بن و دڵ و دەرونیان باش بێت خەفەتیان نەبێت، تورەی نەبێت لەنێوانیاندا،چونکە ئەم حاڵەتانە حاڵەتی پەروەردەییە و کاریگەری دەبێت لەسەر نەسڵیان! دەی لەپاشانیشدا کەلە رەحمدایە هەر کاریگەری دەبێت، بەڵام من جارێك باسی ئەوانەم نەهێنایە ناو بابەتی پەروەردەیی کە انشاالله ئەم ئیشارەتەی کردم لەبارەیەوە بەس بێت. بەڵام ئێستا کەباس لەبابەتی پەروەردەیی دەکەم لەو کاتەوەیە کە لەدایك دەبێت.

رۆڵەکانم! تا ئەم دەورانە راستە هەندێك شتی تر پێش دێت وەك ئەوەی(کوری نوح) ببێتە ئینسانێکی پەستی خائینی دژی دین و هاودەست لەگەڵ فاسدگەل و خوێن رێژگەلدا بێت، تا ئەوە باسێکی ترە و ئێمە حساب لەسەر ئەوە ناکەین، ئێمە حساب لەسەر ئەوە دەکەین وا پەیوەندی بەخۆمانەوە هەیە هاورێکە لەگەڵ ئەزمێکدا کەوا خوا لەم عالەمەدا دایەزراندووە و لێی حاڵین و بەرپرسیارێتیمان هەیە. ئەوە وا عاملێکە یەك جار کاریگەر لەسەر سەردەمی پەروەردەیی ئەوەیە

لەقۆناغی یەکەمدا هەرکام لە(کوڕ و کچ) واقیعەن (صالح)، لەپاشانیشدا لەبەرامبەری یەکەوە واقیعەن ژن و پیاوێکی موسوڵمان بن کەیەك کەلیمەی ناجوان و ناشرین لەزمانتان نەیەتە دەرەوە و هیچ کات و پێش ئەوەی منداڵیشتان هەبێت زمانتان فێرنەبێت بەحاڵەتی ئیهانەوە بێژێ (قسەیەکی ناحەقت کرد)، زۆر وریا بن و حەزەر بکەن لەقسەی بەو شێوەیە.

شەرعی و حەلاڵ نییە بۆ ژن یان پیاو بێژێت(درۆت کرد ئەم قسەیەت کرد) حورمەتی ئینسانییەت زۆر لەسەرەوەی ئەمانەوەیە بۆیە هیچ کات نابێت یەك کەلیمە بەیەك بێژن کەحاڵەتێکی تەحقیری تێدا بێت، هەتا ئەگەر جارێکیش واقیعەن یەکێکیان خەتا دەکەن، بەلام پیاوەکە کاتێك خەتا لەژنەکەدا دەبینێت تەسەوری ئەوە بکات مومکینە خۆیشی خەتا بکات، ئایا بۆ خۆی ڕەوا دەبینێت کاتێك خەتای کرد ئاوا تەحقیری خۆی بکات هەر بەو شێوەی ژنەکەی تەحقیر دەکات؟ هێشتا بۆ خۆی ڕەوا دەبینێت شتێکی باشترە نەك بۆ بەرامبەر، چونکە بەرپرسیارێتی لەبەرامبەر خۆتەوە لەپێشترە تاوەکو نیسبەت بە ژنەکەت, هەروەها ژنیش خەتا دەکات بۆیە ئەگەر خەتای بینی لەپیاوەکەیەوە نەیکاتە هۆکاری ئەوەی کە خوانەکردە یەك کەلیمەی ئیهانەتاوی و سەیرکردنی ئیهانەتاوی بکەوێتە نێوانیانەوە! هۆشیان هەبێت و لەسەرەتاوە حەزەر بکەن هیچ قسە و سەیرکردنێك دروست نەبێت, بەتەوهین و تەحقیرەوە تەماشای یەکتربکەن و قسەبکەن لەگەڵ یەکتردا. ئا ئەمە لەعەوامیلێکی ئێجگار گرنگە بۆ پەروەردەکردنی منداڵ, لەپاشانیشدا هەندێك شت دێتە پێشەوە بۆ پەیوەندی گرتن لەگەڵ منداڵ و حاڵی کردنی.

ڕۆڵەکانم! لەئیسلامدا حەدی وەصەت لەگشت شتێکدا داواکراوە, ئامان! هیچ کات ئەوەندە موصیبەت نیسبەت بەمنداڵ مەنوێنن, کە بێ شەخصییەت و بێ ئیعتماد بەنەفس دروست ببێت, زەعیف و خوێڕی دروست ببێت, کەئەگەر باوك و دایکی لێبڕا ببێتە شتێکی بێ پایە و هیچ و پوچ و موتەزەلیل, ئامان! وا بێموصیبەتی مەنوێنن لەگەڵ منداڵدا, کەخوا نەکردە تام و مەزەی موصیبەت نەزانێت سبەی کەی موصیبەت پەیدا نەکات لەگەڵ بەندەکانی خوای گەورەدا, بەڵکو لەسنوری وەصەتدا بن. هیچ کات فێری مەکەن بیکەنە باوەش و هەمیشە کەسێك بەلایەوە بێت, ئەم کارانە لەدەرەوەی وەصەتە. هیچ کاتێکیش وانەبێت، ئەگەر حەقیقەتەن پێویستییەکی هەبوو لای نەبن, (بەڵێ, جارجاری منداڵ پێویستی بەوە هەیە

ساتێکیش بگری, پێویستە موشکیلاتیشی ببێت, بەلاّم وانەبێت بگاتە ئاستی وەصەت تێپەڕاندن ئەوە عاتفەی بریندار دەکات).

هەروەها لە تەئمین کردنی پێداویستییەکاندا، ئەگەر کاتێك گەورە دەبێت بەو شێوەیە نەبێت ئارەزووی هەرچی کرد و پەلپی هەرچی گرت بۆی دابین بکەن. ئەرکی(کوڕ و کچ) ئەوەیە کەمنداڵ زووتر لەوەی کاتی داواکردنی مەسائیلی بۆ پێش دێت وردە وردە تێگەیشتنی باش بکەن و لەحەقائیق حاڵی بکەن، پێویستە پێش ئەوەی بگاتە حاڵەتی بیانوو گرتن بۆ شتێك کە موناسیب نەبێتو (دایك و باوك) بەگوێی بکەن، دوو مەتلەبی پێ حاڵی بکرێت:

یەکەم/ بزانێت و دەرك بکات ئەوەی وانەسباب بازیپە(شتومەکی یاری کردن)ە, یان جلوبەرگی جوانە, یان کەوشە, هەرچییەك بۆ منداڵ دروست دەکرێت و دڵی لێی دەچێت, بزانێت خۆئەوە گشتی بۆ ئەو دروست نەکراوە، بەڵکو ئەوە بۆ تەواوی منداڵگەل دروست کراوە.

دووەم/ لە یەکەم گرنگتر و عالی تر و ئەساسی تر و تەنها و تەنها لۆجیکی, بەلاّم ئەم مەتلەبی دووەمە لۆجیکی عاتفییەکەی ئێجگار کاریگەری باشتر دەکاتە سەر ئینسان. ئەویش ئەوەیەکە, ئامان! پەیوەست نەبێت بەوەوە کەشتێکی وای هەبێت ببێتە هۆکاری داخ و حەسرەت بۆ منداڵانی تر! موتەوەجیهی ئەوە ببێت کەزۆر منداڵ هەن هەژاران, زۆر منداڵ هەن موحتاجن و هەروەکو ئەویش دڵیان بچوکە و ئاوات و ئارەزوویان هەیە, بەڵکو هەر لەو منداڵییەوە بتوانێت بگاتە ئەو تێگەیشتن و عاتیفە کەدڵی ڕازی نەبێت بەوەی شتێکی هەبێت, حاڵەتێکی هەبێت, ڕەفتارێکی هەبێت, شتێك بخوات خەفەت دروست بکات بۆتاقە منداڵێك, چ جای ئەوەی کەزەرق و بەرقی زۆری هەبێت دەبێتە حەسرەت بۆهەزاران منداڵی فەقیر, کەلە شار و دێهات و هەموو جێگەیەکدا هەیە!

ڕۆڵەکانم! ناڵێم بەڕۆژێك و یان بە مانگ و دوو مانگ هەروەك ئەو بابەتە بەرزە ئەخلاقیانە تەتبیق بکەن لەجل و بەرگ و هەموو ئەو شتانەی کەپێویستی ژیانن. بەڵکو حاڵی بن و بۆ خۆتان بە ئومێدی خوای گەورە لەوەودوا صەلاحییەت پەیدابکەن بە منداڵیشتان حاڵی بکەن. وردە وردە کارێکی بەو شێوە بکەن نەبنە(داهۆڵ) بۆ ترساندنی دڵی هەژاران! ئەوە بزانن هەر جیلوەیەکی دەوڵەمەندی وەك داهۆڵێکە بۆ داچڵەکاندن و ترساندنی دڵی هەژار و فەقیران!

پێغەمبەر(د.خ) فەرمایشێکی هەیە دوورو درێژ ئا ئەم جوملەیەی بڵێم"ئەگەر ئەوانە وابێ بەشـن و فەقیرن و بەشـیان خـوراوە لەکۆمـەڵگـەدا جۆرەهـا دەرد و گرفتـاری و کێشـەیان هـەبێت, هـیچ کامیان بە ئەندازەی ڕەفتاری دەوڵەمەندان ئازاریان نادات, ئەوەی وا دەیبینین لە ڕەفتـار و مـاڵ و زەرق و بەرق و جل و بەرگ و سەیارە و جۆرەها جیلـوەی دەوڵەمەنـد بـوون, ئـا ئـەوە لـە هـەموو جۆرە دەردێـك کەهـەیان بێـت زیـاتر ئازاریـان دەدات! هـەتا لەوانەیـە هـەموو دەرد و ئافـات و ناڕەحەتییەکی خۆیانیان لەبیربچێتەوە تەنها ئەوە ئازاریان بدات".

با نمونەیەکی سادەتان بۆ بهێنمـەوە, جۆرەهـا کێشـەمان هـەبێت, (برسـی بـین) لـەلای ماڵێکـەوە تێپەڕین بۆنی خۆراکێکی خۆش بێـت ئەگـەر بەڕاسـتی برسـی بـین بەتایبـەت، ئەگـەر سـەردەمی ئیحتیاجیمان بینی بێت, (حاڵی بن, کەبەڕاستی برسی بن و خواردنیشتان نەبێت شتێك کەپێتان خۆشە دروستی بکەن نەتان بێت لەوانەیە جارجار شتی واتان بۆ دروست بوویێت, ئەمە بۆیە دەڵێم تاوەکو نەبێتە شتێکی زهنی مەحس، بەڵکو ببێتە ئیحساسی و عاتفی و بـاش بـاش لێـی حـاڵی بن, کاتێك بەلای ماڵێکدا بڕۆن و بۆنی خۆراکێکی خۆش بێـت هـەزار جۆرە گرفتاریتـان هـەبێت یەکسەر هەمووتان لەبیردەچێتەوە و ئارەزووی ئەو خۆراکە دەبێتە ئەصڵ بۆتان. شتی ئـاوا بۆخـۆم دروست بووە خۆ ئینسانێکی ئەوسنیش نیم, بـەڵام ئەمـە حەقیقەتێکـە و خـوای گـەورە بەشـەری بەوشێوەیە دروست کردووە, شتی خۆشی پێ خۆشە, لەکاتێکدا مەحرومە لەشـتی خـۆش, ئەگـەر ڕەنگ یان بۆن و تامی ئەو شتە خۆشەی پێ گەیشت دەبێتە ئەصڵ بۆی. خوا بەشەری بەوشـێوەیە دروست کردووە ئەگەر ئەوسنیش نەبێت!

دەی لێی وردبەرەوە ئەوانەی وا مەحرومن وەك ئەو ساتەی وا مـن برسـیمە بـۆنێکی ئـاوا دێـت و دەبێتە هۆکاری ئەوەی هەموو شـتێکم لەبیربچـێتەوە, ئـەو هەمیشـە بـە بیـنین و بـۆن بەتـەواوی عەواتیفی مـەحرومییەت دەکێشێت لەتەواوی ئەو شتانەی وا دەیبینێـت و دەیبیسـتێت! ئـالێرەدا باش حاڵی دەبین لە فەرمایشتەکەی پێغەمبەر(د.خ), خوا حاڵی وادروستکردن بۆئـەوەی بەشـکوم داچڵەکێن و توغیان بکەن دژی زاڵمان و دەوڵەمەندانێك کەبەشیان دەخۆن, لە مەزلومییەت بێنـە دەرەوە و ڕازی نەبن بە بەشخوراوی. خوا وای دروستکردوون هەزار دەرد و موصیبەت و کێشەیان هـەبێت بەئەنـدازەی ڕەفتـاری دەوڵەمەنـدان و چێشـتی بـاش دروسـت کـردن, یـان مـاڵی بـاش ڕازاندنەوە...بەو ئەندازەیە نایکاتە مایەی ئازار بۆیان.

دەی ڕۆڵەکانم! ئومێد دەکەم بەو شێوەیە مامەڵە بکەن هەگیز هیچ شتێکتان نە بێتە هۆکاری زەجر و ئازار بۆ دڵی هەژار و فەقیر, جادوای ئەوە (دایك وباوك) دەتوانن منداڵیشیان حاڵی بکەن,کە وانەبێت ببێتە مایەی حەسرەت بۆ منداڵی هەژار و فەقیر.

جائەوەش بڵێم, (دایك و باوك) وا نەزانن ئەگەر خواردنی قەوی بخەنە ناو کیفەی جانتای منداڵەکەیانەوە کاتێك دەچێت بۆ قوتابخانە بۆئەوەی کەبرسی بوو بیخوات، شتێکی بەسوود دەکەن. نا...ئەمە هەڵەیە، چونکە ئەو شتە خەیری نییە کەحەرام بێت و منداڵی تر چاوی لێیەوە بێت! یان هەر هیچ نەخوات وەك لەباسەکانی (پەروەردە و فێرکردن)دا ووتم, یان ئەگەر قەرار بێت شتێك بخوات تەحقیق بکەن سادەترین شتێك کەلە قوتابخانەدا دەخورێت ئەویش ئەگەر کەسانێك بن کەنەیان بێت لەگەڵ ئەوان بیخوات, هەروەها لەزەمانێکەوە کەمنداڵتان فێری ئەوە دەبێت بێتە ناو ماڵی تر (موتلەقەن) ئاگاردار بن منداڵتان شتەکانی پیشانی منداڵی تر نەدات، تاوەکو ببێتە داخ بۆی, بۆ نمونە هیچ کات منداڵتان ساردەمەنییەك, خواردەمەنی و میوەیەك شتێکی بەدەستەوە نەبێت و بێتە بەردەرگا, یان بچێتە حەوشەیەکەوە منداڵی تری لێبێت و ئەوانەی پێ نەبێت و بێتە داخ لەدڵیدا, ڕاستە منداڵەکەتان تەکلیفی لەسەر نییە و حەرام نییە بۆی، بەڵام چونکە دایك و باوك پێچەوانەی تەکلیفی ڕەفتاریان کردووە دەبێتە شتێك کەشەڕ و ئافەتێکی ببێت بەلایەنی کەمەوە, ئەگەر بۆ منداڵەکە نەبێت بۆ دایك و باوکەکە دەبێت, ئامان! منداڵتان هەر لەمنداڵییەوە فێری ئەوە بکەن بەڕەحم بێت, دڵی ڕازی نەبێت بەوەی یەك لەحزە دڵی منداڵێك بئێشێنێت.

بەهیچ شێوەیەك ئیجازە مەدەن بەخۆتان لەمنداڵ توڕە بن, بەڵکو بەحاڵی کردنی قسەی لەگەڵ بکەن. منداڵتان وابێت ئەصڵەن پێی خۆش نەبێت تیکە نانێکیشی بەدەستەوە بێت و بڕوات لەبەردەگا بیخوات, چونکە بەردەرگا وەك ماڵی هاوسێ یان ماڵی هاوڕێیەکت نییە دەزانیت ئەوان چییان هەیە و چییان نییە, ئەگەر نانێك بەدەستییەوە بێت قەیناکات، بەڵام بۆ بەردەرگا هەتا تیکە نانێکیش جائز نییە, ئەوە بۆ گەورە هیچ نابێت هەرگیز کاری وا بکات! بۆ منداڵیش هەروا.

دایك و باوك موتەوەجیهی ئەوە بن عەواتیف و ڕەحم وایان لێنەکات خوانەکات بەپێچەوانەی﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ کەلە پێشەوە باسم کرد ڕەفتار بکەن لەگەڵ منداڵێك کاتێك منداڵتان خۆشبەخت و سەعادەتمەند دەبێت(بە ئیزنی خوای گەورە) کە تبقی مەفهومی﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ بێت ئەمەش لەبارەی منداڵەوە ئیتر دوای ئەمە منداڵی تر لەدایك دەبێت و ژمارەیان زیاد دەکات تەکلیفی دیکە سەرهەڵدەدات, کە جیاوازی نەکەن ئاگاداری ئەوە بن کە منداڵێکتان چاودێری

زیاتری دەوێت و زەرفییەتیان جیاوازە, یەکسانی سەتحی و ڕوخساری ناکرێت لەنێوان منداڵێکی گەورە و بچوکدا, بەڵام دەبێت(عەدل و قسط) لەنێوانیاندا ریعایەت بکەن.
ئامان! هیچ کات جیاوازی نەخەنە نێوان منداڵتانەوە, ئەگەر (دە) منداڵیشتان هەبێت ماندو دەبن بەدەستیانەوە و حەوصەڵەتان نامێنێت ئاگاداری ئەوە بن منداڵی(دەیەمتان) هەروەك یەکەم منداڵ لەگەڵی ڕەفتار بکەن, بە لەبەرچاوگرتنی ئەو جیاوازییەش کە گریان بۆتە گەنجێکی تەمەن(٢٠)ساڵ دیارە لەگەڵ ئەودا ڕەفتار و ئیحترامی قسە کردن هەیە, بەڵام لەمەفهومی(قسط)دا نەك لە (یەکسانی)دا! ئەوەی وا گرنگە و مەبنای (قسط)ە و بۆ (قسط) ڕەفتار بکەن, چونکە لە(عەدل)یش زەریفترە و لەگەڵ یەکسانیشدا جیاوازی زۆرە, لەبەرئەوەی (قسط) مەفهومی عەدلیشی تێدایە, بەڵام لەگەڵ زەرافەتی عاتفیدا, واتە ئەوەی وای لۆجیکییە و تەکلیفی کۆمەڵایەتییە دروست ئەنجام دەردێت لەگەڵ صەفا و صەمیمییەت و پەیوەندی زەریفیدا لەبەرئەوەی وشەی (قسط) زۆر گرنگترە, یەکسانی ئەصڵەن لەهەندێك کاتدا دروست نییە و نارەسایە, عەدلیش زەرافەت(زەریفییەت)ەکەی تێدانییە, لەکاتێکدا وشەی(قسط) ئەوەی وا لە عەدلدا هەیە تێیدایە و ئەو مەفهومە عەواتیفییە زەریفەشی هەیە. لەنێوان منداڵیشتاندا هیچ جیاوازی نەکەن و بە(قسط)ێك کامڵ لەنێوانیاندا ڕەفتار بکەن, بەئومێدی خوای گەورە مەرجی ئەوەی کەمنداڵتان باش و سەعادەتمەند بێت فەراهەمە.

سێیەم: ئیرادە

ئەم ڕوکنەش شتێکە کەخوای گەورە لە وجودی هەر تاکێکدا دروستی کردووە, ئیرادەکە شتێکە عەجیب و غەریب و ئیستپنائی, باشترین پەروەردە هەبێت! عەوامیلی (ویراث) هەمووی موسبەت بێت، عەوامیلی (پەروەردە)ش هەمووی موسبەت بێت, یەك شت مومکینە ببێتە هۆکاری ئەوەی ئیرادەی ئینسان بەباری مەنفیدا بخات و بیبات بەرەو خراپە. بەپێچەوانەشەوە ئەگەر عەوامیلی(ئیرپی ـ ژێنەتیك)هەمووی مەنفی بێت, عەوامیلی (پەروەردەیی) هەمووی مەنفی بێت, یەك شت مومکینە ئیرادەی فەردێك بخاتە کار و بیخاتە سەر باری خێر! واتە هەم عەوامیلی عەجیبی (ویراث)ە کەچەنێك گرنگە لە بونیادی نوتفەدا کار دەکات بەتاڵ بکات و هەم عەوامیلی (پەروەردەیی) بەتاڵ بکاتەوە و بێ کاریگەری بکات! ئەم (ئیرادە) خوا بە ئینسانی

داوە شتێکی عەجیب و غەریبە, بەچیش دەست دەکات بە جوولە؟ جۆرەها عەوامیلی هەیە کەناتوانیت بیانژمێریت, چەنێك عامیل هەیە بۆ جوولە پێدانی ئەم ئیرادەیە, ئەو کاتەی هێزی ئیرادە دەکەوێتە کار ئیتر مێژوو دروست دەبێت, موحیگ جیهەتی پێدەدرێت چ بەباری خێردا, چ بەباری شەڕدا, جا وەك وتم: ئەو شتانەی دەبنە هۆکاری جولاندنی ئەو هێزی ئیرادەیە ئەوەندە زۆرن ناتوانین بیانژمێرین, هەندێك جار عەوامیلی دەرونی خۆیەتی و مەحسوس نییە وەك(حافضی شیرازی, رابیعەی عەدەوی..)هەندێك جاریش مادی و مەحسوسییە وەك ئەو ڕوداوەی بسەر (مەلا عەبدولای دشەی)باپیرەی مندا هاتووە, کاتێك (چاوئێشە)ی زۆر قورس و خەتەرناك دەگرێت و دەبێتە ڕێگر لەئەنجامدانی کارەکانیدا.تابەم وەزعەوە ڕۆژێك پارچە کاغەزێك لەسەر زەوی کەوتووە ئەم نازانێت پێی پێدا دەنێت, کاتێك هەڵیدەگرێت سەیردەکات (بسم اللّه الرحمن الرحیم)ی لەسەر نوسراوە، ئیتر بە دڵ پێی ناخۆش دەبێتو هەست بەشەرمەزاری دەکاتو هەیەجانی عەواتیفی ڕووی تێدەکاتو لەپڕدا کاغەزەکە دەبات بۆلای دەموچاوی و ماچی دەکات و (تۆز و خاکی سەر کاغەزەکە دەچێتە چاوییەوە), دوای ئەوە دێتە ماڵەوە و دەڕواتە مزگەوت نوێژ دەکات و ناڕەحەت دەبێت و ناتوانێت نان بخوات کەمێك پاڵ دەکەوێت و خەوی لێدەکەوێت کاتێك هەڵدەسێتەوە چاوی خۆش و ساڵم بۆتەوە, ئائەمە شتێکی مادییە, ئەو عاتیفە زەریفە ئیمانییە کەبوویە هۆکاری ئەوەی ئەو(بسم اللّه الرحیم الرحیم) ماچ بکاتەوە و ئەو خۆڵە خوا بیکاتە شفای, خۆڵی پیسی ناو کۆلان! هەندێك جاریش دەرونییەو ئیحساسی مادی نییە.

ئەو عنصورە لە صەفا و پاکی کەلە وجودی خۆیدا هەیە لەپڕدا(گوڵ)دەکات, جائەم عەوامیلانە قابیلی ژماردن نین کەچی شتگەلێك مومکینە ببێتە هۆکاری ئەوەی ئەم (ئیرادە) بکەوێتە کار, بەلام ئەصلێك کە ئیلاهییە و ئەصڵی ڕیسالەت و هیدایەتە بۆ ئەمەیە, بۆئەوەیە ئیرادە بکەوێتە کار و مەرجەکانی (ویراث و پەروەردەش) بەتاڵ بکاتەوە ئەساسەن فەلسەفەی هیدایەت و ئیرسال و ڕەسوڵ(د.خ)ئەمەیە, لەپاش ڕەسولیش ئەوانەی دێن ئەو ڕیسالەتە صادقانە و بە فەهمەوە بەیانی بکەنەوە بۆ خەڵکی موتەناسیب لەگەڵ هەر زەمان و دەرك و فەهمی هەر کەسێکدا, تا ئەمە عامیلێکە لە عامیلەکانی ئیلاهییە و بۆئەوەیە ئەو ئیرادە بخاتە کار, ئەمە عامیلێکی عومدە و گەورەیە. بەگشتی ئەم (سێ عامیلە) شەخصییەت سازی ئینسانە (ویراث، پەروەردە، ئیرادە) ❤

بەرپرسیارێتی و ڕەفتار و هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ منداڵدا:

کەمێك وردتر سەیری ژیانی ئینسان، یان غەیری ئینسان بکەین، بەچکەی هەر حەیوانێك کە لە دایك دەبێت (ئەوانەی کە ئێمە زیاتر دەیانناسین)لە سەرەتاوە زەعیفەو ناقصە، وردە وردە کامڵ دەبێت، جا زەعیفی و ناقصی جۆراو جۆرە، بۆ هەر حەیوانێك لە حەدێکدا کامڵ بوونی هەیە، کە ئەڵبەتە هێنی حەیوانات لایەنی جسمانی (جەستەی)هەیەو لەولایەنەوە قەوی دەبێت، لە لایەنەکانی دیکەی زۆر باس ناکرێت، بەلاَم بۆ مرۆڤ هەم لایەنی جەستەیی هەیە، هەم لایەنی دەرونی، بەهەر حاڵ ئەوە کە ڕۆشنەو دەیبینین ئەمەیە کە لە سەرەتاوە بەچکەی هەمو گیانداران ناقصە و وردە وردە کامڵ دەبێت، خوا کە مەخلوقاتی جۆر جۆری دروست کردووە کە بەعزێك لەم مەخلوقاتە (گیاندارانن)، ئیلهامی کردووە، چی خاسە بۆی چی و خراپە بۆی، مەسەلەن گیاندارێك فلاَنە شت دەخوات، گیاندارێکی تر شتێکی دیکە دەخوات. ئەمانە خۆ نایانبەن لە زانکۆ دەرسیان پێ بڵێن و وابکەن و وامەکەن، ئەمە ئیلهامی ئیلاهییە*! باقی جیاوازییەکانی دیکە کە لە نێوان گیانداراندا هەیە گشتی هەر ئەوەیە، واتە ئیلهامی ئیلاهییە.

لە ڕووی گەشەکردنو(روشد پەیداکردن)و کامڵ بوونیشانەوە، ئەوە وا لەنێوان مرۆڤ و ئاژەڵدا وەکو یەك هەیە بریتییەلە کامڵ بوونی جەستەیی. کۆمەڵێك شت پێویستە خوای گەورە ئیلهامی کردووە، بەچکەی هەر گیاندارێك، چی بەچکەی مرۆڤ، چی بەچکەی باقی حەیوانات، تەماشای ئاژەڵی ماڵیو نا ماڵی (کێوی) بکە، بزانە بەچکە بەچی جۆرێك هەمیشە خەریکی جوڵە جوڵە! ئەمانە هەر لەگەڵ تێریان خواردو تێرخەو بوون ئیتر بەبێ وچان خەریکی جموجوڵ و کایە کردنن، هەمور ئاژەڵێکیش وایە و بەپێی پێویستی خۆی کە چەنێك پێویستی بە جوڵە جوڵ هەیە، ئەم خەصلەتەی تێدایە، کە لە بچکۆلەیدا جوڵە جوڵ زۆرەو لە گەورەیدا کەم دەبێتەوە.

گەورەی باش، ئیتر دایك بێت، باوك، خاڵۆ، مامۆ، پور بێت، برا بێ، خوشك بێت، هەر کەسێك بێت، ئەوەیە کە بەچاوی گەورەیی خۆی سەیری منداڵ نەکات، خۆی چی پێ خۆشەو چی پێ ناخۆشە، چی شتێك بۆخۆی لازمەو چی لازم نییە، ئاواش لەبارەی منداڵەکەوە بڕیار نەدات. گەورەی باش ئەوەیە کە لەگەڵ هەر منداڵێکدا ڕەفتار دەکات کاتی منداڵی خۆی لە بیر بێت،

---

*) {وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتاً وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ} النحل٦٨

گەورەی باش ئەوەیە بیر بکاتەوە، کاتێك (٤-٥) ساڵ بوو چی ئارەزوویەکی بوو، چی جموجوڵ و کایەو ڕەفتارێکی بوو، منداڵەکەی ئەگەر لەو تەمەنەدایە ئەوانە بهێنێتەوە یادی خۆی و بزانێت ئێستاش بۆ ئەو —منداڵە — زەمان ئاوایە نەك ئێستە خۆی چۆنە بیەوێت منداڵەکەشی ئاوا بێت، بەم ڕوون کردنەوە کەمە، گەورەیەك بە دەرك بێت دەزانێت منداڵ جموجوڵی هەیەو نابێت وەك گەورە ڕەفتار بکات، ئەگەر وەك گەورە ڕەفتاری کرد ئەوە ناسالمە، دەبێت یاری بکات و هەڵسان و دانیشتنی بێت و جموجوڵی ببێت، ئەمەش ئیلهامێکی خواییە، دەی فەرموو ئێوەی گەورە نازان ئاوا بکەن! ناتوانی، چونکە خوا پێویستیەکی وای ئیلهام نەکردووە بۆت، بەلام ئەو چونکە پێویستی پێیەتی و بەو جموجوڵە ڕوشد پەیدا دەکات و گەورە دەبێت، خوا پێی ئیلهام کردووە جموجوڵ بکات و چالاکی بنوێنێت.

لە سەرەتاوە بە شێوەیەکی گشتی ئاوا سەیری منداڵ بکەن، ئەمە تەعلیمێکە خوایی، خوا فێری کردوون لەبەر بەرژەوەندی خۆیان ئەوەندە کایە بکەن و بجولێن، لە پێشدا ئەم ئەصلە کوللییە قبوڵ بکەن، بزانن کە بەرژەوەندی منداڵ لەوێدایە، تبقی ئەو قانونە وا خوا داینـاوە بۆیان جموجوڵ بکەن، دوای ئەوە لە سەرەتاوە قبوڵتان کردو بە تووڕەی و ناوچاو تاڵییەوە ئەتانڕوانی بۆ منداڵ، کە ئەگەر مەسەلە (٢-٣) منداڵتان لەماڵابن و بنیشنە ملی یەك و بیکەنە هەراو بەزم، بەڵکو بە خۆشەویستی و (قەدر شوناسی)یەوە سەیر بکەن، کە شوکر بۆ خوا منداڵەکانمان سالمن و ئەو ئیلهامە کە خوا پێی داون دەتوانن ئەنجامی بدەن، بەڕووی خۆش و بە زەردەخەنەوە بڕوانن بۆ منداڵەکان، کاتێك دەنیشنە ملی یەك و دەیکەنە هەراو هوریا، لەبەرا ئاوا ڕوانینێکی ئیسلامی پەیدا بکەن، ئەخلاقی ئاوا پەیدا بکەن، جا لەوەو دوا دەمێنێتەوە شتێکی تر، دەمێنێتەوە سەر ئەوەی کە یاری کردن هەندێکی باشەو هەندێکی خراپە، جا ئەم خراپییە یان بۆ خۆیەتی یان بۆ خێزانی، یان بۆ دەرو دراوسێ و کۆڵانەکەیان، جا ئێستە ئەگەر خراپ بێت لەوانەیە لەسەری بچێت، گەورە بوو خراپ دەرچێت.

بەمەرجێك لەسەرەتاوە ئەو ڕوانینە ئیسلامییە پەیدا بکەین، لە ئەصلی یاری کردن و جولە جولی منداڵ تووڕە نەبیت، بزانیت ئەو ئەصلییە خێرەو کارێکە خوایی، جا دوای ئەوە صەلاحییەتی ئەمە پەیدا دەکەیت، کە ئەگەر لە جموجوڵ و ڕەفتارەکانیاندا شتێك بێت کە خراپ بێت، پێیان بڵێییت و حاڵییان بکەیت کەوا نەکەن، ئەگەر لەسەرەتاوە ئاوا نەبێت دەرکت ئاوا دروست نەبێت،

ئیسلامی نەویت هەر جموجوڵ و هەراو بەزمێکو هاوارو داوێك بکەن تۆ توڕەبیت و پێت ناخۆش بێت، ئەصڵەن بەکاری ئەوە ناخۆیت منداڵ پەروەردە بکەیت، بەکاری ئەوە ناخۆیت باشەو خراپەیان بۆ دیاری بکەیت، چونکە تۆ لەباشەکانیشیان توڕەیت، ئیتر چۆن دەڵێیت ئەمە باشەو ئەوە خراپە؟! لەسەرەتادا ئەم ڕۆحییەتە پەیدابکە، ئەگەر ئەم ڕۆحییەتەت پەیدا کرد، کە یاری کردن و جموجوڵ و هەراو بەزم بۆ منداڵ باشەو خێرەو نیعمەت و ڕەحمەتی ئیلاهییە، جا لەوەو دوا دەبیتە باوکێك بە صەلاحییەت کە هەرچی لە کایەو جموجوڵەکانی منداڵەکەت خراپ بوو، نادروست بوو ئاگاداری بکەیت، "ئا... ڕۆڵە ئەمە وانابێت، بەو جۆرە دەبێت، ئەم جۆرە یارییە مەکە، ئەو جۆرە بکە". ئەوکاتە قسەکەت کاریگەری دروست دەکات، ئەگەر بەوجۆرە هەڵسوکەوت بکەیت لەگەڵ منداڵەکەتدا جیا لەوانە کە تۆ پەرستش (عیبادەت)ت کردووە، ئەرکی ئیسلامی خۆتت ئەنجام داوە، زیادلەوە کە قەدری ئەو نیعمەتە، ڕەحمەتە ئیلاهییەت زانیوە، کە منداڵ جموجوڵی هەیەو منداڵی سالم فەعالییەت دەکات، دوای ئەمانەش قسەکانت منداڵەکە قبوڵی دەکات، واتە ئامۆژگارییەکانت وەردەگرێت، چونکە لەکاتێکی تردا پێی ناڵێیت مەیکە، توڕە نابیت، هەتا جار جاریش خۆت تێکەڵ دەبیت لەگەڵیان و دەیکەیتە هەرا و هوریاو بەزم لەگەڵیاندا، دەیکەنە کایەو دەنیشنە سەرمل و شانی خۆشت و شتێك خۆشت عەزیەت دەکەن و پێتخۆشەو پێ دەکەنی لەڕوویاندا کاتێك ئابەو جۆرە بوو، لەگەڵ هەڵەیەکیان کرد، کارێکی خراپیان کرد ئیتر دڵیان ئامادەی قبوڵ کردنی ئامۆژگارییەکانتە، چونکە زووتر تێگەیشتون، تۆ لەبەر ئیسراحەتی خۆت نییە کە ڕێگریان دەکەیت لە یاری کردنت، تۆ وشك و بێ مەنتق ڕێگرییان لێ ناکەیت، لەکاتێکدا یاری دەکەیت هانیان دەدەیت و یارمەتییان دەدەیت، بەڵام ئێستاکە پییان دەڵێت ئەمە مەکەن خراپە، حەتمەن باش حاڵیت بووە، دەزانیت خراپە ئەوانیش لێت قبوڵ دەکەن و بەگوێت دەکەن، ئەڵبەتە غەیری ئەمەش دەبێت بەشێوەیەکی گشتی ڕەفتارت وابێت منداڵ بزانێت تۆ لەبەر ئەوتەو خێرخوازی و بزانێت کە دەزانی و لە ڕێگەی خەیرخوازی و زانینەوە پێیان دەڵێیت، وا بکەن و وامەکەن، جا با نمونەی یەکێك لە گەورەترین پیاوانی مێژوو، بەعەزەمەت ترین و بە قودرەت ترین مرۆڤی مێژوو لە ڕووی زاهیرییەوە بگێڕمەوە:

حەزرەتی (عمری کوری ختاب(ر.خ)، ئەگەر لە ڕوی زاهیری و مەعنەوییەوە دەیڵێیت، یەکێکە لە پیاوە گەورەکان، ئەمما لە ڕووی قودرەتی زاهیرییەوە دەیڵێیت بەبێ ئیستپنا ئیتر گەورەترین پیاوە، بەدرێژایی مێژوو هیچ پیاوێك نەبووە ئابەو جۆرە حاکم بێت لە سەر زەویدا، هیچ مرۆڤێك نەبووە ئابەو جۆرە ڕێکوپێك و ئارام، کە دەڵێم کورەی زەوی، واتە زەویی شارستانییەت ئەو وەختە کە پەیوەندییان هەبووە بە یەکەوە کە دوو دوژمنی زاڵمی گەورەی (ئێران و ڕۆم) بوون و ناوچە لە ژێر دەستیاندا بوو، ئەوە گرنگە لە دونیای ئەو وەختەدا حاکم بێت بەسەر ئەم گشتەدا، ئیتر تەقریبەن دەکاتە تەواوی کورەی زەوی، حوکومەتێك نەبووە ئەوەندە گەورە، ئەوەندە بە قودرەت، ئەمەش لە عەجایەبی حوکومەتی (عومەر) تەماشاکەن مەملەکەتێك ئاوا بەو گەورەییە، هەڵبەتە ئەمە (عومەر) نییە، ئەمە ئیسلامە، زۆر کات — لەو حوکومەتە گەورەیەدا — ئەوەندە بێ کارە دەڕوات دەست دەکاتە کارکردن لەناو باخەکانی (بیت المال)دا، دەڕوات دەستدەکاتە دەرمان کردنی ئاژەڵەکانی(بیت المال)، چونکە بەتاڵە کاتەکەی داناوە بۆ خزمەت بە ئیسلام و بە موسوڵمانان، هیچ کارێکی نییە چی دەکات؟

دەڕوات ئەو باخانەی هینی (بیت المال)ە ئاوداری دەکات، کاری تێدا دەکات، ئەمەش لەبەرئەوەیە، **ئیسلام لەسەرەتادا بەشەری ڕێك و پێك کردبوو، ئیسلام بەشەری وا ڕێك و پێکی کردبوو هەرچەند زۆر بێت ئاسان بەڕێوەدەبرێت. بەڵام کاتێك ئیسلام نەبێت لە بەینیدا بەڕێوەبردنی (چوار) نەفەریش کێشەیە، جا گیانەکەم ئەگەر ئیسلامی ڕەفتار بکەن باش دەڕۆن بەڕێوە ئەگەر ئیسلامی ڕەفتار نەکەن هەر دەیکەنە هەراو بەزم و باش بەیەکەوە ئیدارە ناکەن.**

جا با ڕووداوەکانی حەزرەتی (عومەر)(ر.خ) باس بکەم:

ئەم پیاوە لەڕووی قودرەتەوە گەورەترین پیاوی مێژوو بووە، جارێکیان حوکومی (والییەکی)یەکێك لەو ویلایەتەکانی نوسی بۆ یەکێك لە موسوڵمانان، کە لەلایەنی کارو توانای بەڕێوەبردنەوە دەیناسی، ولایەتی ئەوکاتەش وابوو، هەر ویلایەتێك مەملەکەتێك بووە، ویلایەتەکان ئەوەندە گەورە بوون، ویلایەتی وا هەبووە لە ئێستادا چواردانە مەملەکەتی لێ دروست بووە.

حوکومی دەرکردووە کە یەکێك لەو موسوڵمانانە بڕوات ببێتە والی یەکێك لەو ویلایەتانە. لەوەو دوا کابرا پێش ئەوەی بڕوات بۆ ئەو ویلایەتەی کە بۆی دیاری کراوە، شەوەکەی دەڵێت، با سەرێك

بدەم لە خەلیفە (عومەر) بزانم کارێك دەستورێك شتێکی هەیە، هاتە ماڵەوە سەیری کرد لەو ژوورەی وا (عومەری)تێدایە هەرایە، ماڵ شپرزەو پرش و بڵاو، چەند نەفەر منداڵ عومەریان کردۆتە ژێرو سواری دەست و ملی بوون و ئازاری دەدەن.

کابرا کە دەرکەوت بوو، (حەزرەتی عومەر) زانی بووی، فەرموو بووی بە منداڵەکان: رۆڵەکان ئیتر ئێوە تەواو بوون، بەرنامەتان تەواو نۆرەتان تەواو برۆن بۆلای کاری خۆتان، مناڵەکانیش هەر کە بەرنامەکەیان تەواو بوو هەستان و چوون بەلای کاری خۆیانەوە.

کابرا بەسەر سوڕمانەوە وەستا بوو! کەوتبویە دونیایەکی تر، ئەم کابرا بەقووەتە یانی چی منداڵ ئاوا سواری ملی دەبن؟! ئەو دەڕواتە سەر ملی و ئەو ئەنیشێتە بان سنگیو بەو جۆرە داویانەتە (بەر مشت) و عەزییەتی دەکەن؟! یانی چی؟

ئەم پیاوە ئەوەندە گەورە(حەزرەتی عومەر)، چۆن وا زەعیف؟ ئەوەندە بێ دەسەلات نابەو جۆرە کەوتووە لەبەردەم منداڵەکانیدا؟! سەری سوڕماو هەروا لەناو فکرا بوو دوای ئەوە کە حەزرەتی (عومەر) دانیشت و دەستی کرد بە قسەکردن لەگەڵیدا.

ووتی: ئەرێ (عومەر) من سەرم سوڕ دەمێنێ لە ژیانی تۆ!

عومەر ووتی: بۆ؟

ووتی: چۆن ئەوە تەحەمول دەکەیت لەو منداڵانەت؟ ئەوە چی کایەیەکە ئەو منداڵانە لەگەڵ تۆدا دەیکەن؟

کەی منداڵ وادەکات لەگەڵ باوکیدا؟!

ئەوان بەڕاستی عەقڵییان کرا بوویەوە(هاوەڵانی پێغەمبەر (د.خ) (ژیر بوون) بەتایبەتی (حەزرەتی عومەر)، حاڵییان بوو بوو، کە عەقڵی بەشەری کار ناکات و بەکار نایەت، رێگەی ئەوەیە خوا پیشانی بدات، دروست ئەوەیە وا خوا پیشانی بدات.

لەبەرئەوە حەزرەتی (عومەر) پرسی لەکابرا.

ووتی: شتێکی ناپەسەندو ناشەرعیت بینی لەم کردارو رەفتارەماندا؟

چونکە ئەوە حسابە، ئەگەر لای خوا ناپەسەند بوو دیارە کە خراپە، ئەگەر لای خوا پەسەند بوو با بەشەر هەر بڵێ ناپەسەندە، بەڕاستی (حەزرەتی عومەر) باش حاڵی بوو بوولەوە.

کابرا ووتی: ئەوەڵا! مونکەرو ناپەسەندێکم نەدی، شتێکیشم نەبیستووە لە قورئـان و لەحـەدیس کە کایەکردن لەگەڵ منداڵ شتێکی ئاوا خراپ بێت.

ووتی: دەی بۆچی ئیراد(رەخنە)م لێدەگریت؟

ووتی: ئاخر تاقەت و تەحەمولی دەوێت، چۆن دەبێت مرۆڤ بەو جۆرە ئەوەندە تاقەتدار بێت منداڵ بەو جۆرە سواری ملی بێت؟!

حەزرەتی عومەر فەرمووی: ئەی تۆ لەماڵدا چۆنیت، لەگەڵ منالەکانتدا؟

ووتی: وەڵا، لەگەڵ دەڕۆمەوە ماڵەوە منالەکان هەر یەکێکیان دەڕۆنە سوچێکەوە و موچ دەکەن و کش و مات، ئەزمێکی ڕێك و پێك لەماڵمدا هەیە و ئەدەبێکی حسابی.

حەزرەتی عومەر فەرموی: جا کاکە گیان ئەو حوکمەی وا نووسیومە بیهێنە با بیبینم، حوکمی دایە دەستی، جا (حەزرەتی عومەر) دڵی زۆر گەورە بووە، بەڵام لە هەندێ کاتدا مەسەلەکە زۆر گەورە دەبوو لە چاویدا دەردەکەوت.

فەرمووی: هەرگ وەبان سەر عومەر، کاتێك کەسێك نەتوانێ لەگەڵ منداڵی خۆیا بە موحیبەت بێت چۆن ئوممەتی محمد(د.خ) دەداتە دەستی؟!

من چۆن ئەم ئوممەتە بسپێرمە دەستی تۆ، کە نەتوانی بەموحیببەتەوە لەگەڵ منالەکانی خۆتدا ڕەفتار بکەیت؟ نە براکەم ئەمە بەکاری تۆ ناخوات .

جا لێرەدا ئەمە خودی (عومەر) نەبوو، ئوستازەکەی ئوستازێك گەورە بوو (صڵاوات و سەلامی لەسەر بێت)، بە ڕەفتارو کرداری خۆی پیشانیانی دابوو کە دەبێت ڕەفتار لەگەڵ منداڵدا چۆن بێت. لەگەڵ هەرچی منداڵدا نەك هەر تەنها منداڵی خۆی، منداڵی بێگانەش.

ڕووداوێك هەیە لە سەردەمی پێغەمبەر (د.خ)، دەربارەی ڕەفتاری پێغەمبەر لەگەڵ منداڵی هەژارو نەداردا، کە باشترین سەرمەشقە بۆ گشت لایەکمان کەبزانین لەگەڵ منداڵماندا چۆن بین.

تازە موسوڵمانان لە (مەدینەی مونەوەرا) کۆ بووبوونەوە کۆمەڵگەیەك دروست بوو بوو، بەڵام پڕ دونیایەك موسیبەت و دەردی سەر لەبان سەریان بوو، لە لایەکەوە کۆمەڵێك لە موسوڵمانان کۆچکەرانن و ماڵیان نییە، لەولاوە کێشەی خودی موسوڵمانانی (مەدینە) کە هۆزگەلێك بوون هەمیشە شەڕ لە نێوانیاندا بووە، لەلایەکی ترەوە فرۆفێڵی چواردەورو سەرانی ئەم هۆزانە، کە لەسەرەتاوە هێشتا وایاندەزانی دەتوانن بەناموسوڵمانی بێننەوەو جاهو جەلالی خۆیان بسەپێنن،

بەلاّم لەوەودوا سەیریان کرد ناکرێت هاتن موسولمّان بوونو لە ئاخرەوە کێشەیان بۆ دروست بـوو، جاه و جەلالیان لە دەست دابوو، بەرنامەکەیان شێوا بوو، لـەو لاشـەوە دەردی سـەری قـورەیش و هاوپەیانەکانی قورەیش، ئەمانە گشتی دەبارێتە سەر ئەم کۆمەلگە بچکۆلانە! بەراستی ئیتر زۆر لەوە زیاتر کە تەحەمول بکرێت ئەوەندە نارەحەت بوون .

دوای ئەوەی نوێژە فەرزەکان دانران و خـەلکی لـە مزگەوتـدا لەگـەلّ پێغەمبـەر (د.خ) بـۆ نوێـژ کۆدەبونەوە، هەندێك بەرنامەی دانابوو دوای نوێژی جەماعەت بـۆ قسـەکردن لەسـەر کێشـەکانی خەلکی، ئاخر ئەو مامۆستاو ڕەهبەرە گەورە بەو گشتە کێشەوە بنەمای کۆمەلگەی دامەزرانـدن دوایی (عومـەر)ئەو دونیا گەورە بـەڕێوەدەبات و بـەتالّ بـەتالّ دەڕوات بـۆ ئـاودانی بـاخ، چـونکە بنەڕەتەکەی مامۆستایەکی گەورە دایناوە، بەلاّم ئەو مامۆسـتا لـە عـەزابا بـوو تـا ئـەو جامعـە جاهیلییە ئالوودەو کەسیفە لەناو ئەو گشت خراپییەدا بکاتە ئەو کۆمەلگە خوێن شـیرینە پـاك و بێ کێشەیە، کە لەوەودوا حەزرەتی (عومـەر)ئاوا ئاسان بتوانێت بەڕێوەی بەرێت.

فرە کێشەو دەردی سەری هەبوو، یەکێك لە بەرنامەکانی ئەمە بوو، کە دوای (عـەسـر) تەشـریفی دەهێناو لەمزگەوتدا دادەنیشت و دەستیان دەکـردە باسـی خۆیـان، جارێکیـان کـات درەنـگ بـوو تەشریفی نەهێناو موسولمّانان چاوەڕێی بوون، نەیاندەزانی چـییە، یـەك نەفـەر لـە (صـەحابەکان) دەستوری پێ درا کە بچێتە شوێن پێغەمبەر (د.خ)، بزانێت بۆچی تەشریفی نەهێنا؟

کاتێك چوو سەیری کرد لـە یـەکێك لـە کۆلانـە فەقیرانـەکان خـۆلاّوی و پـیس، پێغەمبـەر (د.خ) مندالێك چلکن و جل دڕاو هاوردوویەتی‌و منالەکەی ناوەتە قەلە دۆشکان (سـەر ملـی) خۆی و منالێکی (٢ — ٣) سالاّن خەریکە لەناو کۆلانەکەدا ڕادەکات، بەو جۆرە کە دەبێت(حوشتر)غـار بکات، صەحابییەکە عەرزی کرد کە موسولمّانان زۆر چاوەڕێت دەکەن لە مزگەوتدا، کات درەنگە چۆن بوو تەشریفت نەهێنا؟

مندالەکە وا لە قەلادۆشکانیدا بوو تێگەیشت هاتووە پێغەمبەر (د.خ)ببات، ئیعترازی گرت(نارەزای کرد)و ووتی "ئەمە حوشتری خۆمەو نایدەم بە ئێوە"، بەعەینی دەربڕین وشتری خۆمە، دەنگ لێرەدا بەرز بوویەوە، چەند مندالی تر لەولاوە وەسـتاون، ئـەوانیش دەنگیـان لێ بـەرز بویـەوە، " ئـای مـن حوشتر سواریم نەکردووە، ئەو ووتی من حوشتر سواریم نەکردووە، ئەویان ووتی نۆرەی منە ..".

بەو جۆرە منالەکان وتیان "ئەمە حوشتری خۆمانەو نایدەینە کەس"، گشتی مندالی بچکۆلە، بچکۆلە نازانن نێوان حوشترو ئینسان چییەو دەرکی ناکات.

ڕووداوی ئەو مندالانە ئەوە بوو کە موسابەقەی سواری (پێشبڕکێی سواری) یەکێك لە هونەرە گرنگەکان بوو لەو زەمانەدا لەناو عەرەبدا زۆر ئەرزش دار بوو، دەوروبەر وشتریان بوو کە لە ڕاکردندا سورعەتن، ئەسپیان بوو .... هەمیشە خەریکی پێشبڕکێ بوون، وەك موسابەقەی فوتبالی ئێستا، ئەم پێش بڕکێیە هەبوو، منالانیش شەوقیان بوو بڕۆن فێربن، چونکە موسابەقەی سوار کاری فرە گرنگ بوو لە ناویاندا، بە ئاشکرا مندالان هەمیشە حەز دەکەن فێری بن.

ئەوانەش وا وشتری تایبەتی پێش بڕکێیان نەبوو، وشتری عادییان بوو، منالەکان دەهاتن سودیان لەو وشترە عادییانە وەردەگرت بۆ پێش بڕکێ .

ئەی منالی هەژار چی؟ منالی هەژار و فەقیر وشتریان نییە خۆ وشتر دارەکان وشتریان نەئەدا بە منالە هەژارو فەقیرەکە سواری بن، هەروەك ئێستای خۆمان دەولەمەنەکان سەیارەیان هەیە، مندالانیش داخی دلیان دەردەچێت و جار جار دەچن لە پشتی سوکانەوە دادەنیشن و دەستێك دەدەن لە سویچەکەو ئارەزویان دادەمرکێت .

ئەو مندالە هەژارو فەقیرانە چی ؟! نییانە.

خۆ دەولەمەندەکانیش دلیان ناسوتێ بۆ منالی فەقیرو بلێن، ئەم مندالە هەژارە خەفەت دەخوات بۆئەوە جارێك سورای سەیارە ببێت، با بێت و سواری بکەین، دلیان ناسوتێت بۆیان! هەر داخ و حەسرەتە لە دلی منالەکاندا. لەوکاتەدا هەروابووە مندالی فەقیر خەوی دەدی بەوەوە سواری (حوشتر) ببێت، هەمیشە ئەوە ئارەزوو ئاواتی بووە لە دلیدا، ئەو مرۆڤە عەزیمە کە خوای گەورە لەجێگەی خۆیدا دەفەرموێت ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾الأنبیاء١٠٧ .بەڕاستی ﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ بوو، بەڕاستی نمونەی شەفەقەت و ڕەحمەتی خوا بوو بۆ تەواو عالەم، لەگەل تەواری گیاندارگەل و مرۆڤدا.

ئەو مرۆڤە گەورە لە ناو کۆلانەکەدا تێپەڕی سەیری کرد چەند دانە مندالی مەعصومو بەصەفا پڕ لە پاکیتی و شیرینی، بەلام چلکنو چەپەل دانیشتون و باسی وشتر سواری دەکەن، ئەگەر وشترم بێت وا دەکەم و ئەگەر وشترم بێت وا دەکەم، یەکیان وشترێکی دروست کردووەو دەلێت "ئەمە وشترەکەی منە"، ناویەتییە ژێر خۆی و ڕادەکات ئابەو جۆرە نوقمن لەناو ئارەزو ئاواتا، کە جارێك سواری (حوشتر) بن، خۆیشی(د.خ) وشتری نییە، چونکە ڕەهبەری عەزیم بوو، ئابەو جۆرە ئەو کۆمەلگایەی

دروست کرد زۆربەی کات خۆی دەڕۆی کرێکاری دەکرد بۆ ئەمە ژیانی خۆی تەئمین بکات. وشتری نەبوو نارەزوی ئەو منالانە دابین بکات .

بەڕاستی﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ ڕەحمەتی خوای گەورەیە هاتووە بۆ بەشەرییەت، دەی توخوا ئینسانێ دڵی بۆ ئەو منداڵە مەعصومە پاکە بە صەفایە، مرۆڤێك حەز نەکات ئاواتی ئەوانە بەجێ بێنێت، چی خێرێکی هەیە بۆ بەشەرییەت؟لەکاری چی یەت؟!

پاکترین حاڵەتی مرۆڤایەتی حاڵەتی ئەو منداڵانەیە، پاك ترین مرۆڤ ئەو منداڵانەن، موستەحەق ترین مرۆڤ کە خزمەتیان بکرێت... ئەو منداڵانەن ،ئیتر خزمەتی چی دەکەن بە بەشەر موسوڵمان بەکاری چی یەت ؟!

ئەو مرۆڤە گەورەیە وەختێك تێ دەپەڕێت و ئاوات و ئارەزوی ئەم منداڵە مەعصومانە دەبینێت، کە خەریکن لە بارەی ئەسپ سواری قسەدەکەن و خۆیان سەرگەرم دەکەن بە وەسائیلی جۆر جۆرەوە دەکەوێتە دڵیەوە و دەفەرموێت(د.خ)"وشتر سواری دەکەن؟" شەفەقەی ئاوایان نەدیوە، لە خۆشیا نازانن چی بکەن، ئیتر لەنەزەری ئەو منداڵە مەعصومانا ئەمە وشترە، چیبکەین؟

بازنەیەکیان کێشاو لەناو ئەو خاك و خۆڵا بەنۆرە منالەکان وشتر سواری بکەن، خوایا من چیبکەم ئێستا من چۆن ئارەزوی ئەم منداڵانە بەدی بێنم، ڕوو دەکاتە منداڵەکان و دەڵێت من (وشتر تانم)! قبوڵتانە من ببمە وشتر بۆتان و وشتر سواریتان پێ بەم؟ نەڵبەت، بۆ ئەوەی ئیختیلاف و ڕوو بەڕوو بونەوە نەبێت لە نێوانیاندا، تا ئەو حاڵەتە پاکە ئەوەتا لە دەرونیاندا لەبەین نەچێت.

فەرموی جا بە نۆرە، نۆرە سوارتان دەکەم، دەورێك بۆ ئەم سەرو دەورێك بۆ ئەو سەر، تا نۆرەی گشتان تەواو دەبێت.

دەیکردن بە (قەلا دۆشکان)ەوە بە هەنگاوی (وشتر) بەو جۆرە کە ئیتر دڵنیا بن لە ئارەزوو خەیاڵی خۆیانا وابزانن سورای وشتر بوون، تا بەوجۆرە غاری دەکرد لەناو ئەو کۆڵانەو ئەو منداڵانەی دەگەڕاند، {لێرەدە (کاك ئەحمەد) لەتاو ئەو حاڵەت و هەڵسوکەوتەی پێغەمبەر دەست دەکاتە گریان و بەدەم گریانەوە درێژە بە قسەکانی دەدات.}

سەیریکەن چی ئینسانێك!! کە دونیا دەگۆڕێت بۆتە وشتر بۆ منداڵان!! بەڕاستی بەشەرییەت فیدای ئەو بەحسەگەلەس، ئەم بەرنامەیەی دانا بوو کە نۆرەیان بۆ بکات، دەیشی زانی کە گرفتاری ئینسانییەتە چەنێ گەورەیە، مەسەلە چەنێك گەورەیەو موسوڵمانیش لەولاوە چەنێك پێویستیانە، بەلام شیرین ترین نمونەی ئەو مژدەی خوایە کە ئەمە ﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ە، نمونەی لەمە شیرین تر

نییە، بەڵام لەولاوە ببینە، سەرانی شیرك و كوفرو نیفاق لەسەر پەنجەرەوە سەیرەكەنو دەڵێن: (تەماشاكە چەنێك بێ شەخصییەتە، خەریكە (وشتر لۆق) دەكات لەناو كۆڵاندا) تانە و تەشەری لێدەدەن، بەڵام خۆ ئەو بۆ پیاهەڵدان لەلایەن ئەشراف یان مەردم زیندەگی ناكات، مەئموورییەتێكی(لێپرسراوێتییەكی) هەیە بۆ ئەو مەئموورییەتەی خۆی زیندەگی دەكات.

كەیفی خۆیەتی خەڵكی تانەو تەشەری لێ دەدات و دەڵێن بێ شەخصییەت، لاتە، شێتە، هەرچی دەڵێن بیڵێن، ئەو مانای ژیان حاڵی بووەو بەرنامەی خۆی خەریكە دروست و صەحیح بلاّودەكات، قەزاوەتی خەڵكی هەرچییە بوو، بوو؟

ئالەوكاتەدا خەریكە یەكێك لە منداڵەكان دەگێڕێت، ئەو صەحابییە هات و بەرنامەكەی پێ ووت، بەو جۆرە ئیعتیزازی منداڵ بەرز بوویەوە .

هەرچەند دەزانێت گرفتاری ئەولا زۆر زۆرە ئەو هەر ڕەحمەتەو ڕزگار كردنی بەشەرییەتە دەبێت كاری بۆ بكات، بەڵام ئەملای لەبەر چاو گرنگترە، ئەولا دڵ و دەرون هەس قبوڵی زەجرو مەشەقەت هەس، شەهادەت هەس، بەڵام ئەملا دڵ و دەرون نییە، پاكی و مەعصومی منداڵانەس ناتوانێت ئەملا وێڵ بكات بۆ ئەولا.

شتێك تازە هاتبویە بازاڕەوە زۆر نەبووە وەك (گوێز)، كە زاهیرەن وا دیار بووە كە (گوێز) بووە، لە دەرەوە هێنراوە، ئەمە شتێكی بە بایەخە لەلای منداڵ، منداڵە هەژارو فەقیر شتی وایان نەدیوە، ئەگەر (گوێز) بێتە ناو مەدینەوە وەك ئەوە وایە (مۆز) بێتە ناو (ئێران)و بێتە (كرماشان)، ئەگەر(مۆز)بێت منداڵی هەژار مەگەر هەر لە دوورەوە تەماشای ڕەنگەكەی بكات! چەنێك لە نەزەری منداڵدا گرنگە (مۆز)ی بۆ بكڕیت، پێغەمبەر (د.خ)فەرمووی بەو صەحابییە ....بڕۆ میقدارێك (گوێز) بكڕەو وەرە مامەڵە بكە لە نێوانیاندا، بزانە ڕازی دەبن بە مامەڵە كردن .

ڕۆشت هەندێ گوێزی كڕی و بە منداڵەكانی ووت، ئەویش عەین كەلیمەی منداڵەكان.

ووتی: ڕۆڵەكان حازر دەبن (وشترەكەتان) بفرۆشن بە منو یەكی چەند دانە گوێزتان پێ بدەم؟

ئەوانیش ووتیان ئەبەڵێ .

مامەڵەكریاو وشتر فرۆشیاو (گوێز) درایە منداڵەكان، جا براكانم بە ئێوەو بە باقی موسوڵمانان، بە باوكان و بە دایكان، خاڵ و براو خوشكان، با چاو لەو گەورە بروانین، با ئاوا ڕەفتار بكەین لەگەڵ منداڵدا، ئەگەر ئاوا ڕەفتارمان كرد منداڵیشمان باش حاڵی دەبێت و سالم دەبێت و هەرچی ئامۆژگاری بكەیت بەبێ گومان لێمان وەریدەگرێت".

ئەوەی تا ئێرە خوێندتەوە باسێکی تایبەتی (کاك ئەحمەد) لە بارەی هەڵسوکەوتی باوك و دایك لەگەڵ جگەر گۆشەکەیدا، ئەگەر کەمێك وردبینەوە لە باسەکە ئاسان دەتوانین ئەوە دەرك بکەین، کە (کاك ئەحمەد) بۆ زیاتر ڕونکردنەوەی باسەکە و گەورەی منداڵ لە دونیایی ئیسلامدا دوو نمونەی گرنگی گێڕایەوە، کە بەڕاستی ئیتر ئەوەی خاوەن دڵ بێت و لە ئیسلام شارەزا بێت دەزانێت چۆن گرنگی بە منداڵەکانی بدات. ئەوەی جێگەی گرنگی پێدانەو تا ئەو ئەندازەیەی بەندە مامەڵەی لەگەڵ (موفتی زادە)دا کردبێت یەکێك لە زیرەکییەکانی ئەم زانایە ئەوەیە، کە توانیوییەتی باسەکانی سەردەمی پێغەمبەر(د.خ)و مێژووی ئیسلام و خەلیفەکان بهێنێت و جارێکی دیکە مامەڵەیان پێبکات و بەزمان و ئاوازێکی دیکە بیانگێڕێتەوە، گرنگی نوکتەکە لێرەدایە کە نەهاتووە کۆمەڵگەی ئێستای کوردی بەرێت بۆ مەدینەو بڵێت" ئادەی بەو تایبەتمەدییەی خۆتان هەتانە تێکەڵ بە تایبەتمەندی مەدینە بن و سود لە ڕوداوەکان وەربگرن"، بەڵکو هاتووە مێژووی بۆئێستا گواستۆتەوە و مامەڵەیەکی ئێستایانەی لەگەڵ ڕوداو باسەکاندا کردووە، کە وەك دەردەکەوێت یەکێك لە خاڵە لاوازەکانی گوتاری خاوەن پەیامان لە ئێستادا ئەوەیە کە بەداخەوە ناتوانن بەو جۆرەی (موفتی زادە) مامەڵە لەگەڵ باسەکاندا بکەن.

کاك ئەحمەد، لە باسێکی دیکەیدا، کە بەهەمان شێوە لە بارەی بەخێوکردن و پەروەردە کردنی منداڵەوە قسە دەکات، بۆئەوەی ڕونی بکاتەوە، بە نەرم و نیان و ئەخلاقی مامەڵە کردن لەگەڵ منداڵدا چەنێك گرنگە، چەنێك بێ‌مانا و ناجۆرو ناشایستەیە لە منداڵ بدرێت و لێی توڕەبییت! دێت بە هەمان شێوە نمونەیەکی سەردەمی سەردارە مرۆڤایەتی (د.خ) دەگێڕێتەوە و دەڵێت" **ئەگەر واقیعەن (دایك و باوك)صالح بوون و حەرەکات و سەکەنات و ڕوانینیان بۆ منداڵ و قسەیان لەگەڵ منداڵ و، گرتنە باوەشی و لاواندنەوەیەکی، کەهەتا ئەگەر جارێکیش توڕە بن لێی کە(ئومێدەوارم)** هیچ کاتێکی وا پێش نەیەت کە توڕە بن لەمنداڵ، چونکە شتێکی گاڵتە نییە، و لەدیندا و شتێکی ئازاد نییە لەمنداڵ توڕە بیت, چ جای ئەوەی کەدەدەن لەمنداڵ! سەیری سونەتی پێغەمبەری خوا(د.خ)بکەن منداڵ تا ئەو سنورە بەهانە دەگرێت کە کچەزاکانی وەك حەزرەتی(حوسەین و ئومامە) بچکۆلە ئەویان کوڕ و ئەویان کچ (ئومامە) کەکچەزایەتی و (سێ چوار)ساڵە و دێت بۆ (مسجد النبی) ئەوەتا بە قەلادۆشکانییەوە بیانوی لێدەگرێت ئێژێ (نایەمە خوارەوە) دڵی ناشکێنێت و دێت لەنا ئەو (مسجد)دا کەوا مێژووی بەشەرییەت شتێکی وا موبارەکی نەدیوەو گەورە و پێشەوای محمد(د.خ) جەماعەتەکەی (ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی) و نمونەهای

ئەو پیاوە گەورانە (موهاجرین و ئەنصار) کورەی زەوی لەتەمەنیدا کۆمەڵی ئاوا مویارەکی بەخۆیەوە نەدیووە! بۆ ناو ئەم کۆمەڵە مویارەکە، ئەگەر بۆ نمونە(حوسەین) بێژێ کە کوڕێکی بچکۆلەیە, (ئومامە) کەکچێکی بچکۆلەیە لە قەلادۆشکانی داینانێت و بێژێ من دەچم ئیماماتێك بەو جۆرە کە گەورەترین حەرەکەت و چالاکی بەشەرییە بەدرێژای مێژووی ژیانی سەر زەمیندا داینانێت و هەر بەقەلادۆشکانییەوەیە و دەیهێنێتە ناو مزگەوت و قامەت دەخوێنێت، ئیمامەت دەکات کاتێك دەچێتە سوجدەوە، بۆئەوەی ئەم منداڵە صەدمەیەکی لێنەکەوێت منداڵ دەخاتە ئەولاوە تاوەکو سوجدەکانی تەواو دەبێت کاتێك دادانیشێت بۆ(تحیات) یان هەڵدەستێتەوە دەنەوێت لە(ئومامە)و دەیخاتەوە سەر شانی.

جابا بەدرێژی باسی نەکەم, خۆتان قیاسی بکەن لەگەڵ ڕەفتار و حەرەکاتی گەورە لەگەڵ منداڵدا دەکرێت, بۆ نمونە ئەو منداڵانەی دەچنە مزگەوت بزانە موسوڵمانان چەند (تەحقیرانە) لەگەڵیاندا ڕووبەڕوو دەبن, خۆ بێگومان ئەو منداڵانە نە یانزانیووە ڕیعایەتی نوێژکردن بکەن، بەڵام خۆ دەزانن نوێژ هەندێ کات کەواجبە کردنی(حەرام)دەبێت لەسەر مەصلەحەتی دڵی بەندەی خوایەك, ڕۆژووی واجب حەرام دەبێت, چ جای(موستەحەبە) وەزانیفی ئەخلاقی ئەوەندە گرنگە، چونکە دەرەجەی ئەخلاقی بەرزترە لە ئەعمال(کردەوە)، عەقیدە بەرزترین پلەیە لەدوای ئەوە ئەخلاقە لەدوای ئەوەش ئەعمالە، بەم شێوەیە:

١. عەقیدە.
٢. ئەخلاق
٣. کردار(ئەعمال)

بۆیە بۆ هەر عەمەلێك بۆ هەر تەکلیفێکی ئەخلاقی پلەبەندی بکرێت. بەگشتی (ئەخلاق) لەسەرەوەیە تاوەکو (ئەعمال). {واتە لەبەرئەوەی لەپلەبەندیدا پلەی ئەخلاق لەسەروی پلەی ئەعمالەوەیە هەرکاتێك ئەعمالێك ببێتە هۆی زەرەر گەیاندن بە(ئەخلاق) ئەو کاتە ئەنجام دانی ئەو ئەعمالە دەبێتە حەرام لێرەوە دەردەکەوێت(نوێژ)کە ئەعمالە ئەگەر ببێتە هۆکاری زەرەر گەیاندن بە(ئەخلاق) ئەوکاتە نابێت ئەو نوێژە بکرێت، وەك ئەوەی لەنێوان منداڵانی مزگەوت و ئەهلی مزگەوتدا ڕوودەدات!} .

دەی جا بڵێم چی؟! چ ئیمامێك ئەوەندە مەعقول و گەورەیە؟ چ ئیمامەتێك ئەوەندە بەعەزەمەتە؟ لەگەڵ ئەوەی دڵی منداڵێکی بۆ ناشکێت منداڵێك مەبەست(ئومامەیە) کە مەعمولەن دیارە

نازانێت نوێژ ڕیعایەت بکات, دەیخاتە سەر قەلادژشکانی دەڕوات. ئەو (ئیمامەتە عەزیمە تەنزیهییە) دەکات بۆ ئەو گەورەترین بەشەرانە کەلایەقی ئەوەبوون, مەلائیکە سوجدەببات بۆ بەشەر لەبەرخاتری وجودی ئەفرادی وا لەنەسلی(ئادەمدا), هەم خودی حەزرەتی(ئادەم), هەم نەسلی بەوجۆرە کەهەیەتی, بۆ کۆمەڵێکی بەوجۆرە دڵی ئەم منداڵە ناشکێنێتەوە, دەی ئەمە بەسە بۆئەوەی دەرس وەرگرین و حاڵیمان ببێت.

ڕۆڵەکانم! ئاوابن خوا ئیجازە نادات لە منداڵ توڕەبن, ئێستا چ جای ئائەم کردەوانەی وادەبینین. مەگەر یەکجار کەم!! تەماشای رابەر و پێشەوا﴿رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ بزانن رەحم یانی چی؟ شەفەقەت یانی چی؟ موحیببەت یانی چی؟ پەروەردەی منداڵ چۆن دەبێت؟ نەك ئەوەی ئەگەر زەڕەیەك زەحمەتی بۆ دروست کردن و لەگەڵ کارەکەی خۆم ڕێك نەکەوت دەست بکەم بەجنێودان و توڕەبوون و نەفرین کردن؟"...

لە دوابەدوای ئەم باسانە ئێستا کاتی ئەوەیە، بڕۆینە سەر ئەو باسانەی کە (کاك ئەحمەد) تەواو پێدادەگرێت و دایك و باوك ئاگادار وهۆشیار دەکاتەوە کە ئاگاداری ڕەفتاریان بن لەگەڵ منداڵەکانیان و جۆرێك مامەڵەیان لەگەڵ نەکەن لە قالبی دایك و باوکی ئینسانی بچنە دەرەوە" ئەرکی باوك و دایك بەشێوەیەکی زۆر سادە, ئەمەیە کە منداڵ لەلایەنی(ڕۆحی و جسمی)ەوە سالم پەروەردە بکات, بەدەربڕینێکی زۆر سادە و کورت. منداڵەکەی, هەم جسمی ساغ و سەلیم بێت, هەم ڕۆح و فکر و ئەخلاق و دەرك و شعور و زەوق و سەلیقەی هەموو ئەمانە پێی ئێژن(ڕۆح و دەرون) ئەمانەی سالم بار بێت. ئەمەیش ئەرکێك دروست دەکات چۆن دەکریەت جسم و دەرونی سالم بێت؟ چی کارگەلێك پێویستە ئەنجام بدرێت, تاوەکو جسم و ڕۆحی سالم و دروست بار بێت(دروست بێت).

ئەرکی زۆری هەیە، هەتا دەبێت کارێك بکات جێگەیان پاك و تەمییز بێت, دەبێت هەر لەمنداڵییەوە لەوکاتەوەی کەخۆیان هیچ دەسەلاتێکیان نییە تا کاتێك گەورە دەبن ئصولی پاك وخاوێنی ئیسلامییان پێ حاڵی بکات. لە ڕووی ئصوڵەوە خواردنیان پێ بدرێت, وا نەبێت برسییەتی فرە بکێشن, واش نەبێت بەکوردی خۆمان"فرە بخۆن خەمەرە بکەن(ئینتەلا)" چونکە فرە خواردن بۆ (گەدە) زەرەری لە کەم خواردن فرەترە, ئینسان بەتایبەتی لەمنداڵیدا ئەگەر خۆراك زۆر کەم بخوات, با لێرەوە پەراوێزێك بێژم"جیاوازی هەیە لەبەرنامەی منداڵ و گەورەدا, منداڵ تا کاتێك لەسەر خەتی گەورە بوون و گەشەکردنە, شەرعەن تێر بخوات خاسە و بە برسییەتی دەست نەگرێتەوە باشە، فەقەد تێر بخوات نەك زیادەخۆری بکات, جیاوازی هەیە لەنێوان تێرخۆری و زیادەخۆری کردندا.

زیادەخۆری کردن, ئەوەیە کە دوای ئەوەی تێری خواردووە لەبەر ئەوسنی و چەپەڵی چەند پارویەکی تر دەخوات. ئەوە خۆمان پێی ئێژین (سك دڕاو)زۆر ڕاستە, واتە هەر تێیکات(کێشی)یەت, گەورە دەبێت و ناساڵم دەبێت, تا سنورێك تێرخواردنی ئاساییە بۆ منداڵ ئازادە، بەڵام بۆ گەورە ئازاد نییە و نامەشروعە, واتە کاتێك ئینسان لە گەشەکردن(رشد) کەوت ئیتر نابێت تێر بخوات، دەبێت هەمیشە پێش لەتێر خواردن دەست بگرێتەوە! جانەگەر باسی ئەم جیاوازییە بکەم درێژە دەکێشێت... زۆر بەسادەیی منداڵ، چونکە وردەوردە گەورە دەبێت بەو ئەندازەیە وا زەرفییەتی هەیە هەرچییەك بخوات جەزبی بەدەنی دەبێت, خوای گەورە وای دروست کردووە, بەڵام گەورە کە ئیتر لە گەشەکردن دەکەوێت هەرچییەك بخوات گشتی جەزب نابێت, دەبێت هەمیشە گۆشەیەك لە(گەدە)ی خاڵی بێت و ئیسراحەت بکات, ئەمە یەکێك لەجیاوازییەکانی منداڵ لەگەڵ گەورەدا.

باوك و دایك بتوانن کارێك بکەن منداڵیان فێرببێت زیادەخۆری نەکات, ئاگاداربن ئەبرسی بێت و ئەزیادەخۆری بکات, چونکە کاتێك زیادەخۆری زیانی لەکەم خواردنەکە فرەترە, ئەگەر برسی بێت جسمی پێویستی بەخۆراك هەیە بۆئەوەی زیاد بکات, وەك گەورە نییە جسمی پێویستی بەخواردن هەیە بۆئەوەی کامڵ بێت, برسی بوو جسمی کامڵ نابێت, گەشەی کامڵ نابێت, زیادەخۆریش بکات هەربەوجۆرە, فشار دەخاتە سەر (گەدە)ی و ئەویش کەخراپ بوو کاریگەری دەبێت لەتەواوی بەشەکانی تری جسم, هەتا دەروون و ڕۆحییەتیشی خەستە و ناتوانایی دەکات و نامادەگی دەکوژێت و زهنی کوول دەکات.

باوك و دایك تەکلیفیانە کارێك بکەن منداڵیان تاوەکو لەسەر خەتی گەشەکردنە تێربێت, هەروەها ئاگاداریشی بکەن نەك بەزۆر و بەدەستەمۆکردن, چونکە ئەوە زیاتر بەرچاو برسی دەکات و خراپە, بەحاڵی کردن هانی بدەن کەئەندازەی تێر خواردن زیاتر نەخوات. لەوەودواش خۆراکەکەی (پاك) بێت, خۆراکی ساڵم بێت, کەداخەکەم ئەمەش بەمەردم حاڵی نەکراوە, خۆراکی پاك و ساڵم چییە؟ ئەزافەت چۆنە؟

بەخوا قەسەم! لەماڵگەلێکدا, کەعالی دینی و دەبێت پاك و خاوێنی بەمەردم حاڵی بکەن, بینیومە کاسەیان داناوە و پیاڵە و ژێرپیاڵەیان هێناوە و لەناو کاسەدا شۆردویانە, خوا دەزانێت ئەمەم بەچاوی خۆم بینیوە!

دەی ئاخر بیربکەرەوە, بۆچی ئەم (کاسە) ڕوبارە و پیس نابێت؟! ئەگەر ژێر ئەم (ژێرپیاڵە) پیسییەکی پێوە بێت, تۆ دەیخەیتە ناو ئەم کاسە(قاپ) تەواوی ژێرپیاڵە و قاپ و دەست و سەماوەر و هەرچی

دەستی پێوە بدەیت پیس دەبێت! ئەگەر حەوزێکی گەورە بێت بەهەرحاڵ لەوانەیە پاك بێتەوە، بەلام لەناو ئەو ئاوەدا پاك نابێتەوە! بەداخەوە مانای پاك و خاوێنیش حاڵی نەکراوە بەخەڵك, یەکێك لەئەرکەکانیان ئەوەیە, کەکارێك بکەن خۆراکەکەی پاك و خاوێن بێت, یاخود لەلایەنی ڤیتامینات و سوودەوە زۆرینەی خەڵك دەبینیت دێن خۆراك سووردەکەنەوە, کەئەمەش زەرەری هەیە...(سورکردنەوە) تایبەتمەندییەکانی خۆراك لەناو دەبات, ڕاستە تام و مەزەی پێدەدات، بەلام خراپە....

پاك و خاوێنییەکەی ئیسلامی بێت, نەك ئەوەی (ئەشرافی)بێت, ئەشرافییە و ئیسراف ئەمانە حەرامە و خیانەتە بەمنداڵ، ئەگەر بەئەشرافییەت پەروەردەی بکات, ئاسایی و موتەوەصت, بەلام پاك و خاوێن و ساڵم, لەوەودوا لەوەرزش و تەندروستیدا چاودێری بکات, کەتاتەو ئەندازەیەی پێویستە خۆرەتاو و هەوای پاك و جموجوڵ دەستەبەر بکات بۆ منداڵی.

وەرزش زۆرزۆر پێویستە بۆ منداڵ, لەناو وەرزشگەلدا (سێ)دانە هەیەکە پێغەمبەر(د.خ) پێداگری لەسەرکردوون و فەرمویەتی, ئەرکی باوکانە کەدەبێت ئەمە فەراهەم بکەن بۆ منداڵەکانیان، (مەلەکردن, منداڵیان فێری مەلەکردن بکەن ـ تیرئەندازی ـ ئەسپ سواری).

جاپرسیار بکەن لەو مامۆستایانەی شارەزان لەهونەرەکانی وەرزشدا, دەزانن کەئەم (سێ) جۆرە چەنێك بۆ سەلامەتی ئینسان, بەتایبەتە لەمنداڵیدا کاریگەری هەیە و سودێ هەیە, کە بۆچی پێغەمبەری ئیسلام(د.خ) لەناو تەواوی وەرزشەکاندا پێداگری لەسەر ئەمانە کردووە؟

دەست ڕاستی و تیرئەندازی تەنها لایەنی وەرزش نییە, زۆر گرنگە, ئا ئەمانە بەرنامەگەلێکی گرنگە کەبۆ سەلامەتی جسمی منداڵ پێویستە, کامان ئەمانەمان زانیوە نیسبەت بەمنداڵەکانمان ڕیعایەتمان کردووە؟ دەی ئەگەر ڕاستە و ئێمە شوێنکەوتەی ئەو مامۆستا و ڕەسولەی خۆمانین, ئەو محمد(د.خ) وای فەرمووە. ئەصڵەن نەمانزانیووە ئەم ئوستازە چی فەرمووە, تاوەکو بەگوێی بکەین! هێشتا حاڵیمان نەبووە و پێمان نەوتراوە!

لەوەودوا, لەمانەش گرنگتر, لایەنی سەلامەتی دەروونییە. چۆن هەڵسوکەوت بکەن لەگەڵ منداڵیاندا؟ محەبەتیان محەبەتێك بەرێزەوە, چۆن بێت, کەئەم منداڵە گرێی دەرونی بۆ دروست نەبێت؟ دڵی پڕ نەبێت لەداخ و حەسرەت, منداڵێکی ساڵم و بەشەفەقەت بێت, لەسەرحاڵ و کەیف

خۆش و بەعاتفە بێت...لەم لایەنە زۆر زۆر تەکلیف دێتە ئاراوە کەناکرێت ئالێرەدا مـن هـەمووی بێژم.

بەکورتی ئەوەندە بێژم, باوك و دایك دەبێت هەمیشە سەرچاوەی شەفەقەت و خۆشەویستی بن بـۆ منداڵ. منداڵ هەست بکات و بزانێت ئەم دایك و باوکە خۆشیان دەوێـت, لـە کاتێکـدا هەڵەیـەك دەکات بەخۆشەویستی و موحیبەتەوە حـاڵی بکـەن ئـەوە خراپـە. نـەك بـەتورەیی و ناوچـاوتاڵی, ئەویش لەکاتی خۆیدا ئامۆژگاری کردن کاتی خۆی هەیە, خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَـادِلْهُم بِـالَّتِي هِـيَ أَحْسَنُ﴾*، ئەگـەر قسـە لەکاتی خۆیـدا بکرێـت, کاتێـك ڕۆحییـەتی لایـەنی بەرامبـەر ئامـادەگی هەیـە, جێگـەی خـۆی دەگرێت, لەکاتی خۆیشیدا نەبێت جێگە ناگرێـت, وەك ئـەوە وایـە لـە(بـەرد) بـدات, ئـەوەی کـە دەڵێت "تەقەی سەری دێت"، واتە قسـەکە بکێشـێت بەبەردێکـدا, چـۆن بکێشـیت بەبەردێکـدا تەقـەی دێـت, بـەوجۆرە تەقـەی دێـت و هـیچ جێگـە ناگرێـت...مەسـەلەن منداڵەکـەت دەڕواتـە دەرەوە(٥ تمـەن)ی بـردووە و شـتێکی کڕیـوە و هێناویـەتیـەوە و دڵـی زۆر پێیخۆشـە, لەوکاتـەدا تورەبیت و بێژی(هەتیو! ئەمە بۆچی واتکـردووە؟) وەك ئـەوە وایـە هیچـت نـەکردووە و لـەجیاتی ئەوەی خزمـەتت کردبێت, خیانەتت کردووە و زیانت پێ گەیاندووە! چونکە لەو کاتەدا تەواوی دڵی بەلای ئەوەوەیە کڕیویەتی, ئێمە خۆمـان گـەورەین, کاتێـك تـەواو دڵمـان بـەلای کارێکـەوە بێـت لەوکاتەدا پێمان بێژن مـەیکەن, قسەکە خوێن تاڵ دەبێـت لـەلامان. منـداڵیش بـەو جۆرەیـە! زۆر لەوە زیاتریش لەوکاتەدا نابێت پێی بڵێیت, هەروا زەردەخەنەیەکی بۆدەکەیت و وازی لێدەهێنیت, تاوەکو کاتێـك ڕۆحییـەتێکی ئاسـایی هەیـە, لەوکاتـەدا دایدەنیشـێنیت و وردەوردە قسـەی بـۆ دەکەیت و مانای ژیان و پێداویستی و پارە و سەرفکردنی بۆ باس دەکەیت, (کـەناکرێت ئەمـەش باسی بکەم، چونکە فرە تول دەکێشێت!) لەکاتێکـدا پێـی ئێـژیت کـە قسـەکە کاریگـەری بـەجێ بهێڵێت. بەشێوەیەکی گشتی دەبێت بزانێت تۆ دڵسۆزی دەکەیت و ئەمـە لەبـەر پارەکـەی خـۆت نییە, بەڵکو لەبەر ئەوە ئەوت خۆشدەوێت نەك پارەکە, پارەکە دەکەیتە قوربـانی ئـەو, بـا ئەمـە بزانێت, تۆ کاسبی بۆ ئەو دەکەیت و زەحمەت بۆ ئەو دەکێشیت و پـارە بـۆ ئـەو پەیـدا دەکـەیت,

---

*) ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ }النحل١٢٥

کەئەو خۆشی بێت و باش پەروەردەی بکەیت, بەڵام ئەگەر ئەو بچێت و بەو شێوەیە خەرجی بکات, ئەوە زەرەری هەیە و خراپە, هەم بۆ کرینی شتی باش و جوان پارە نامێنێت بۆی بکرێت و هەمیش خۆی پەروەردەی خراپ دەبێت, بۆیە دەبێت لەکاتێکی باش و موناسیبدا پێی بڵێیت کەلێت تێبگات, ئەمە ئەرکی دایك و باوکە هەمیشە بەموحیبەتەوە بێت, هەتا کاتێ کارێکی خراپ دەکات لەرووی موحیبەتەوە حاڵی بکەیت کە نەیکات, هەتا ئەگەر گەشتە جێگەیەك کەچەندجار ئامۆژگاری کردن و ئاگادار کردنەوە سودی نەبوو, پێویستی کرد زللەیەکی لێبدەیت, یان تولێکی لێبدەیت, بزانێت ئەمە لەرووی خۆشەویستییەوەیە و خۆشت دەوێت, وەك ئەو منداڵەی کە نەخۆشە و دەرزییەکی لێدەدەیت بزانێت کەئەم(دەرزییە) لەرووی خۆشەویستییەوە لێی دەدرێت, نەك بەوجۆرەی هەندێك دایك و باوکی نەزان, منداڵ کاتێك بێ تەربیەتییەك دەکات, دەیترسێنن "بێژم دکتۆرەکە بێت بۆت؟" ئا ئەوە خیانەتە بەرامبەر منداڵ دەکرێت بۆچی (دکتۆر و دەوا و دەرمان) لەبەرچاوی ناشرین دەکەیت؟ ئەگەر بەیانی بکەوێ و پێویست بێت بیبەیتە لای دکتۆر و نەیەت و رقی لێی بێت! پێویست بێت دەرزییەکی لێبدەن بترسێت و بگرییەت. دەبێت فێر بێت کەدەرزی لێدان خێرە,{هەروەها (کاك ئەحمەد) لە یەکێك لەباسەکانی دیکەیدا (دەربارەی پەروەردەکردنی منداڵ){بۆ خوێندنەوی زیاتر دەربارەی ئەم بابەت و چەند نموونەیەکی دیکە لەم بوارەدا لە بەشی دووەمدا باسێك ئامادەکراوە لەژێر ناونیشانی (ئیزدواجی شەخییەت لە ئینسـاندا)} و شێوازی و هەڵسوکەوتی دایك و باوك لەگەڵ منداڵ و کاریگەری ئەو هەڵسوکەوتە لەسەر لایەنی دەروونی منداڵ دەڵێت، هۆکاری ئەوەی کە زۆرێك لە منداڵەکان خۆشیان نایەت لەوەی برۆنە (حەمام) و دایکیان بیانشوات پەیوەندی بە هەڵسوکەوتی نادروستی دایکەوە هەیە لەکاتی شۆردنی منداڵەکەیدا، ئەویش بەوەی کاتێك دایك منداڵەکەی دەبات بۆ حەمام بیشوات نایەت سەرەتا مامەڵەیەکی دروست لەگەڵ ئەم منداڵەدا بکات، بەڵکو یەکسەر دەیباتە حەمامەکە و بە پەلە دەستدەکات بەشۆردنی و ئاوی پێدادەکات و کەف دەچێتە چاوییەوە و ئیتر ئەو منداڵە ترسێکی دەربارەی حەمام بۆ دروست دەبێت هەرکاتێك باس حەمامی لەلابکەن ئەم دەست دەکات بەگریان ناڕەزای دەربرین، چونکە یەکەمجار دایکەکە زۆر زەحمەتی داوە ئەو وا فێربووە کە خۆشۆردن ئاوا نارەحەتی دەکات، بەڵام ئەو دەڵێت، ئەگەر سەرەتا ئەو دایکە بێت بە شێوەیەکی ئاسایی و بەبێ پەلەکرد منداڵەکە بەرێت و دەست بکات بە قسەی

خۆشکردن بۆی و پێش ئەوەی ئاوەکە بکات بەسەریدا لەناو تەشتی ئاوەکەدا کەمێك دەستبخاتە ناوناوەکەوە و یاری بۆ منداڵەکەی بکات و تێیبگەیەنێت کە ئاوەکە خۆشەو ئازاری نادات، ئیتر ئیمکانی نییە ئەو منداڵە لە خۆشۆردن و حەمام بترسێت!}.... دەبێت ئەو منداڵەت بزانێت ئامۆژگاریکردنەکەی تۆش خێرە, بە شێوەیەکی سادە ئەمە ئەرکی دایك و باوکە نیسبەت بە منداڵ، خۆ ئەگەر ئەمانە شی بکەمەوە, هەزار لق و پۆپی لێدەبێتەوە و گشتی لازمە!.... هەر دەربارەی موجیبەت و شەفەقەت و بەرپرسیارێتی دایك و باوك بەرامبەر بەمنداڵەکانیان و ئەو ئەرکە گرانەی لەم سەردەمەدا کەوتۆتە ئەستۆی دایك و باوك و پێویستە ئاگاداری بن، ئەرکانێك کە دەبێت هەوڵێکی زۆر بدەن ئاوەکو لە نێوان پەروەردەکردنی منداڵ و پەیدا کردنی قوتێك بۆیان هاوسەنگییەکی وا دروست بکەن هیچ کامیان زیان نەگەیەنێت بەوی دیکەیان، واتە کاتێك سەرقاڵن بە پەروەردەکردنی منداڵەکانیانەوە ئەویان لەیاد نەچێت کە دەبێت خواردنیش پەیدا بکەن، بە پێچەوانەشەوە کاتێك مەشغوڵی کاردەبن بزانن منداڵیان هەیەو پێویستە بەرامبەریان کۆمەڵێك ئەرك ڕاپەڕێنن، کە کاك ئەحمەد لەسەر ئەم بەشەی دووەمی دەوەستێت و بەتایبەت لەبارەیەوە قسەدەکات و دایك و باوك لە هەڵەگەلێك ئاگادار دەکاتەوە کە بەڕاستی غافڵبوون لێیان سەرئەنجامێکی ترسناکی دەبێت، ئەو دەڵێت" دایکان! ئەم گشتە وەختەی تۆ سەرفت کردوە دەی بڕۆ بخوێنەرەوە و موتاڵەعە بکە, شت فێربە. فێر بوون بۆ تۆ گرنگترە تا خواردن, خواردنیش لازمە, بەڵام بەو ئەندازەیەی پێداویستی لاشە پەیدا دەکات, نەك شتی ڕەنگاو ڕەنگ و پڕ زەرق و برق دانان لەسەر سفرە.

منالەکەی تۆ سالم بێت, منالەکەی تۆ یاری بکات لەگەڵتدا, منالەکەی تۆ خۆشەویستیت لەگەلا پەیدا بکات گرنگترە, ئەمە ئێژم تەنها بۆ دایکان نییە, بۆ باوکانیشە. هاوار لەم کۆمەڵگەیەی ئێمە کە باوکی بێ چارە دەڕواتە دەرەوە لە بەیانیەوە تا نیوەڕۆ خۆی ئەکوتێ، کاتێك دێتەوە ماڵەوە پەرێشان, خەستەو مردوو منداڵ سەلامی دەکات توانای نییە وەلامی سەلامی منداڵەکەی بداتەوە, دوای نیوەڕۆ یەلا بە جەستەی شەکەتەوە دەڕواتە دەرەوە شەو دەگەڕێتە ماڵەوە, منداڵ دێت بەرەوڕووی مەسەلەن دەیەوێ مەحەبەتێك (خۆشەویستی) ببینێت لە باوکییەوە، چی باوکی بێچارە تاقەت و توانای مەحەبەتی نییە باوکی چی, ئەوە کەی باوکە؟! خۆ من نایەژم خەتای شەخصی ئەو باوکەیە، بەلکو پەیوەنییە خراپەکە وای کردووە دەبێت ئەو

بەیانی تا ئێوارە زەحمەت بکێشێت بۆئەوەی ماڵەکەی شتێکی کەم نەوێ لەماڵی فلانە دراوسێ، فەرشەکەی کەم نەوێت پێداویستیەکانی چێشتخانەی کەم نەوێت کاسەو کەوچکی کەم نەبێت مۆبیلاتی کەم نەبێت.... مەجبورە بێچارە وا دەکات، ئەگەر ئەو پیاوە فەقیرە وا بەیانی تا ئێوارە دەچێت خۆی دەکوژێت و خۆی ماندوو دەکات ئەمە بۆچی؟ لەبەرئەوەی دیکۆری ماڵەکەی بگۆڕێت و نەخش و نیگاری زۆر تر بێت، لە جیاتی ئەوەی بێت دانیشێت دوو قسەی خۆش بکات لەگەڵ ژنەکەیدا، دوو ڕووداوی ژیانی دەرەوەی خۆی باس بکات و بیگێڕێتەوە بۆ ژنەکەی، گوێ بگرێت بۆ ژنەکەی دوو کێشە لە کێشەکانی خێزان باس بکات بۆی، دوو بابەت لە بابەتەکانی پەروەردە کردنی منالەکانی باس بکات بۆی، ئەو وەختە باوکە... ئەوکاتە تەنها بۆ منداڵ بوون نابێت بە باوك، هەرچی حەیوانە باوکە ئەگەر باوك وابێت، مەقامی باوکی (پلەی باوکایەتی) یان پلەی دایکی زۆر گەورەیە، دایك و باوك لە مەنتقی ئینسانیدا واتە مەسئولییەت لە بەرامبەر منداڵەوە، واتە ئەوە کەدایك بتوانێ مەزهەری عاتیفە (سەرچاوەی سۆزو خۆشەویستی) بێت بۆ باش کردنی دەرونی، سالم کردنی دەروونی منالّ، واتە ئەوە کە باوك بتوانێت مەزهەری فێرکردن و لێپرسراوێتی بێت بۆ پەروەردە کردنی دروستی منداڵ بۆ ئاگادار بوونی زیاتری، ئەگەر باوك و دایك کاریان هەر ئەوە بێت، ئەو بڕواتە دەرەوە جا هەر کامیان بێت فەرقی نییە، هەر هەوڵ بدەن و پارە پەیدا بکەن، با سەیارەکە وابێت، با فەرشەکە وابێت، با بیناکەمان وابێت، منداڵی بێچارە چی منەتێ بکات باوك و دایکی هەیە؟! نان و ئاو هونەرێکی نییە، جل و بەرگ هونەرێکی نییە، باوك و دایکی ڕاستەقینە ئەوەسە کە صەفا و موحیبەت و گەرمی دەدەنە منداڵ، ئەوەیە کە ئەشاتی ڕۆحی دەدەنە منداڵ، نەك تەنها نان و ئاو پێدان، دراوسێیەکیش دەتوانێت نان و ئاو بدات بە منداڵەکەی.

من پیاوانێك دەناسم لە شەو و ڕۆژێکدا جارێك چاویان ناکەوێت بە منداڵەکانیان لەبەر چی؟ نە لەبەر جیهاد، نەلەبەر لێپرسراوێتی گەورەی کۆمەڵایەتی، نەوەڵا لەبەر مادیەت، لەبەر پارە پەیدا کردن. من دەزانم دایکانێك هەن کە حەوسەڵە (تاقەیان) نییە یەك کەلیمە خۆشەویستی پیشانی منداڵەکانیان بدەن، گشتی تەنها لەبەر ئەشرافییەت، لەبەر ژیانی ئەشرافی. بەڕاستی ئەو دایکە وا لەجیاتی هەمیشە بەدیار خواردن دروستکردنەوە بێت، وا هەمیشە بڕوات لە فەرمانگەکاندا بە ناڕەحەت پارە بێنێتە ماڵەوەو لە ماڵا خەریك بێت چێشت دروست بکات کارگەلێك زیادە ئەنجام

بدات, ئەگەر نا بەوجۆرە میقدارێك خەریك بێت ژیانی خۆی بچوك بكاتەوەو ئەشرافییەت و زەرق و بەرق لاببات, لە جیاتی ئەوە كایە(یاری) و شۆخی بكات لەگەڵ منداڵەكانیدا, سەیر دەكات ماڵی دەبێتە ماڵ، هەروەها پیاوانیش ئەگەر بێن لە جیاتی ئەوە موحیبەت لەگەڵ ژنەكانیاندا بكەن, گوێ شل بكەن بۆ دەردە دڵی ژن, گوێ شل بكەن بۆ كێشەیەك كە هەیەتی لەبەرامبەر منداڵەوە, لەبەرامبەر خەڵكی گەڕەكەوە, لەبەرامبەر دراوسێكانیەوە, لە كاتی كاری فەرمانگەكەیدا, لە كاتی كاری ماڵیدا بزانن ئەم ژنە چی دەردە دڵێكی هەس؟ با كەم ببێتەگرێ لە دڵی خۆی و منداڵیدا لە دڵی خودی پیاویشدا, خۆشی دانیشێت دەردە دڵی خۆی بگێڕێتەوە بۆ ژنەكەی، ئەو كاتە تەماشا دەكەیت پەیوەندی ئەوەندە گەرمە كە ئەشێت پێی بڵێین یەك خێزانی ئیسلامی, بەلاَم نا ئێستا داخەكەم یەكجار كەم هەمانە خێزانێكی ئیسلامی, كە بەڕاستی پەیوەندی خۆشەویستی لە نێوان تاكەكانی خێزانەكە گەرم بێت...". بەدەر لەمانەش دەردێكی تر كە بەداخەوە كەس گوێی پێنادات و تائێستاش نەتوانراوە قسەی لەسەر بكرێت، بریتییەلە لەو فاصیلە فیكرییەی لە نێوان ژن و پیاودا دروست دەبێت، كە ئەمەش دواجار جێكەوتەیەكی نێگەتیف بەجێدەهێڵێت لەسەر ژیانی خێزان بەگشتی و پەروەردەكردن و ڕاپەڕاندنی بەرپرسیارێتییەكان بەرامبەر بە منداڵ. (كاك ئەحمەد) دەربارەی هۆكار و كاریگەری دروست بوونی ئەم فاصیلە فیكرییە دەڵێ"بۆچی ناهێڵن ژن بێتە مزگەوت؟ خۆ ئیسلام ئێژێ دەبێت ژن و پیاو وەكو یەك لە پەروەردە و بارودۆخە كۆمەلاَیەتییەكانی كۆمەڵگەدا حاڵی بن! ئاخر خۆشەویستەكانم! بیری ئەوە ناكەنەوە ئێستا كاتێك یەكێك لە ئێوە لە مزگەوت دانیشتووە، لێرە بابەتێكی گوێ لێدەبێت ئائەوە كاریگەری لەسەر رۆحییەتی دروست دەكات، كە دەچێتەوە بۆ ماڵەوە ژنەكەی لەوبارەیەوە هیچ نازانێت، ئەم فاصیلەی فكرییە كە ئەو شتێكی دەرك كردووە و كاریگەری رۆحی تێدا دروست كردووەو ، بەلاَم ژنەكەی دەركی نەكردووە دەبێتە هۆی دروست بوونی (عەدەمی تەفاوت)، بۆیە دەبێت توێژە جیاوازەكانی كۆمەڵگە بەگشتی و دوو توێژی ژن و پیاو (دایك و باوك) بەتایبەتی گشتیان لە لایەنی عمومیاتی كۆمەڵگەوە هاوجیهەت بن، لە مەسائیلی عمومیدا هاودەرك و هاوفەهم بن. بۆچی پێغەمبەری خوا (د.خ) یاسای جاهیلییەتی شكاند كە ژن تەحقیر دەكرا و ئیجازەی نەبوو بێتە ناودانیشتنی پیاوانەوە و كچیان زیندەبەچاڵ دەكرد؟ ئەو دەستوریدا لەهەرچی دانیشتنی گەورەی سیاسی و فەلسەفی و دینی و ئیسلامیدا

هەیە لە ناویشیاندا مزگەوت، (کە سەنتەری گشتی بوو، هەرچی کاروباری کۆمەڵایەتی بوو لەوێ چارەدەکرا) دەستوریدا دەبێت ژن و پیاو هەردووکی بەیەکەوە بن! ئەی ئێمە بۆچی تەرکمان کرد؟ چونکە پیاوەکان بەدەستەڵات بوون و ژنەکان بێدەستەڵات. پیاوان دەیانووت وێڵیان بکەن! با لە ماڵەوە خەریکی ماڵداری بن، با چێشتەکە دروست بکەن، و گسکەکە بدەن، با پێشوازی لە میوانەکان بکەن! ئەمەش یەك تەبەقە بەندی دروستکرد!" لە ڕاستیدا ئەگەر کەمێك ڕابمێنین لەم وتەیەی (موفتی زادە) وا دەزام بە چەند نوکتەیەکی گرنگ دەگەین، یەکیان ئەوەیە کە بوونی فاصیلە و نێوانی مەعریفی و فیکری لە نێوان ژن و پیاودا دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە جیاوازی تێگەیشتن دروست ببێت و لێرەشەوە سەریکێشێت بۆ دروست بوونی بیروڕا لەسەر ئاستی عەقیدەیی، کە بەدوای ئەمە ئەنجام نەدانی بەرپرسیارییەتی و گوێنەدان بە پەروەردەکردنی منداڵ سەرهەڵدەدات، بۆیە دەبینین کاك ئەحمەد لە زۆر شوێندا پێی لەسەر ئەوە داگرتووە کە با ژنگەل وا بیرنەکەنەوە پێویستیان بە خوێندن و زانین نییە، بەڵکو زۆر زۆر پێویستیان پێیەتی و دەبێت هەندێك بابەت و کاروباری خێزانداری هەیە وازی لێبهێنن و لەجیاتی ئەوەی خۆیان سەرقاڵ بکەن بەو شتە بێسوودانەوە خەریکی خوێندنەوە و زانیاری وەرگرتن و دەرس خوێندن بن، بۆئەوەی بتوانن هەم لەسەر ئاستی فیکری و هەم لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و ئەنجامدانی بەرپرسیارێتییەکانیان شانبەشانی پیاوان ڕێگە بکەن و بەردەوام بن. یەکێکی تریش لە نوکتە دیارەکانی (موفتی زادە) ئەوەیە، کە پێی وایە هۆکارێکی دیکەی دروست بوونی چینایەتی و بان و خوار لە خێزاندا کە دواتر درێژدەبێتەوە بۆ چینایەتی (تەبەقات)ی کۆمەڵگە بریتییە لە دروست بوونی ئەو فاصیلە مەعریفییەی لە نێوان ژن و پیاودا! چونکە ئەو پێیوایە کاتێك ژنان نەخوێندەوارن و دەربارەی بابەت و بارودۆخەکانی کۆمەڵگە شارەزاییان نییە و لەولاشەوە پیاوان خاوەن هێزن و بەردەوام لەبوارەکاندا لەبەر شارەزاییان قسە دەکەن ئەمە دەبێتە هۆی دروست بوونی چینایەتی و لەکۆتایدا ئەوە سەرهەڵدەدات کە جارێکی دیکە ژنان بچەوسێننەوە و ئەو شۆڕشە گەورەیەی پێغەمبەر(د.خ) لەو بوارەدا هەڵیگێرساند و بەلوتکەی گەیاند جارێکی تر بیکوژێننەوە.

هەروەها موفتی زادە، لە باسێکی تریدا هەر دەربارەی چۆنییەتی مامەڵە کردن لەگەڵ منداڵدا، دەربارەی ئەم بابەتە نمونەیەك دەهێنێتەوە، کە باسی ئەوە دەکات، ئەگەر منداڵەکەت هەر

لاساری کرد و تۆش پێویست بوو لێی بدەیت لەوکاتەدا چۆن مامەڵەی لەگەڵدا دەکەیت، ئەو نمونەیەکی واقیعی خۆی دەگێڕێتەوە کە بەوجۆرە لەگەڵ (حمە ژیان)ی کوڕیدا مامەڵەی کردووە، لێرەدا ئەوەش بڵێم یەکێك لە هەرە خاڵە گرنگەکانی ژیانی کرداری (کاك ئەحمەد) لە کاتی بزوتنەوەی بانگەوازییەکەیدا کە بۆتە هۆی ئەوەی بتوانێت لەو ماوە کەمەی بەردەستیدا ئەو کاریگەرییە قوڵ و زۆرە لەسەر خەڵکی و گەنجان بەجێبهێڵێت، بریتییە لە (هاوسەنگی لە نێوان گوفتار و کرداردا)! زۆرێك لە خەڵکی لە هەموو ئاستەکاندا لە ڕووی مەعریفییەوە هەمیشە ئەم پرسیارانە دووبارە دەکەنەوە، کە بۆچی ئێمە ناتوانین وەك ئەو ئەو پیاوانە کاریگەر بین؟ بۆچی وتاری مەلاکان وەك قسە و باسەکانی (کاك ئەحمەد و مامۆستا ناصر و مامۆستا سەعید و...) بەجۆش نابن، لە کاتێکدا هەمان قسەیە و لەهەمان سەرچاوەوە وەرگیراوە (قورئان و سوننەت)؟ یان بۆچی لەم سەردەمەدا موفتی زادەیەکی تر دروست نابێتەوە؟ جا بەشێك لەوەڵامی ئەم پرسیارانە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە (هاوسەنگی لە نێوان گوفتار و کردار)دا هەیە! ئاخر قسەی مەلایەك دەربارەی کۆمەکی کردنی هەژاران چۆن کاریگەری دەبێت لەکاتێکدا ئەو سەیارەیەی لە ژێری خۆیدا نەك دڵ هەژار بەڵکو دڵی گەنجێکی دەوڵەمەندیش ڕادەچڵەکێنێت کەدەدات بەلایدا؟!! کێ هەیە لە ئێستادا بە ئەندازەی (موفتی زادە) بیر لەسەرما و گەرمای ماڵێکی هەژار بکاتەوە؟ کام (سەعیدی نوورسی) لە ئێستادا قەناعەتی بەوە هەبێت لە دەرگای (فەقر)ەوە لە بارەگای خودا بدات و شەوانە و ڕۆژانە لە بیری بەرگری کردندا بێت لە قورئان؟ کام لە مەلا لە ئێستادا ئامادەی ئەوەی تێدایە ماڵ و منداڵ و ژیان و ئیسراحەتی بۆ بەرگری کردن لە ئایەتێکی قورئان بفەوتێنێت؟ کام بیریار هەیە بتوانێت وەك (سوبحانی) لە بەردەم (پەتی سێدارە)دا بڵێت بە سەرۆکی وڵاتەکەی (گومڕایە و خەڵکیش گومڕا دەکات)...؟ لەبەرئەمە و چەندین هۆکاری دیکەیە کە (موفتی زادەکان) دەرناکەون! لە باسەکانی دواتردا کاك ئەحمەدلە بارەی (هاوسەنگی لە نێوان گوفتار و کردار) قسە دەکات...

جا هەروەك وتم، (کاك ئەحمەد) هەموو ئەو قسانەی کە کردوویەتی و ئامۆژگاری خەڵکی کردووە ئەنجامی بدەن لە ژیانی کرداری خۆیدا ئەنجامی داون، بۆیە کاتێك دەڵێت دەبێت ئاگاداری ئەوە بن بزانن چۆن مامەڵە لەگەڵ منداڵەکانتان دەکەن، خۆی ئەمەی زانیوەو ئاوا مامەڵەی کردووە، لەیەکێك لە دانیشتنەکانیدا هەوڵ دەدات باسی شێوازی مامەڵەی دایك و باك و گەورەکان بکات

لەگەڵ منداڵ، بۆیان ڕوون دەکاتەوە کە دەبێت زۆر ورد مامەڵە لەگەڵ منداڵەکاندا بکەن و بزانن چۆن پەروەردەیان دەکەن و بەرامبەر هەڵەیەك دەوەستنەوە کە منداڵەکانتان ئەنجامی دەدەن، ئەو دەڵێت بۆئەوەی بەرامبەر هەر هەڵەیەك بووەستیتەوە و دروست بتوانیت منداڵەکەت پەروەردە بکەیت پێویستە سەرەتا ئەمە بزانیت، کە وەلآمدانەوە و چارەسەرکردنی هەر هەڵەیەك منداڵ ئەنجامی دەدات بەسێ قۆناغدا تێدەپەڕێت:

١. **تێگەیاند و ڕوونکردنەوە:** منداڵ لەسەرەتادا کە ئەو هەڵەیە دەکات نازانێت و هیچ شتێك لەوبارەیەوە ئاگادار نییە، کە ئەم کارەی ئەو کردویەتی هەڵەیە، بۆیە لەسەر دایك و باوك پێویستە لەم قۆناغەدا تەنها بۆی ڕوون بکەنەوە و تێیبگەیەنن ئەم کارەی ئەنجامی داوە هەڵەیە و سەرئەنجامێکی باشی نابێت.

٢. **تووڕەبوون:** قۆناغی دووەم دوای ئەوە دەست پێدەکات، کە ئەگەر لەپاش ڕوونکردنەوە و تێگەیاندنی هەر لەسەر ئەو کارە بەردەوام بوو، دووبارەی کردەوە و وازی لێنەهێنا ئیتر کاتی ئەوەیە کەمێك لێی توڕەبیت، بەلآم لێی نەدەیت و دەستی بۆنەبەیت.

٣. **لێدان:** دوای ئەوەی زانیت هێشتا هەر لەسەر ئەو کارە هەڵەیە بەردەوامە و تەرکی نەکردووە، ئیتر کاتی ئەوەیە حاڵی بکەیت کە تۆ لە پلەی ئینسانی دەرچوویت و بویتەتە حەیوان، بۆیە پێویست بەوەدەکات لێی بدەیت، بەلآم دەبێت بزانی چۆن لێیدەدەیت، ئەمەش بە بەرنامە دەبێت و شتێك نییە هەرەمەکی و لە خۆتەوە و وەك جەلاد بنیشیتە سەری و بە ئارەزووی دڵی خۆت لێی بدەیت و غەریزەی توڕەبوونت دەربڕیت تاوەکو دەست و مەچەکت هێزی تێدایە فەلاقەی بکەیت نــــا! دەبێت بە ڕووخسارێك مەحبووبانەوە لەبەرامبەری بوەستیت، موفتی زادە لەم بارەیەوە دەیگێڕێتەوە و دەڵێت"حەمە ژیان گیان! لەبیرتە کاتێك منداڵ بوویت بەرنامەیەکم دانابوو بۆ جەزادانەوەی هەڵەکانت؟ منداڵ سەرەتا نازانێت بۆیە هەڵە دەکات بۆیە حاڵی دەکەیت، لەدوای ئەوە بەردەوام بوو توڕە دەبیت، لەپاشاندا دووبارەی کردەوە لێی دەدەیت، زۆر جار دەبوویە جەدەلمان لەسەر ئەوەی ئەم کارە هەڵەیەی شایستەی ئەوەیە چەند شیلاقی لەسەر بخوات، هەندێك جار خۆی تەسلیم نەدەکرد و دەیگووت هێشتا لە قۆناغی تووڕە بووندایە و دەبێت لێم توڕە بیت، چەند جار ئەمە ڕوویداوە... جاری واهەبوو لەسەر ژمارەی شەلاقەکان دەبووە جەدەلمان، کە ئایا ئەم هەڵەیە ئەرزشی (١٠ یان

۲۰) شەلاقی هەیە؟ جارێکیان ڕێکەوتین لەسەر (۱۰ شەلاق)، جا لەوحاڵەتەی کە لێمدەدا هەردووکمان پێدەکەنین، نەك ئەوەی بڵێیت بە دەمووچاوێکی ترسناك و تووڕەوە وەك جەلاد!

جا لە کۆتا شەلاقدا پێم ووت: حەمە ژیان! بە بڕوای تۆ، کامان زۆرتر ئێشمان پێدەگات؟

ئەویش وتی: من شەلاق دەخۆم و ئێش بەتۆ دەگات؟!

وتم: حەمە ژیان گیان لە تۆ زیاتر ئێشم پێدەگات {ئەوکاتە تەقریبەن تەمەنی لەنێوان(۱۲ بۆ ۱۳) ساڵاندا بوو}، وتم، بەخوا قەسەم من زیاتر ئازار دەخۆم، تۆ تەنها دەستت ئێشی پێدەگات، بەڵام من دڵم ئێشی پێدەگات!

جا بۆیە وامەزانن هەرکات منداڵ هەڵەیەکی کرد دروستە لێی بدەیت، بەخوا قەسەم لە ناو هەزاران دایك و باوکدا یەکیان لایەقی ئەوەی نییە دەستی بەرزبکاتەوە و زلەیەك بدات لە منداڵێك، تۆ دەبیتە جەلادێك و حیس و غەریزەی تووڕەبوونی خۆت پیشان دەدەیت! بەڕاستی ئازاری ئینسان دەدات نەك ئەوەی پەروەردەی ئینسان بکات، دەی ئەو ئینسانەی وا خەریکە ئازاری ئینسان دەدات ئەوە پەروەردە و خێر ویستن نییە".

ئەو کارە گرنگەی دایك و باوك لە بیری دەکەن!!

یەکێکی تر لەو جێگایانەی (کاك ئەحمەد) دەیکاتە دەروازەیەك و دەیەوێت لە ڕێگەیەوە گۆڕانکاری لە خێزان و شێوازی پەروەردەکردنی منداڵدا بکات بریتییەلە مەسەلەی (سەلامکردن)ی دایك و باوك لەکاتی چوون و هاتنیان لەناو ماڵدا. لێرەداو پێش ئەوەی بیروبۆچوونی موفتی زادە لەم بارەیەوە بگوازمەوە بەگرنگی دەزانم لایەنێکی تری (کاك ئەحمەد) بە خوێنەران ئاشنا بکەم، ئەویش ئەوەیە کاك ئەحمەد لەبەرئەوەی ویستوویەتی گۆڕانکارییەکی ڕادیکاڵانە لە کۆمەڵگەدا ئەنجام بدات دەبینیت بەجۆرێك کاری کردووە و لەسەر کۆمەڵە بابەتێك وەستاوە کە بەڕاستی ئەگەر کەسێك کەمێك ورد نەبێتەوە و باش لەمەسەلەی بانگەوازو ئیسلام وەك قوتابخانەیەك تێنەگەشتبێت وا هەست دەکات (کاك ئەحمەد) لەم بابەتانەدا زیاد ڕۆشتووە، بەڵام دواتر دەبینیت ئەوە زیاد ڕۆشتن نییە؟ بەڵکو ئەوە دەرکی عەقڵ و وردی ناچاریکردووە لەسەر هەموو لایەنەکان قسەبکات، ئەوە تێگەیشتن و کەشفکردنی دەردەکانە وادەکات لە (موفتی زادە) ئەوەندە وردبێتەوە و بڕواتە ناو خانەوادەکانەوەو ولەسەر بابەتی زۆر ورد قسەبکات، بەڕاستی کاتێك لەم بوارەدا لەم زانا ڕادەمێنیتو گوێی بۆ دەگریت واهەست دەکەیت

لەبەرامبەر خاوەنی قوتابخانەیەکی کۆمەڵناسییەوە وەستاویت و چەندین ساڵ توێژینەوەی وردی ئەنجام داوە تا پەی بەم لایەنە وردانەی کۆمەڵگە بردووەو ئێستا هاتووە بە دەرمانی تایبەت چارەیان دەکات!! یەکێك لە هۆکارەکانی سەرکەوتنی (کاك ئەحمەد) لە مەجالی کۆمەڵایەتی و دەرك کردنی دەردەکانی کۆمەڵگە بریتییە لە دانەبڕانی و هەمیشە ژیان لەناوی چینەکانی کۆمەڵگەدا! ئەوە دانەبڕانی موفتی زادەیە لە کۆمەڵگە وایلێدەکات لە زەمەنێکی کەمدا بتوانێت بە ئەندازەیەك لایەنگر و جەماوەر بۆخۆی پەیدا بکات کە لە ڕۆژە سەخت و پڕنەهامەتییەکانی ئینقلابدا، لە ڕۆژانێکدا هەموو دونیا چاویان لە دەمی (خومەینییە) ناوی (کاك ئەحمەد) لەگەڵ ناوی ئەودا بەرزبکرێتەوە و شیعاری (درود برای آغای موفتی زادە) لە مەیدانە قەرەباڵغەکانی (سنە و کرماشان)دا بوترێتەوە! جگە لەمەش کە لە خەڵك دانەبڕاوە توانیوویەتی ڕاستگۆیانە لەگەڵ خەڵکدا بژی و ئەوەی هەیەتی بیبەخشێت بەخەڵك (مەلا محەمەدی رەبیعی) لە رۆژی ناشتنی جەنازەکەی (کاك ئەحمەد)دا (درود و رەحمەتی پەروەردگار برژێت بەسەر گیانی پاکیاندا) وتارێك دەدات و دەڵێت "کاك ئەحمەد ئەو پیاوە بوو کە دەچووە دەرەوە، کەسێکی هەژاری دەبینی چاکەتی لەبەردا نییە چاکەتەکەی خۆی پێدەدا، هەژارێکی دەبینی پێڵاوی لەپێدانییە پێڵاوەکانی خۆی پێدەدا"، ئەم ڕاستگۆیانە ژیانە بوو موفتی زادەی کردە ئەم پیاوە کە ئێستا و بۆئەبەد کورد و کوردستان شانازی پێوەبکات.

جا ئەم کورتە باسە بۆئەوەبوو رونبێتەوە کە (کاك ئەحمەد) بەو ئەندازەیە خەمی کۆمەڵگەی بووە بۆ ساتێکیش لێیان دانەبڕاوە و بەردەوام هەوڵیداوە لە دەرد و کەم و کوڕییەکان ئاگاداریان بکاتەوە، بۆیە لە شوێنێکدا دەگاتە ئەوەی ئامۆژگاری دایکان و باوکان بکات دەربارەی (سەلامکردنیان) و بۆیان ڕوندەکاتەوە کە ئەم سەلامە تەنها شتێکی سادەنییە، بەڵکو یەکێکە لەو پرۆسەی پەیوەندی کۆمەڵایەتییانەی کە کاریگەی زۆر لەسەر تاکەکان بەجێدەهێڵێت، لەبەرئەوە زۆر گرنگە بۆ باوكو دایك بەوردیو بەرپرسیارانەوە ئاگاداری ئەم پرۆسەیە بن و بزانن چۆن مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن، ئەو دەڵێت"پیاو (شو)، کە دەڕواتە ماڵەوە (پۆز) نەنوێنێت بەسەر (ژن)دا، بەهەستێکی ڕێزەوە بیژێت (سلام علیك) هەروا کە ژنەکە دەڕواتە ماڵەوە بەڕێزەوە (سلام)بکات... ئەمەش خێرویستنە بۆ یەکتری و دوعای خێرکردنە و مامەڵە کردنێکی برا و خوشکی دینییە, صەفا و صەمیمەتە و نیشانەی دڵسۆزییە بۆ یەکتری. (ژن و شو) کاتێك دەبێتە

(ژن و شو)ی ئیسلامی کە دڵسۆزی لەنێوانیاندا بگاتە بەرزترین لوتکە, دەبێت لەهەرچی برا و خوشکی دینییە زیاتر خۆشەویستی و صەفا و صەمیمییەت لەنێوانیاندا هەبێت، بۆیە دەبێت کەپیاوێك دێتە ماڵەوە هیچ خۆی پێ بانتر نەبێت، کاتێك ژنەکەی دانیشتووە پێی بڵێت(سلام علیك) ئەویش لەوەڵامدا بڵێت(و علیك سلام ورحمه الله), منداڵ دێتە ماڵەوە هەروا, دایك و باوك دێنە ماڵەوە هەروا, بەڵام بەخوا لەوانەیە, ئەصڵەن هەندێك کەس ئائەمانە بکات ماڵەکە و خانەوادە تەحەمولی نەکەن و تێکی بدەن. ئەمەش دوورکەوتنەوەمانە لە ئیسلام و وردەوردە کاتی دەوێت.

جابۆیە دەڵێم, منداڵەکان, ڕۆڵەکانم! عورفی کۆمەڵگەکەمان ئەمەیە, باوك, مامۆ, خاڵۆ, دێنە ماڵەوە(بەندەپێ) هەڵسنەوە لەبەریان و سەلامیان لێ بکەن, دەزانم فێر نەکراون. خەتاتان نییە! مامەڵە کردنی حەیوانانەیە دەڕواتە ماڵەوە و نازانێت(سەلام) بکات! پیاوگەلی کۆمەڵگەی ئێمە هەرچییەك خۆی بەماقوڵتر بزانێت زیاتر لە حەیوان دەچێت.. ئەمەم بەگرنگ زانی ڕوونی بکەمەوە بۆ منداڵگەل, چونکە هەندێك لەمنداڵگەل ئێستا لەناو ماندان وەك ئەو کۆمەڵگە ئیسلامییەی گەرەکیان نەوێت, ڕەفتار بکەن لەگەڵ دایك و باوکیاندا, ئەگینا حاڵی نابن, هەروا بۆ ئێوە پیاوگەل کە ژن و منداڵتان هەیە, بەئیزنی خودا موخلیص بن لە دیندا, موخلیص بن لەبەندەگی کردنی خوای گەورەدا, حەز دەکەن دەستوری خوا و پێغەمبەرەکەی جێبەجێ بکەن, حەز دەکەن لەمەولا وەك ئەم یاسایانە ڕەفتار بکەن, بەڵام ئەوە بزانن ئەگەر لەکتوپڕدا بتانەوێت بەو شێوەیە ڕەفتار بکەن, ئەوە کارەکە دەشێوێت, چونکە ژن و منداڵتان فێری ئەوە نەبووە, ئێستا بە کتوپڕ بڕۆیتە ماڵەوە و ژنەکەت دانیشتووە بڵێیت (سلام علیك)(...بەپێکەنینەوە...) (یاخوا بەخێر بێیت) ئەمەچییە؟ منداڵەکەت ئێژێت"هەی لەوە! باوکم شێت بووە!" {چونکە سەلامی کرد! ئاخر فەقیرە لەوەوپێش نەیبینیوە باوکی سەلام بکات ئێستا لەپڕ ئەمەی بینی وادەزانێت شێت بووە لەخۆیەوە سەلام دەکات!!}

دەبێت وردە وردە لەسەرەتاوە, وشە وشە باسیان بۆ بکەن و حاڵیان بکەن و بێژن جاران نەمانزانیووە, خانمەکەم, منداڵەکەم, کوڕ و کچەکەم, جاران ڕەفتارمان ئیسلامی نەبووە, حەیوانی و هەڵە بووە, بێن لەمەولا گشت لایەکمان بکەوینە سەرباری ئیسلام... بەو شێوەیە وردەوردە بنەڕەتی دابنێین, جا لەوەودوا ئیتر پەیوەنییەکی ئیسلامی دروست بکەرەوە. یان بەرێوبەری

ئیدارەیەکە, عادەتی نەگرتووە کە دێتە دائیرەکەی لەکارمەندەکانی(سەلام) بکات, چونکە زیاتر لە حەیوان دەچێت, وەزیر بۆ بەڕێوەبەری گشتی بەو شێوەیە, بەڕێوبەر بۆ فەرمانبەر بە شێوەیەیە! هەروا هەرچی لەڕووی(پۆستەوە) دەچێتە سەرەوە زیاتر حەیوانە و ئەخلاقی حەیوانی زیاتر پەیدا دەکات! هەروا (کش و مات) وەك حەیوانێك دەڕوات بەڕێدا و (زل زل)دەچێتە ژورەوە و هیچێك نالێت, دەی ئەگەر بەشەری دەبێت (سەلام) بکەیت، بەلاّم گەورە نیسبەت بە بچووك خۆی بەبەشەر نازانێت, بەداخەوە تەربییەتمان وای لێهاتووە.

بە منداڵەکەم وتووە، حاڵیم کردوون چونکە لەو فەرهەنگە تەبەقاتییەدا دروست بووین, نابێت ئێستا بتانەوێت لەگەڵ باوك و دایکتاندا ڕێك وەك ئەو بنەما ئیسلامییە ڕەفتار بکەن, باوك, مامۆ, خاڵۆ, دایك, هەرکەسێك دێتە ماڵەوە چاوەڕێ بکەن (سەلام) بکات و تۆیش وەلاّمی بدەیتەوە, نا ئەو فێرنەکراوە, جاریٚ تۆ دەبێت وەك ئەو پەروەردەیە ڕەفتاری لەگەڵدا بکەیت, تاوەکو وردەوردە زهنی ڕۆشن دەبێتەوە, ئەوە دێتە ژورەوە و نازانێت (سەلام) بکات, تۆ مادە، ڕێگەی ئیسلام حاڵی بویت, تۆ بەرزە پێ هەستە لەبەری و سەلامی لێبکە، چونکە تۆ حاڵی کراویت کە ئەرکت چۆنە, ئەمەش دەبێت بزانین, کەلەگەڵ کەسێکدا نازانێت و حاڵی نەکراو، بزانین چۆن ڕەفتار بکەین...

ئەرکی منداڵ نیسبەت بەدایك و باوك

لە خوای گەورە بێتە خوارەوە دایك و باوکە بۆ منداڵ, چونکە وتمان, تاکەکانی خانەوادە هەمیشە بەیەکەوەن دەبێت زۆر زۆر پەیوەندییان بەیەکەوە گەرم بێت, لەناو کۆمەڵگەدا زۆر گرنگە تاکەکان پەیوەندییان بەیەکەوە گەرم بێت, بەڵام نەك وەك خانەوادە, خانەوادە جۆرێکی ترە...لەچەند جێگەدا لە قورئاندا, دەستور دەدرێتە بەشەر هۆشت بێت و گرفتار و سەرگەردانی(شرك) نەبیت, کەسێك مەبەرە لای خودا و کەسێك وەك(خودا) حساب مەکە, ئیتاعەت و بەندەگی کەس مەکە غەیری خوا, چونکە زەلیل و بەدبەخت و سەرگەردان دەبیت و شەخصییەتت دەفەوتێت, تەنها گوێڕایەڵی خوا بکە, بەندەی خوای, دەی تەنها بەندەگی بۆ خوا دەبێت.

لەپاڵ ئەمەدا وتراوە(ئیحترامی دایك و باوك). بەندەگی خوا و ئیحترامی دایك و باوك, وە ڕەفتاری پەسەندکراو لەگەڵ دایك و باوکدا, چەندین جار ئەمە لەقورئاندا دووبارە کراوەتەوە, تەوحید و ئیحترامی دایك و باوك لەپاڵ یەکتردان, ئەوەندە باسەکە گرنگە, کە دەزانین بەڕاستی ئەگەر خانەوادە بەو شێوەیە پتەو و محکەم نەبێت, خانەوادەیەکی سالم نابێت, تاوەکو کۆمەڵگەیەکی سالمی لێ دروست ببێت. بەڵام ئەگەر تەواوی خانەوادەگەل ئاوا پتەو محکەم بن لەوەودواش کۆمەڵگەش لەم بەشە پتەو و محکەمانە دروست ببێت, دیارە محکەم دەبێت, ئەرکیان ئەوەیە, کەهەر شتێك پێچەوانەی فەرمانی خوا نەبێت, باوکو دایك بێژن, ڕاستەوخۆ بە گوێیان بکەن, ئێستا کەسێك شتێك بێژێت بە من, باشەرعیش بێت بۆ من, واجب نییە گوێڕایەڵی بکەم, دەکرێت سوننەتیش نەبێت, بەڵام باوك ودایك هەرشتێکیان وت, واجب دەبێت ئیتاعەت کردنی بەمەرجێك پێچەوانەی فەرمانی خوا نەبێت.

گوێڕایەڵی دایك و باوك, وەك گوێڕایەڵی کردنی ڕابەرانی دینی واقیعییە, چۆن ئەگەر شتگەلێك مویاحێك بێژنە مەردم, بێژن ئەنجامی بدەن, واجبە دەبێت بکرێت, چونکە لەڕووی فەرمانی خواوەیە, ڕەهبەرانی ڕاستی دین شتێك بێژن بەمەردم, فەرمانی خوایە دەیگەیەنن بە مەردم. بە عینوانی گوێڕایەڵی کردن لە فەرمانی خوا واجبە و دەبێت گوێڕایەڵی بکرێت, فەرمانی دایك و باوکیش بەو جۆرەیە, ئەگەر دایك و باوك شتێکیان وت پێچەوانەی فەرمانی خوا, لەو کاتەدا

بەهیچ شێوەیەك نابێت گوێڕایەڵی بکرێت, بەڵام ئەگەر موخالیفی فەرمانی خوا نەبوو, هەرچی (موباح)یش بێت, هەستە ئەو کارە بکە واجبە و دەبێت ئیتاعەت بکەن, ئەما شەرتیش ئەوەیە, باوك و دایکەکە ئەو باوك و دایکە بن, ئەگەر نا باوك و دایکێك نەزانێت لەسەر ئەساسی وەزیفەی ڕەفتار بکات, کە خۆی گەورە و ڕەشید و موکەلەفە, چۆن چاوەڕێ دەکات منداڵێك کە نازانێت و ڕەشید و موکەلەف نییە, ئەو لەسەر بنەمای ڕەفتار و ئەرکی ئیسلام هەڵسوکەوت بکات؟! خۆی نەزانێت ئەرکی ئیسلامی لەگەڵ منداڵدا ببات بەڕێوە چاوەڕێ دەکات منداڵ ئەرکە ئیسلامییەکانی بە گوێ بکات؟ ئەمە چاوەڕێ کردنێکی هەڵەیە, لە سەرەتادا دەبێت ناو لە دایك و باوکەوە بڕژێت, باوك و دایك بەرنامەی ئیسلامی پەیڕەو بکات لە بەخێو کردنی منداڵەکەیداو ئیسلامیانە دروستی بکات. ئینجا نۆرەی منداڵە لەبەرامبەر دایك و باوکەوە ئیسلامیانە مامەڵە بکات، چونکە مەعلومە تەکلیف لەسەرەتادا بۆ دایك و باوکە لەوەودوا بۆ منداڵ, گوناه بۆ ئەمان مەترەحە, خاس و خراوی بۆ ئەمان مەترەحە لەوەودوا بۆ منداڵ.

شەرت و تەکلیفی منداڵیش ئەوەیە, باوك و دایکێك نابەو جۆرە بوون, ئەویش ناوا بێت لەگەڵیاندا... لەوەودوا قسە لە جوزئییاتی هەڵسان و دانیشتن دێتە پێشەوە, کەیفییەتی ئەدەب و ڕەفتارگەل, بەداخەوە! لەهەرچی شتی ئیسلامە بێگانە بوینەتەوە!! ئەگەر کۆمەڵگەمان ئیسلامی بێت, خانەوادەگەل تەربییەتی ئیسلامیان پەیدا کردبێت, نوکتەگەلێك دێتە گۆڕێ, کەبەداخەوە ئێستا لە گۆڕێدا نین و قسە لەسەر کردنیشیان سودی نییە لەڕاستیدا هەندێك شت هەیە, دڵنیام ئەگەر بیڵێم لەوانەیە مەردم سەریان لێ بشێوێت! ئەوەندە لە ئیسلام دوور کەوتوینەتەوە, بۆیە ئەگەر گەرەکمان بێت هەندێك دەستوراتی ئیسلامی بێژین, جێگە ناگرێ و قابیلیەتمان نییە ئەو دەستورگەلە ئیسلامییە بوترێت..!

باوك و دایك لەپاڵ ئەوەدا کەدایك و باوکن بۆ منداڵ, لەلایەنی ئیسلامییەوە لەهەمانکاتدا برا و خوشکن بۆ منداڵی خۆیان, ئەگەر لایەنی موسوڵمانی لەبەرچاو بگرین. (هەروا جارێکیان بە(حەمەژیان)م ووت, (حەمەژیان) ئێستا گەورە بوویت و وەختی ئەوەتە بفامیت(من و تۆ) برای دینین, ڕاستە تەکلیفی(باوك و کوڕی) لەنێوانماندایە, ئەوە بە شوێنی خۆی, بەڵام لە ئێستادا لەو باوك و فەرزەنییە لاماندا وە و تۆش گەورە بویت و بوینەتە دوو برای دینی, لەمەولا بەناوی دوو برای دینی ئیتر تەکلیف لەنێوانماندا گرنگترە تاوەکو بەناوی(باوك و کوڕ)). ئەگەر باوك و دایك و

منداڵگەل بزانن, ئەوە گرنگە زیاتر لە باوك و دایکی مەسەلەی(برا و خوشکی) بێتە پێشەوە, (هەتا ئەمە زۆر سەیرە ئەگەر بیری لێ بکەنەوە!) ژن و شوو (برا و خوشکی) دینین, لەوە دەچێت پێت سەیر بێت ئەمە چۆن دەبێت, ژن و شو بن و لەهەمانکاتدا برا و خوشکی یەکتریش بن؟! لەلایەنی دینییەوە(ئادەم) و ئێمە برای یەکترین, (حەوا) و ئێمە برا و خوشکین, (ئادەم)و(حەوا) لەگەڵ تەواوی بەشەردا برا و خوشکین, جائەمە باسێکە بەهەرحاڵ ڕونکردنەوەی درێژە دەکێشێت. لەڕووی تەکلیفی برا و خوشکی دینییەوە, سەروخوار نییە! باوکێك دەڕواتە ماڵەوە وەزیفەی ئەوەیە(سەلام) بکات, ئەگەر منداڵی(٤ـ٥)ساڵی هەیە, دەبێت منداڵەکەشی فێربێت, وەڵامی (سەلام) بداتەوە بێژێت (وعلیك سلام ورحمه الله)نەك بەئەدا و ئەتواری ئەشرافییەوە (سلام علیکم... سلام علیکم) لەهەموو لایەکەوە دەست بەرز بکاتەوە وەك ئەوەی لەناو دانیشتنە ئەشرافییەکاندا دەکرێت, یەکێك بەپۆزێکەوە خۆی دەکات بەژووردا و (سلام علیکم...سلام علیکم) دەنێتەوە, نا....یەك (سلام) دەکات و ئەویش بێژێت(و علیك سلام).

بەشی دووەم

پەروەردە و کەماڵی کەسایەتی مرۆڤ

باسی یەکەم

پەروەردە و فێرکردن

بابەتی پەروەرش و ئاموزش(پەروەردە و فێرکردن) وەك هەموو ئەوانەی مامەڵەیان لەگەڵ فیکری ئەم پیاوەدا کردبێت دەزانن لە باسە ئەساسی بنەڕەتییەکانە. ئەم بابەتەی ئێستاشی بریتییە لە کورتەیەك دەربارەی چەمکی پەروەردەکردنو گرنگی ئەم پرۆسەیە لە ژیانو بونیادی دروستکردنی کەسایەتی تاکدا، هەروەها ڕونکردنەوەی ئەوەی بۆچی دەبێت لەکاتی ڕیزبەندیکردن بۆ هەردوو چەمکەکە دەبێت پەروەردەکردن لە پێش فێرکردنەوە دابنرێت؟ لەم نووسینەدا کاك ئەحمەد دێت بەزمانە قوڵەکەی خۆی باس لەو هۆکارانە دەکات کە لەم سەردەمەدا بوونەتە هۆی ئەوەی کە هەرچی زانست و زانیاری مرۆڤ بەرەوپێش دەچێت، کەچی دەبینیت ماڵ وێرانی و دەردی سەری کێشەو مشکیلەی بەشەرییەت زیاد دەکات، بەجۆرێك جاری واهەیە کاردەگاتە ئەوەی کە داهێنانەکانی مرۆڤ دەبنە هۆکارێك بۆ سڕینەوەی تۆی بەشەرییەت لەسەر ئەم هەسارەیە! ئەم بیریارە لێرەدا دەیەوێت وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە (ئایا ئەو مەعریفەیەی مرۆڤ دەستی پێیدەگات دواجار دەبێتە ڕزگارکەری یان لەناوبەری خۆی؟!) موفتی زادە دەیەوێت ئەوە ڕوونبکاتەوە کە ئەوە هەڵە تێگەیشتنی فەیلەسوف و بیریارانە لە چەمکی (پەروەردە و فێرکردن) بۆیە تا ئێستاش نەیانتوانییوە وەڵامی ئەو پرسیارە بدۆزنەوە ئەو دەیەوێت پێمانبڵێت بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە تەنها یەك وەڵام و یەك ڕێگە چارە هەیە! (کاك ئەحمەد) لە درێژەی باسەکەیدا زۆر بەکورتی ئاشنامان دەکات بە بەرنامەی ئەو مەکتەبەی لەسەرەتای بزوتنەوەکەیەوە کاری بۆکردووە ویستوویەتی تاکەکانی کۆمەڵگەی لەسەر پەروەردە بکات و هەموومانی پێ ئاشنابکات. ئەم بیریارە لەسەرەتایی باسەکەیدا بەوە دەستپێدەکات کە بۆچی مرۆڤەکان ناتوانن بەرنامە بۆ ژیانی خۆیان دابنێن و بنەماگەلێك دابڕێژن و کاری لەسەربکەن و ئیتر پێویستیان بەوە نەبێت لەلایەن سەروی خۆیانەوە بەرنامەڕێژیان بۆبکرێت (بکە و مەکە)کانیان بۆ دیاری بکرێت، بۆ پێشکەشکردنی وەڵامی ئەم پرسیارە بەم جۆرە دەچێتە ناوباسەکەوە: {ئێمە بۆئەوەی بتوانین بەرنامە ڕێژی بکەین بۆ چاندنی یەك دانە (تۆو) سەرەتا}دەبێت تایبەتمەندییەکانی ئەو (تۆوە) بناسرێت، و بزانین ئەو (تۆوە) لە چی مەوقیعییەتێکدا قابیلییەتی(پەروەردەکردنی) هەیە, لە چ

فەصڵێك لە فەصڵیساڵدا دەکرێت(بوەشێنرێت), لە چ جۆرە زەوییەکدا باش گەشە دەکات؟ چەنێك ئاوی گەرەکە, چ جۆرە (کوتگەڵێك) دەبێت بکرێتە بنییەوە؟ چ کاتێك ئاوی نەدرێت و مومکینە چ جۆرە ئافاتێك لێی بدات و چۆن چارە دەکرێت؟ دەبێت هەموو ئەمانە بزانین ئەو کات دەتوانین دڵنیابین لەو (تۆوە) کە دەکرێت بەرهەمدار بێت. بۆیە دەبێت تۆوەکە هەم گونجاندنی ئەو تۆوە لەگەڵ ئەو مەوقیع و(جێگە) و زەوی و هەلومەرجەدا کەتێیدا پەروەردە دەبێت لەبەرچاو بگرین, ئێمە دەمانەوێت ئینسان بەرێگەیەکی دروست لەسەر ئەم کورەی زەوییە زیندەگی بکات ئامادەگییەکانی بە فیڕۆ نەچێتو ئەو نیعمەتانەی لەسەر کورەی زەوین بەفیڕۆ نەچنو بتوانێت سودی لێوەرگرێت, هەر وەك ئەو نمونە سادەیەی وتم: لەڕووی ئەم ئینسانیشەوە دەبێت ئەم کارە بکەین.کاتێك ئیمکانی هەیە بتوانین ڕێگەی صەحیح بۆ سودوەرگرتن لە وجودی ئینسان و لە ئیمکانیاتێك لەزەویدا لە ئیختیاری ئینساندا قەرار دراوە بدۆزینەوە کە ئینسان بناسین و ئەو موحیگ وا ئەو تێیدا زیندەگی دەکات و تێیدا چالاکی و ڕوشد دەکات بناسین، هەروەك ئەو نمونە سادەیەی باسمکرد.

لەسەرەتاوە ئەوە وا سادەو ڕۆشنە ئەمەیە, کە دەکرییەت ئێمە(تۆوێك) بەتەواوی بناسینو تایبەتمەندییەکەی دەرك بکەین و پاشان بەرنامەیەکی باش بۆ پەروەردەکردنی دابنێین, بەڵام ئەم کارە لەڕووی ئینسانییەوە صادق نییە! ناکرێت خۆمان بەو شێوەیە کامڵ و حسابی بناسین, کە ئەو بەرنامە فراوانە بۆ خۆمان دابڕێژین، چونکە ئەوەوا بەرنامە دادەنێت خۆمانین ئەوەش وا بەرنامەی بۆ دادەنرێت هەر خۆمانین, خۆمان هەرچی پێشکەوتووتر دەبین و زانیاریمان زیاتردەبێت وجود و دەروغان ئاڵۆزتر دەبێت، لەبەرئەوە بەرنامە دانان بۆ ئێمە(ئینسان) موشکیلەتر دەبێت*.

زۆر بەسادەیی، ئەوەی والەڕووی دانەیەك(تۆوەوە) بۆ ئێمە دیاری کراوە لەڕووی ئینسانەوە هەرگیز بۆ ئێمە دیاریکراو نییە, بۆیە بەرنامەیەك کە دابنرێت بۆئەوەی کە ئینسان بتوانێت صەحیح پەروەرش ببێت و دروست لە وجودی خۆی و ئیستعداداتی خۆی سود وەربگرێت و صەحیح لەم نیعمەتگەلە ئەوەتا لەکورەی زەویدا ئیستیفادە بکات, بەرنامەی وا تەنها دەبێت لەتەرەف ئەوەوە

---

*) بۆئەوەی خوێنەر زیاتر لەم بارەیەوە شارەزابێت ڕێنمای دەکەین سەردانی ئەو باسانەی بیریاری گەورەی کورد (شەهید مامۆستا ناصری سوبحانی) بکات، بەتایبەت بابەتەکانی (خەلقی ئادەم، ئیسبات وجود، خوداناسی)، کەلەوێدا زۆر بە وردی و بە بەڵگەی فەلسەفی و لۆژیکی ئەوە دەسەلمێنێت ئیمکانی نییە مرۆڤ بتوانێت خۆی بەنامە بۆ خۆی دابنێت!

دابنرێت کە ئینسان وەك خۆی دەناسێت و پەیوەندی ئینسان لەگەڵ ژینگەکەیدا دەناسێت. ئایا هیچ کات دەکرییەت بۆ ئەو جۆرە(تۆوە)کە باسمان کرد و گەرەکمانە پەروەردەی بکەین, خودی(تۆوەکە) بەرنامە دابنێت؟ لە تۆوێك کاملتر ئایا (حەیوانێك) بۆ پەروەرشی صەحیحی حەیوانێك بۆ بەروبوم وەرگرتنی حەیوانێك گەرەکمان بێت لەو بارودۆخەی کەهەیە و بڕواتە پێشەوەو دەکرێت بڵێین: دەبێت خودی ئەو حەیوانە بەرنامە بۆ خۆی دابنێت؟ یان شتێك لەسنوری خۆیدا بەرنامەی بۆ دابنێت؟ بەدڵنیاییەوە نەخێر!

ئینسان ئەو تۆوەیە کە بەرنامەی پێویستە ئەو بەرنامەیە ناکرێت ئینسان خۆی بۆ خۆی دایبنێت هەرواکە تۆوەکە خۆی ناتوانێت بەرنامە بۆ خۆی دابنێت. ئەوەوا بەرنامە دادەنێت بۆ مەوجودێك دەبێت تەواو ئاگادار بێت بە ڕازگەلی وجود و تایبەتمەندییەکانی ئەو مەوجودە، چونکە ئینسان ئیمکانی ئەوەی نییە ئەم دەستەلاتە کاملە پەیدا بکات! دەلیلێکی زۆر سادە و بچکۆلە ئەوەیە کە(دەروونناسێك) چەند ساڵ تەنها لەڕووی(دەرونی نائاگای) یەك نەفەرەوە موتالەعە دەکات هێشتا بەتەواوەتی نایناسێت ئیتر باسی تەواوی لایەنی دەرونی بەتەواوی ئیستعداد و نیروگەلییەوە ناکەین, تەنها لەڕووی بەشێك لەدەرونییەوە کە لایەنی(لاشعوریەتی) جا ناشڵێین ئەو(دەروونناسە) (دە نەفەر یان سەد نەفەر یان هەزار نەفەر) بناسێت.تا... تەنها یەك نەفەر ناناسێت ئەمە دەلیلێکی بچکۆلەیە بۆ ئەمە کە ئینسان ناتوانێت بەرنامە بۆ ئینسان دابنێت و مەحاڵە.

بەم دەلیلە هەروەك چۆن بۆ(تۆو)ەوەکە دەبێت یەك نەفەر تەواو شارەزا و ئاگادار لێی بێت و بەرنامەی بۆ دابنێت تاوەکو کۆتا ئیمکانی سود لێوەرگرتن سود لەئەو(تۆوە)دروست ببێت لەڕووی ئینسانیشەوە هەر بەو جۆرەیە، دەبێت یەکێك ئاگای لە ئیستعدادگەل و تایبەتمەندی ئینسان و تەواو شارەزا لەو ژینگەی وا ئینسان تێیدا زیندەگی دەکات و ئەو شتگەلەی ئەوەتا لە ئیختیاری ئینساندا و ئەو بارودۆخەی وا بۆ ئینسان فەراهەمە بەرنامەی بۆ دابنێت کە ئاخرین ئامادەگی ئینسان سود وەربگرێت... نەك بەو جۆرەی کە ئەمڕۆ لە ئیستعدادی ئینسان سود وەردەگیرێت تا کارێکی موپبت(پۆزەتیڤ) ئەنجام دەدرێت دەیەها کاری مەنفی(نێگەتیڤ) ئەنجام دەدرێت!

ئەمە نوکتەیەکی زۆر سادەیە لەڕووی پەروەرش و گرنگییەوە، کە پەروەرش، واتە ئەو جۆرە بەرنامە کە ئێمە بۆ تۆوێك دایدەنێین بەو جۆرە بۆ ئینسانێك دابنرێت. لێرەوە تێدەگەین کە ئاگاهییەك بەو جۆرە کاملی گەرەکە بینا لەسەر ئەمەش ئیمکانی نییە کە خودی ئینسان ئەو

کارە بکات, ناکرێت ئینسان ئەوەندە موحیگ و ئاگاه و پڕ زانیاری بێت لەبارەی ئینسانەوە. لەوەودواش نوکتەیەکی تر ئـانەم بەرنامە کاتێك هات و لە ئیختیاری ئینساندا قەرار دراو ئیجرای سپێردرا بە ئینسان خۆی بەلەبەرچاو گرتنی ئەوەی مەوجودێکی عاقڵە(ئاخر بابەتەکان جیاوازن لەیەکتری دانانی بەرنامە شتێکە و ئیجراکردنی"جێبەجێ کردنی"بەرنامە شتێکی ترە) بەرنامە دانان ئەو ئەندازە ئاگاهییەی دەوێت، بەڵام ئیجراکردنی ئەوەندەی ناوێت. بەرنامەکە دادەنرێت و دەدرێتە دەستی ئینسان کە ئیجرای بکات ئیمکانی ئەوەی هەیە شارەزا ببێت لەو نوکتەگەلە کە پێی وتراوە کە بتوانێت بەرنامەکە صەحیح ئیجرا بکات. چ کاتێك مومکینە نەتیجەیەك مەعقول بگیرییەت لە ئیجرای ئەو بەرنامەیە؟ لەیەك کاتدا دەقیقەن ئەو بارودۆخە وا ئەو کەسەی بەرنامەکەی داناوە بچێت بەرێوە و لێی لانەدرێت, چونکە دەزانین ئەگەر ئاموزش(فێرکردن) هەبێتو پەروەرش (پەروەردەکردن) نەبێت, ئائەو دەردە جۆراوجۆرە لەناو کۆمەڵگەدا دروست دەبێت کە نمونەی سادەی ئەوەیە کە ئینسانگەل لەلایەنی وتنەوە(قسەکردن) نمونەیی و شارەزا، بەڵام لەلایەنی کردار و عەمەل و ئەخلاقەوە پەست و کەسیف! رێگە راستەکە ئەوەیە کە پەروەرش بکەوێتە پێش ئاموزشەوە، بەڵام مانای ئەمە کە پەروەردە پێش فێرکردن بێت یانی چی؟

مانای ئەوە نییە کە بەبێ ناسین و زانین ئیمکانی هەیە پەروەردە کردن رویدات...نا...پەروەردە هەمیشە بە شوێن فێرکردنەوەیە لە رووی کردار و رەفتارەوە، بەڵام لەمەسەلەیەك کە فێری ئینسان دەکرییەت هەندێك بنەمای سەرەکی هەیە ئەو بنەما سەرەکییانە فێری تاك دەکرییەت جا ئەو تاکە شەخصییەتی خۆی گونجاو لەگەڵ ئەو ناسینەی وا پەیدای کردووە رێکی دەخات, دوای ئەوە کە بەهەندێك بنەما و مەسەلەی ئەساسییەوە ئاگاهی پەیداکرد و پەروەردە کرا, لەوەودوا ئیتر هەرچی زانیارییە دێت بەشوێنیدا, واتە(فێرکردن کامڵتر دەبێت گشتی هەر سودی هەیە و هیچێکی زەرەری نابێت) بۆیە کاتێك کە دەڵێین پەروەردە لە پێش فێرکردنەوەیە بە دوو مانا دەیڵێین:

یەکەم: گرنگی فێرکردن فەرعە نیسبەت بە گرنگی پەروەردە کردن, واتە ئەگەر خوێندەواری و زانیاری هەبێت، بەڵام پەروەردە کردنێکی دروست نەبێت ئەو کاتە خوێندەواری سودی نییە و بەڵکو دەبێتە ژەهر و زەرەر.

دووەم: ئاموزش مەجموعەیەکە زۆر گەورە و بێپایان، ئائەم مەجموعە بێکۆتاییە یەك دەر سەدی(١٪)ی هەتا کەمتریش دەکەوێتە پێشی پەروەردە کردنەوە(١٪) لە ناسینی بنەما ئەساسییەتەکانی هەستی پیشانی ئینسان دەدرێت و ئینسان پەروەرش دەکرییەت, باقییەکەی(٩٩٪)ی مەسەلەی(فێرکردن) دەکەوێتە دوای (پەروەردەوە).

بەم دوو ئیعتیبارە بە شێوەیەکی گشتی پەروەردە کردن لە پێشترە لە فێرکردن. جابەم جۆرە کورتی بکەمەوە کە جیاوازی (دییانەت{دین}) ئەو بەرپرسیارییەتەی وا پێغەمبەران هەیانە لەگەڵ بەرنامە گوزاریگەلێك بەشەریدا ئالەم ئەساسەدایە کە(قورئان) لەو ئایەتەدا بەئێمە حاڵی دەکات بەرپرسیارییەتی (محمد)(د.خ), ﴿يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا﴾* ئەوەڵێن کار. ﴿وَيُزَكِّيكُمْ﴾ لەوەودوا ﴿وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ﴾ لەدوای گشتیان.

بەشێوەیەکی کورت ئەوەڵ جار مەردم بە گشتی بانگ دەکات بۆ لای (حەق) و حەقیقەت و زیندەگی صەحیح و ئەرزشگەلی واقعی, مەردم لەسەر گەردانی ڕزگار دەکات و سرنجیان ڕادەکێشێت بۆ ڕێگە ڕاستەکانی زیندەگی کردن بە گونجاوی لەگەڵ ئەو شەرتە جیاوازانەی ئینسانگەل هەیانە لە زیندەگی و بیرکردنەوەیاندا, یەکیەکیەك لە ئینسانگەل زۆر زوو ئامادەن و بەرەو حەق دەڕۆن و قبوڵی دەکەن... دواتر ژمارەیەکی تر بەشوێنیاندا, ئەمانە کاتێك دەنگی حەقیان قبوڵ کرد(کاری ئیزافە کردنی زانیاری) مەترەح نابێت، بەڵکو بنەما سەرەتاییەکان فێر دەکرییەن, جا لەوەودوا هەروەك ئەو بنەما سەرەتاییانە ئەمانە پەروەردە دەکرێن دروست دەکرییەن و پاشان باقی ئەو زانیارییانەی کەماوە پێیان دەدرییەت, کە ئاخر مەرحەلەی ئەوەیە ﴿وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ﴾ ئەوەی کە ئیمکانی نییە بۆ بەشەریش بەشێوەیەکی ئاسایی بیزانێت. لەمێژوو پێشکەوتنی زانست و مەعریفەدا ئێمە سەرنجی ئەوە دەدەین کە سەرەتا کاتێك زاناگەل زیهنیان خستۆتە کار(سەرفی نەزەر لەلایەنی هیدایەتی ئیلاهی قسە لەو بەشە ناکەم) لەلایەنێکدا کە ئینسان خۆی فکری کردۆتەوە و چالاکییە زیهنییەکانی دەست بەکار بوون لەسەرەتادا ئەساسترین بابەتێك کە هاتۆتە بەردەمی ئینسان ئەمەیە کە هەستی چییە؟ ئینسان چییە؟

---

*) {كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ} البقرة١٥١

قسەی سەرەتای ئینسان، کە لەنەوەڵی قۆناغی حەرەکەتی فکریدا بۆی پێش هاتووە ئەمە بووە، جا وردە وردە ئەمە بووە بنەمای پەیدا بوونی (فکری فەلسەفی)، واتە هەوڵ و تێکۆشان و لێکۆڵینەوە بۆ پەیداکردنی وەڵامی ئەم پرسیارانە. لەوەودواش مەسەلەی تر هەر بەم کوللییەت و بەم عەزەمەت و گەورەییە، زۆر بە کورتی باسی دەکەم.

لەوەودوا چەند قۆناغێکی جیاواز گوزەریاوە و چالاکییە زیهنییەکانی ئینسانگەل دەربارەی هەستی و ئینسان و مەبدە و مونتەهای هەستی و نیزامی هەستی و مەسەلە فەرعییەکانی ئەمانە دەست بە دەست بووە و گواستراوەتەوە تا گەیشتۆتە ئەوەی (سێ) لقی لێبووەتەوە:

یەکەم: بەفەلسەفەی (ئەعلا)، یان (ئیلاهییات) ناوبراوە، باس لە ئەصڵی ڕازی هەستی دەکات ئەوەی وا هەمیشە لەمەقامی ئەوەڵدا بووە.

دووەم: فەلسەفەی سروشت: واتە ئەوشتانەی وا لە(هەستی)دا هەیە، لەم وجودە مادییەدا هەیە، چی زەوی، چی ئاسمان، ئەوەی وا دەبینین و دیاری دەکەین.

سێیەم: فەلسەفەی ریازییات(بیرکاری): واتە خەواص و خصوصیات لە نیسبەتگەلی تەرکیبی مەسائیل و حەقائق لەگەڵ یەکتردا.

بەگشتی فەلسەفە بوو بەم(سێ) لقە:(ئیلاهییات)، سروشتیان(تەبیعیات)، (ڕیازییات).

لەوەودوا دیسان چالاکی بیرکردنەوە ئەم عیلمگەل و لق و پۆپگەلە زۆر بوون و لە ئێستاشدا هەر ڕۆژێك لە هەر عیلمێك لقێکی تازە جیا دەبێتەوە و لەوەودوا بەشێوەی یەك عیلمی سەربەخۆ دروست دەبێت هەر بەو شێوەیە تا دەڕۆیت ژمارەی زانستەکان فراوان دەبن. ئەمە خولاسەیەك لە مێژووی گەشەسەندنی زانست وە ڕاسترین پێوانەی سادە و کورت لەدەستی ئێمەدا بۆ ئەوەی بزانین(زانست) لەناو ئینساندا چۆن دەستی پێکرد و چۆن قۆناغی جیاوازی بڕی تا گەیشتە ئێرە.

لە ئێستاشدا کاتێك ئێمە لەڕووی ئصوڵ و قەواعیدی صەحیحەوە بەدواداچوون بۆ هەر بابەتێك دەکەین سەیر دەکەیت کاتێك ژمارەیەك بابەتی جیاواز لەلایەنێکەوە پەیوەندییان هەیە بەیەکەوە لەسەرەتادا ئەوە گرنگە لایەنی هاوبەشی ئەم بابەتانە، واتە پیشە و ئەساسیاتی ئەم بابەتانە بزانین و لەپاشاندا بابەتە فەرعییەکان. ئەمە یەکەم نوکتەیە دەربارەی هەر زانستێك بۆ نمونە لەبابەتی (زانستی نەحو)دا ئەمە گرنگە کە بزانین(کەلام) واتای چییە و پێکهاتەی وشە بەیەکەوە چۆنە و دەستوری چۆنە؟ لەڕووی بابەتی (صەرفەوە) ئەمە گرنگە کە بزانین بونیادی وشە چۆنە،

گۆڕانکاریو تەحویلاتێك بەسەریدا دێت چۆنە؟ لەبابەتی (بیرکاریدا) یەکەمین شتێك گرنگە ئەوەیەکە بزانین (ژمارە)چۆنە و کەم و زیادی ژمارە چۆنە؟ تایبەتمەندی (ژمارە) چۆنە؟ کرداری بنەمایی کەلەژمارەدا ئەنجام دەدرێت چییە؟ تا لەهەر عیلمێکدا ئەو بنەما ئەوەڵی و ئەساسییە وا لەگشت بابەتەکاندا بوونی هەیە نەزانین هەوڵدانمان بۆ بابەتە فەرعییەکان بێ سوود و پووچە.

سەیر دەکەیت لەڕووی گەشەی مێژووی(زانست)ەوە, دەدۆزینەوە بابەتی سەرەکی چی بووە؟ بابەتی سەرەکی تەواوی ئەم زانستانە واتە تەواوی زانستەکان سەیردەکەین, مەسەلەن هەر لەزانستی(بیرکاری و نەحو و صەرف)، چونکە هەرکام لەم زانستگەلە بابەتێکی ئەساسی هەیە بەشێوەیەکی گشتی هەموو زانستەکانیش هەر کام بە بابەتێك دەزانین, هەر زانستێك بگریت یەك بابەتە ئەساسی ئەم گشتە زانستەش بریتییە لە (هەستی) (هەستی) چییە؟ ئینسان چییە؟ واتە ئەو ئەوەڵین بابەتەی ئینسان لەبارەیەوە بیری کردەوە کە بریتی بوو لە(هەستی و ئینسان)، چونکە لێرەوە باسکردن و قسەکردن لەبارەی شتەکانەوە دەستپێکرد. ئالێرەوە وردە وردە حەرەکەت شروع بوو ئەم لق و پۆپە جیابوونەوە، بۆیە ئێستاش بۆئەوەی هەوڵەکانی ئێمە, هەوڵێکی عیلمی و مەنتقی و موبتەنی لەسەر ئەصڵ و ڕیشە و مەبنا, کاتێك دەکرێت ئائەم عیلمە جیاوازانەی والەبەردەستماندایە لە ڕووی ئەرزشێکی دروستەوە کاری تێدا بکەین و دڵنیا بین کە بەهرەبەرداری دروستی لێدەکەین کە ئەو مەسەلە ئەصڵییەمانە دۆزیبێتەوەو حاڵیمان بوویێتو زانیبێتمان واتە بزانین (هەستی) چییە؟ (ئینسان)چییە؟

بێگومان ئینسانێك نەزانێت, ژمارە چییە, نەزانێت(١,٢,٣,٤) چییە؟ هەرچی هەوڵبدات و بابەتی ئاڵۆزی (بیرکاری) بخوێنێت هەوڵی پوچە و ناتوانێت لەو گشتە هەوڵەی وادەیدات سود وەربگرێت. مەسەلەی تەواوی عیلمەکان(خودی ئینسانە و هەستی). هەستی, بەناونیشانی مەجموعەیەك کە ئینسان کاری تێدا دەکات، و ئینسانیش بەناونیشانی ئەو ئەصڵە واخەریکە کار دەکات و دەیەوێت سود وەربگرێت لەهەستی بۆ خۆی. ئەصڵی مەسەلە لەتەواوی زانستگەلدا بریتییە لە(خودی ئینسان و هەستی) ئێمە تاکاتێك کەئینسان نەناسین و هەستی نەناسین, هەوڵدانمان بۆئەوەی لەوجودی خۆمان و لە مەواهیبی(هەستی) سودی صەحیح وەرگرین ڕێك وەك هەوڵی ئەو ئینسانە وایە کە هێشتا ژمارە نازانێت و هەوڵی فێربوونی بیرکاری دەدات! ئەو لەو

زەحمەتەی دەیکێشێت سود وەرناگرێت ئێمەش لەزەحمەتەکانماندا سود وەرناگرین. ئەمە قاعیدەیەکە زۆر سادە و ڕۆشن و ڕوون..

بەو دەلیلە لەدیندا. ئصولێ هەر بریتییە لەو مەسائیلە ئەساسییە وا تەواوی زانستگەل گشتی پێداگری لەسەر ئەوە دەکات تەواوی زانستەکان گشتیان لق و پۆپیان ئەوەیە. ئائەم مەسەلە ئەوەڵییە بە ئێمە ئەوترێت، کە چۆن کاتێك دەتەوێت(بیرکاری) فێری کەسێك بکەیت سەرەتا ژمارەی فێر دەکەیت ئەگەر وانەکەیت ئامادەگی دەکوژێت و سەرفی دەکەیت, دینیش مەسائیلی ئەوەڵو ئەساس بۆ تەواوی مەتاڵیبی عیلمی لەبەرامبەر ئێمەدا ئێژێ نەك ئەوەی بەسەتحی(ڕواڵەتی) ئاڕاستەمان بکات لەزانستی جیاوازدا ڕێنمایمان بکات و شناختی فراوانمان پێ بڵێت, بەلاّم مەسائیلی ئەساسی هەستمان هێشتا نەزانێت کەتەواوی عیلمەکان گشتی بینا لەسەر ئەو مەسائیلە ئەساسییە دەکات, هەروەك ئەو پێشکەوتنە مێژوویییەی واوتم. ئێستاش دووبارە هەرکاتێك بتەوێت لەم سەرەوە لەزانستی ئێستاوە برۆیتەوە بەرەو دوا, سەیر دەکەیت دووبارە هەر دەگەیتەوە ئەو مەسەلە ئەصڵگەلە, بۆ نمونە(میکرۆب ناسی) قسە لەسەر ئەوە دەکات ئەمانە لەکوێوە هاتوون, وردەوردە دەگەڕێتەوە دواوە و قۆناغ بە قۆناغ دەڕوات تادەگاتەوە ئەو سێ لقە ئەصڵییە و لەوەودوا دەگاتە ئەو نوکتە ئەصڵییەکە(هەستی چییە؟ ئینسان چییە؟)

بۆیە ئائەم دوو مەسەلە، مەسەلەی ئەصڵییە لەتەواوی زانستگەلدا. کاتێك ئیمکانی هەیە هەوڵ و تەلاشی ئێمە لە زانستگەلی جیاوازدا بۆ فێربوونە شتگەلی جیاواز سوودی هەبێت،کە سەرەتادا مەسەلە ئەصڵییەکەمان پێ بوترێت, ڕازی وجودی ئینسان و هەستی بە ئێمە حاڵی بکرێت,دین دێت ئەم کارە دەکات ئابەو جۆرە کە قورئان ڕایدەگەیەنێت:﴿يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ﴾البقرة١٥١.

لەسەرەتادا(تەزکییە)، واتە بونیادنان بە وجودی ئینسان, بەدەرونی ئینسان, و شکڵدان بە شەخصییەتی ئینسان بەناساندنی شتە ئەساسییەکان, ناساندنی(ژێر بینایی)، لەپاشاندا هەر وردەوردە زانیاری زیاد بکات، کاتێك ئینسان ئابەو جۆرە کەیەك نەفەر دەیەوێت(بیرکاری) بخوێنێت لەسەرەتادا ژماردن فێردەبێت و لەوەودوا هەوڵدەدات مەسائیل و قەواعیدی دیکە بزانێت, ئەمیش لەسەرەتادا قاعیدە ئەصڵییەکان و مەسەلە ئەصڵییەکان بەوردی حاڵی بوو کە(ئینسان چییە و هەستی چییە؟)لەوەودوا هەرچییەکی تر فێرببێت هەر سودی هەیە,کە گشتی

هەر بەهرەبەرداری صەحیح دەکات، ئیمکانی نییە (بۆمبی) ئەتۆم دروست بکات بۆ ماڵی مەردم وێران کردن ئیمکانی نییە(بۆمبی بایلۆجی)دروست بکات، ئیمکانی نییە(هیرۆین وکۆکاین)و ئەم شتانە دروست بکات، چونکە لەسەرەتاوە لەحەرفی صەحیح سودی وەرگرتووە و صەحیح حاڵی بووە لەمەسائیلی ئایندەشدا صەحیح عەمەل دەکات. ئائەم کردار و ڕەفتارە هەڵەی ئینسان لە هەستیدا ئەنجامی دەدات لەم مەواد و نیعمەتگەلەو لە زانستو ئامادەگی خۆی ئاوا سود وەردەگرێت،کە شتگەلێك دروست دەکات کەدەبێتە هۆکاری نابوت بوون و بەدبەختی ئینسان هەمووی هۆکارەکەی ئەوەیە کەیەك نەفەر لەسەرەتاوە(ژمارە)حاڵی نەبووە و بابەتی جیاواز دەدەیتە دەستییەوەو لەوەودوا ئێژی"فەرموو بڕۆ بینایەك دروست بکە"پاشان ئەوەی دروستی دەکات دەڕوخێت بەسەر دوو مەردمداو دەیانکوژێت، چونکە هەڵە دروستی دەکات چونکە ژماردن و قیاسەکانی هەڵە دەردەهێنێت.

ئەساسی (پەروەردەی دینی) ئەوەیە هەندێك شت بەئصوڵ ناودەبات کە حەقیقەتەن هەر ئصوڵن، هەر ناسینی ئەساسی و ژێر بینایین بۆ ناسینی ماباقی شتەکانی دیکە، ئەویش ناسینی(ڕازی هەستییە) نهێنییەکانی هەستی، کەئەم هەستییە لەخۆیەوە شکڵی نەگرتووە، لەخۆیەوە بەوجود نەهاتووە ئەمە ئەوەڵین کەلیمەیەو ئەوەڵین تەحلیل و ئەوەڵین وەڵامە کە ئینسان دەیدۆزێتەوە لەبارەی ئەمەوە کە(هەستی چییە؟).

لەپاش ئەوەش ئینسان مەوجودێك نییە هەروا بەرەڵا و ئیتفاقی ئەم شێوە ئاڵۆزە گەورەیەی گرتبێت و هاتبێتە سەر ئەم کورەی زەمینە و جێگەی گرتبێت و هەڵسوکەوت بکات لەزەویدا، هەر ئەو ئافەرینەندە(دروستکەرە)وا ئەم(هەستییەی)بەم ڕێکخستنەوە دروست کردووە ئینسانیشی ناردۆتە ناو ئەم هەستییە کە بەهرەداری لێبکات. مەوادی کوللی فراوان لەم هەستییەدا لەئیختیاری ئینساندا قەرار دراوە لەپاڵیشیدا ئامادەگی زۆر بەئینسان دراوە کەلەم مەواصیبانە سودوەرگرێت، هەستی بۆ ئینسانە و ئینسانیش گونجاوە لەگەڵ هەستیدا، پاشان دەزانێت کە ئینسان مەوجودێك نییە یەك بوعدی(لایەنی)، وەك هەر ئینسانێکی دیکە کەهەر حەیوانێك تەنها یەك(لایەنە) ئینسان سەدەها لایەنی هەیە لە(خاسی)و لە(خراوی)دا بەسەدەها جۆر دەتوانێت زیندەگی بکات، بۆیە ئەمە کە دەتوانێت بەو شێوەیە زیندەگی بکات شتێکی هەروا سادە و ئاسایی نییە وەك باقی ئاژەڵان بمرێت و تەواو ببێت، نا...لەبەرامبەر ئەمەوە کە ئەم

گشتە ئیمکانیاتەی هەیە,دەتوانێت لەئیمکانیاتی خۆی ئیستفادەی باش یان خراپ بکات، واتە دەتوانێت ببێتە باشترین ئینسان یان دەتوانێت ببێتە خراپترین ئینسان. لەدوای(مەرگ) ئایندەیەك بوونی هەیە بۆی, کەبەژیانی (دوای مەرگ) ناودەبرێت, چونکە (حەفتا ساڵ,هەشتاساڵ,سەد ساڵ,هەزار ساڵ) تەمەن بدرێت بە ئینسانگەل هەندێك ئینسان بەئەندازەیەك خراپی دەکەن کەئەگەر بیست ساڵ بەو خراپییەوە بیگوزەرێنن و باقی هەزار ساڵە گشتی زەجر و ئازاریان بدەیت هێشتا حەقی ئەو مەردمەی وا بەدەستی ئەوەوە ئازاریان بینیوە ناسەندرێتەوە لێیان! ئینسانێك ملێونەها ئینسان دەخاتە زەجر و ناڕەحەتییەوە، گەورە و بچوك, ورد و درشت، هەروەها پیلانێك خائینانە کەتەرحی دەکات ئەگەر هۆکارێکی دەرەکی نەبێت بەری لێبگرێتەوە تا ئەبەد ئینسانگەل بەدبەخت دەکات، دەی هەزار ساڵ تەمەن بدە بەم ئینسانە گریمان بیست ساڵ بەو شێوە غیانەت باقی هەزار ساڵەکە زەجری بدە ئایا ئەو گشتە زەجرەی ئینسانگەل کێشاوییەتی بەدەست ئەوەوە جویران دەبێتەوە؟! ئیمکانی نییە.

ئینسان بەدەست ئەم جۆرە ئینسانە خائینگەلەوە دەکەوێتە ناوسەرگەردانیو بەدبەختیو نەزانی و زوڵم و ئیمتیازاتەوە, لەوەودواش ئینسانێك پەیدادەبێت کەمەسەلەن بێژین:(سەدساڵ,یان نۆسەدساڵ,یان گریمان هەزار ساڵ) تەمەن دەکات, ئەم هەزارساڵە لەکاتێکەوە(ڕوشد) پەیدادەکات تاکۆتاییەکەی هەر لەڕێگەی خزمەت بەخەڵکدا دەیگوزەرێنێت, (دەهەزار ساڵی دیکە تەمەنی پێبدەیت,سەدهەزار ساڵی) دیکە تەمەنی پێبدەیت. سودێك کەئینسانییە لەکارەکانی ئەم ئینسانەوە دەستی دەکەوێت ئیمکانی هەیە بەسەد هەزارساڵیش جویران ببێتەوە؟ هەرگیز!

بەشێوەیەکی گشتی ئینسان دەرکی ئەمە دەکات کەئانەم وجودە ئاڵۆزە و ئەم ئیختیاراتە فرانەوە، ئەم ئیمکانیاتە زۆرە کەئینسان هەیەتی لەوانە نییەکە چوار ڕۆژ تەمەنی دونیا بەکار جەزای باش و هەندێ کاری باش و خراوی هەندێ کار خراو بخوات. دەورانی حەیاتی دونیا کەمترە لەوەی کە بدرییەتە ئێمە و بەدەورانی پاداشتی حساب بکەین تازە کاتێك واقیعییەت سەیر دەکەیت هەندێك ئینسان هەیە تاکۆتا ساتەکانی ژیانی هەر خیانەت دەکات بەئینسانگەل دەی یەك ڕۆژ جەزای خیانەتی نابینێتەوە تاوەکو دەمرێت, ئینسانی واشمان هەیە تاکۆتایی ساتەکانی تەمەنی هەر خزمەت دەکات بەئینسانییەت, هەر ناڕەحەت دەبێت و ژیانی خۆی دەخاتە ناڕەحەتییەوە بۆئەوەی ئینسانییەت ڕزگار بکات لەچنگی زوڵم و فەساد و درۆ و دەلەسەو

تەزویر, تاکۆتاییەکانی ژیانیشی یەك ڕۆژ پاداشتی جیهادگەلی (تێکۆشانەکانی) وەرناگرێتەوە, یەك ڕۆژ ئاسایش و ئارامی نابینێت و دەمرێت! کوا جەزای ئەمانە لەکوێیە؟! ئینسانییەت دەزانێت ویژدانی ئاگاهی ئینسان دەرکی ئەمە دەکات کە ئەمە هەروا بەفیڕۆ ناچێت. ئەو هەرچی خراپی کرد و هیچ و مردو تەواو ئەمیش هەرچی خاسی بوو کردی و مرد و ڕۆشت! چونکە ئەگەر ویژدانی ئینسان دەرەکی ئەمەی نەکردایە هەرگیز شتێك بەناوی(خاسی و خراوی) بوونی نەدەبوو! خاسی و خراوی چییە؟ دوای ئەوەی ئەم هەرچی باشەی کرد هەر ڕۆشت و ئەویش بەو جۆرە بەو هەموو خراپەوە هەر ڕۆشت و ئیتر پاداشتێك بوونی نییە؟ دەی ئەگەر وابێت. باشە چی مانایەکی هەیە و خراپە چی مانایەکی هەیە؟! ئەمە شتێکە ویژدانی ئینسانْ دەرکی دەکات, نەخێر ئەو خراپە دەکات و غیانەت دەکات ئەم خاس دەکات و سەرئەنجام دەرکی ئەوە دەکات کەنەتیجەی ئەمانە وەك یەك نییە دەی کەی ئەم نەتیجە وەردەگیرێت. خۆ دەزانین تەمەنی تەواوکرد و ئەوەی باشەی کرد مرد و ئەوەش کەخراپەی کرد هەر مرد و هیچ کامیان پاداشتیان وەرنەگرت! لێرەوە ئەمەت بۆ دەردەکەوێت کە نەخێر دەبێت دوای مردن ڕۆژێك هەبێت بۆ زیندوبوونەوە و لەوێ ئینسانەکان پاداشتی کردەوەکانیان وەرگرن، بۆیە دەبینین(دین) دێت لەسەرەتادا ئەم ئەساسیاتە بە ئێمە دەڵێت، تا ڕواڵەتیمان نەکات باوەك ئەو کەسەمان بەسەردا نەیەت کە هێشتا ژمارەی نەخوێندووە دەچێت مەسائیلی بیرکاری دەخوێنێت!! لەسەرەتاوە پێمان حاڵی دەکات مەسائیلی ئەساس(هەست و خۆمان) چییە؟ لەوەودوا مەعلوماتمان لەبارەی خۆمانو هەستییەوە زیاد دەکات لەبەرئەوە هەرچی پێشڕەفتمان دەبێت هەرچی دەزانین گشتی پۆزەتیڤو بەسوود دەبێت، چونکە لەڕووی بنەڕەتێکی دروستەوە دامەزراوە و دروست بووە.

نوکتەی ئەساسی لەمەدا کە(دین) پەروەردە دەخاتە پێش ئاموزشەوە لەبەرئەمەیە نەك ئەوەی کەبێت هیچ حاڵی نەکات بەئینسان هیچ ناسینێك نەداتە ئینسانو پەروەردەی بکات,نا..ئیمکانی نییە. پەروەردەش ئەتواتە دروست کردنی شەخصییەتی ئینسان بەگونجاوی لەگەڵ ناسین و مەعریفەکانیدا بەتەرتیب، بۆیە دین لەسەرەتاوە ناسینی بنەماییمان پێدەدات، چونکە ئەو ناسینە ئەساسی و ڕاست و دروستە دەبینیت لەدەرونی ئینساندا نفوز دەکات و شێوە دەداتە دەرونی ئینسان.

١. ئیجرای عمومی هەماهەنگ و جۆر.

٢. بوونی شەخصییەتی صەحیح بۆ مورەبی.

ئائەم دوو مەرجە بەگشتی زەمینە فەراهەم دەکات بۆ ئەمە کەئەو ئاسینە ئەساسیگەلە کاریگەری بکات لەوجودی کەسەکانداو شەخصییەتێکی پێبدات موتەناسیب (گونجاو) لەگەڵ ئاسین و مەعریفەکەی خۆیاندا واتە پەروەردەیەکی صەحیحی ببێت, ئەم پەروەردە دروستە پەیدا دەکات جالەوەودوا وردە وردە مەعلوماتی زیادە وەردەگرێت.

ئەوەتانێ دەبینین ئینسانەکان بەزۆری دووچاری هەڵەکردن دەبن, وادەزانن (زانین) یان بەموستەلەحی ئەمڕۆ(فەرهەنگ) مایەی ڕزگارکردنی ئینسانگەلە لەکاتێکدا عەجیب هەڵەیەك دەکەن! نەزانین و نەفەرهەنگ کەمانایەکی دەقیقتر و لەتیفتری هەیە لە(زانین) هیچ کامیان هۆکاری خۆشگوزەرانی ئینسانییەت نییە! فرە فەرهەنگەلی فراوان و گەورەمان هەیە فرە میللەتگەلمان هەیە خاوەنی فەرهەنگەلی یەکجار گەورەن. بەڵام چی پەروەردەیان نییە و پووچن! هەتا دەبینین (قورئان)نقڵی دەکات پێغەمبەرێکی گەورەی وەك حەزرەتی(ئیبراهیم) ئەم نوکتەیەی دەرك نەکردووە لەخوا پاراوەتەوە کاتێك نەسڵی خۆی بەجێهێشتووە لە ناوچەی (بیت)دا لەو بیابانەدا دۆعاگەلی جۆرجۆری کردووە دەربارەی ئایندەی نەوەکانی یەکێکیان ئەمەیە داوا دەکات﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ العَزِيزُ الحَكِيمُ﴾ البقرة١٢٩ ئەویش(حەزرەتی ئیبراهیم) ڕێك وەك ئەو دەرکە گشتییەی کەبەشەری ئەمڕۆ بەشەری قەرنی بیست و یەك هەیەتی, بیری کردۆتەوە کەئەساس ئەوەیە کەخەڵکی زۆرتر بزانن جالەوەودوا پەروەردە بکرییەن، بەڵام کاتێك حاڵەتی گشتی و صیفەتی تایبەتی ڕیسالەتی پێغەمبەر(د.خ) بەیاندەکات, سەرنجمان ڕادەکێشێت کەئەخێر پێوانەکان گۆڕاون کەئەو ئایەتە ڕونم کردەوە﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ﴾ ئەوەی وا حەزرەتی (ئبراهیم) لەمەرحەلەی چوارەمدا تەصەوری دەکرد لێرە بەئێمەی حاڵی دەکات کە یەکسەرە دوای بانگی گشتی بەرەو هیدایەت شروع دەبێت، جالەوەودوا﴿وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ﴾البقرة١٥١.

ئەمە خولاصەیەك لەوەی ڕازی ئەمە کەلەئیسلامدا (پەروەرش) ئەوەندە ئەهمییەتی پێدراوە و خراوەتە پێش(ئاموزشەوە), لەکاتێکدا بەشەر هەمیشە بەپێچەوانەوە تەصەوردەکات, ئائەم نوکتەیەیە کەلە مەوردی پەروەرشدا لەسەرەتادا ئاموزشگەلی ئەساسی و (شناختگەلی) ئەساسی

دەدەریپەتە ئینسان, لەوەودوا شەخصییەتی شکڵی پێدەدرێت کە گونجاو و هاوڕێکە لەگەڵ ئەو ئاموزشە ئەساسییەی وەرگرتووە ئەمە دەبێتە (پەروەردە)، پەروەردە: واتە ئەمە یانی شتگەلی ئەساسی بزانێت بەشێوەیە شکڵ بگرێت جالەوەودوا وردەوردە زانیاری زیاد دەکات. جا ئەو کێشەیەی دونیای ئەمڕۆ تووشی بووە لەبەر دوو هەڵەیە:

یەک: وادەزانن ئاموزش موهیمە کەدەیزانن لەولاتی خۆماندا(ئێران) بەڕەسمی (ئاموزش وپەروەرشە)ـ(فێرکردن و پەروەردەکردن) ئەو خراوەتە پێشەوە.

دوو: ڕازی پەروەردەکردنیان دەرك نەکردووە! وادەزانن پەروەردە ئەوەیە,کەئینسان بەشێوەی یەك ئاژەڵی بێ‌دەرك و شعور ئاڕاستە بکەیت و قسەی بۆ بکەیت کەبەزۆر بیڵێت(وابکە و وابکە) وشك و بێ‌مەنتیق، حەرەکات و سەکەناتێکی پیشان بدەیت, بەو جۆرەی کە ئینسانگەلی ئەمڕۆ پێیان ئێژن(مەبادی ئادابن) کەلەڕاستیدا تەنها(مەیمونێکن) و هیچی تر. ئەم نوکتەیەی دەرك نەکردووە! لەکاتێکدا پەروەردە ئەوەتالەپێش فێرکردنەوە بەو شێوەیەی کەوتمان لەلایەکی دیکەشەوە پەروەردە بەمە نائێژن کە ئینسان وشك بێژێ (وابکە و وامەکە) نەخێر ئەوەیە کەلەسەرەتاوە دەربارەی تەواوی شتگەلێك وا لەئایندەدا فێردەبێت و قەرارە بیزانێت, نوکتە ئەساسییەکان بزانێت و دوای ئەوە شکڵ بگرێت(موتەناسیب) لەگەڵ مەعریفەتەکەی خۆیدا*. بەم جۆرە بەرنامەی ئێمە لەم پۆلەماندا کورت دەبێتەوە لەسەر ئەم مەتاڵبە.

هەروەك لە تەفسیری ئایەتەکەدا وتمان وەزیفەو ئەرکی ڕاهبەرگەلی ئەم پەیامەکە(قورئان)ە, بەم جۆرە تەعبیرکراوە کە:

یەکەم: گەیاندنی پەیامە ئاسمانییەکان بەگوێچکەی ئینسانەکان(یتلوا علیکم ایاتنا)،پاشان بەبێ بەربەست قۆناغی پەروەردەکردن بۆ ئینسانانێك کە نییەتی سالم و مەبەستی دروستیان هەیە و لەکاتی حەق وتن و دیفاع لەحەقدا(لبیك)دەڵێنەوە. مەبەستی ئەوەیە هەرچی مرۆڤە کاتێك گوێیان لەدەنگی حەق دەبێت کاردانەوەیان وەك یەك نییە, ئینسانگەل بە تەرتیب لەگەڵ ئاستی بیرکردنەوەیاندا ڕۆحییەت و ئاوات و ئارەزووی جۆری زیندەگی کردنیان حالاتی جیاواز پەیدادەکەن لەبەرامبەر دەنگی حەقەوە! هەندێك سەخت دادەچڵەکێن و مشەوەش دەبن و توڕە

---

*) بۆ زیاتر شارەزابوون لەم بارەیەوە دەکرێت سەردانی کتێبی وەرگێڕوی (عەلی عیززەت بیگۆڤیچ: ئیسلام لەنێوان ڕۆژهەلات و رۆژئاوادا، و.محەمەد چیا) بکەیت.

دەبن لەدەنگی حەق، چونکە بەتەواوەتی دەنگی حەق ئەوەتا لە مقابلی نوکتەی بیرکردنەوەیانەوە!! وەك هەندێك لەوخەلکە بێچارە هەلخەلەتاوەی ئەمرۆ کەئەهلی(تەصەوفن) کەدوچارکران بە شیرك و بت پەرستی کاتێك دەنگی تەوحید و یەکتاپەرستی دەبیستن کە ئەصلەن دینی ئیلاهی واتە(تەوحید)ناڕەحەت و توڕە دەبن، کەهەتا ئەوەم بیستووە کەلەمەجلیسێکدا باسێك کراوە لەبارەی منەوە یەك نەفەر لە مەلاکان وتویەتی لاوە ئەوە وێلکەن ئەوە(موەحیدە) و بەکارنایەت و قابیلییەتی ئەوەی نییە باسی لەبارەوە بکرێت،زۆر عەجیبە! مەلا بێت و ڕەهبەری دین بێت خۆی بەدووربگرێت لەنە فەرێك بەدەلیلی ئەوەی (موەحیدە) دەی دین واتە چی؟! دین واتە(شیرك؟!) ئائەمە بەم ئاستی بیرکردنەوەیە بەدلنیاییەوە لەگەل دەنگی تەوحیدی گوێ لێدەبێت توڕە دەبێتو کاردانەوەی پێچەوانەی دەبێت، چونکە غەرق بووە لەو جۆرە بیرکردنەوەی خۆیدا تەواوی عەواتف و ئیحساساتی، فکر و ئارەزووەکانی موتەبیق کردووە لەسەر ئەو جۆرە لەبیرکردنەوە، مەگەر زەمانێك وردەوردە کاریکرییەت تا بنەماکانی فکری هەلوەشێنرێت و دواتر بێتەوە سەر ڕێگا.

جۆرێکی تر هەیە بەتەریب لەگەل ڕێگەی زیندەگییەك کە بۆخۆیان هەلیان بژاردووە ناڕەحەت دەبن لەدەنگی حەق، ئینسانگەل کەبەئیمتیازات و جاه و جەلالەوە زیندەگی دەکات و ناز دەفرۆشێت بەسەر مەردمدا, ئیستسمار و تالانی سەروەت و سامانی مەردم دەکات دەنگی حەق ئەو ورد دەکات و داغانی دەکات, بێگومان ناڕەحەت دەبێت، چونکە هەمو ئیمتیازاتی لەدەست دەچێت, بەلام ئینسانگەلێك هەن کە ئەفکریان وا فاسد و پووچ و دۆگما دروست بووە, نە زیندەگییان بەوجۆرە دژی خەلکە یان مومکینە هەشبێت فکری خراپ بێت, زیندەگی دژی خەلك بێت وەلێ بەکوردی خۆمان تەواو(ڕەش) نەبوبێتەوە! ئەم ئینسانگەلیشە بەهاوڕێك لەگەل خصوصیاتی ئەخلاقیاتیان، بەهاوڕێك لەگەل چەندین لایەنی جیاواز کەلەژیانیاندا بوونی هەیە پۆلبەندی دەکرێن بۆ پۆلی جیاواز جیاواز. یەکەیەکەیەکیان هەیە زۆر زوو دەنگی حەق دەبیستن تێدەگەن کە کۆمەلگەی ئەوان چەنێك فاسد و پووچ و کەسیفە! بەتەواوی وجودەوە پێشوازی لێدەکەن, هەنێك تاماوەیەك لە گوماندان و هەیانە گومانیان کەم و هەیە کەم کەم ڕوویەڕوو دەبنەوە هەیە زۆرەو هەیە کەمەو هەیە زۆرتر, غەیری ئەو دوو دەستەی ئەوەلە بەتایبەت دەستەی ئیستسمارگەر دەستەی (ملاء)، ئەوانە کەئیتر شێوازی گشتی زیندەگی و فکر و ئەرزشگەل و ئەخلاقیان لەسەر ئیمتیازاتەوە وەستاوە بەخۆیان ئێژن ماقول و بەخەلك ئێژن ناماقول, ئەرزشگەلی گەورە بۆخۆیان قایلە و بۆ خەلك قایل نییە ئائەوانە بەشێوەیەکی ئاسایی﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾ البقرة٦. ڕێگەی ئەوان ئیمان نییە. دوای ئەوەی مەصیری ژیانیان بەوشێوە دەبێت و مودەتها دەنگی حەق بەپاکی و ڕۆشنی بگەیەتە گوێچکەیان چی ئەوان هەر دوژمنی و سەرپێچی بکەن تازە ئیتر بەو جۆرە قورئان بەئێمەی حالی دەکات ئەمانە (کافرن),واتە ئینسانگەلێکن هەوڵدەدەن حەق داپۆشن‌و گومی بکەن‌و بیشارنەوە لە خەڵکی ئەمانە ئیمکانی نییە شوێن حەق بکەون. بەڵام ئانەو یەکەیەکە ئینسانگەلە وا بەگشتی خەصڵەتگەلێ جۆراوجۆرێك کەهەیانە، تایبەتمەندییەکی جۆراوجۆر کەهەیانەو جیهەتگیرییەك هەیانە جۆری ژیانێك هەیانە ئیمکانی ئەوەیان پێ دەدات کەزوو پەیڕەوی لەحەق بکەن ئەوانە ڕوو دەکەن لەحەق. تەربییەت نیسبەت بەوانە پێدەگات‌لسەیردەکەیت حەرزرەتی محمد(د.خ)لەناو مەککەدا بەرپرسیارییەتی پەیدادەکات ئەوەڵ جار (خەدیجە)ی ژنی پێش لەهەرچی کەسە ئیمان دەهێنێت کەئەمەش یەکێکە لە نوکتە گرنگەکان, حەساسترین ئینسان نیسبەت بە کەسێك بریتییە لە(ژن) نیسبەت بە (پیاوەکەی)، ئەگەر کەمترین نوکتە زوعفی ناموسی و ئەخلاقی لە محمد(د.خ)دا ببوایە و ئیدعای بەو جۆرەی بکردایە, وەك شوگەل لەبەرامبەر ژنگەلی ئەم ڕۆژەوە یەکسەر بە پێلاو دەیدا بەسەریدا و لەت و پەتی دەکرد لەکاتێکدا هێشتا حەقیقەت بۆ خودی حەزرەتی محمد(د.خ) دەرنەکەوت بوو ئەوەندە هەبوو دەنگی﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾العلق١. بیستبوو، هەروەها دوچاری ئەو نارەحەتی و هەیەجان و لەرزە بوو بوو ماجەرای دەگێڕایەوە بۆ (خەدیجە) لەکاتێکدا لای چۆڵ بوو(کەئەوە باسێکی دوورودرێژە), خەدیجەش، دڵخۆشی پێدا کەدڵنیا بێت هەرچی هەیە شەڕ و بەلا نییە، چونکە ژیانی تۆ بەگشتی ئەوە نییە کە خوا بەلا و موصیبەتت بۆ پێش بێرێت پاشان چوون بۆلای (وەرەق) و ئەویش داوایکرد کە(حەزرەت) بۆی باس بکات کەڕوداوەکە چۆن بووە, خودی حەزرەت زۆر نیگەران بوو کە ئەم ڕوداوە غەیر قابیلی تەصەورە, غەیر قابیلی تەحەموولە، کاتێك(وەرەق) تەوزیحی بۆدا کەئەمە ڕیسالەتە، چونکە وەرەق شارەزا بوو ئەمە هەروەك ئەو بەرپرسیارییەتی و حەقیقەتەیە کەوا بۆ(موسی و عیسا) هاتووە و ئێستاش بۆ تۆ هاتووە, پێش ئەوەی خودی محمد(د.خ) بەتەواوەتی حەقیقەتی بۆ ڕۆشن بوبێتەوە لەناو سام و هەیبەتی ڕوداوەکاندا ونبووە, حەواس شپرزە بووە, حەزرەتی خەدیجە ئیمانی پێدەهێنێت ئەوەیە شەخصییەتی داواکراو و ساڵم و پەسەندیدە, ئەوەشە نیشانەی ڕاستگۆی حەزرەتی محمد(د.خ) ژنێك کەئەو گشتە حەساسییەتەی هەیە بەرامبەر بە پیاو, ژنێك کە پانزە ساڵ لە شووەکەی گەورەترە, شووەکەی(چل) ساڵ تەمەنییەتی، بەڵام ئەو (پەنجاو پێنج)ساڵەیە, ئەوەندە پاکی و دۆستی لە شەخصییەتی دۆستەکەیدا دەبینێت کە ئیدعای وا گەورە دەکات, کە هەرچی ئەرزشگەلی عومری(خەدیجە)یە ورد دەکات و لەناوی دەبات بەر لەهەرچی کەسە ئیمانی پێ دەهێنێت! لەوەودواش

دەبینیت لەناو منداڵگەلدا حەزرەتی (عەلی)یە, لەناو پیاواندا حەزرەتی(ئەبوبەکر)ە, هەروا یەکەیەکە لە ئینسانگەل ئەو کۆمەڵگە گەورە کەلە مەککەدا بوو دەستی گرت بەسەریدا، لەگەڵ ئەوەشدا ژمارەیەك ڕاستەوخۆ شەڕیان دەکرد تا کۆتایی تەمەنیان هەر شەڕیان دەکرد، مەگەر کە زەمانێك ئیتر لە ناچاریدا قەراریان گرت و ڕێگەی شەڕیان نەما بوو کە ناچار بوون بەتەسلیم. ئاتەم سیانزە ساڵە کەپێغەمبەر(د.خ) لەمەککەدا گوزەراندی سەیردەکەیت تەنها ژمارەیەکی دیاریکراو هاتنە دەوری و سودیان وەرگرت لەپەروەردە کردنی, بەلاّم ئەم ژمارە دیاریکراوە بەتەنها ئەوانە بوون وا دونیایان ژێراوژوور کرد! چونکە دروست پەروەردە کریان دوای پەروەردە کردنیشیان هەر وردەوردە ئایاتی قورئان دادەبەزی و دەبوویە زانیاری‌و مەعریفەت بۆیان, لەپاشانیشدا کە پێغەمبەر(د.خ) هیجرەت دەکات و دەڕواتە(مەدینە) و کۆمەڵگە دروست دەکات ژێر بینایی ئەصلی ئەو کۆمەڵگەیە هەر ئەو کومەڵە موهاجیرەن, لەوەودوا کۆمەڵەی(ئەنصار)ی مەدینە دێنە پالّیان,ئەم کۆمەڵەی (ئەنصار)یشە هەرئەو کۆمەڵە کەسەن کەزۆر بەیان پێش ئەوەی (پێغەمبەر(د.خ) بێت و بگوازێتەوە بۆشاری مەدینە تەسلیم بوون و ئیمانیان هێنابوو، چ ئەوانەی لە لیژنەی نوێنەرایەتی سەرەتادا (دوو)ساڵ پێش کۆچکردن (دوانزە نەفەر) هاتبوون و پێغەمبەریان (د.خ) بینی و ئیمانیان هێنابوو، چ ئەو (حەفتا وچەند نەفەرە) کەساڵێك پێش لەهیجرەت هاتبوون,چ کەسانێکیش کە زانیاری ئیسلامیان لەزەمانی ئەمانە بیستبوو، ئەمانە ئینسانگەلێك بوون سالم کە زووتر پێش لەهاتنی پێغەمبەر(د.خ) ئیسلامیان دەرك کردبوو و قبوڵیان کردبوو بۆیە بوونە دەستەی مەرکەزی کومەڵگەی ئیسلامی, لەڕووی ژمارەوە زۆر کەم بەلاّم لەڕووی هێزەوە مەشمولی ئاتەو (مثال)ە وا قورئان بەیانی دەکات ڕاستر بلّێم بەناونیشانی(مثل)، (چونکە(مپل)ڕاستربووترێت بەعەرەبییەکەی).

﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعاً مُّتَصَدِّعاً مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾* لەوەودواش سەرنجمان بۆئەوە ڕادەکێشێت کەمەبەست ئەوە نییە کەئەم (شاخە) ببینیت و قورئانێك بێتە خوارەوە بۆسەری ,نا...﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ﴾بەعینوانی (مثل) بەئێمە حاڵی دەکرییەت, کۆمەڵگەی ئیسلامی سەیردەکات بچوك بەو جۆرە کەقورئان تەصویری دەکات بەجۆرێك بوو مەردم بیانفرێنن ئەوەندە کەم و زەعیف بوون. کۆمەڵگەگەلی(شیرك)و (ئیمتیازات و تەبەقات) فرە زۆردار و بەهێز چ هۆزەکان (جەزیرەی عەرەبی)، چ حوکمەتگەلی موستەعمیرەی ئێران و ڕۆم لەلایەنی(باکور و باشور)ی جەزیرەی عەرەبیدا, وەچ حوکمەتی ئێران و ڕۆم خۆیان ئەمانە گشتی دوژمن گەلی زۆردار و ترسناك, کۆمەڵگەی بچکۆلەی

*) {لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعاً مُّتَصَدِّعاً مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ }الحشر ٢١

ئیسلامی (پڕ مشتێك) دەبێت شەڕ بکات لەگەڵ گشتی ئەم قودرەتگەلەدا، بێگومان خۆشیان نیگەران بوون کە چ بەرپرسیارییەتییەکی عەزیم و چ گروپێکی بچکۆلانە! قورئان سرنجیان بۆ ئەم حقیقەتە ڕایاندەکێشێت، کە ئائەم بەرنامە کەئێوە ئیجرای دەکەن بەرنامەیەکە کەقورئان بەئێوەی فێردەکات, جا قودرەتی قورئان بەوجۆرەیە ئەگەر بڕیاربێ تەصویری مادی لەبەرچاو بگرین (کێو و قورئان) موتەوەجیهی بکرییەت بەشێوەی یەك مادەی تەقێنەرەوە کەئەم کێوە لەت و پەت بکات داغانی دەکات, بەلاّم ئەم کێوگەلە والەئێوە دەترسن کێوی ئیزامگەل و ڕژێمگەل و پەیوەندییەکی کۆمەلاّیەتییە کە ئینسانگەل دایانمەزراندووە, ئەم عەشایەر و حوکمەتگەلە زۆردارانە وە قورئان یەك مادەی تەقێنەرەوەیە کە ئەمانە لەت و پەت دەکات و داغانیان دەکات. بەڵێ لەبەرچاوی ئێوەوە زۆر بەهەیبەتن ئێوە وادەزانن ئەمانە لەبەین نایەن هەرئەوەی ئێمە لە کوردیدا بۆکەسێکی بەهێز و لەبن نەهاتوو دەڵێین"وەك کێو وایە و لەبن نایەت لە ڕیشە نایەت, هەڵناکنرێت" لەعەرەبیشدا ئەم مەسەلە هەیە ئێوە واتەصەور دەکەن کە ئەمانە هەڵناکنرێن، بەلاّم ئێوە (شمشێری)قورئانتان بەدەستەوەیە. دەی ئەمە بەسە کەگەورەترین کێو لەت و پەت بکات!

بەو شێوەیە بوو محمد(د.خ) بەقورئان ئەو کۆمەڵگە بچوکەی پەروەردە کرد، توانی ئەم هێندە گەورانە لەتو پەت بکات و داغانیان بکات. قورئانیش هەروەك ئەو مەبنایە پەروەردە کردن بەوشێوەیە و لەوەودواش فێرکردن بەشوێنیدا, پەروەردەش بۆ ئەو ئینسانگەلە کەبەهاوتەریبی لەگەڵ تەرزی بیرکردنەوەو جیهەتگیری و جۆری زیندەگی کردنیان, نییەتیان ساڵم و مەبەستیان دروست.

پەروەردە بەکورتی عیبارەتە لە: دروست کردنی شەخصییەتی هەر ئینسانێك, دروست هەروەك ئەوەی وەریگرتووە. لەسەرەتادا زانیارییەکی بێ سنور و فرە و فراوانی پێنادەیت و لەوەودوا هەرچی بکەیت سەیربکەیت شکڵ نەگرێت بۆت! وردەوردە حەقانیقێکی پێ حاڵی بکەیت شەخصییەتی پێبدەیت هاوڕێك لەگەڵ ئەو حەقانیقەدا, بەعیبارەتێکی زۆر سادەتر لەو مەسەلەی دەوری ئاگا و ئاناگا ئینسان شت دەزانێت و لەپاڵیدا صیفات و خصوصیاتی هەیە، چ دەزانێت ئەم صیفەتە پەیدابکات یەك جۆر دروست ببێت و یەك شێوەی ببێت, نەك دوو شەخصییەتی ببێت شتێك بکات و شتێك بزانێت,ئەوەی وادەیزانێت و دەیڵێت جۆرێك بێت، بەلاّم ئەوەی وا صیفەت و ئەخلاق و ڕەفتارییەتی جۆرێکی دیکەبێت. بەدەربڕینێکی(ئیجادی هاوسەنگی لە نێوان تایبەتمەندی ئەخلاقی و ویژدانی فەرد بە ئەحواڵە زیهییەکەی). چەمکێکی ترمان هەیە کە (زهن)ە، واتە فەعالییەتگەلی فکری, دەرك و مەعلومات و ناسینەکانی ئینسان. (ویژدان) یان ئەخلاق، واتە صیفات و خەصڵەتگەلێك کە ئینسان هەیەتی، ئازا یان ترسنۆك, سەخی یان ڕەزیل, خۆش ئەخلاق یان بەدئەخلاق, پڕموقاوەمەت یان بێ موقاوەمەت و باقی

خەصڵەتگەل... تەربییەتی صەحیح: واتە ئیجادی تەتابوق(هاوسەنگی) لەنێوان خصوصیاتی ئەخلاقی و ویژدانی ئینساندا,لەگەڵ ئەحوالی زهنیدا. ئەو شتەی لە زیهنیدا حاصڵ دەبێت هەروەك ئەوە لەویژدانیشدا حاصڵ ببێت، چی فێردەبێت ئەو شکڵو خصوصییەتە پەیدابکات، واتە هەماهەنگی و یەکرەنگی بوونی(دەرونی ناناگا بەدەرونی ئاگا). دەرونی ئاگاهی شتێك فێردەبێت حەتمەن ڕەوانی ناناگاهی ئەو شکڵە پەیدادەکات، پەروەردەی دروست واتە ئەمە.

جادوای ئەوەی ئەو شەخصییەتەی کەمەبەستە دروست بوو بۆ ئینسان بوویە، یەك ئینسانی موسبەت یان لەبیناوە دروست کرا مەعریفەی ئەساسی پێدرا و شکڵ درا بەویژدان و دەرونی هاوتەریب لەگەڵ مەعریفەتەکەیدا, ئەوکات سەرەی فێرکردنی(کیتاب و حیکمەتە)وردەوردە زانیاری زیاد بێت و حەقیقەت زیاتر دەرك بکات تائەو سنورەی بۆ هەرکەسێك پێویستە، چونکە ئینسانگەل وەك یەك فەراغەت و ئیمکانیاتی تێگەیشتنی نییە هەر کەسێك تا ئەو سنورەی بۆی دەکرێت لەو سنورەدا لەحەقیقەتی کیتاب و حیکمەت و ئەوشتانەی کە ئینسانییەت ناکرێت خۆی بیانزانێت دەتوانێت فێر ببێت, بۆیە ئەساسی بەرنامەی دینی ئیسلام ئەوەیە کە ئینسانەکان پەروەردەبن! واتە هەر ئەندازەیەك کە نیازیان هەیە بەهەمان شێوە پەیوەست بن، یان ئەوەی لە ڕێگەی (دەرونی ئاگاوە) وەریدەگرن لە (دەرونی ناناگا)یاندا دروست بە هەمان شێوە شکڵ بگرێت و پێچەوانە نەبێت، بەم تەرتیبە کەواتە (دەرونی ئاگا و نا ئاگا) بێگانە نین لەیەکتری! بەڵام دەبینین لە غەیری پەروەردەی ئیسلامیدا دەروونی ئاگا و ناناگا تەواو بێگانەن بەیەك, کابرا نەخۆشێکە لەجێگایەکدا لەژێرچاودێری (پزیشکی دەروونناسی)دایە باسی لەگەڵدا دەکات کەچی سەیردەکات زۆر بەباشی لە مەسەلە مرۆییەکان دەکۆڵێتەوە بۆماوەیەکی دووردرێژ زەحمەت دەکێشێت سەیردەکات هەی هوو خۆ ئەم کابرایە دەرونێکی وێرانی هەیە! دەرونی شکڵ و خصوصیاتێکی تری هەیە و تەواو پێچەوانەی ئەوەیە وا ئێژێت, بەڵام هۆکاری ئەوەی کەبەو جۆرە دەرونی ناناگای بێگانەیە بەدەرونی ئاگای ئەوەیە کە بەوغونەی وایەکەجار باسمانکرد, وەك مەسەلەن دوودانە (زەرف) لەپاڵ یەکدا و جیالەیەك, زەرفێك هەرلەسەرەتاوە شتی تێدەکریەت و پڕدەکریەت, کەچی ئەو زەرفەکەی تر چۆڵ و هۆڵ, واتە بەشی ئاگاهی زانیاری ئینسان هەر لەبەرەوە زیاد دەکات، بەڵام هیچ ئاگاداریەك لەدەرونی ناناگاهی نییە! کەلەج بارودۆخێکدا پەروەردە دەکرێت؟ ئایا هاوڕێك لەگەڵ زیادکردنی زانیاریدا پەروەردە دەکرێت؟ یان بە پێچەوانەوە؟ چی نەخێر وانەکراوە، بەڵکو هەر زیادکردنی مەعلومات لەبەرچاوگیراوە بەبێ ئاگابوون لەوەی کەصیفات و خصوصیاتی ئەم ئینسانە چۆن بێت؟ لەئەنجامدا ئەو دژیەتییە دروست دەبێت واباسمان کرد!! بۆیە لێرەوە ڕۆشن دەبێتەوە دەرونی ئاگاهی و ناناگاهی ئینسان دژی یەکتری نین, چونکە کاتێك ڕەوانی ناناگاهی بەوجۆرە پەروەردە کرا

هەرچی زانیاری ئیزافە دەکرییەت ئەمە (چرایەکە لەدەرونی ئاگاهی) ئینسانەوە بەرەو دەرونی نائاگاهی و هەر لەپێشەوە ڕۆشنتری دەکات تەواو هاوڕێك لەگەڵ ئەمەدا شکی پێدەبات. وەك وێنەیەك لەگەڵ ئەصڵەکەی خۆیدا لەبەرامبەر نوورێکی بەهێزەوە تەواو شێوەی ئەم دەگرێت, دەرونی نائاگای ئینسانیش بەبۆنەی نورێکەوە کە لەڕەوانی ئاگاوە بۆی دەڕوات وەك شکڵی ڕەوانی ئاگا پەیدادەکات، واتە تایبەتمەندی ئینسان و زانیاری دروستی وەك یەکی لێدێت, زانین و شەخصییەت و ئەخلاقی دروست وەك یەك دروست دەبێت.

جـا ئائەو بێگانەییەی(دەرونی نائاگا) لە(دەرونی ئاگا)یە, دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە ئینسان بەوجۆرە دوو شەخصییەتیە لە شەخصییەتدا دژ بوون وجودی هەیە! تووشی جۆرەها نەخۆشی فەردی و ئیجتماعی دەبێت, واتە(فەرد) لەسنوری خۆیدا و کۆمەڵگەیەك کە پێکهاتووە لە ئەو(ئەفرادە) ئەو مەرەزە جۆرجۆرە پەیدادەکەن, کاتێك ئینسان شتێك دەزانێ، بەلاّم ئەخلاق و خصوصیاتی غەیری ئەوەیە وادەیزانێت, سەیردەکەیت ئینسانێکە لادەر, درۆزن, ڕیاکار. لەبەرئەو دژایەتییەی والە شەخصییەتیدا هەیە وا دوچاری دوو شەخصییەتی بووە بەتەدریج، چونکە خۆ پێویست ناکات ئینسانی دووشەخصییەتی گشتی وەك یەك خراپ بن, بەلاّم دوو شەخصییەتی بنەمایە بۆ دوچار بوون بەجۆرەها دەرد و ڕیا و تەزویر, ئەمە ڕەوشی پەروەردە و فێرکردنە لە ئیسلامدا. جا بەم دەلیلە ئەم (مەدرەسەی قورئانە)، کە دەڵێین مەدرەسەی قورئانە و دەمانەوێت ڕەوشی پەروەردە و فێرکردنی ئیسلامی لەم مەدرەسەدا زیندوو ببێتەوە دەبێت مامۆستایانی ئەم مەدرەسەیە بەتایبەت لەم قۆناغەی سەرەتادا دەبێت ئاگاداربن بە ئەساسی ئەو ڕەوشتەی فێری محەمەد(د.خ)کراوە.

باسی دووەم

ڕوکنە سەرەکییەکانی کەماڵی کەسایەتی مرۆڤ

لە نێوان(کا فرو موئمین و مونافیق)دا

بۆ ئەمە ئەم مەتڵەبە کە ئێوە پێشکەشی دەکەن تەواو ڕۆشن بێتەوە, هەم جیاوازی(ئیمان) و (ئیسلام) پێویستە بوترێت و ڕۆشن بێتەوە، هەم جیاوازی (ئیمان و کوفر و نیفاق).

لەبارەی جیاوازی (ئیمان و ئیسلام)ەوە باس کاتێك دەست پێدەکات کە لەسەرەتادا جیاوازی(ئیمان و کوفر و نیفاق) بوێژرێت,کەلێرەدا بەشەکانی (ئیمان) ڕوون دەبێتەوە, هەروەها مەرحەلە و مەسائیلێك کە دەبێتە هۆکاری جیاوازی ئەم (سێ) خەصڵەتە, (کەلەسەرەتادا وەك یەکن) تەوزیح دەدرێت, ئەو کاتە لە جیاوازی (ئیمان و ئیسلام)یش حاڵی دەبین.

بەگشتی (سێ) مەسەلە لە ئینساندا مەترەحە کە ئەرزشی وجودی، یان شەخصییەتی ئینسان بەو سێ مەسەلەوە بەندە.

یەکەم: مەعریفە: یان بە ئیصتلاحی ئەمڕۆ (شوناسی ئینسان), دەرکی ئینسان, حاڵی بوونی ئینسان نیسبەت بە مەسائیل, (کەلەوەودوا ڕوونی دەکەینەوە) ئەوەی وا لەفەرهەنگی تەعبیراتی دینی و فەلسەفیدا بۆ کەلیمەی (ئیمان) مەترەحە (مەعریفەت و شناختە) نیسبەت بەمەسائیلی ئصوڵی و ئەساسییەکە کە تەئسیر دەکات لەڕەفتار و ڕەوشت و شەخصییەتی ئینسان.

دووەم: جیهەتگیری ئینسان: ئینسان چ جۆرە جیهەتێك هەڵدەبژێرێت بۆ زیندەگی,ئاواتی,ئارەزووی چۆنە؟ گەرەکییە چ مەصیرێك بگرێتە بەر؟ پێش لەوەی لە عەمەلدا(کرداردا) کاریگەری ببینین حاڵەتی دەرونییەکە، ئەو تەصمیمەی کە ئینسان دەیگرێت مەرحەلەی دووەمە.

سێیەم: کردار(عەمەل): کە شەخصییەتی ئینسان دادەمەزرێنێت و کاملی دەکات، یان مەزهەرێکە بۆ ناسینی شەخصییەتی ئینسان, بریتییە لە ئەعمالی ئینسان(کرداری) ئینسان.

جا ئێستا ئیشارەت بەوە بکەم کە (ئیمان) لە زمانەوانیدا واتە: (عەقیدەی قاگع و جازم بە هەرشتێك). جا مەفهومی ئەمە گشتییە شاملی هەرچی جۆرە شتگەلە ئەوێت, عەقیدەی قاگع و جازم بە هەرشتێك ئەرزشدار و بێ ئەرزش,گەورە و بچوك.عەقیدەی جازم بەمە کە ئەمڕۆ

مەسەلەن فلاّنە ڕۆژە ئێستا لێرە ڕۆژە و لە فلاّنە جێگا شەوە,لە فلاّنە جێگا سەعات ئەوەندەیە و لە فلاّنە جێگا سەعات ئەوەندەیە, ئەوە فلاّنە کەسەو ئەوە ئەو یەکەکەی ترە, ئەو مەسەلەن خەلّکی ئەو جێگەیەیە و ئەویتریان خەلّکی ئەو جێگەی ترە,ئەوە ئەو شارەیە و ئەوە ئەو شارەیە....تەواو مەسائیلی بچوك تا دەگەیتە مەسائیلی گەورە گەورە,گشتی کەلیمەی ئیمانی بۆ بەکار دەبرێت. بەلاّم لە عورفی خاصی دیندا، هەروەها لە فەلسەفەشدا, فەلسەفە کاتێك کەبابەتێکی دیاریکراوی گەورە گەورەی بەشەری باس دەکات وشەی (ئیمان) بۆ (مەسادەقگەلی بچوك) و بابەتی بچوکی بێ ئەرزش بەکارنابات. دێن بچوکی دەکەنەوە و دەیکەنە ماسەدەقێك موهیم یان جوزێك موهیم لە ئەجزای ماسەدەقێك کە کەلیمەی ئیمانی بۆ بەکاردەهێنرێت. بەکاری دەهێنن بۆ بابەتگەلێك کە تەئسیری لە ڕێگە و ڕەوشتی ئینساندا هەیە, یان بەدەربڕینێکی تر تەئسیری(کاریگەری) لەمەسەلەی دووەمدا هەیە کە شەخصییەتی ئینسان بەوەوە بەندە کە ئەویش (جیهەتگیری ئینسانە).

ئیمان بەکاردەبرێت بۆ شتێك، واتە عەقیدە بە شتێك مەعریفەت و شناخت نیسبەت بە شتێك,کە وەختێك ئەو مەعریفەت و شناختە حاصلّ بێت(جیهەت) بۆ ئینسان دیاری ببێت. بەشێوەیەکی ئاسایی ئینسان دوای ئەوە ئەو مەعریفەتە پەیدا دەکات, خۆی بە مولزەم دەزانێت کە جیهەتێك پەیدا بکات بە پەیوەندی لەگەلّ ئەو مەعریفەتەدا. ئەمە باسێکی زۆر دووردرێژە ئەگەر بمانەوێت ئێستا تەوزیحی بدەین، ئەوە وا ماسەدەقی ئیمانە لە ئیسلامدا چەنێك ئەهەمییەتی فرەیە, کە عیبارەتە لە ئصولّی ئەساسی عەقیدەی ئیسلام، ئەوە زۆر درێژە دەکێشێت، بەلاّم بەشێوەیەکی سادە بلّێم.

بەشێوەیەکی گشتی بەو جۆرە وتمان, لە ڕوانگەی دینی و لە ڕوانگەی فەلسەفییەوە, (ئیمان) بە عەقیدە دەوترێت نیسبەت بەبابەتگەلێکی گرنگ کە کاریگەری هەیە لەسەر جیهەتگیری ئینسان. ئەو ماسەدەقگەلەی کە کەلیمەی ئیمانی بۆ بەکاردەبرێت لە ئیسلام و ئصولّی عەقائید,کە عیبارەتە لە(تەوحید): واتە شناسایی نیسبەت بەزات و صیفاتی خوای گەورە, ئەوەی لە نیزامی تەوحید کاریگەری هەیە. هەروەها(مەعاد): واتە ئەوەی ئینسان (خاسی و خراوی)بە فیڕۆناچێت, ئەم دووانە بەبێ جیاوازی نین، بەلّکو جیاوازی لەنێوانیاندا هەیە, پێوەرێك و مەنزلّێك هەیە بۆ وەرگرتنەوەی پاداشتی خاس و خراوی ئینسان ئەمەش بەتەناسوبی ئەم میقیاسە سابتە,

ئینسان، چونکە مەوجودێکە بەهەرچی بارا دەتوانێت ڕەفتار بکات و وەك ئەفرادی یەك جۆر لەناژەڵ نییە کە گشتی لەیەك شێوەدا زیندەگی دەکەن ئەم وانییە! دوو برای دایك و باوکی دەتوانن ئاسمان تا زەوی.جیاوازییان هەبێت لە ڕەفتار و خصوصیاتدا. مەنموریـەتێك لـە تـەرەف خواوە تەعین بووە کە بەرنامەیەك ئیلاهی بیهێنن بۆ ئاموزشی ئێمە کە ئەمەش دەبێتە(تەوحید و معاد و نبووەت) یان(تەوحید و نبووەت و معاد). (یەکتاپەرستی, پێغەمبەرایەتی, ڕۆژی زیندوو بونەوە). بەشێوەیەکی گشتی ئانەم ئصولە کەهەندێك ئصولی فەرعی لێ جیادەبێتەوە وەك ئەمە کە(معاد) مویتەلیزمی (مەبدەئە)، وەك ئەمە کە (تەوحید) بەمانای ناسینی زات و صیفاتی خوای گەورەیە, کە لە تەعلیمی کەلامدا دەبینین بە (پێنج) ناوی دەبەن, کەلەحاڵێکدا(سێ) دانەی ئەوەڵیانەو ئەو سیانە ئەصڵن و ئەو دووانەکە تابیعی ئەو سیانەن. بەهەرحاڵ.

ئەمانە بابەتی بنچینەیی تەواوی هەستی و وجودی ئینسانن هەرچی فەعالییەت (چالاکی) و هەوڵی ئینسان و هەرچی زانستی مەعاریفی ئینسان هەیە لەم باسەدایە, وەك چۆن تەعداد(ژمارەکان) مەوزوعی(بیرکارییە)، وەك چۆن (وشە) و (ڕستە),(کەلیمە و کەلام)بابەتی زانستی(نحو صەرف)بەو جۆرەش چۆن ئەو بابەتگەلە ئەرزش دەدات بەتەواوی مەسائیلی فلاّنە عیلم، یان تەواوی فلاّنە عیلم ئەرزشە وجودییەکەی بەو بابەتەوەیە کە بابەتەکە لە مەسەلەکەدا جەرەیانی هەیە, هەر بەو جۆرە ئەم ئصولی عەقائیدی ئیسلامییە ئەرزشی ئەساسی بە گشتی دەدەن بە هەستیو بەتایبەتیش ئینسان و بەدەرك و چالاکی و مەعریفە و علومی ئینسان.

هەروەها بابەتی ئەصڵین بۆ تەواوی زانستگەل و مەعریفەتگەل و کارگەلی ئینسان.

لە (ئیمان)دا ئیزافە لەئەم مەعریفەت و ئاشنایيە نیسبەت بەم ئصولە یەك ڕوکنی تریش مەترەحە کە بریتییە لە تەسلیم کردنی ئیحساسات و عواگف و کردار و ئارەزوو لەتەك مەعریفەتدا. ئەوە بوو وتمان (ئیمان) لە دین و لە فەلسەفەدا بەرکاردەبرێت بۆ عەقیدە پەیداکردن بەشتگەلێك کە(جیهەت) بداتە ئینسان و کاریگەری ببێت لەسەر جیهەتگیری ئینسان, بەلاّم کەلیمەی ئیمان بەکاردەبرێت هەم بۆ(مەعریفەتەکە)هەم بۆ (جیهەتگیرییەکە), کاتێك مەعریفەتێك تەنها بوو کەلیمەی(ئیمان)ی بۆ بەکارنابرێت کاتێك بە مەعریفەتێك دەوترێت (ئیمان) کە جیهەتیش لەتەکیا تەعین بوو بێت, جیهەتێك موناسیب بێت لەگەڵ خۆیدا, جیهەتێك

کـه ئیقتیـزای زاتـی مەعریفەتەکـه بێـت، ئەگـەر ئەصـڵی مەعریفەتەکـه حاصـڵ بـوو, جیهەتگیرییەکـەش هاوتـەریبی مەعریفەتەکـه حاصـڵ بـوو ئـەوە پێـی دەڵـێن (ئیمـان). بـەڵام ئەگـەر(مەعریفەتەکـه) هـەبوو وەلـێ جیهەتگیرییەکـه بەرعەکسـی(پێچـەوانەی) ئیقتیـزای مەعریفەتەکه بوو {واتە دژ هاتەوە لەگەڵ مەعریفەتەکە} ئەو کاتە دەبێتە(کوفر).

هەروەك ووتمان بۆ ئیمان دوو ڕوکن مەترەحە:

یەکەم: (پەیدابوونی مەعریفـەت و شـناختی دروسـت نیسـبەت بـە ئصـوڵی گـەورەی عـەقائیـدی ئیسلامی.

دووەم: تەتبیق کردنی شەخصییەتی خـودی ئینسـان لەگـەڵ ئـەو مەعریفەتـەدا, واتـە جیهـەتێك بداتە ئاوات و ئارەزووگەلی عواگف و ئیحساساتی کە موتەناسیب بێت لەتەك ئەو مەعریفەتەدا, کاتێك دەزانێت کە هەستی و ئیتفاقی و کەشکی لەخۆیەوە نەهاتۆتە بوون! کاتێك دەزانێـت کـە ئینسان دەتوانێت بەهەرچی باردا ڕەفتار بکات, خاس بێت, خراو بێت, مەسئولییەتێك مەترەحـە بۆی, هەروەها کاتێك بۆی دەردەکـەوێت کـە بەرنامەیـەکی بـۆ دیـاری کـراوە کەلـە ڕێگەیەکـەوە ڕەچاوی جێبەجێ کردنی مەسـئولییەتەکەی بکـات, ئاسـاییە کـە خـۆ تـەتبیق کـردن لەگـەڵ ئـەم مەعریفەتەدا, یانی ئەوە کە ئائەم جۆرە شناخت(ناسین)ە ئیقتیزای ئەمە دەکات کە ئینسـان چـی بکات, کاتێك ئینسان عەقیدەی لەو شێوەیەی ببێت پێچەوانە ڕەفتار کردن لەگەڵ ئـەم عەقیـدە و مەعریفەتەدا چییە و بەو شێوەیە شەخصییەتی خـۆی و شەخصـییەتی مەعنـەوی خـۆی دروسـت بکات و جیهەت بەکردار و ئارەزوو و عواگف و ئیحساساتی بـەجۆرێك بـدات کـە موتـەبیق بێـت لەتەك داواکارییەکانی ئەو مەعریفەتگەلەدا.

لەقورئاندا دەبینین هەرکات باس لـە ئیمـان دەکرێـت بـاس لـە(عەمـەلی صـاڵح)، واتـە ڕەفتـاری شایستە حەتمەن مەترەحە, کە وتمان بۆ پەیدابوونی ئەرزشی شەخصییەتی ئینسان(سێ) صیفات و خەصڵەت مەترەحە:

یەکەم: مەعریفەت

دووەم: جیهەتگیری

سێیەم: ڕەفتار و کردار

لەئیماندا هەردوو ڕوکنی ئەوەڵ(مەعریفە و جیهەتگیری) جەمە، بۆئەوەی شەخصییەتی ئینسانی موئمین کامڵ بوێت تالەبەر ئەوە دەبینین کە بەشوێن(ئیمان)دا باس لە عەمەلی صالح دەکرێت, سەمەرە و فائیدەی بەرچاوی بەدەستهاتووە ئەو مەعریفەت و ناسینە, هەروەها ئەو تەتبیق کردنی شەخصییەتە لەتەك مەعریفەتدا، واتە جیهەتگیری مەعنەوی ئینسان بەتەناسوبی مەعریفەتەکەی عیبارەتە لە ئەعمال و ڕەفتاری پەسەند دیدە(قبولکراو), ئەگەر ئینسان مەعریفەتێکی بوو خۆی تەتبیقی کرد, شەخصییەتی مەعنەوی خۆی تەتبیق کرد لەتەك مەعریفەتەکەیدا, کاتێك دەتوانین بێژین سەرکەوتوو بووە و ئەنجامگیری داواکراوی بەدەست هێناوە لەم دوو داواکارییە گرنگە کە (عەمەلی) کرداری موتەبیق بێت لەتەك ئەو دوو ئەصڵەدا... دوای ئەوەی مەعریفەتەکەی بۆ حاصڵ بوو ئاوات و ئارەزووگەلی و عواگف و شعور و ئیحساساتی هەرچی خەصڵەتگەلی مەعنەوییە موتەبیق کرد لەگەڵ ئیمانەکەدا, لە(عەمەلدا)ڕەفتاردا- دەردەکەوێت کە ئەم ئینسانە ئەم مەعریفەتەی هەیە و ئەم جیهەتگیرییەی کردووە, جیهەتێك کەئەم ئینسانە هەیەتی لەڕەفتار و کرداریدا ڕەنگ بداتەوە بۆ ئێمە، ئەگەر بێتوو لەکردار و ڕەفتاردا نیشانە و تایبەتمەندییەك لەئەو مەعریفەت و جیهەتگیرییە نەبێت لە حەقیقەتدا ئەو مەعریفەت و جیهەتگیرییە کەدەبێتە(ئیمان)وەك ئەوە وایە(دارێك) لق و پۆ و گەڵا و سەمەری نەبێت بێ ئەرزشە و بێ فائیدە, یاخود کەم ئەرزش و کەم فائیدە, چونکە لەهەر زەمانێکدا(ئیمان) ئیمکانی ئەمەی هەیە کەئەم جیهەتە بداتە ئینسان، واتە ئەم ئەسەرە بەرچاوەی هەبێت. بەلاّم بەگشتی بەرچاوی (ئیمان) بریتییە لە(عەمەلی صالح). عەمەلی صالح خۆی زاتەن داغڵی مەفهومی ئیمان نییە ,ئیمان هەر ئەو دووانەیە وا وتمان, بەلاّم بەروبومە بەرچاوەکەی, سودە بەرچاوەکەی(ئیمان) دەبێتە عەمەلی صالح هەر لەبەر ئەمەشە هەمیشە لەتەکیا ئەوێژرێت, دوای ئەوەی کەئەم سێ ڕوکنە بۆ شەخصییەتی ئینسانمان زانی, جا وەختێك ئێژین شەخصییەتی ئینسانی موسوڵمان بەم (سێ) داواکارییە دادەمەزرێت ئالەم (سێ داواکاری)یەدا جیاوازی(ئیمان و کوفر و نیفاق)مان بۆ دەردەکەوێت. (ئیمان) لەگەڵ (کوفر) لەیەك ڕوکندا یەکێکن و لەڕوکنێکدا جیا دەبنەوە لەیەکتری!

هەم (ئیمان) و هەم (کوفر)، واتە بەدەست هێنانی مەعریفەت بەو ئەصڵە گەورەیەی باسکرا. بەلاّم لە ئیماندا تەتبیق کردن مەترەحە، جیهەتگرتن مەترەحە بە ئیقتیزای ئەو مەعریفەتە,

لە(کوفر)دا لەجیاتی ئەمەکە وەختێك مەعریفەتەکە حاصڵ بوو کابرا خۆی هاوجیهەت بکات لەتەك مەعریفەتەکەی خۆیدا, دروست بەپێچەوانەی ئەوەوە دەست دەکات بەڕوبەڕوبوونەوە لەگەڵیدا. مەعریفەتی پەیداکردوە کە ئەمە واقیعیەتێکە، بەلاّم لەبەر خاتری ئەمە کە ئاوات و ئارەزووەکەی خۆی لەنەزەریدا گرنگترە تائەو مەعریفەتگەلەی کە پەیدایکردوە، یان لەبەر فرەیەك لەبابەتگەلی تر, کەلە ڕەوانی ئینساندا بوونی هەیە و (لەوانەیە قابیلی ژماردن نەبێت. چونکە ئەوەندە زۆرە)! لەجیاتی ئەمە بێت شەخصییەتی خۆی هاوتەریب بکات لەگەڵ مەعریفەتەکەیدا. لەجیاتی ئەمە خۆی تەواو بخاتە سەر جیهەتێك کەمەعریفەتەکەی لێی داوا دەکات دەست دەکاتە مامەڵەکردنی پێچەوانە و دژایەتی کردن لەگەڵیدا, چونکە ئەگەر قەرار بێت کۆمەڵگە لەسەر ئەو خەصڵەت و مەعریفەتە دابمەزرێت جێگەی ئینسانگەلی لەو جۆرەی تێدا نابێتەوە.

بەشێوەیەکی گشتی لەمەنتیق ـ لۆجیك-ی کۆندا بۆ ناسینی هەر شتێك دەیان ووت(جنس و فەصل) لە(مەنتیقی ئەرستۆ)دا کە مەشهورە. بەم شێوەیە(ئیمان و کوفر) لە(جنس)دا بەو دەربڕینە لۆجیکییە یەکێکن: یانی هەردووکیان عیبارەتن لەبەدەست هێنانی مەعریفە بەو شێوە فراوانە. وەلێ لە(فەصل)دا جیادەبنەوە. فەصلێك کە (ئیمان) جیادەکاتەوە لە (کوفر) بریتییە لە جیهەتگرتن و خۆ تەتبیق کردن، وەلێ فەصلی (کوفر): بریتییە لە دژایەتی کردن و خۆ تەتبیق نەکردن. جا(کوفر) لەگەڵ (نیفاق)دا, لەشتێکدا لەیەك جیادەبنەوە, دووبارە (نیفاق)لەگەڵ(کوفر)دا لە ئەصلی بەدەستهێنانی مەعریفەت و خۆ تەتبیق نەکردن لەگەڵیدا وەکو یەکن! بەلاّم وتمان(ئیمان) بەوە کامڵ دەبێت کە (عەمەلی صالحی) لەگەڵدا بێت کەدوای (حاصڵ بوونی مەعریفەتەکە و گرتنی جیهەت)ەکە مەترەح دەبێت. لە(کوفر)یشدا ئەو مەرحەلە ناوەڕاستینە کە خۆ تەتبیق کردن و جیهەتگرتنەکەیە مەترەح نییە, بەلاّم مەرحەلەی(سێ)یەمیش لە(کوفر)ەکەدا هەر مەترەح نییە، کە بریتییە لە(عەمەلی صالح)، بەلاّم (نیفاق) جیاوازییەکی هەیە لەگەڵ (کوفر)دا لە مەرحەلەی(ئیمان)دا وەك (کوفر) وایە, واتە لەمەرحەلەی(مەعریفەت) و جیهەتگیریدا چۆن (کوفر): بریتییە لەوەی ئینسان مەعریفەت بەدەستبهێنێت، بەلاّم خۆی تەتبیق نەکات و دەست بکات بەبەرەنگاربوونەوە لەگەڵیدا. (نیفاق)یش هەرئەوەیە بەبێ کەمترین جیاوازی، بەلاّم جیاوازییەك کەلەنێوان(کوفر ونیفاق)دا هەیە لەڕوکنی سێیەمی شەخصییەتی ئینساندایە کە (عەمەلی صالحە)ڕەفتاری چاکەیە! کابرای(کافر) کوفرەکەی سادەیە! کاتێك

مەرحەلەی دووەم لەئیمان کە عیبارەتە لەجیهەتگیری مەترەح نەبوو ئاسایی دەبێت عەمەلی صالحیش نەبێت ئەمە کوفرە کەسادە و سالم و ئاسایی، بەلاّم (مونافیق) کافرێکە ناڕوون و خەتەرناك!! مەعریفەتەکەی بەدەستهێناوە، خۆی تەتبیق نەکردووە لەگەلّ مەعریفەتەکەدا لەجیاتی ئەوەی خۆی تەتبیق بکات و ئەو جیهەتە بگرێت کەمەعریفەتەکەی لێی داواکردووە وە ڕوبەڕوی دەبێتەوە و شەڕ دەکات لەگەڵیدا و حەز دەکات لەناوی ببات و نەهێڵێت جێگیر بێت لەناو خەلّکدا، پاشان لەمەرحەلەی سێیەمدا کەعەمەلی صالحە دێت وا ڕەفتار دەکات کە ئیمان بەهەردوو ڕوکنیەوە حاصلّ بووە، واتە فاصیلەی مەرحەلەی یەکەم و مەرحەلەی کۆتایی حاصلّ نییە، بەلاّم خۆی وا پیشان دەدات کە حاصلّ بووە لەبەرئەوە عەمەلی صالحیش نیشان دەدات، بۆیە نیفاق هەر کوفرە واتە مەعریفەت حاصلّ بووە و لایەنگیری دروست نەبووە، بەلاّم لە ڕوخساردا وا عەمەل دەکات و خۆی جیا دەکاتەوە لە کوفر و خۆی وا پیشان دەدات کە جیهەتگیری کردووە، بەلاّم بە گشتی بەپشت بەستن بەم تەعریفگەلە کە بۆ (ئیمان و کوفر و نیفاق) وتمان دەزانین کە ئینسانی(موئمین)، واتە کەسێك کەئەو مەعریفەتە گەورەیەی بۆ حاصلّ بوویێت، هەروەها ئەو جیهەتەی گرتبێت کە ئیقتیزای مەعریفەتەکەیەتی، کاتێکیش ئەم (ئیمانە) ئەرزش پەیدا دەکات کە ڕوکنی سێیەم بوونی هەبێت,کەعەمەلی صالحە. جیاوازی ئەم ئینسانەش لەگەلّ (کافر و مونافیق)دا لە ئەساسدا لەئەوەدایە کە ئەم دوای ئەوەی مەعریفەتەکەی بۆ حاصلّ بووە خۆی تەتبیق دەکات لەگەڵیدا، بەلاّم ئەوان خۆیان تەتبیق ناکەن و ئەو جیهەتە ناگرن! کافرەکە کاتێك خۆی تەتبیق ناکات لەگەلّ مەعریفەتەکەدا و دەست دەکات بە ڕوبەڕوبونەوەی لە ڕوخسار و کرداریشدا هەر ئەوە دەبینین، لێرەدا دەبینین دووبارە هاوشێوەیەك لەنێوان (کافر و موئمین)دا هەیە! واتە چۆن (جیهەتگیری و عەمەلی موئمینی کاملّ) موتەناسیب لەگەلّ یەکدا, (جیهەتگیری و عەمەلی کافر) بەهەمان شێوە موتەناسیب لەگەلّ یەکدا، واتە کاتێك جیهەتی خۆی تەتبیق ناکات لەتەك مەعریفەتەکەیدا, ئیتر لە ڕوخساریشدا کرداری باشەش ئەنجام نادات. بەلاّم(مونافیق) ئەوەك موئمینە، ئەوەك کافر... مەعریفەتەکەی هەیە (کەڕوکنی یەکەمە لە شەخصییەتی ئینسان)دا جیهەتگیرییەکەی نەکردووە کەچی تەماشا دەکەیت عەمەلی موئمینەکەی هەیە!! لەڕوخساردا عەمەلی لە عەمەلی موئمین دەچێت لەکاتێکدا قۆناغی جیاکاری کەسێکی (ئیماندار)، یاخود ڕوکنی دووەمی ئیمان، کە

بریتییە لە خۆهاوجیهەت کردن لەگەڵ مەعریفەتدا حاصڵ نەبووە, لەوەودواش لـە(کـافر) دەچێت لەمەداکە جیهەتگیرییەکەی نەکردووە! کابرای(کافر) وەختێك مەعریفەتەکە حاصڵ دەکات دەست دەکاتە شەڕ کردن لەتەکیدا, ئەمیش لەحەقیقەتدا لەشەڕدایە لەتەکیا, بەڵام یـەت لەمەرحەلـەی (سێیەم)دا واخۆی پیشان دەدات کە خۆی تـەتبیق کردووە و ئەو جیهەتەی گرتـووە، وەلێ درۆیـە و واقیعیەتی نییە! ئەگەر وا بێت (کـافر) موحتـەرەمترە لـە مونـافیق لەمـەدا عەمـەلی موتەبیقـە لەگەڵ جیهەتگیریـدا, وەلێ مونـافیق کافرێکـە فـرە پەسـت, فـرە خەتـەرناك بـۆ کۆمەڵگـە کەلـە (ناوەڕۆکـدا) دژایـەتی مەعریفەتەکـەی خـۆی دەکـات دژی موسـوڵمانگەل، دژی ئەوانـەن کـە مەعریفـەتی کامـڵ پەیدادەکـەن و خۆیـان تـەتبیق دەکـەن لەگـەڵ مەعریفەتەکەیانـدا، بـەڵام لەڕوخساردا وا خۆی پیشان دەدات کـە هاومەصـیرە لەگـەڵ ئـەوان(موسـوڵمانان)دا. ئێسـتا دوای ئەوەی کە جیاوازی (ئیمان و کوفر و نیفاق)مان زانی جیاوازی (ئیمان و ئیسلام)یش بزانین.

جیاوازی نێوان ئیمان و ئیسلام:

بەدوو جۆر وشەی(ئیسلام)بەکاردەهێنرێت:

١. یەکێك(ئیسلام) بەمانای حاصڵ بـوونی ئیمـان و عەمـەل هـەردووکیان, مـەعنایی کامـڵ و موهیمی(ئیسلام) ئەمەیە: واتە هەم (ئیمان)ەکە,هەم (عەمـەلی صـاڵح): واتـە سـێ ڕوکنـی کەماڵی شەخصییەتی ئینسانی هەر سێکیان جەم ببێت, ئینسانێك هەم ئیمانی هەبێت, واتە مەعریفەتی پەیداکرد بێت و جیهەتی گرتبێت لەگـەڵ مەعریفەتەکـەی خۆیـدا و لـەوەودواش عەمەلی صاڵحیش هەبێت بەمە ئێژن(موسلیم).

٢. بریتییە تەنها لە عەمەلە صاڵحەکە,کە دەبێتە خەصـڵەتی ئینسـانی(مونـافیق)، واتـە دوای ئەوەی مەعریفەتەکەی حاصڵ بوو جیهەتگیرییەکەی نەکردبێت و خۆی نەخستبێتە سـەر ئـەو لایەنانەی کە مەعریفەتەکەی داوای لێدەکات. وەلێ وا نمود و حەرەکەت بکات کـە وابزانێـت والەو جیهەتەدا، هاوجیهەتە لەگەڵ موئمینگەلدا. لەقورئاندا لەم بارەیەوە دەبینین کە باسێك دەکات لەبارەی هەندێك لە(بەدەویگەلەوە) سەران و سەرکردەی هۆزە بیابان نشینەکان:

﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾*.

---

*) {قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} الحجرات١٤

کەمەبەست ئەمەیە ئانەم مانا تایبەتە لە ئیسلام، واتە هەر عەینی خەصڵەتی کابرای مونافیقەکەیە, لە ڕوخساردا تەسلیم بووە لەبەرچاوی ئینسانی موسڵمانەوە لە موسوڵمان دەچێت(لە موسڵمانە واقیعیەکە)، بەڵام قۆناغی ناوەڕاستی شەخصییەتی تاکی موسوڵمانی تێدا نییە,کە بریتییە لە جیهەتگیری. ئەگەر وابێت بەشێوەیەکی گشتی دوو دانە مانامان بۆ (موسلیم) هەیە, هەروا کە ئیسلام دوو مانای هەیە.

موسلیم بەمانا کامڵەکەی کەسێکە کە ئیمان و عەمەلە صاڵحەکەی تێدا کۆبێتەوە. مانا ناقص و ڕوخسارییەکەی: بریتییە لەوەی لە باسی مونافیقدا وتمان,مەرحەلەی دووەمی ئیمانی تێدا نییە ئەوەی کە قورئان دەفەرمێت ﴿وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ بەئیعتباری فەصڵە شەخصە موشەخصەکەیە، بە ئیعتیباری ڕوکنە دووەمەکەیە، کە جیهەتگیرییە. ئەصڵی مەعریفەتەکەی بۆ حاصڵ بووە، بەلاّم هیچ خۆی تەتبیق نەکردووە لەگەڵیدا ئەو جیهەتە ناگرێ کەدەبێت موتەبیق بێت لەتەك مەعریفەتەکەی خۆیدا, بەزاهیر وا خۆی پیشان دەدات لەسەر ئەو جیهەتەیە..

لەدەرەوەی (موئمین و کافر و مونافیق)!

جالێرەدا یەك مەسەلەی فەرعی ئیزافە بکەم, (موئمین)مان ناسی, (کافرمان)ناسی, (مونافیقمان)ناسی, جا ئینسانگەلێك هەن کە داغلی هیچکام لەم بازنانە نابن! ئەویش ئەو کەسانەن کەخەصڵەتی ئەوەڵ ئەصڵەن لەواندا دروست نەبووە کە بریتییە لە(مەعریفە)کە, چونکە دەزانین خەصڵەتی دووەم لە ئیماندا شوێنکەوتەی خەصڵەتی یەکەمە, هەروەها خەصڵەتی سێیەمیش بە خەصڵەتی یەکەم و دووەمەوە ئەرزش پەیدا دەکات, واتە(عەمەلی صاڵح). کاتێك خەصڵەتی یەکەم و دووەم بوو پاشان ئینسان پێی دەڵێن(موسوڵمان) بەعەمەلێکی صاڵح کەئەنجامی دەدات, ئەگەرنا خەصڵەتی دووەم نەبوو عەمەلی صاڵح لەجیاتی ئەوەی پەسەند بێت کارێکی پووچ و ئەفرین کراوە. جا زۆرترین خەڵکی کەسانێکن کە ئەصڵی(مەعریفە)تییان بۆ حاصڵ نەبووە لە سورەتی(فاتحە)دا. سەرنجمان ڕادەکێشێت بۆ ئاگاداربوون لە سێ جۆرە گروپ لە ئینسانگەل:

- ﴿أنعَمتَ عَلَيهِمْ﴾

ـ ﴿المَغضُوبِ عَلَيهِمْ﴾
ـ﴿الضَّالِّينَ﴾
﴿أنعَمتَ عَلَيهِمْ﴾: ئینسانگەلێکن کە لەدوای ئەوەی مەعریفەتیان بۆ حاصڵ دەبێت و جیهەت دەگرن لەگەڵ مەعریفەتەکەی خۆیاندا و هاو مەصیر دەبن, لەگەڵ مەعریفەتەکەیاندا و پاشان کردەوەکانیشیان موتەبیق دەکەن لەگەڵ جیهەتەکەی خۆیاندا ئەمانە(أنعَمتَ عَلَيهِمْ)ن, واتە موسلیم بە مانا ئەوەڵییەکەی، بەمانا کاملەکەی مانای زاهیر و باگنی موسلیم چی بوو؟ ﴿أنعَمتَ عَلَيهِمْ﴾، واتە ئەوانە.
﴿المَغضُوبِ عَلَيهِمْ﴾: کافرین و مونافیقینن، کەسانێکن کەکاتێك مەعریفەتیان بۆ حاصڵ دەبێت خۆیان تەتبیق ناکەن لەگەڵ مەعریفەتەکەیاندا, ئیتر کەیفی خۆیەتی کردارەکانی لە ڕوخساردا چاك پیشان بدات یان پیشانی نەدات, لەحەقیقەتدا (مونافیق و کافر) ئەرزشی مەنفییەکەیان لەمەدایە کە خۆیان هاوجیهەت ناکەن لەگەڵ مەعریفەتەکەیاندا, ئیتر ئەمە عەمەلێکی زاهیری هەبێت یان نەبێت هیچ ئەرزشێك ناداتە خاوەنەکەی, واتە کافر ئەگەر کوفرەکەی پێچیدە و مەلوس بکات و سەر لەموسوڵمانگەل بشێوێنێت بەمە کەبێت ئەعمالی ئینسانی موسوڵمان ئەنجام بدات واقیعیەتی ئەوەیە کە کافرییەتەکەی ناگۆڕێت هەر ئەو دوژمنەیە و هەر ئەو شەڕەیە کە لە کۆمەڵگەدا بوونی هەیە, هەتا میقدارێك ترسناکتریش!
گروپی سێیەم, کەسانێکن ئەصڵەن مەعریفەتیان بۆ حاصڵ نەبووە! کە﴿الضَّالِّينَ﴾.
{جا ئێستا با کەمێك ڕونکردنەوەی تریدەم دەربارەی ئەوەی} (يأيها الذين آمنوا)لە قورئاندا هاتووە, بەلاّم (يأيها الذين آسلموا) نەهاتووە؟هۆکاری ئەمە چییە؟ بەشێوەیەکی گشتی کاتێك خیتاب دەکرێت لەموسوڵمانگەل بۆئەوە خیتابیان لێ دەکرێت کە موتەعەهید بن بۆ عەمەل کردن, وتیشمان (ئیمان) واتە کۆبونەوەی (مەعریفەت و جیهەت) هەر دووکی بەیەکەوە, ئەوەی کەدەمێنێتەوە بریتییە لە(عەمەل) کردن، بۆیە دوای ئەوەی کە(ئیمان) هەبوو ئەوەی کە هەیە ئەمەیە کەڕێگەو ڕەوشتی ڕاست و دروستی عەمەلیان پێ پیشان بدرێت, بەلاّم ئەی لەبارەی (ئیسلام)ەوە؟ ئیسلام وتمان دوو مانای هەیە یەکێکیان: بریتیی بوو لە مانای کۆبونەوەی(ئیمان و عەمەلی صالح). ئەویتریان تەنها: بریتیی بوو لە عەمەلی صالحی ڕواڵەتی,ئەوەی کە

مەنافیقینــە هەیانــە,عەمــەلی صــاڵحیان هەیــە، بــەلاّم لــەوەولا ئیمــان کــە بەشــە دووەمەکــەی جیهەتگیرییە دروست نەبووە.

جا ئەگەر(خیتاب) لەموسوڵمانان بکرێت (یأیها الذین اسلموا) لەمانای ئیسلامدا، واتە(ئیمـان)و عەمەلی صالّح گشتی کۆیە ئیتر چی بەرنامەیەکی پیّ بوترێت و چی فێر بکرێت؟ ئەگـەر ئیسلام بەمانا دووەمەکەشە، واتە تەنها عەمەلی صالّحەکە هەیە، بـەلاّم جیهـەتی نییـە دەی ئەمـەش ئەرزشی نییە تا خیتابی لیّ بکرێـت, لەئیمانـدا ئـەو دوو بنـەما ئەوەڵییـە هەیـە تـەنها عەمەلـە صالّحەکە ماوە, قورئانیش وردەوردە پەروەردە کردنی ئینسان و کۆمەڵگە دەباتـە پێشـەوە. دوای ئەوەی کە ئینسانگەل سالم و دروست ئیمانیان دامەزراوە ئا ئەو دوو ڕوکنە ئەساسییە موهیمە بۆ شەخصییەتی ئینسانی لە بوونیاندا دامەزراوە. چییان دەمێنێت بۆ ئەوەی ببنە ئینسانێکی کامڵ هەرلەبەرەوە بەرنامەگەلی عەمـەلییان مورەتـەب ببێـت, تەعـەهوداتی ئـەخلاقییان کـە بنـەمای عەمەلە ڕابتەی موستەقیم بەشێوەیەکی ئاسایی لەنێوان ئەخلاق و عەمەلدا هەیە کەلـەدوای ئـەو دوو مەرحەلە مەترەحە, ئەوەی لەباسـی (ئیمـان و ئیسـلام)دا وتمـان یـان جیاوازییـەکانی (ئیمـان وکوفر و نیفاق) مەبەستمان بەیانی ڕەوشتی تەربییەتی ئیسلامی نـەبوو,مەبەسـتمان نوکتەگـەلی بەرجەستە بوو لەتەشکیلی شەخصییەتی ئینسـاندا, ئـەگینا کاتێـك بـاس لەڕەوشـتی تەربییـەتی بکرێت لەسەرەتادا مەرحەلەی ئەوەڵی عەقیدەیە, لەوەودوا تەرزی تەفـەکورە, لـەوەودوا ئەخلاقـە بەناوات و ئارەزووی ئینسانەوە کە موتەناسیب دەرتیّ لەتەك ئەخلاقیدا, لەپاشـاندا عەمەلـە کـە ئەمە باسێکی ترە* ...

لێـرەدا کاتێـك دەڵـێین عەمـەلی صـاڵح بەمەسـتمان بەئەخلاقەکەوەیـە و ئـەخلاقی لەگەڵدایـە, عەمەلی صالّح دەبێت پشتیوانی ئەخلاقی لەگەڵدا بێـت ئەمـە خصوصـییەت و خەصـڵەتگەلێك لەڕەوانی ئینسـاندا کـە ببێتـە هۆکـاری ئـەوەی بـەو جـۆرە ڕەفتـار بکـات. هـەر کاتێـك خیتـاب دەکرییەت لەموسوڵمانگەل ئەوانەی کە دوو ڕوکنـی ئـەوەڵی شەخصـییەتیان دامـەزراوە بۆئـەوەی خیتابیان لیّ دەکرێت ئامادە بکرێت بۆ عەمەلی صالّح بەپشتیوانە ئەخلاقییەکـەوە. بینـا لەسـەر ئەمە ئاساییە کەدەبێت بە ئیمان خیتابیـان لـیّ بکرێـت نـەك بەئیسـلام. بـەلاّم(یأیهـا المؤمنـون)

*) بۆ زیاتر شارەزابوون باسی (پەروەردە و فێرکردن) بخوێنەرەوە.

ناوێـژرێت و (يأيهـا الـذين آمنـوا) ئەوێـژرێت؟ ئـەوە نوکتەیـەکی زۆری تێدایـە کـە لـە(زانسـتی بەلاغ)ەدا باسی لێوەکراوە, جیاوازی چییە لەنێوان(يأيها المؤمنون) تا(يأيها الذين آمنوا)؟

کەلیمـەی(المؤمنـون) تەقریبـەن مانایـەکی سـتاندارد و وشـك و بێحـاڵ دەگەیـەنێت حەرەکـەت و حاڵەت و فعل و ئینفعالی تێدا دیـار نییـە, (ئیسـم) (مـەعنا) بـەو جۆرەیـە. (ئیسـم) دەلالـەت دەکات لەسەر مەعنایەك دامەزراو, بەلاَم(فعل) دەلالەت دەکـات لەسـەر حـدوس(ڕووداو) لەسـەر مانـای (حەدەسـییەت): واتـە لەکەلیمـەی فعلـدا حاڵـەتێکی حەرەکـەت و جموجـوڵی مـەعنا مەصدەرییەکە هەیە، لەکاتێکـدا لـە(ئیسـم)دا نییـە. جـا کاتێـك بوترێـت(يأيهـا المؤمنـون) ئـەو مەعنایەی کە ئیمانەکە حاڵەتی فیعلییـەت و حەرەکـەت و تـەکانی تێدایـە(نییـە) نایگەیـەنێت, بەلاَم کاتێك ئەوێژی(يأيها الژين ئمنوا) کەسـانێکە کـە ئیمانیـان هێنـاوە. یـا لەکوردیـدا ئێمـە بەغایب نایلێین, بەمخاتب لەفارسی ئەمانا ئێژن(ئیمانتان هـاوردووە) لەعەرەبیـدا ناوێـژرێت(يأيهـا الذين آمنتم) (يأيها الذين آمنوا)، چونکە (الذين) ضمیری غایبی بۆ دەوێژرێت, بەلاَم لەفارسی و کوردیدا دەڵێن(ئەی کەسگەلێك ئیمانتان هێناوە)جالەکاتێکدا دەوێژرێت(کەسـانێك کـە ئیمانتـان هـاوردووە) بەشـێوەیەکی فعلـی دەوترێـت, یەکـەم/ لەسـەرەتادا خـودی کەسـەکە بـە(ايُهالـذين) دەناسرێت و جیادەکرێتەوە بەناونیشانی مەوجودێك لەدەرەوە، لەوەودوا صیفاتی ئیمانەکە ئیزافـە دەکرێت بۆیان, حاڵەتێك مەوصوفێك و صـیفەتێك جیـا لەیـەك هەیـە,کەئەمـە لـە(المؤمنـون) دا نییە. بەڵێ (المؤمنوا) واتای مـەوصـوف وصـیفەتی تێدایـە، چـونکە (وەصـفی موشـتەق)دەلالـەت لەسەر زاتێك و صیفەتێك دەکـات، بـەلاَم بەگشـتی هـەردووکیان لەیـەك کەلیمـەدا کۆیـە. بـەلاَم لـە(ايهالـذين آمنـوا) لـە(ايهالـذين)ەدا مـەوصـوفەکان ئەشخاصـەکان دەهێننـە نـەزەر. (آمنـوا) صـیفەتە موشخەصـەکەیانە, بۆیـە ئەمـە یـەك ئیمتیـازی گـەورە لـەنێوان(ايهالـذين آمنـوا) تا(المؤمنون) دا,لـەوەودوا ئـەوەش کـەباسمکرد کاتێـك(امنـوا) دەوترێـت حاڵـەتێکی فیعلییـەت و حدوسی و حەرەکەت و تەعەهودی تێدایە, ئەگەر وابێت بۆ ئەمە کەرێگـەیان پـێ نیشـان بـدەیت کەرێگەی عەمەلی ئێوە چۆنە, خیتابیان لـێ بکـەیت(يأيهـا الـذين آمنـوا) فـرە ڕاچڵەکێنەرترە و تەعەهودەکەیان دەهێنێتەوە بیریـان. ئـەوە کـە خۆیـان ڕایانگەیانـدووە دێنێتـەوە بیریـان و پێیـان دەڵێت(ڕاتان گەیاندووە کە ئیمانتان هێناوە)، بەلاَم کاتێك کە(يايها الذين مؤمنوا) دەوترێت نـە ئەم حاڵەتی حدوس و جەرەیان و موتەحـەریکی تەعـەهودە دەگەیـەنێت, نـە باسـی(مەوصـوف و

صیفەت) ناگەیەنێت. هەروەها نوکتەیەکی تریش هەیە، ئەویش ئەوەیە کە بۆیە (یایهالـذین امنوا)ی وتووە، چونکە ئەم مانایە دەدات، کە "تۆ خاوەنی ئیرادەیت و بە ئیرادە و تەحقیق و گەڕانی خۆت ئیمانت هێناوە نەك ئەوەی خانەوادە و ئابادو ئەژدادەوە بۆت مابێتەوە!". جا لە عورفی گشتی ئێمەدا ئەو ئیمانەی کە کەسێك بە تەقلید و ویراسەت لە خانەوەدەیەوە وەریدەگرێت ئێمە پێی دەڵێین ئیمان، بەڵام (یایها المؤمنون) ئەم جۆرە مونمینینیشە دەگرێتەوە کە خەصڵەتی ئیمانەکە شتێك نییە کە لەوەو دوا حادس و عارز بووبێت بە تەحقیق و زەحمەتی خۆیانەوە، بەڵکو ئەوانەش کە ئیمانە ئیرسییەکەیان هەیە هەر مونمینیان پێدەگوترێت، بەڵام کاتێك (یایهالذین امنوا) بوترێت مەوصوفەکان لەوەودوا صیفەتی ئیمانیان بۆ عارز بووبێت مانای ئیمانی تەحقیقی دەگەیەنێت. جا ئەمە نوکتەیەکی زۆر جالبە، بەڵام ئەمە بە پێوەری عورفی ئێمە ئیمان بەو ئیمانە تەقلیدییە دەڵێین و مونمین بە ئینسانێك دەڵێین کە لەڕووی تەقلیدەوە لەخانەوادە و کۆمەڵگەوە دەستی کەوتووە، ئەمە ڕاستە، بەڵام لە ئیصتلاحی قورئانیدا وانییە!! لە ئیصتلاحی قورئانیدا ئیمان بە مەعریفەتی تەقلیدی ناوترێت! مەعریفەت مانای تەقلید ناگەیەنێت، مەعریفەت و ناسینێکە ئیجتهاد و تەحقیقی، لە مەوریدی مەعریفەدا دەبێت هەموو کەسێك خاوەنی بیروبۆچون و ئیجتهاد بێت و لەڕووی ئەدیلەیەکەوە ئەو مەعریفەیەی وەرگرتبێت کە هیچ شك و ئیبهامێکی لێی نەبێت نەك لەبەرئەوەی فلانە کەس وتوویەتی و ئیعتمادم پێیەتی بۆیە قبوڵی دەکەم!! چونکە جیاوازی ئیجتهاد و تەقلید ئەوەیە. لە ئیجتهاددا ئینسان خۆی دەلیلی هەیە بۆئەوەی شتێك قبوڵ بکات، بەڵام لە تەقلیددا دەلیلی نییە و دەڵێت فلانە کەس وای وتووە. تا ئەو جۆرە ئیمانە ئیرسییە، چونکە خانەوادەی موسوڵمان بووە، یان فلانە کەس وای وتووە، لە عورفی ئێمەدا کەسێك ئەو جۆرە ئیمانەی هەبێت پێی دەڵێین (مونمین)، بەڵام لە قورئاندا پێی ناڵێت (مونمین)!!، چونکە لە قورئاندا بە کەسێك دەگوترێت (مونمین)، کە ئیمانی لە ڕێگەی مەعریفە و ناسین و دەرك و دەلیلێکەوە وەرگرتبێت کە خۆی تەحقیقی کردبێت.

چەمکی (ئیمان) لەنێوان لێکدانەوەی(قورئان) و لێکدانەوەی زانستی کەلام و فەیلەسوفاندا

ئێمە لە قورئاندا دەبینین کە باس لە کەم و زیادی ئیمان دەکرێت, چەند دەفعە باسی لێکراوە، بەلاّم عیلمی کەلام دەڵێت: ئیمان قابیلی کەم و زیادی نییە، زۆربەی فەیلەسوفان نەزەریان وابووە. هۆکاری ئەمە چییە؟ ئەساسی ئەم جیاوازییە لە شناسینی ئیماندا کە لەقورئاندا بەکەم و زیادی ئیمان حوکم دەکات, بەلاّم فەلسەفە وا تەصەور دەکات قابیلی کەم و زیادی نییە لەچییەوەیە؟

ئەساسی هەڵەکە لەمەوەیە کە ئیمانیان بەتەنها مەعریفەتەکە زانیوە، هەرچی تەعریفیان کردووە فەلاسیفە, چی ئیسلامی, چی غەیری ئیسلامی لەبارەی(ئیمانەوە) هەر ئەو ڕوکنە ئەوەڵەی لەبارەی ئیمانەوە وتومانە بۆیان تەصەور کراوە, وەلەوەودوا کاتێك سەرنج دەدەیت بەحسەگەلیان لەبارەی ئیمان و کوفر و نیفاقەوە واقیعەن پەرێشانە! مەسەلەن ئەگەر ئیمان بریتیی بێت لە(مەعریفەت)، ئەوە کوفر واتە نەبوونی ئەو(مەعریفەت)ە. لەکاتێکدا ئەمە وانییە! لەکاتێکدا موکەرەر لە قورئاندا دەبینیت ئەوانە وا ئەهلی(کوفرن), وەك موسوڵمانەکان مەعریفەتیان هەیە هەتا وەك چۆن منداڵی خۆیان دەناسن بەو جۆرە ئەم(محمد(د.خ)ە, ئەم ڕسالەتەی دەناسن و ڕۆشنە لەلایان, لە قورئاندا جۆرەها دەربڕینی لەو شێوەیەمان هەیە, کافرین چ لە(بت) پەرستگەل, چ لەئەهلی دیانەتگەل، چونکە ئاخر ئەوە وا تابعی حەق نییە، واتە (کاتێك حەقی ناسی قبوڵی ناکات) ئەوە پێی نێژن(کافر)، بەلاّم کاتێك حەقی نەناسیووە و دوایشی ناکەوێت, پێی ناڵێن(کافر) هەر وەك ئەو تەعبیرەی وا وتمان پێیان دەڵێن ﴿الضالين﴾, بۆیە هەم ئەهلی کیتاب و هەم موشرکین هەندێکیان(کافرن), هەندێکیان کافر نین, بەڵکو فەقەد (گومڕان) ئەم کەسری دەرکە لەبابەتی ئیماندا و باش حاڵی نەبوون لە ئیمان و کورت کردنەوەی ئیمان تەنها لەڕوکنی ئەوەڵدا کە(مەعریفەتە).

بۆتە هۆکاری ئەوەی کە وا تەصەور بکەین ئیمان کەم و زیاد ناکات. بەڵێ ئەگەر تەنها عیبارەت بێت لە مەعریفەت و ناسین, ئەو جۆرە کەم و زیادە کەلەباسی پێوەرگەلی تردا کەتەنها مەعریفەت و ناسین نییە حاصڵ دەبێت بۆ ئیمان حاصڵ نابێت، لەوانەیە بەدەربڕینی دیکە بەکاربرێت. وەك (ڕوونی و ناڕوونی) نەك کەمی و زیادی, لەمەوردی یەك شتی دیاریکراودا کەمی و زیادی بۆ تەنها مەعریفەت و ناسینەکە فرە زەریف نییە بەکاربرێت, بەلاّم ڕوونی و ناڕوونی، کامڵی و ناکامڵی

,مەعریفەت و ناسین بەکاردەبرییەت, چونکە ئیمانیان هەر بە ئەصلی مەعریفەت و ناسینەکە زانیووە ئالەبەرئەوە وتویانە کەم وزیاد ناکات,جائەمە هەڵەیە.
ئیمان هەم ئەو مەعریفەتەیە و هەم ئەو جیهەتگیری و تەتبیق کردنەی خودە لەگەڵ مەعریفەتەکەدا. ئەوە کە مەعنای کەم و زیادی ئیمانە ئائەم جیهەتگیرییە! چەنێك کابرا خۆی تەتبیق بکات لەگەڵ مەعریفەتەکەیدا کەئەوە فەوقەلعادە بابەتێکی تایبەتە و ناکرێت ئینسان تەشریحی بکات و بڵێت, بۆچی کەسێك خۆی تەتبیق دەکات و کەسێك خۆی تەتبیق ناکات؟ یان کەسێك کەمتر خۆی تەتبیق دەکات و کەسێك فرەتر؟ یانی دەکرێت بڵێین, وەلێ ناتوانین تەواوی دەلیلگەل و تەواوی لایەنە جیاوازەکانی ئەم باسە هەمووی بخەینە دەرەوە! لەوانەیە بەژمارەی جیاوازی مرۆڤەکان دەلیلی جیاواز بوونی هەبێت. چەند دانە ئینسانمان هەیە ئەوەندە شێوازی جیاوازمان هەیە بۆ عیللەتی خۆ تەتبیق کردن یان نەکردنی کەسەکان, چونکە ئەمە پەیوەندی بەحاڵەتی جیاوازی ڕەوانی ئینسانەوە هەیە. چ ئاگا و چ نائاگا. هەرگیز تۆ دوو دانە ئینسان نادۆزیتەوە تەواوی ڕەوان و ویژدانیان وەك یەك بێت ئیمکانی نییە دوو دانە ئینسان کامڵەن وەك یەك وابن! بۆیە دەبینیت کە هەندێك دەلیل هەیە بۆ ئەمە کەسێك خۆی تەتبیق ناکات لەگەڵ مەعریفەتەکەیدا, وەك(جاه و جەلالەکەی) لەلا خۆشەویستترە، ئەهەمییەت زۆرتر بەماڵ و مقامەکەی دەدات, غەرەز گرتویەتی کەوتۆتە لایەنی ئینکاری، ناتوانێت لەو ئەشرافییەت و ئیمتیازات و خۆشگوزەرانیانەی کە هەیەتی بێتە خوارەوە و بەو جۆرە کەلە(سورەتە مەکییەکاندا) دەبینین حەملەگەل لە بواری کوفارا موتەوەجهی ئائەم خەصلەتگەلی غرور و ئیستکبار و خۆشگوزەرانی و ..تەمانەیە. بەشێوەیەکی ئاسایی زیاتر ئائەم خەصلەتگەلەیە لە خەصلەتەکانی کوفر نیشان دەدرییەت، چونکە ئەمانە دەلیلگەلی بەرجەستە و گرنگن, نەك ئەوەی هەر ئەمەبێت، بەهەرحاڵ دوو مەرحەلە ئەم پەڕوو ئەو پەڕ هەیە, (ئیمان) لە ئەوجدا: واتە تەواو خۆ تەسلیم کردن. (کوفر): واتە تەواو لەبەرامبەرییەوە وەستان، وەلەبەینی ئیمانی کامڵ و کوفردا, مەراحیلی موختەلیفی ئیمان هەیە, کەکەم و زیادی ئیمان ئابەو نیسبەتەیە، بەنیسبەتی ئەو جیهەتگرتنەوەیە, ئاوات و ئارەزووگەل گشتی ڕام بکەیت بە موقتەزای مەعریفەتەکەی خۆت جیهەتیان پێ بدەیت، تەواوی ویژدان و دەرون و هەرچی شتێك خاڵی بەهێز کردنی شەخصییەتی تۆیە گشتی بهێنیت تەتبیقی بکەیت لەگەڵ مەعریفەتەکەی خۆتدا و نەیەڵیت دایەکی سەرەمویەك خلافی مەعریفەتەکەی خۆت لابدات ئەو کاتە دەبێتە ئیمانی کامڵ, هەرچی لەوە خوارتر بێت ئیمانەکە ناقصە.

جا لێرەدا دەردەکەوێت کە بۆچە میقیاسی ئێمە بۆ کاملی ئیمان عیبارەتە لەعەمەلی صالح! چونکە وەك وتمان (ئیمان) بەتەنها مەعریفەتەکە ناوترێت، بەلکو مەعریفەتەکە بەئیزافەی تەتبیق کردن لەگەلّ جیهەتگیرییەکەدا، (عەمەلگرایی محض) (کرداری ئەبستراکت) کوێر و کەڕ و بێ مەنتیقە! لە(عەمەلگرایی محض) (کرداری ئەبستراکت)دا. لەفەهمی پراگماتیسیدا ئەوەی کە ئینسانێك ئەنجامی دەدات و حەیوانێك ئەنجامی دەدات هیچ فەرقی نییە, چونکە تەرکیز لەژێر بینا و لایەنی دەرونی کارەکە ناکات و تەنها ڕواڵەتەکە دەگرێتە نەزەر, بەلاّم عەمەلێك کەلەدیندا مەترەحە لەڕاستیشدا ئەوەندە ئەرزشی هەیە بەو جۆرە ئێوە ئێژنی دەکرێتە میقیاس بۆ کەم و زیادی ئیمان ئەو عەمەلە بەتەنها خۆی قابیلی ئەرزش نییە، چونکە دەزانن وتمان بەکابرای مونافیق دەوترێت موسلیم کە خۆی بە ئیسلامی پیشانداوە وەك قورئان دەفەرموێت ﴿قُولُوا أَسْلَمْنَا﴾، بەلاّم ئایا ئەو عەمەلەی ئەرزشی هەیە لە ئیسلامدا؟ نە....غەیری خوسران و لەکیس چوون هیچێکی تر نییە, لە ئیسلامدا لەیەك عیبارەتی کۆتادا لەلایەکی ترەوە ئەزیادی عەمەل کراوە کەئەوەیە پێغەمبەر(د.خ) دەفەرمێت(انما اعمالوا بالنیات) نییەت چییە؟

نییەت: مەحصولّی تەتبیق کردنی شەخصییەت و جیهەتگرتنە لەگەلّ موقتەزای مەعریفەتدا, واتە کاتێك ئینسان خۆی تەتبیق کرد لەتەك مەعریفەتەکەیدا، یان تەتبیقی نەکرد نییەت بە ئیقتزای ئەوە حاصلّ دەبێت. تەصمیمی قاتعانە و ئاگاهانەی ئینسان بۆ عەمەل ئەگەر دروست بێت، واتە ئەوەکە خۆی تەواو تەسلیم کردووە بەمەعریفەتەکەی و خستویەتییە سەر ئەو جیهەتە، ئەگەر نادروست بێت واتە خۆی تەتبیق نەکردووە, عەمەلّی ئینسانی موئمین لە میقیاسی ئیسلامدا واقیعەن عەمەلی ئینسانە, واتە ئینسانێك لە دەرونی خۆی لە فکر و مەعریفەتی خۆی و تەصمیمی خۆی دەستور دەگرێت و کار دەکات, بەلاّم عەمەلی عەمەلگرایانە و عەمەلی پراگماتیستی عەمەلی حەیوانە, عەمەلێکە کە مەبناکەی لە ویژدان و دەرونی خۆیەوە نییە یان بەدەربڕینێکی تر,عەمەلی ئینسانی قانونییە!! حەیوانێك کار ئەنجام دەدات موهیم و ئەرزشدارە بۆمان, هەتا ماشین کە هیچ ئیرادەیەکی نییە, موهیم و ئەرزشدارە جانەم جۆرە عەمەلە دوورە لە شەئنی ئینسان, ئینسان لە نەزەری ئیسلامدا فەوقەلعادە موتەعالیتر و بانترە لەوە کە عەمەلی بەمیقیاسی عەمەلی ماشینێك، یان حەیوانێك بناسرییەت کە ڕواڵەتەکەی هەیە و مەبناکەی نییە. ئیسلام عەمەلێکی گەرەکە لەئینسان کە بەحەدێك دەرهاویشتەی ویژدان و دەرونی و مەعریفەت و تەصمیمی خۆی بێت, کە بدەیتە تەوقی سەریدا بێژی مەیکە هەرییکات! گیانی فیدا بکات بۆئەو عەمەل و بەرنامەی خۆیە

تالەو وەختەدا ئینسان ئەرزش پەیدا دەکات و عەمەلیشی ئەرزش پەیدا دەکات, وەلێ لەڕوانگەی ئەو عەمەلگرایانەدا ئینسان پەست و بێ ئەرزشەو عەمەلیشی هەرچی بوێت ئەگەر لەیەك لەحزەدا کاری هەزار دانەماشینی کارخانەگەلی گەورە گەورە ئەنجام بدات واقیعەن لەم میقیاسەدا هەر بێ ئەرزش و پەستە. بەڵێ ئیمان بە میقیاس نصوڵ و میزانی ئیسلامی یانی ئائەو جۆرە لە مەعریفەت بەو نصوڵە وا ڕوون کرایەوە, ئەگەرنا لە مقیاسی مەکتەبی خودی ئیسلام بەو لاوە هەرجۆرێك مەعریفەتێك کەئینسان خۆی تەتبیق بکات لەتەك مەعریفەتەکەیدا هەر پێی ئەوترێت ئیمان. واتە یەك نەفەر(ماتریالیست) چ جۆرە مەعریفەتێکی هەیە نیسبەت بە (کولی هەستی) سەرفی نەزەر لەوەی کەڕاستە یان هەڵەیە, موسەلەمەن دیدی ماتریالیستی ئەگەر دەقیقەن لێی بکۆڵیتەوە سەرئەنجامەکەی دەبێتە هیچ! وە هیچ بەکاری ئەوە ناخوات کە ببێتە مەبنا بۆ (ئیمان) ئەوە هیچ کارمان پێی نییە! ئەگەر ئەو مەعریفەتە کەهەیەتی موتەعەهید بێت پێیەوە, و موخلیصانە و بێ غەل و غەش خۆی تەتبیق بکات لەگەڵ ئەوەی لێی داواکراوە پێی ئێژن(ئیمان) و بەو جۆرەش کەوتمان(کوفر) بەحاصڵ بوونی ئەو مەعریفەتە خاصە ئیسلامییە و لەوەوەدوا خۆ تەتبیق نەکردن پێی, نەك ئەوەی ئەگەر ئینسان مەعریفەتی تری بوو غەیری مەعریفەتی ئیسلامی پێی بێژین(کوفر).نا!!.. ئەو جۆرە مەعریفەتە واهەیەتی کە خلافی مەعریفەتی ئیسلامییە و لەبەرەوە ناکەوێتە سەر ڕێگەی ئیسلام ئەوە نابێتە (کوفر), خەصڵەتی ئەو ئینسانە (تاریکی) و سەر لێشێواوییە, ڕێگەی لێ ون بووە, وتیشمان(چالین) غەیری ﴿الْمَغضُوبِ عَلَيهِمْ﴾ن, یانی موستەحەقی عقوبەت و موجازات و نفرینی ئاخرەت و دونیا نین، بۆیە لێیان قبوڵە!

جالێرەدا ئەوەش بڵێم مەسەلەی(ئەرزیایی ئینسان) بەئیعتباری(ئیمان) شتێکە و مەسەلەی عەمەل شتێکی ترە. نصوڵەن لەعەمەلدا موسلیم و غەیر موسلیم فەرق ناکات, کۆمەڵگە ڕێکخستنێکی گەرەکە، میقیاس گەلێکی گەرەکە کە دەبێت دابمەزرێت، کاتێك ئیسلام حاکمە بەسەر کۆمەڵگەیەکدا بۆ سەتحی کۆمەڵگە ئەو قانون و ڕێکخستنەی گەرەکە, بەلام بۆ داغلی کۆمەڵگەیەکی غەیرە ئیسلامی لە مەحدودەی خۆیدا(خودموختاری) پێدەدات, واتە ئەگەر جەماعەتی ماتریالیستی گەرەکیان بوێت خۆیان بە سورەتی جامعەیەکی بچوك لەناو جامعەی گەورەی ئیسلامیدا کار بکەن, شتگەلێك کە بۆ خۆیان و تبقی عەقیدەی خۆیان بەئازادی دەزانن نیسبەت بەخۆیان دەیانەوێت ئەنجامی بدەن ئیسلام مانعیان نابێت هەر وەك مەسەلەن کۆمەڵگەی یەهودییەت, کۆمەڵگەی مەسیحییەت, ئیسلام خود موختاری داخلییان پێدەدات، بەلام نیسبەت بە

سەتحی کۆمەڵگە فەرق ناکات, مەتریالیستێك و موسوڵمانێك یەك مەسئولییەتیان هەیە بۆ تەواوی کۆمەڵگە. چۆن لەموسوڵمانێك قبوڵ ناکرێت خیانەت بکات و زەرەر بگەیەنێتە کۆمەڵگە و دەسکیسەگەلێك فەراهەم بکات کە ببێتە هۆکار بۆ ئازاردانی خەڵکی و دروست کردنی کوشتن و کوشتار و زەرەری گیانی و ماڵی بۆ خەڵك دروست بکات لەیەك ئەفەر ماتریالیستیش قبوڵ ناکرێت کە بێژێت عەقیدەکەی من بەوجۆرەیە, عەقیدەکەی تۆ وایە لەسنوری دیاریکراوی خۆتدا بەو جۆرەیە, نەك نیسبەت بە تەواوی کۆمەڵگە....ئەو ئێژێ "عەقیدەی من وایە کە(هەدەف) وەسیلە ئاراستە دەکات هەر وەسیلەیەك بێت"...کڵاو بنێتە سەری مەردم,کوشت و کوشتار لەناو مەردمدا دروست بکەیت و خیانەتێك بەرپا بکەیت کەماڵی مەردم وێران بێت و بەهەزاران منداڵ هەتیو بکەوێت بەمویاحی دەزانیت و بینا لەسەر ئەوە دەیکەیت ئەمەی لێ قبوڵ ناکرێت, چونکە ئیتر ئەمە مەسەلەی (بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتییە) عەقیدەی ئازادە, واتە بەشێوەیەکی ئاسایی ئێمە دوو قۆناغی تەکلیفمان نیسبەت بەغەیری موسوڵمان بۆ مەترەحە:

١. مەرحەلە لە حدودی عەقیدە و ئایدۆلۆژیا, عەقیدەی ئازادە, ئایدۆلۆژیای ئازادە. لەکۆمەڵگەی خۆی و لەسەر ئاستی کۆمەڵگەی ئێمەش دەتوانێت عەقیدەی خۆی بڵێت و باسی بکات و تەوجیهی بکات و تەبلیغی بکات. موتڵەقەن ئازادی ئازادە, تەنها بەشەرتێك صادقانە عەقیدەی خۆی بێژێت.

٢. لەڕووی کردەوەوە: لەڕووی کردەوەوە، ئەگەر بۆ کۆمەڵگەی خۆی بێت خۆی سنوری خۆی دیاری بکات و بەرنامە و تەعەهوداتی خۆی دیاری بکات و گەرەکی بێت بەشێوەی یەك کۆمەڵگەی بچکۆلە و جودی هەبێت ئازادە بۆ خۆی بەناونیشانی(خود موختاری)، بەلام لەسەر ئاستی کۆمەڵگە هیچ ئازاد نییە, هەر کارێك, هەر بەرنامەیەك کە زەرەری هەیە بۆ کۆمەڵگە ئەنجامی بدات. جا حەز ئەکات لەو کۆمەڵگە سنوردارەی خۆیدا (مەشوربخانە) و هەر شتێك خۆی دەیەوێت دایبنێت و بیکات, هیچ ئیشکالێکی نییە بەشەرتێك ئیعلانی مەوجودییەتی خۆی بەناونیشانی کۆمەڵگەیەك بکات, ئەوە وا تبقی مەکتەبەکەی خۆیەتی پێی ئێژن(زمی),واتە (هەڵبەتە زۆرینە وایانزانیوە(زمنی), واتە ئەهلی), نا.... زمی ئەهلی کیتاب نییە, (زمی): واتە کەسێك کە تەعەهودات و بەرنامەی خۆی ئیعلان بکات.

ئێژێت(من نانەمەم). چ ئەهلی کتاب بێت, یان غەیری ئەهلی کتاب بێت, بەگشتی کاتێك ژمارەیەك لە ئینسانگەل بەرنامە و تەعەهوداتی خۆیان ڕادەگەیەنن, مەیلییان ببێت دەتوانن بەشێوەی کۆمەڵگەیەکی بچکۆلە لەناو کۆمەڵگەی ئیسلامیدا, سود لە(خود موختاری) وەربگرن و لەناو کۆمەڵگەکەی دیاریکراوی خۆیاندا تەواوی ئەوانە واـ تبقی مەکتەبەکەی خۆیان بەئازادی دەزانن,بەئازادانە ئەنجامی بدەن, بەڵام بەشەرتێك لەسنوری دیاریکراوی خۆیاندا بێت.

هەروەك وتم لەمەسەلەی عەقیدەی مەکتەبی خۆیاندا تەواو ئازادن بەبێ هیچ قەیدێك, بەڵام لەمەسەلەی کرداردا لە کۆمەڵگەی خۆیاندا ئەوەی وا لەمەکتەبی خۆیاندا ئازادە بۆیان, لەوێش بۆیان ئازاد دەکرێت, بەڵام لەسەر ئاستی گشتی کۆمەڵگەی موسوڵمانان(ئیسلامی) ڕێگەیان پێنادرێت.

جابیڵێمەوە ئەگەر بۆ نمونە (شەراب خواردن) یان هەر شتێك بۆ کۆمەڵگەی گشتی موسوڵمانان زیانی هەبوو, ئەوان هێنایانە دەرەوە ڕێگرییان لێدەکرێت, چونکە ئەو کاتە وەك تەواوی موسوڵمانان لەسەر ئاستی گشتی کۆمەڵگەی ئیسلامی بەرپرسن.چۆن یەك نەفەر موسوڵمان بەرپرسە لەبەرامبەر کۆمەڵگەی ئیسلامییەوە, شەراب بێت, دزی بێت, درۆ بێت, خیانەت بێت, هەرچی بێت، چۆن موسوڵمان لێی مەسئولە کەئەگەر مونحەریف بوو موجازاتی لێدەکرێت, ئەویش هەروا بەرپرسە. جا زۆربەی وا دەزانن زۆر و زۆرکاری بەکاردەهێنرێت لەبەرامبەری غەیری موسوڵمانانەوە, لەکاتێکدا نەخێر وانییە ئەوان ئازاترن, بەڵام ئەگەر هێنایانە ناو کۆمەڵگای گشتی ئیسلامییەوە ئەو کاتە وەك موسوڵمان حساب دەکرێن نەك تەنها شدەت,ئەوە وا لەبەرامبەر کۆمەڵگەوە بەرپرسیارێتی هەیە چ موسوڵمان بێت یان غەیری موسوڵمان بێت هیچ فەرق ناکات بەرپرسیارییەت لەبەرامبەر کۆمەڵگەوە یەك جۆر و یەك ئاستە, بۆیە ئەگەر یەك نەفەر موسوڵمان, مارکسی خیانەت بکات ئێمە ڕێگری دەکەین و موکەلەفین بەرگری بکەین و سازشکاریان نەبێت لەبەرامبەر خیانەتەکەوە, ئەوەڵەن ئەمە پەیوەندی بەعەقیدەیەوە نییە, دووەم ئەمە لەبەرخاتری ئەوە نییە کە مارکسە, بەڵکو لەبەر نەفسی خیانەتەکەیەتی, موسوڵمانیش خیانەت بکات موکەلەفین لەبەرامبەریەوە دەوەستین و مقابەلە دەکەین لەگەڵیدا.

خۆشەویستی، وەك هێزی پێکەوە ژیان

ئەوەی بە درێژای بەشەکانی پێشوو خوێندتەوە بریتی بوو لە چۆنییەتی و ڕێ و شوێنەکانی بوونیادنانی خێزانێکی خۆش بەخت و ئاینده گەش و ئارام بەپێی دەستور و یاسای ئیسلام، دواتر ناساندنی تاك و گرنگی تاك بەرامبەر بە کۆمەڵ و ڕۆڵ و پێگەی تاك لە کۆمەڵگەدا، هەروەها چۆنییەتی مامەڵکردن لەگەڵ ئەو تاکەدا و پەروەردەکردنی بۆ کۆمەڵگە...

جا لە درێژی نووسینەکەدا باسی خۆشەویستی و مامەڵەکردنی خۆشەویست ئامێزانە لەگەڵ تاك و کۆمەڵگەدا کرا، دور و نزیك باسی هەژاران و ئەرزشی ئەم چینە لەکۆمەڵگەدا و چۆنیەتی مامەڵە لەگەڵیاندا کرا. ئەوەی لەم باسەدا دەیخوێنیتەوە بریتییە لە گوزەرێکی کورت و خێرا بە شیعرێکی بەناوبانگی (کاك ئەحمەدی موفتی زادە)دا بە ناونیشانی(ئیکسیری گەورە) لە کتێبی (دیاریێ بۆ یاران) شیعری ژمارە(١٦٥)ە، لەم شیعرەدا خوالێخۆشبوو (کاك ئەحمەد) دێت باسێکی قوڵ و کورتی خۆشەویستی دەکات و ئەو هۆکارانە دەخاتە بەرباس کە دەبنە مایەی دەستکەوتنی خۆشویستنی مرۆڤەکان بەگشتی و هەژاران بە تایبەتی، چونکە ئەوانەمان مامەڵەمان لەگەڵ فکر و نووسین و وتارەکانی (کاك ئەحمەد)دا کردبێت ئەوە ڕوونە لەلامان کە هەژاران چ پێگەیەکی گەورەو تایبەتیان هەیە لە بیرکردنەوە و وتەکانی ئەم بیریار و فەیلەسوف و زانایەدا، کە من لە کتێبی یەکەمدا بە کورتی لەبارایەوە قسەمکردووە، چونکە بەڕاستی ئەگەر بەوێت حەق بەم بوارە بدەم گومان لەوەنییە پێویستم بە کاتێکی زۆر و هەوڵێکی زیاتر هەیە، بۆئەوەی هیچ نەبێت بە کتێبێکی سەرەبخۆ ئەوە ڕوون بکەمەوە، چونکە سەرلەبەری کار و ژیانی ئەم پیاوە بریتییە لە ژیان لەگەڵ هەژاران و گەڕاندنەوەی حەق و ئەرزژ بۆیان، کە بەداخەوە گۆمەڵگە ناحەقییەکی زۆری بەرامبەر کردوون، لێرەدا یەك دوو نمونەیەك لە ژیانی ئەم پیاوە دەربارەی بایەخی ژیان لەگەڵیاندا دەخەوە ڕوو، ئەمەش وەك سەرەتا و ئامادەکردنی ڕۆحی خوێنەر و بەرچاو ڕوونییە دەربارەی هەژاران.

کاک ئەحمەد دەڵێت" بەخوای گەورە صادقانەو صەمیمانە پێتانبڵێم، ئیمانی خوا لەدڵی کەسێکدا جێگەی نابێتەوە، تـــا لەو دڵەدا خۆشەویستی هەژاران نەبێت"[٢].

مامۆستای بەرێز و زانای بەناوبانگی رۆژهەڵاتی کوردستان(مامۆستا مەلا محەمەدی رەبیعی)لـە وتارێکیدا کە لە مەراسیمی وەفـاتی(کـاک ئەحمـەد)دا رەحمـەت و بەرەکـەتی پـەروەردگار برژێـت بەسەر هەردووکیاندا باسی ئەوە دەکات (کاک ئەحمەد)بە جۆرێك لەگەڵ هەژاران و نەداراندا ژیاوە، کە زۆرجار چۆتە دەرەوەی ماڵ و گەڕاوەتەوە لە رێگادا هەژارێکی دیبێـت یـان پێڵاوەکـانی خـۆی پێداوە یان کۆتەکەی, بۆیە دەبینرا زۆرجار گەراوەتەوە ماڵەوە یەکێك لەوانەی بەخشیوەتە هـەژار و نەدارێك.

خۆشی لە دیوانە شیعریەکەیدا بە شیعری(برۆ بەهانە پارە ناکا)دا ئەوەی باسکردووە:

گیانە بە حوکمی قورئان تەکلیفی تۆی موسوڵمان
بۆخاتری هەژاران دانانی ماڵ و گیانە
پێم سەیرە چۆن نەترسی رایبوێری و نەپرس
خەڵکی چ تێر چ برسی هەسیان بژی و نیانە
جاریٚ بە دڵ نەناڵیٚ بۆ دیلی زوڵم و حاڵی
هاوار و ناڵە ناڵی ئەرواتە حەوتەوانە

رەخنەگرتن و بێدارکردنەوەی خـەڵکی بەگشـتی و زانایـانی ئـاینی بـە تایبـەتی دەربـارەی حـال و ئـەحوالی هەژارانـە یـەکێکی دیکەیـە لـە کـار و چـالاکی و خەمـەکانی (مـوفتی زادە)، لـە نووسینەکانی پێشودا ئەو قسە و باسانەی (کاک ئەحمەد)م خسـتۆتەڕوو دەربـارەی ئـەوەی چـەنێك زانایی و دانابیـت ئەگـەر بـۆ خزمـەتی خـەڵك کارنەکـەیت زۆر بێمانـا دەبێـت. لێرەشـدا پارچـە شیعرێکی دیکەی دەخەمە ڕوو کە باسی ئەوە دەکـات، ئەگـەر هەرچـەند زانـا و دانـا و عەلامـە بیت، لە دیندا داهێنەر و لە ژیندا حەکیم، ئەگەر دڵت لە حاڵی رووت و هـەژاران ئاگـادار نـەبێت

---

[٢]) سەرووەت عەبدولا: کاک ئەحمەدی موفتی زادە، دەروازەیەك بۆ خەباتێکی نەناسێنراو، چاپی دووەم، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ٢٠١١، ٢١٨٧.

وەك ئەوەیە هەوانەی عیلم بیت, جا لێرەدا ڕوی ڕاستەوخۆی لە مامۆستایانی دینیە, کە هەرچەند خاوەنی عیلم بێت نابێتە زانای دینی ئەگەر حاڵت لەگەڵ حاڵی هەژاراندا نەبێت.

فڵانی! کە زۆر بە کەیف و سازی بە دەم و دەزگات ئەکەی شانازی،
بزەی دەماختە، ئەنوێنی دەمار لەناو تەلاری لەبار و تەیار
هەمیشە سەرمەس لە سەر سفرەی پڕتانە خواردنو تانە نە پاشاخۆر
سمێڵ با ئەددەی پڕ دەعیەو غروور تل ئەخوەی لەناو کولوور وە کولوور،
ناپرسیی حاڵی ڕووت و هەژاران دڵت ناکوتیی بۆ دەردەداران،
ئابەم حاڵەوە هەرچەن دانابی لە عیلمی شەرع و حەدییس زانا بی،
سیی جزمەی قورئان لە سینەتا بێ‌بە هەرچەن مەعنا و ڕازی تیا بێ،
لە خوەت دەرنەچی بزانە: چیی نیێ هەوانە عیلمی نەك زانای دینی

لە بەیتێکی دیکەشدا هەر دەربارەی ناز فرۆشتنی زانا و برێك مەلاگەل، ئاخێکی گیان سوتاندن دەکات بە ئاسماندا و بە ڕۆحێك سەرشار لە بەرپرسیارێتی دەڵێت:

ئاخ دییسان زامێکترم کولیاوە لە داخ تاقمێ، خوەی، "زانا" ناو ناو
توخوا دەس مەددەن لە دەردم یاران لە دەس دەسیی لە خوەنەوا
خوەنەوار ئەشێ دەوای میللەت بن ڕیشەی چە دەردە دەربیهن لە بن،
چە فرەییکیان بەڵای میللەتن لە هەربارەوە مایەی ئەگبەتن
تەنیا خەیریان بۆ مەردم بێچارە قسە زل زلو ئەدا و ئەتوارە
خۆشتر بخوەن و باشتر بپۆشن بە سەر مەردما دەمار بفرۆشن
چ لەوانەوا بە ناوی "مەلا" خوەیان ئەنوێنن لە ناوی گەلا،
چ لەوانە ناز لە سەر خەلك ئەکەن بە "فکر ڕووناك" ناو خوەیان ئەبەن هەر کوردیی خوەندی، بە پییت و نییوێ لە گەل دەشتەکەل گەلیش لە شییوێ هەموو بارێکی ژیان لە مانە
کەڵەلای دەردە، دەردی گرانە

هەروەها دەربارەی دڵسۆزی (کاك ئەحمەد) بۆ هەژاران و هەتیوان لە کتێبی (پایزە برا)دا ئەم چیرۆکە لە ژیانی ئەو پیاوە گێڕاوەتەوە*:

من کەسێك بووم لە کاتی ئیقلابدا خزمەتێکم بە گەل و نیشتمان پێنەدەکرا، جگە لەوەی ڕۆژانە چارەکە سەعاتێك تا بیست خولەکێك بە تەلەفون جوێن و قسە ناشرین و ناشایستەم ئاراستەی (کاك ئەحمەدی موفتی زادە) دەکرد، بەم شێوەیە زیاتر لە دوو مانگ و نیوو بەردەوام بووم. قسەکانی من بۆ گێڕانەوە ناشێن لەبەر ناشیرین و نابەجێی، ئەگەر سەر نانن سەگ بۆنی پێوە نەدەکرد! (کاتێك ئەم پیاوە قسەکانی دەگێڕایەوە دەگریاو هۆن هۆن فرمێسکی شەرمەزاری و پەشیمانی لە چاوەکانی دەهاتە خوارەوە) کاك ئەحمەدیش هەمووجارێك دوای ئەوەی من لێدەبوومەوە، دەیفەرموو: براگیان تەواو بوویت؟ ئیشت نەما؟ ئەم ووت: هیچی تری خراپم لەبیر نییە پێتی بڵێم، ئینجا بە دەنگێکی نەرم کە هەرگیز لە یادم ناچێت، دەیفەرموو: کاکە گیان مَن زۆر لەوە خراپترم کە تۆ دەیزانی، خوا باش من دەناسێت، ئەگەر تۆ باش منت بناسیایە زۆر خراپترت پێدەوتم، چوونکە شایستەی خراپترم.

ڕۆژێکیان بیرم لەوە کردەوە کە پیاوە گەورەکانی ئێمە هەرگیز بەخۆیان نالێن خراپ و بەردەوام وەسفی خۆیان دەکەن، زۆر کەیف خۆش دەبن و کاتێك کەسێك پیاندا هەڵدەدات باڵا دەکەن، کەسێکیش هەڵەیەك بکات بەرامبەریان بازنەی سوری بە دەوردا دەکێشن و منداڵەکانیشی لەناو دەبەن، ئەی ئەم پیاوە بۆ وانییە؟ لەوکاتەدا لە دڵی خۆمدا ووتم: ئەرێ ئەم پیاوە ئەم هەموو هێرشە ناڕەوایەی دەکەمە سەر، چیای سەخت و سەرکەشە، یان زنجیرە چیای کوردستانە، کەژی کەلیخانە، چۆنە ئەوەندە خۆڕاگرە؟! دەی بەخوا دەبێت سەردانی بکەم و بیبینم، وادیارە پیاوێکی زۆر گەورەو مەزنە.

بەڵێ چوومە بازار بۆ دوکانێکی گوڵ فرۆش و گوڵێکی جوان و گران بەهام هەڵبژارد، کە شایستەی ئەو پیاوە گەورەیە بێت، کە نزیکەی سێ مانگە بە هەر وشەیەکی خراپ کە زانیبێتم بۆم نەلەخشاوە، گوڵەکەم هەڵبژارد و بە ترس و لە رزەوە ڕۆشتم. کاتێك لە دەرگامدا زۆر بە

---

*) ئەم چیرۆکە لەلایەن کەسێکەوە گێڕاوەتەوە، کە وەختی خۆی لە سەرەتایی ئیقلابدا یەکێك بووە لە ئەندامای کۆمەڵەی مارکسی کوردستانی ڕۆژهەلات بووە. دوای ئەو کاردار و گفتارانەی بەرامبەر بە کاك ئەحمەد بەکاری دەهێنێت و ئەویش بە ئارامی و شیرینییەوە وەڵامی دەداتەوە لە کۆتایدا لەسەر دەستی کاك ئەحمەد تۆبە دەکات...

گەرمی فەرموویان لێکردم، چوومە ئەو ژوورەی (کاك ئەحمەدی) لێبوو، سەلامم کرد و گوڵەکەم لەبەردەمی دانا و ویستم قاچ و دەستی ماچ بکەم نەیهێشت، هەرچونێك بێت ئەملا و ئەولایم ماچ کرد. ووتم: قوربان دەمناسی؟ سەری بەرز نەکردەوە و لەبەردەم خۆیەوە فەرمووی: ئەرێ خەلکینە چۆن کەسێك ناناسم نزیکەی سێ مانگە هاورێمە و هەموو رۆژێك بیست خولەك پێکەوە قسە دەکەین؟!

لەوکاتەدا هەستمکرد لەبەردەم پیاوێکی زۆر گەورە و پایەداردا دانیشتووم و تاوانەکەشم زۆر گەورەیە.... ئینجا فەرمووی: ئەو گوڵە هەڵگرە و بیبەرەوە بۆ دوکانەکەو پارەی گوڵەکەم بۆ بهێنەرەوە،ەمنیش یەکسەر بە گوێمکرد، بێ سێو دوو، چوومە بەردەم دوکانەکەو گوڵەکانم دایەوە و داوای پارەکەم کرد، بینیم پێی ناخۆش بوو، وتی: لەماوەیەکی کەمدا ئەمە زیاتر لە (دووسەد و پەنجا گوڵیان) بۆ هێناومەتەوە، جەنابیشت بۆ (کاك ئەحمەدی موفتی زادەت) برد؟ وتم: بەڵێ، وتی: بە مەرجێك لێتەوەردەگرمەوە، کەدوای ئەوەی پارەکەت بۆ برد، پێمبڵێیت چی لە پارەکە دەکات؟ منیش بەڵێنم پێدا.

پارەکەم بردەوە، لەبەردەمی (کاك ئەحمەد) دامنا، وتی: کاکە هەڵیبگرە، بیبە بۆ ماڵی فلان هەتیوو لە فلان شوێن، ناو ناونیشانەکەش دامێ، کە چووم بۆ ماڵەکە ڕاستبوو بێوەژنێکی هەژار لەگەڵ چەند منداڵێکی هەتیو لە خانوویەکی کۆندا بوون، پارەکەم دایە دەستی بێوەژنەکە و گەڕامەوە، لەڕێگەوە چووم بۆلای کابرای گوڵفرۆش و قسەکەم بۆ گێڕایەوە، وتی: توخوا بەجێممەهێڵە، منیش لەگەڵ خۆت ببە بۆلای ئەو پیاوە. دوو بەدوو ڕۆشتین بۆ خزمەتی(کاك ئەحمەدی موفتی زادە) و هەردووکمان تەوبەمانکرد..."[3]. بەڵێ، ئائەوەیە سیفات و گەورەیی، ئەمەیە مانای لەگەڵ هەژان و بۆهەژاران ژیان!

لە پەیامێکی دیکەی شیعریدا، کە لە زستانی (١٣٦٣) لە ناو ئێش و ئازارەکانی زیندا نووسیوویەتی، لە حاڵێکی تایبەتیدا بە گەرووی پڕ لە گریانەوە دەستە پاکەکانیی بەرز دەکاتەوە و دەکەوێتە هاوار کردن لە پەروەردگار و بەدڵ دەپاڕێتەوە بۆ هەژاران و سیناریۆیەك بۆ حاڵیان دەخاتە ڕوو، کە مەگەر پیاوێکی وەك (موفتی زادە) بتوانێت لە ئاوا بارودۆخێکدا ئەو چینەی کۆمەڵگای لە بیربێت! ئاخر ئازار و ئێشەکانی زیندا بە جۆرێك ترسناك و دەروون ڕوخێنەر

---

[3]) مەلا ئەحمەدی شەریعە: پایزە برا، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕێنوێ، سلێمانی، ٢٠١١،٧٠-٧٢.

(د.عەلی شەریعەتی) واتەنی ناوی دایك وباوك و خۆشەویستترین کەسەکانی خۆشیت لە تاو وەحشەناکییەکەی لە بیر دەچێتەوە!". ئەم پیاوە دەگمەنە لە ئاوا وەزعێکدا بەمجۆرە نزا بۆ دەردەداران دەکات*:

خوایا! ئەی کەسی مەردمی هەژار! ئاگا لە دڵی دڵسۆزیی بێدەس!
خوایا! بە دڵ ئەو باوکە نەدارە برسیی ئەی بوێرێ ژەمەن بۆ ژەمەن
ڕۆڵەی تاقانەی، نەخۆشەو دوختۆر نێژێ: گ* ژەمێ، کەواوی پێ بەن
خوایە! بە دڵ ئەو دایکە برسیە مەقاش پلێکی لێ هەڵ ناکەنێ
ڕۆڵەی بەر مەمکەی لە سەر باوەشی لە برسییەتیا گیانی دەر ئەچێ
خوایە بەدڵ ئەو کرێکارانە کولانەیکیان هەس لە گۆشەێکەوە،
لە هۆدەییێکی عەمارەتێکا کە ماڵ تەواو بوو، فەرموو دەرەوە
خوا گیانی! بە دڵ ئەو منالآنە هەر بە ئیمرڕۆژ و صۆزیی ئەی بوێرن
دڵخوەشن: دایك و باوکی ماندوویان ئاخری، چێشتیان لە دەر بۆ تێرن
خوایە! بە دڵی ڕێبواری تەنیا ناکەس لە کەسو یارانی تاران
تەواو وەتەنی، کولانە جنیێ "کۆساڵانی لێ بوە بە تاران"
ئەی خوایە! بە دڵ ئەو هەتیوانە رووتو، پاپەتییو، برسیینو بێکەس لە هەژاریی، کەس،
لوتێکیان پیا نایرێ، لە خەڵکی خاك پەرسی پەس
ئەی خوایە بەدڵ بێکەسی ژاکاو هەر دەری ئەکەن ڕوو لە هەر لایەکات
لە بەر ئیترییسی خەڵکی دنیادۆس منالٚ مەعسوومیش پەڵی بۆ ئەخات
خوایە بە بەختی خەڵکی خەڵەتیاگ لە شوێنی خەون خەیاڵان ڕەتاو
تەمو مژیان پێ هەوری ڕەحمەتە گەنکاویان لە لا یانێ نانو ئاو
خوا! بە هەژاری مەردمێ هەژار چرای ئیقباڵیان وەك زووسان، سەردە
"چۆنی بێ، با وا بێ"، یا لە بێهێزیی یا نە نازنن دەردیان چ دەردە
خوا! بە مەزڵوومیی تەواوی بەشەر لە هەر لا دییلن، سەر لێ شێواون

---

*) شیعری (باخە نامە)، دیوانی شعری : دیاریێ بۆ یاران، کاك ئەحمەدی موفتی زادە، ل٥١-٥٢.

* گ ژەمێ، کەواوی پێ بەن: گشت ژەمێك کەبابی بەنێ؟

شەیاتینی ژین زاڵن لە سەریان   ئەمان وەك ماڵات، ئەوان قەساون
خوایا! بە "قدر"ی مانی ڕەمەزان   بە خەڵاتی نوور، قورئانی پیرۆز
بەوەی، سەرچاوەی نوورت خەڵات کرد   تەنیا پێشڕەوی ڕێزانی دڵسۆز
بگەی فریای ئەو "باخە نەمامە"   ناومە و ناتوانم بییگەینم وە بەر
لە هەر ئافاتێ خۆت بی پارێزە   تا شین کا وشکان کولۆڵیی بەشەر

لێرە بەدوا دەچمە سەر شیعری (ئیکسیری گەورە) کە وا دەزانم لەم پارچە شیعرەدا (کاك ئەحمەد) زۆر نهێنی و ڕازی ئیمان و قورئان و ئەرکی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر و داواکارییەکانی پەروەردگار لە موسوڵمانان دەخاتە ڕوو، بەجۆرێك هەر وێستگەیەك لەو شیعرە دەرخستی ڕازێك و لابردنی پەردەیەکە!

لەم شیعرەیدا (کاك ئەحمەد) بە کورتی و پوختی و لەڕێگەی وەسیلەیەکەوە، کە خۆی لە پێناسەیدا دەفەرمووێت: شیعر بریتییە لە وەسیلەیەك بۆئەوەی ئەو مەبەستانەی لە دەروونەدان و بە ڕێگەی ئاسایی دەرنابڕێن لەم ڕێگەوە دەریانبڕێت. ئەو لەم بەیتانەدا هەمان کاریکردووە، کە دەیانخوێنیتەوە سەیردەکەین دونیایەك لە وتە و ئامۆژگاری دیکە لە پشت ئەو وتەو ئامۆژگاری و وشانەوە وەستاون کە دەیانبینیت! ئەم شیعرە بریتییە لە ئامانجی کار و پرۆگرامی... بریتییە لە نەخشەڕێگایەك بۆئەوەی لەڕێگەی ژیان لەگەڵ هەژاراندا بگەیتە کاروانی صاڵحان، بۆئەوەی لە ڕێگەی موحیبەتەوە تامو چێژی ئیمان بکەیت و ساتەکانی تەمەنت لە ناو نووری خۆشەویستیدا بەسەر بەریت... ئەم دێڕانەی (ئیکسیری گەورە) تەفسیر و کەشفکردنی دیوە نادیارەکانی قورئان و ڕاڤەکردنی ئایەتی ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ المدثر٤. و کەشفی ئەسراری نبووەتە!

ئێمە لێرەدا زۆر بە کورتی هەوڵدەدەین ڕاڤەی ئەو شیعرە بکەین و ئەوەندەی دەکرێت شەرحی حاڵ و تێگەیشتنی ژیانی (کاك ئەحمەد) بکەینەوە، چونکە زۆرێك لەوانەی لەم بەیتانەدا باسیکردووە ئێمە لە کتێب و نووسینەکانی پێشوماندا باسمانکردووە:

ئیکسیری گەورە

رۆڵەم هاورێیەی دنیا و قیامەتم　　به دڵ گوێ بگرە بۆ نەسیحەتم
ڕازرێ، تازە من دوای پەنجا ساڵ تێگەییم، ئەویش بە حاڵ و نەحاڵ
خۆشە تۆ هەرتا جوانی حاڵی بیی　　تا پوختە و قاڵی موسوڵمانی بیی

یەکێك لەگەورەییەکانی ئەم پیاوە ئەوەیە، هەمیشە و بە درێژای کاری وا هەستی کردووە، و بە جۆرێك مامەڵەی کردووە، کە جگەلەوەی تەواوی موسوڵمانان خوشك و برای ئیمانین، لە هەمان کاتدا وەك منداڵی خۆی تەماشایکردوون! جا نهێنی بەم شێوە تەماشاکردنە لەوەدایە، کە هەموو باوکێك لائیرادی هەست بە بەرپرسیارێتییەکی قوڵ دەکات بەرامبەر بە منداڵەکانی، بۆیە بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدایە ئەوەی بە خۆیەتی بیداتە ئەوان و ئەوان رازی بکات، وەك ئەوەی دەڵێن: تەنها باوك و دایك حەزدەکات رۆڵەکەی لە خۆی باشتر بێت، ئەگەر نا هیچ کەس پێی خۆشنییە کەس لەو باشتربێ ! جگە لەوەش ئەوە باوکە بەردەوام کاردەکات و ماندو دەبێت بۆئەوەی رۆڵەکەی پێبگات بەبێئەوەی چاوەڕێی هیچ پاداشت و بەرامبەرێك بێت. ئەوە باوکە ئامادەیە لەسەر رۆڵەکانی هەزاران دەردی سەری و نارەحەتی قبوڵ بکات بەمەرجێك کارێك نەکات و شتێك نەڵێت رۆڵەکانی بخاتە ئەزییەت و ئازارەوە. نهێنییەکی دیکەی ئەوەیە سیفەتی باوك بەجۆرێکە هەرگیز ئامادە نییە خیانەت و ناڕەوایی بەرامبەر بە (ڕۆڵە)ی خۆی بکات، کەواتە (کاك ئەحمەد) هەر لەسەرەتاوە دەڵێت: من بەرپرسیارم بەرامبەر هەمووتان و کارم بۆ باشکردنی حاڵ و گوزەرانی ئێوەیە(لە سەرەتادا چەند نمونەیەکما خستە ڕوو کە ئەمە دەسەلمێنن)، هەوەها هەرگیز ئامادەیم نەبووە و ناشمبێت بچوکترین خیانەتانت بەرامبەر بکەم، ئامادەم (١٠ساڵ) زەجرو عەزاب بچێژم، بەڵام یەك لەحزەش خیانەتان لێناکەم.. بۆیە بەدڵ گوێبگرە بۆ نەسییەحەتم... ئەوەی من دوای پەنجا ساڵ لە خەبات و شەونخونی و تێکۆشان و کۆبوونەوە و وورد بوونەوەرەو شار و شار و، وڵاتە و وڵات تێگەییم بە حاڵ و نەحاڵ، چونکە ئەگەر وەك خۆی تێبگەشتمایە حاڵم وەك ئەم حاڵەی ئێستا نەدەبوو، ئانەوەیە گەورەی ئەم پیاوە هەر لەسەرتاوە ئیعتراف دەکات، کە قورسترین شت لای مرۆڤەکان بریتییەلە (ئیعتراف)کردن، بە بۆچوونی بەندە گەورەی (دۆعا کردن) هەرئەوەیە، کە تۆ لەبەردەم خوای گەورە (ئیعتراف)دەکەیت! تەنها مرۆڤێکی دانپێدانەریە بەسە بۆئەوەی تام و چێژی هەموو ئیمان و سەرکەوتن بکەیت، نهێنی گەورەی (استغفر الله) ئەم نوکتەیەیە، واتە خودایا دان دەنێم بەو هەموو ئەو هەڵانەی کەردومە، چونکە مرۆڤ بە سروشتی خۆی هەمیشە هەوڵدەدات ئەو هەڵە و تاوانانەی کردوویەتی بیخاتە

سەرشانی کەسێکی دیکەو خۆی لێ بێبەری بکات! جا وەك (سەید قوتب)ی رەحمەتی باسی دەکات: تاکی موسوڵمان تەنها واز لەو خووە بهێنێت، کە هەرچی بەسەردا دێت خۆی بە بەرپرسیار و کەمتەر خەم نازانێت بەسە بۆئەوەی دەستبکات بە هەڵسانەوە و رزگار بوونی، بۆیە دانپێدانان و ئیعتراف کردن بەوەی کردووتە ئەوەندە گەورەیە، هەر ئەو کاتەی دانت پێدانا ئیتر ساتەکانی گەورە بوون و سەرکەوتنت دەست پێدەکات*. گەورەییەکی دیکەی ئەوەیە، کە ئەو زانست و زانیاری و ئەزموونانەی خۆی تێگەییوە و پێیگەییەوە ڕاستەوخۆ بە رۆڵەکانی دەگەیەنێت، چونکە دەیەوێت تا گەنجی ئەوە وەربگرە من بەو هەموو تەمەنەوە وەرمگرتووە:

(خۆشە تۆ هەرتا جوانی حاڵی بیی، تا پوختە و قاڵی مۆسوڵمانی بیی)...

رۆڵەم ئەزانی: لە دوای تێگەیین بە دڵە زۆردارو بە تیین

بەڵام چ ڕازە: برێ دڵ، سازن بۆ قەبوڵی حەق، برێ لەجبازن؟

برێ ئەخلاق، یان قسە، یا ڕەفتار یا ڕەفاقەت، یا عادەت، یا ژیوار

مایەی ئەخۆشیی یا ساقیین بۆ دڵ لادان لە زۆریان گرانە و موشکڵ

چتێ کە لە ناو ئەوانا گشتی جوانترە و زۆرتر بردو برشتی،

"خۆشەویسیی یە"و، لەوەلا ئیتر ناگاتە گەردی پایا هیچی تر

هەروەك دڵێ چۆڵ لە خۆشەویستی ئامادەس بۆ صەد ئەخۆشیی و پیسیی

لەم بەیتەوە وردە دێتە سەر ئەصڵی مەتڵەب و مەبەستی، ئەوە دەخاتە ڕوو کە عەقڵ و دڵ دوو دەزگای دامەزرێنەری ئەخلاقی مرۆڤن و دەبێ ئاگاداریان بیت، ئیمان کە باسی ئەساییە سەرەتا دەبێت بە عەقڵ لێی تێبگەیت دوای ئەوە ئیتر کاری دڵە و دەبێت ئەو تێگەیینە بۆ عەقڵ و زهن تەحویل ببێت و، لەوێ جێگیر ببێ!ئەوەیە نهێنی ئەوەی کۆمەڵێك لە نێوان عەقیدە و بیرو باوەڕەکاندا ئەمبەر و ئەوبەر دەکەن، چونکە ئەوان نەیانتوانییوە لە زهنەوە هەنگاو هەڵێنن بەرەو قەلب. خۆشەویستیش هەمان شێوە دەبێ غەریزە تێپەڕێنێت، چونکە گەورەترین نیعمەتە و هیچ شتێك ناگات بە تۆزی پێیدا("خۆشەویسیی یە"و، لەوەلا ئیتر ناگاتە گەردی پایا هیچی تر).

جا تەواوی دەرس و ئامۆژگاریەکانی ئەم پیاوە زانا و دانا و عارفە بۆ یەك مەبەست بوون، تەنها لەبەر یەك کەلیمەیە، کە بایەخی هەموو قسەیەکی هەیە:

---

*) تەفسیری سورەتی (النصر)بخوێنەوە، لەوێدا دەردەکەوێت پەیوەندی (استغفرالله) و (نصر) چییە!

(ڕۆڵەی هاوڕاز و هاو گرفتاریم پێم وایە: تەواو دەرس و مۆچیاریم
گشتی هاوقیمەت هەر یەك کەلیمەس، یانێ"محبت"، ئەرزش گشتی هەس)

بەڵام بەو شەرتەی ئەم خۆشەویستییە غەریزی نەبێت، واتە لە دونیایی عەقڵ و هەوادا نەسوڕێتەوە، ئەگەروا بوو ئەوە لەبەر خۆویستییە نەك خۆشەویستی:

محبت هەر کەس یا هەرچ کەبێ بەو شەرتە: "تەنیا غەریزی" نەبێ
چوونکە خۆش ویستن ئەر هەر غەریزییس لە حەقیقەتا لە بەر"خۆویستیی"س
زۆرن محبت کە لە خۆ ویستیین بۆ گەل، بۆ وڵات، مەزهەبن حەتا دین!
برێ بەش لە ئەو نوورە نەبردوو لە ناو دوکەڵی هەوەسا ون بوو
خوا و پێغەمەری "خو"یان خۆش ئەوێ ئەر خۆش ویستنیان بە درۆ نەوێ
لە دوای ئەو شەرتە وریابە لە دوا عەقڵی ڕێ شێواو ئارەزوو لێ داو،
عەقڵی گزیری غەریزەی جادوو عەقڵی تەن و مەن و ترازوو،
بە"جەدەل"سەرت لێ نەشێوێنێ بە فێڵ قولت لێ بە فول نەنوێنێ

لە وێستگە یەکی دیکەدا هەڵویستەیەك لەسەر کارەکانی ڕابردووی خۆی و هاوڕێکانی دەکات، ئەسەف بۆ ئەوە دەخوات کە تێکۆشایە نەختاڵێك بە خۆشەویستی خەڵکی بگەشتایە! جا ئەم ئیعترافەی وەك دواتر ڕوونی دەکاتەوە بە مانایی ئەوەنییە، کارو تێکۆشانەکانی پێشتری بایەخی نەبووبێت، نا قسەکە لەوەیە، کە لە نێوان زانست و پەروەردەدا، دەبێت پەروەردە پێشبخرێت،(لە بەشەکانی پێشتردا درێژتر باسمانکرد)، ڕاستە زانست پایەیەکی ئەسڵییە و گرنگە، بەڵام (لە دیینا ـ تعلیم ـ پایەی ئەسڵییە، وەلێ جێگەی وا لە پاش ـ تزکیە ـ). بە بۆچوونی (موفتی زادە) مرۆڤ هەرچەند زانابیت، ئەگەر خۆشەویستی و ئەخلاقی لەگەڵدا نەبێت، کە هەردووکیان دەچنە ژێر چەتری پەروەردە و (تەزکی)یەوە، ئەوە لە جیاتی ئەوەی خزمەت بە مرۆڤایەتی بکەن بە پێچەوانەوە دەبنە مایەی بەڵاو موسیبەت و دەرد بۆ بەشەرییەت! (ئاخر ئەزانی: نادروسن هەر چەن زۆتر بزانێ زیاتر ئەددا پەن). جا کە دێتە سەر باسی کار و تێکۆشانەکانی خۆی و هاوەڵانی وا خۆی دەردەخات بە تەواوەتی بەم یاسایە کاری نەکردووە، دەڵێت:

ئاخ لە جێ ئەو گش حەچەل و قاڵە   بفامیای ئەم چەنای چەنساڵە:

تێکۆشم: خۆم و هەموو هاواڵێ   بە"خۆشەوییسیی"بگەین نەختاڵێ

وەك وتمان ئەمە مانای ئەوە نییە، کارەکانی پێشوتری بێکەڵ بوو، تا ئەوانیش هەر باش بوون و کاریگەری خۆیان هەبووە(ئەڵبەت ناڵێم ئەو باسانە زیادیین، بەڵام بە بایەق لە پلەی دوایین:). جگە لەوەش خۆ کار لەکار نەترازاوە و ئیتر ناتوانین کار بکەین لەبەرئەوەی لەسەرەتاوە بە تەواوەتی کارمان بەم یاسایە نەکردووە، تا هیوای قەرەبووکردنەوە(هەر هەس "ماسیی هەر وەختێ بیگریی هەر تازەس".

لێرە بەدواوە وێستگەیەکی دیکە دەست پێدەکات و بە کورتی، بەڵام بە قوڵی دەربارەی جیاوازی (کوفر) و (ئیمان) دەنووسێت*، کە ئەمیش بەهەمانشێوە وەك شەرحێکە بۆئەوەی موسوڵمانان باش حاڵی بن، پەروەردە و ئەخلاق و عەمەلی صالح چەنێك ئەرزشدارە:

گیانە دوو ڕیان کافری و ئیمانچ بۆ کەم حاڵی چ بۆ فرەزان،

خۆ بە نەزانیین یا زانیین نیە   بەڵکە بە انصاف یا لاساری یە

خوا بە کەسانێ، "کافر"یا"مؤمن"   ئێژێ، حسساویی لە حەق حاڵی بن

یانی: تا پلەی"لە حەق تێگەیین"   ئیمان و کافر، لە یەك جیا نیین

پاش حاڵی بوونە، یەکێ هەوەسی   ئەی کێشی بەرەو باری ناکەسیی

یەکتر، دڵی، دیل هەوەسگەل نیە   ئامادەی قەبوڵ حەق و ڕاسی یە

ئەگەر دڵ بدەیی بە باسی قورئان   "کافر" کەسێکە لە زلەیی مان

جا یا هەر ئیسە ماقوڵ و زلەیا بۆی ئەپێوێ پلە وە پلە

چونکە ئەوییینی ئەر ئیمان بێری   ئەشێ"گەورەیی" بە خوا بسپێری

ئەبی ببێتە هاوشان هەژاران   توێڵ بنێیتە جێپێ ئەداران

"کما امن السفها"ت ژنەوت لە دەم ئەفامگەل زلە دەرکەوت ـ

ئەنجا، لە ناحەق، نادا وچانێ چونکە حەق، بۆ خوەی، وەشەڕ ئەزانیی

---

*) ئێمەلێرەدا بە پێویست نازانین دووبارە شەرحی ئەم باسە بکەینەوە، بەڵکو خوێنەر دەتوانێت بگەڕێتەوە بۆ کتێبی دووە بە ناویشانی(کاك ئەحمەدی موفتی زادە، هەوڵێك بۆ ناساندنی بەشێك لە بۆچوونە پەروەردەیی، و فەلسەفی و فیکرییەکانی)، نووسینی سەروەت عەبدوڵا، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ۲۰۱۱. کە لەوێدا بە درێژ ئەم باسە ڕوونکراوەتەوە.

جا هەر چەن تەنیا دەسەی "مترفیین" لە هەر دەورانێ دوژمنن بۆ دین
چۆن بۆ ئەتبینی: لە "مکە" زۆرێ تا بەینێ ئیمان نایرن، وە جۆرێ؟
زۆریەی لە خەڵك، لە ترسی زۆرکار ناوێرن بچن بەرەو حەق یەکجار
یا رێك ناکەوێ: لە سامی دژمن بۆ مەبەستی حەق جارجار گوێ بگرن
یا هەر سەفسەتە و درۆی دەسدارگەل لە حەق، کول ئەکا چاوی عەقڵی گەل
کارێکیان ئەکرد: بە"پێشداوەری" مەردمیش بکەن لە حەق بێوەریی:
بۆ قسەی"شاعیر"،"جادوگەر"،"شێتگەل" کێ حازرە خۆی بخاتە حەچەڵ؟]

بەڵام ئەوی تر، هەوای "زلەیی" یانیە، یاکەی نای کا کەلەیی
کە تێگا لە حەق، یا خاو یا بە تاو بۆی ئەچێ، ئەکا چش لە نانو ئاو

پاش ئەم جیاکرییە، ئێستا کاتی ئەوەیە وەڵامی ئەو پرسیارە بزانین، بۆچی مرۆڤەکان ئاوا جیاواز دەردەچن و برێك ئامادەن حەق وەرگرن و لەبەرامبەر حەقەوە سەرنەوی بکەت، تەوێڵ دانەوێن و سەربخە سەر جێپێی هەژان، لەبەرامبەر خواوە کەس بەگەورە نەزانن و گەوری بە ئەو بسپێرن، بەڵام برێکی دیکە، خۆ زللە بگرن، ناحەق بە حەق بزانن و ناماقوڵ لە جێ ماقوڵ دانێنن و هەژاران بە نزم ببینن؟

((بۆ یەکێ وایەو یەکێتر ئاوا؟ تەنیا مەسەلەی"دڵ"ە ئاوا))

وەڵامەکەی دیارە تەنیا مەسەلەی (دڵ) لە ئاوا، ئەگەر دلگرتی و تیشکی موحیبەت چووە دڵەوە، ئەوکاتە دڵ دەبێتە مەنزلگەی ئەخلاق و ئیمان! جا بە پێچەوانەشەوە، هەرگیز وانەزانی بەبێ موحیبەت خۆشەویستی خوا بێتە دڵەوە، بەبێ موحیبەت ئەخلاق و ئیمان تەشریفاتییە، لە تەشریفاتا خوا حازر نییە:

هەر ئەناژە دڵ، ئاساق یا ساق بێ سین ئەکا یا خۆ بەرە و حەق ئەچێ
(نەك تەنیا کوفر و ئیمان، تەواوی بە دڵە: باری "خاسی و خراوی")
لە ناو هەرچێکا لە دڵ بە کارە "محبت" لە گش زۆرتر زۆردارە
تییشکی محبتێ دڵ ئە کا پڕ بار لە: ئەخلاقی باش، ئیمانی تەیار
پێت وانەبێ: بێ خۆشەویسی خوا لە ماڵی دڵ"ئیمان" هەڵ بکا

کەواتە ئەسڵی مەتڵەب لێرە زۆردیارە، وەك چرای ڕووناك تیشکی بەکارە:
((کەوا بوو، ڕۆحی مەبەستە: هەڵ بوون چرای "محبت" لە دڵ و دەروون))

دوای جێهێشتنی ئەم وێستگەیە، ئەمجار (موفتی زادە) هەنگاوەکانی بەرەو قوڵییەکانی باسەکە خێراتر دەکات، دوای ئەوەی ئەوە دەخاتە ڕوو کە مرۆڤەکان هەروەك چۆن لەباسی کوفر و ئیماندا جۆرجۆرن بە هەمان شێوە لە خۆشەویستیشدا جۆرجۆرن:

وەك لە مەسەلەی کوفرو ئیمانا زۆرتر مەردمان وە جۆرجۆر دانا،
بۆ کەحەببەتیش مەردم جۆرجۆرن: کرژ یا خاو، بەشدار لە کەم یا زۆرن

ئیتر لێرەدا دەگاتە ئەوەی وەڵامی ئەم دوو پرسیارە بداتەوە: ئەوە چی بکەیت تاوەکو بڵێسەی خۆشەویستیمان زیاد بکات و ئیمان بەهۆیەوە قالکات؟ چی بکەین بۆئەوەی ڕەگ و ڕیشە و سەیقەڵی خۆویستی و سستی و ناپاکی لە دڵ بکاتەوە و پاکی کاتەوە؟
((هەر بە ـ محبت ـ لە گشتیی زۆرتر سووسەی محبت ئەوێتە ئاگر"
چوونکە دڵیش وەك عەقڵ و لەش، کەم کەم لە هەر بارێکەوە، خوەی ئەکا مەحکەم))

لەو بەیتانەی سەرەوەدا وەڵامەکەی دەخاتە ڕوو، کە تەنها بە خودی خۆشەویستییە دەتوانین خۆشەویستی لە دڵدا مەحکەم بکەین! هەر بە خوشەویستییە دەتوانین سوسەی موحیبەت بکەینە ئاگر، جا لێرەدا زۆر جوان کاریکردووە، دەڵێن بە (سووسەی محبت)، (سووسە): سو ـ سو (واتە: دۆخی تیشکێکی کز و بێگیان، کە لە پەستا وەك هەڵبێ و دایبسێ دێتە بەرچاو)[4]، دەی هەر ئەو بەشە بچووکە گەشە دەکات و دەبێتە تیشکێکی کامڵ! جا لە دوو بەیتی دواتردا ڕوونتری دەکاتەوە و ئەوە دەخاتە ڕوو، ئەگەر دەتەوێت بە خۆشەویستی گەورە بگەیت ئەوا دەبێت بێشتر خۆشەویستی بچوکگەل ببڕێت!
((بە خوەشەویسیی بچووك فێرببیی ئەتوانی: بەرەو لای گەورەیش بچی))
پاشان دێت ڕەخنەیەکی جوان و ئەدەبانە لە هەندێك لە عارفگەل دەگرێت،؟ ئەوانەیان کە بڕوایان وایە، هەر دڵێك بە خۆشەویستی مەجازییەوە سەرقاڵببێت و تێوە بگلێت ئیتر ناتوانێت بەرەو

[4]) بڕوانە: ماجد مردوخ رۆحانی: فرهنگ (فرسی ـ کردی) دانشگاه کردستان، جلد دوم، چاپ اول، ١٣٨٦، ص١٤٧١.

عیشقی حەقیقی و خوای بڕوات. کاك ئەحمەد لەم دێڕانەدا بۆچوونی خۆی دەخاتە ڕوو، پێیوانییە هەر دڵێك عیشقی مەجازی تێچووی ئیتر بەرەو عیشقی حەقیقی ناڕوات، بەڵكو دەڵێت: دەكرێت دڵێك كە بە مەجازییەوە سەرقاڵە، ئەگەر ئەو خۆشەویستییەی ناپەسەند نەبێت و سنوری نەبەزاندبێت نەكەوتبێتە هەڵەوە دەگونجێت بەرەو حەقیقی و حوبی خوا بچێت.

بڕێ عارفگەل ـ خوایان لێ ڕازیی ـ وا ئەڕوانن بۆ عەشقی مەجازیی:

به مەجازێ ئالوودە نەبێ   دڵ، بۆ حەقیقیی ئامادە نەبێ.

(بەڵان ئیشتبان باوڕت یەبۆ: "حەقییق بێ مەجاز، تاقییق نەمەبۆ"

هەر محەبەتێ نا پەسەن نەبێ   ئەگونجێ بەرە و حبی خوا بچێ

هە وەك ئەگونجێ: دڵی كۆك و ساز   بكاتە ئاوات بێیاریەی مەجاز)

ئەلغەرەز، ئەگەر بە ئاواتی: دڵ،   بە خوەشەویسیی جوانتر بی لە گوڵ

قاڵ بی بە حبی خودا و پێغەمبەر   تا چە پییسیە، لێ بچێتە دەر،

كەم كەم نێكۆشە تا وە محبت   لە بووچكترەو، دڵت بەیی عادەت.

ئێمە پێشتر ئەوەمان خستە ڕوو، كە بەبۆچوونی (كاك ئەحمەد) خۆشەویستیش جۆرجۆرە، ئێستا لێرەدا دێت لە ناو ئەو هەموو جۆرەدا (دوو جۆر)ی زۆر گرنگیان دیاریدەكات و لە بارەیانە قسە دەكات، كە مرۆڤ دەتوانێت بەهۆی ئەم دووانەوە تامو چێژی ئیمان و ژیان بكات و، لەم فەزا قەرباغ و پڕ لە بوغز و قینەدا، كە وەك بۆن بەبێ ویستی خۆت دێتە دڵتەوە و نارەحەت دەكات! دڵت ڕزگار بكەیت و ڕێگەی خوا و پێغەمبەری خوا(ﷺ) بدۆزیتەوە! ئارام ڕێ بگوزەرێنیت، ئاخر زۆرێك دەڵێن ئەوە چۆنە (موفتی زادە) توانی لەو (٨ساڵەی) زیندانی ئینفرادیدا بەرگە بگرێت و تەحەمولی ئەو هەموو ئەشكەنجە جەستەی و دەروونیە بكات؟ وەڵامەكەی تەنها بە لێورد بوونەوە و ژیان لەگەڵ بەرهەم و شەخسیەتیدا دەستدەكەوێت. ئاخر (كاك ئەحمەد) مەكۆی ڕق و قینی لە دڵیدا دەرهێنابوو، ئەو بە تەواوی موحیبەتە لەگەڵ ئەوانی دیكەدا دەژیا، هەموو تەمەنی بۆ خۆشەویستی پیاو چاك و هەژاران یەكلایكرد بوویەوە، ئەو

حوبی خوا و ئاین و پێغەمبەرەکەی بەجۆرێك چووبوویە دڵەوە هەرکاتێك ناوی پێغەمبەر(ﷺ) دەبرێت لەتاو فرمێسك و هەسنکی خۆشەویستی بۆ رەسول ناتوانێت درێژە بە قسە و باسەکانی بدات! هەر ئەم موحیبەتەیە دەبێتە دەرگای نەجات بۆیی و ژووره تاریك و نووتەکەکانی زیندان دەبێتە باخ و بێستان و گوڵوگوڵزار بۆی! من هیچ گومانێکم لەوەدا نییە موفتی زادە ژووری ئینفردی بۆ بۆتە باخ و بێستان ئەوەش بەم دەلیلانە:

یەکەم: لە قورئاندا خودای گەورە دەفەرمووێت: ﴿قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلَاماً عَلَى إِبْرَاهِيمَ﴾{الأنبياء٦٩}، واتە((کە ئیبراهیمیان گرت و فڕێیاندایە ناو ئاگرەکە، بە ئاگرەکەمان ووت: ئاگرەکە! سارە ببەرەوە و ببە بە مایەی سەلامەتی و زیان نەگەیشتن بە ئیبراهیم))[٥].هەموومان دەزانین هۆکاری ئەم سارکردن و سەلامەت بوونە تەنها لەبەرئەوە بوو، کە ئیبراهیم (سەلامی خوای لەسەر بێت) داعی دین و خۆشەویستی خوا و خەمخۆری هەژاران و نەداران و خاوەن پەیامی ئاسمانی بوو، دەی ئەگەر لەبەرئەم هۆکارانە ئاگری بەتینی بۆ بوویێتە شوێنێکی سەلامەت، خۆ هەمووی لە (موفتی زادەدا) بوونی هەیە! کێ دەتوانێت بڵێت داعی نەبوو؟ کێ دەڵێت باوکی هەژاران و نەداران نەبوو؟ کێ ئەوەندەی (موفتی زادە) خاوەنی پەیام بوو؟ هەر لەبەر پەیامی ئاسمانی نەبوو ئەوەی بەسەردا هێنرا؟ جا ئەمە مانای ئەوە نییە، کە ئەویش پێغەمبەرێکی خوایی بوو، نا مەقامی پێغەمبەران لە شوێنێکی دیکەیە و موفتی زادە لە مەقامدا لە پێغەمبەران جیاوازە، بەڵام لە پەیامدا هەمان پەیامی پێغەمبەرانی پێ بووە، بۆیە گرنگە لە دەرەوەی ئەم تێکەڵکردنە لەم بابەتە تێبگەین، کاتێك مرۆڤەکان دەبنە خاوەنی پەیامی ئاسمانی ئیتر ئاسمان دێتە خزمەتیان، هەموو دەزانین (هاوەڵانی ئەشکەوت) پێغەمبەر نەبوون، بەڵام لەبەر ئەو پەیامەی پێیان بوو ئیلهامی خواییان بۆهات و ئەشکەوتێکی بۆکردنە باخ و بە هەزاران ساڵ تێیدا خەوتن! (مریەمی پاکیزە) پێغەمبەر نەبوو، بەڵام لە میوەکانی بەهەشتی بۆدەهێنرێت! نمونەکان لە قورئاندا زۆرن و دەکرێتە بگەڕێینەوە بۆیان و بەوردی لە هۆکاری باسکردنەکانیان ورد بینەوە. بەم بەڵگانەش بێت گومانم نییە لەوەی حاڵی رۆحی (کاك ئەحمەد) لەئەوجی ئارامی و سەعادەتدا بووە! مەگەر خۆی نەیفەرموو: پێم مەڵێن ئازاد بوو، بڵێن مەرەخەس بوو، چونکە ڕاستە بە جەستە لە زینداندا بووم، بەڵام لە هەموو تان ئازادتر بوو..

[٥]) مەلا عبدالکریم مودەریس: خولاصەی تەفسیری نامی، چاپی یەکەم، ٢٠١١، ص٣٢٧.

ئەوان ناتوانن من لە نێوان چوار دیواردا زیندانی بکەن لە کاتێکدا من رۆحم ئازادە و رۆژانە پێنج جار مولاقات لەگەڵ خۆشەویستەکەی خۆمدا ئەنجام ئەدەم"، هەرکەسێك بتوانێت دیوە نادیارەکەی ئەم قسەیە کەشف بکات، دەتوانێ بزانێت (کاك ئەحمەدی موفتی زادە) چی پیاوێك بووە!! راستە ئەو لە ڕووی جەستەوەیە لاوازا بوو، بەڵام ئەوە حاڵەتی رۆحی بوو کە خۆی باسیکرد.

دووەم: زۆربەمان ئەم شیعرە (ئامی ئینفرادی)مان بیستووە و خوێندومانەتەوە، کە دەفەرمووێت:

((لە جەرگەی جەمی یارانی گیانیی تۆم نەبێ هێشتا خۆم پێ‌تەنیایە

تۆم هەبێ تەنیا لە انفرادیی لێم جەمە هەرچیی خۆشیی دنیایە))

دەزانین (کاك ئەحمەد) ئەمە بە پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرمووێت، کە ئەگەر لە ئینفرادی لەگەڵیدا بێت هەرچی خۆشییە لەم دونیایەدا جەمە لەلای، واناژانم لەم بەڵگە ڕوونتر هەبێت! هەمیشە ئەوە سەرنجی ڕاکێشاوم: چ رۆحێك هەیە بتوانێت لە شوێنێك تارەکیك و نوتەك و وەحشەتناکدا شعری بەوجۆرە دەربڕێت؟ هەرکاتێك ئەم شیعرە دەخوێنمەوە (کاك ئەحمەد) دێتە بەرچاوم لەسەر لوتکەی شاخی (شینە شاهۆ) دانیشتووە و لە ئارامییەکی رۆحیدا دەینووسێت، چونکە وەك وتم ناکرێت ئەمە بەرهەمی بارودۆخی ئینفرادییەك بێت کە مرۆڤ تێیدا ناوی خۆیشی لەبیر دەچێتەوە!

بەم دوو بەڵگە دەگەینە ئەو بەرئەنجامە کەبەڵێ، کاك ئەحمەد لە زینداندا لە بەرزترین پلەکانی رۆح و مەعنەوییەتدا ژیاوە، کە ئەویش بەرئەنجامی خۆشەویستیی و عیشقییەتی بۆ پیاوچاکان و هەژاران:

لە بەینی هەرچی جۆرا، دوان هەن خاسترو زووتر وە مەنزڵ ئەگەن:

یەك: خوەشەوییسیی خاس خواگەل، هەرکەس لە هەر ئۆمەتێ یا رۆژگاێ هەس

وەك لە رەفێقیی چەفتا لا ئەدەیی لە تەك رێکانا رەفاقەت بکەیی.

بخوێنەرەوە ئەحواڵی خاسان بێژە و بییسە لە دەمی راسان.

جا ئەم موحیببەتە بەوە بەدەست دێتەوە، کە جیاوازی نەکەیت لە هەر میللەت و ئومەت و نەژاد و نەتەوەیەك بێت، تەنها ئەوە هەیە تۆ دەبێت پیاوی خاست خۆشبووێت، پاشان بۆ دەستکەوتنیشیان بە شوێنیدا بگەرێ و بخوێنەوە و بیبیسە با بۆتی باس بکەن، هەروەها لە هاوڕێتەی چەوت و لارەکان لابدەیت و لەگەڵ پیاوچاك و ڕێکانا هاوڕێیەتی بکەیت...

دوەم: محبەت هەژار و فەقیر   کە بۆ صەفای دڵ، راس وەسە "ئیکسیر"
بە هەرچی جۆرە تێکۆشە تاکەی   دڵ وە محبەت هەژاران بگەی
بە گیانەکەی خۆت قەسەم رۆڵە گیان خۆشەویسیی و خزمەت بێدەستان،
دڵ ئەکا وە ماڵ خوداو پێغەمبەر   شەیتان لە کەوشەن دڵ ئەکاتە دەر

لەبەرئەنجامی ئەم خۆشەویستیە، کە (موفتی زادە) خۆی ئەزموونی کردووە و تامی چەشتووە، دڵ دەبێتە مالّی خوا و پێغەمبەر!! ئەمەش دووبارە دەبێتە پشتراستکردنەوەی دوو بەلگەکەی سەرەوەمان....

بەلاّم دەبێت بزانیت ئەمە تەنها بە قسە و رواڵەت نییە، دەبێت هەولّبدەیت و فیز و تەکەبور و غرورییەت کەناربخەیت، گەورەی بە خوا بسپێریت و سەرت بۆ هەژاران نەوی بکەیت! دەبێت هەروەك چۆن خێزان و ئەزیزانت خۆش دەوێت بەوشێوەیەش هەژارانت خۆشبوویت:

بەلاّم بزانە: بە تەنیا زوان   یا بە رواڵەت، دڵ نابێ بە کان
بزانە: هەچی گەورەو گرانە   وە دەس هێنانی، سەخت و گرانە
بزانە: ئەبێ خۆشوییسیی تۆ   پڕ بە دڵ بێ، وەك بۆ خێزان و خۆ

تا ئێرا شەرحی حاڵ و ئەحواڵی و جۆر تامی خۆشەویستی کرا، لێرەبەدواوە (کاك ئەحمەد) دێت ئەو هۆکار(وەسیلە) دیاریدەکات کە ئێمە بە هۆیانەوە دەتوانین بگەین بە خۆشەویستی و، موحیبەتی هەژاران بە دەست بهێنین و بچێتە دلّمانەوە، چونکە وەك وتمان کاتێك توانین ئەو خۆشەویستییە بەدەست بهێنیت ئەو کاتە دلّت دەبێتە مەماڵ و مەکۆی خوا و پێغەمبەرەکەی(ﷺ)...:

جا بۆ ئەوە ئەو خۆشەویسیە   ببێتە گیانیی، وەسییلە چیە؟
١- یەکەم وەسییلە، رێ جۆرکردنە   ژیا، بەرەو بار هەژار بردنە.

یەکەم هۆکار بۆئەوەی خۆشەویستی بچێتە دڵەوە ئەوەیە، کە تۆ ڕێگەی بۆ خۆشبکەیت، ئەمەش بەوە دەبێت ژیان بەرەو بارە هەژاران بەریت و خۆت لە هەموو دەعییە و دەمار و خۆ بەگەورە زانینێك بە دووربگریت و لە خۆتیان دورخەیتەوە، پاشان دەزگای ئەشرافی و زەرق و بەرق لە ناوبەریت و ناز و نیعمەت نغرۆت نەکەن، چونکە ئەم دوو دەردە زۆر ترسناکن و دەبنە هۆکاری ئەوەی دەروونت ببێتە مەکۆی شەیتان، ئەوانیش:

یەکەم: خۆ بەزلگرتن و غروریی و تەکەبور.

دووەم: دەزگا و سفرەی پڕ زەرق و برق.

دوو نەخۆشیی هەن بۆ گیانی انسان   نەك هەر محببەت حەتتا بۆ ئیمان
بە گیانت ئەو دوو "دەردە چەپەڵە"   بۆ بێسانی دڵ، هەر وەنە کەڵە
ئەپێچێن لە دەور هەچی کە جوان بێ   هەر خۆیی بەرەو بار ئیمان بێ،
تا زەردی نەکەن نەیخەن لە گەشە   مەحاڵە دەس بەریەن لە یەخەی
یەك: دەعیە و دەمار، خۆ بە زل گرتن   ئارەزویی بان بوون لە مەردم کردن
دوو: دەمو دەزگای پڕ لە زەرق و بەرق   خۆ لە ناو نازو نیعمەت کردن غەرق.
گەرەکتە جۆریێ بەرەو خوا چوونت   نەبێتە مەکۆ شەیتان دەروونت،
بە نییەتێکی ڕێك و پاکەوە،   بەرەو لای ژیینی هەژار لاکەوە
پاکەوە سفرە و پۆشەن و ماڵت   مەبەست و هیێواو خوو و ئەحواڵت،
لەو دوو پییسیە، تا ئامادەبیی   بەرەو خۆش ویستن هەژاران بچیی
دەنا، تا زلیی‌و خۆشگوزەرانیی   مەبەستە، نابیە زانای ئیمانیی.
بەڵام نەك لەبەر تەمەڵیی، لە کار   لادەیی، بۆ هەژار بوویتە سەربار
ئەبی لێ هاتی دەعیە و، هەبێ   ئەمجا "جوان ژیان" قازانجی ئەبێ
جا، خۆ وە هاوشان خەڵکی هەژار بکەیی،   ماڵت بۆ خەرجی خودا پەسەن بەیی

زۆربەی موفەسیرینی قورئان، کاتێك دەگەنە ئایەتی﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴾{المدثر٤}، دەفەرموون: واتە جلەکانت پاك بکەرەوە و پاو خاوێن ڕایانبگرە.... بەڵام ئەوە (کاك ئەحمەدە) دیوە نادیارە و مەبەستە قوڵەکەی ئەم ئەیەت و سورەتە کەشف دەکات! ئەو ئایەت بڵێت ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴾ واتە

پۆشەن و جلو بەرگەکانت پاك ڕابگرە، وەك خۆی دەفەرموێت: ئاخر ئەم سورەتە سورەتێکی ئینقلابییە، ئەصلّەن کەی ئەم باسی پاك و خاوێنییە لێرەدا کرێت؟! بە بڕوای (کاك ئەحمەد) لێرەدا بانترین فەرمان انقلابییە، و قەسە لەسەر ئەوەیە کە دەبێت محەمەد(ﷺ) ئەشرافییەت و خۆش ڕابواردن و جل و بەرگی پڕیەرق و زەوق فڕێ بدەین و دەست بکەیت بە لە خەو هەڵساندنی خەڵکی و وێڵەکان بخەیتەوە سەر ڕێگەی ڕاستی خۆیان. مەزڵوم و داماوەکان ڕزگار بکە لەدەس زاڵم و ستەم کار، خۆت لە منتە و خۆ بەگەرە گرتن دورخەیتەوە، جا بۆ ئەوەی ئەوەبسەلمێنێت کە لێرەدا قسە لەوەنییە جلو بەرگ پاك و تەمیز ڕابگرێت دێت دوو بەڵگە دەهێنێتەوە، دەفەرموێت: یەکەم، لەناو دەستورگەلێکی ئاوا گەروە و گران، کەی باسی پاك و تەمیسی ڕەوایە؟ دووەم، خۆ حەزرەت (ﷺ) ئێستا تەمەنی گەورەیە و ئێستا جلی پاك و تەمیس لەبەر دەکات، ئەگەر لە دەورانی منداڵیدا بە هۆی هەتیوی و شوانییەوە کەمێك جلەکانی درابن خۆ ئێستا ئەوەش نەماوە، ئێستا حاڵی زۆر باشە و بازرگانی دەکات و پارەی هەیە بۆئەوەی جلی باش لەبەربکات و پاوك و خاوێن بێت. دەفەرموێت ئەصلّەن کاتێك حەزرەتی جبرەئیل(سەلامی خوای لێبیت) فەرمانەکەی بۆ هێنا، شتەکان پێچەوانە بوونەوە، ئەگەر ئەوسا دوای ژن هێنان جل و بەرگ و پۆشەی جوان و بوو، هەر ئەو ئەمرەهات گشتی وەلانا و چووە دۆخی هەژاران و جل و بەرگی سادەی لەبەرکرد، جلەکانی ئەصلّەن بەجۆرێك کۆن بوون، ئەگەر کۆنە کرێك بچووایە بۆلای لەبەر خراپی جلەکانی لێنەدەکرێ، بە پێچەوانەی ساڵانی ڕابردووەوە وای لێهات کاتێك دەچووە مەجلیسێکەوە نەدەگەڕا بە شوێن جێگەدا، بەڵکو لە هەرشوێنێکدا جێگە هەبوایە دادەنیش، وەك حەماڵان لەسەر زەوی خوڵاوی بەبێ فیز ڕادەکشاو خۆی جیا نەدەکردەوە، زۆرجار لەجیاتی سفرە و خوان دادەنیشت و لەسەر ڕانەکانی نانی دەخوارد...

ئەوسا لە ئیسە ناحاڵی تر بووم   مەعنای "فَطَهِّرْ"* بۆم نەبوو مەعلووم:
ئاخر یانی چیی؟ خاوێنیی پۆشەن،   کەی لێر بۆ باس ئەشیێ، ئەوەڵەن؟
سەرەتای سوورەی "مدثر"چیە؟   بانترین فەرمان انقلابیە:
لە جێو باڵێنی "ڕابواردن" لادان،   قیام و، خەڵکی خەواڵوو ڕانان،

---

*) {وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ} المدثر٤

لە خوا بەولاوە بە بووچك زانین،   لە ڕێزگرتنی "ناحەق" وازهانیین،
بیروڕای باوی غەلەتی وڵات   وێڵ کردن، بەلآم بە شێوەی خەبات،
منەت لە شوێنی خاسیا نەنان   (هەچەن مردوگەل نەگەیینە ژیان)،
لەبەر خوا هەزار عەزیەت و ئازار   برسیەتیی، تەبعیید وەبێ دارژیار،
هەموار کردن، تا مەزڵووم و داماو   ڕزگار بن لەدەس زڵم و ناحساو
لەناو دەیتوورگەل وا گەورەو گران   باس جە تەمییسی سییپاڵ کەی ڕەوان؟
دووەم: خۆ حەزرەت محمد(ص) ئیسە چەن ساڵە، بەرگی، باش و تەمییسە
ئەگەر دەورانی منالّی و جوانیی   بەکرێکاریی ئەی بواردو شوانیی،
ئەمە چەن ساڵە، دوای ژن هێنان،   وەزعیی جۆری هەس نەك وێنەی جاران
دەی خۆ تا جبریل(ع)ئەو ئەمرەی   هانیی پۆشەنی، چوەو دۆخەکەی جوانی!
ئەگەر چەن ساڵ بوو وەك خەلکی سەرناس   لباس، شۆڕ بوو لە کوتالگەل خاس،
لەبەر تەمییسیی، بەرقی ئەداوە   هەر ئەو ئەمرە هات، گشتی نا لاوە
ئیتر پۆشەنی سادە و هەرزان بوو   زۆرتریش شەڕوال وەك هەژاران بوو
مەگەر دیاریی، ئەر نە لەوەو لا   پوشەنێکی نەوو کۆنەسێن بی با
لەسەر خاکەوە بەرعەکسی سالآن   دائەنیشت، ئەوخەوت هەر وەك حومالآن
زۆرجار لە باتیی سیینیی و سفرە و خوان وەك بەردە لەسەر داوێن ئەیخوارد نان
داوێن پارچەی وەك متقال و جاوە   کۆتا بوو لە ژوور قووزەکی پاوە

ئێستا کاتی ئەوەیە بزانین ئایەتی (فَطَهِّرْ) یانی چی:
دەستووری ئایە و، وەزعی ئیسە و زوو   لە لام هەر ئەت وت موعەمایێ بوو
پاشان تێگەییم " فَطَهِّرْ " یانی: بەرگی ئەشرافیی، پیسە، وەلانێ
یانی: وەك لە ژوور، فامو خۆ، لە دەر   دەرێنە پۆشەن پووڵ و پۆز لە بەر
واتـە: بـەرگی ئەشـەرافی پیشـە و لایبـەرە، هـەموو ئەوشتانەی بـۆنی دروسـتکردنی تەبـەقات و چینایەتی لێدێت فرێیبدە.

یانی: ڕێگەیێ کە لە بەرتایە ڕێ کاملّ بوونی دینی خودایە
"هەرچی نەختێ بۆی ئەشرافی لێهات ناخوئجێ لەتەك ڕێگەی لەمەولات"

واتە: ئەو ڕێگایەی لەمەولا لەبەردەمتایە و هەنگاوی لەسەر دەنێی، ڕێگەی بە کەماڵ گەیاندنی دینی خوایە، ئەم ڕێگەیەش تەبیعەتی وایە هەرشتێك کەمێك بۆنی ئەشرافی لێبێت ناگونجێت لەگەڵیدا و رەدی دەکاتەوە، چونکە بە بۆچوونی (کاك ئەحمەد) ئەرکی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر و دینی خوا ئەوەیە کە تەبەقات و بانو خوار لەناو کۆمەڵگەدا نەمێنێت و هەر بۆ ئەمە هاتووە..
((یانی: هەمییسان لە وێنەی جاران جۆر کەوە شێوەی ژیینی هەژاران))
ئەم ئایەتە واتە: دووبارە وەك جاران خۆت جۆرکەوە لەگەڵ هەژاران و بەوشێوە بژی کە ئەوان دەژین، بە مادە و مەعنەویت خۆت جۆربکە لەگەڵیان. ئەگەر لەم ماوەیە حیکمەتی خودا ئەوە بوو وەك دەوڵەمەنەکان بژیت تەنها لەبەرئەوەیە ئەو ژیانەش ئەزموون بکەیت، هەروەك چۆن هەتیوی و بازرگانی و سەربازی و .... هەموویت ئەزمونکرد، ئەوەش ئەزموون بکە، ئێستا کە ئەو قۆناغەشت زانی بگەڕێرەوە سەر دۆخەکەی جاران و دەستی هەژاران و نەداران بگەر و بیان پەڕێنەوە:

ئەر حیکمەتی خوا وا بوو کە: ژیینی وەك دەوڵەمەنیش، بەینێ ببینینی،
ئیتر تێگەین لە حاڵ ئەو لایەش بادەوە بەرەو هەژار و بێبەش
ئیسە بە کەڵکە ژیینی سادە، بۆت کە ئەولا وێلکەیت خۆت بە مەیلی خۆت
تا وەك "بەرەحمەت موحتاجان" نەبیی چۆن"رحمة للعالمین" ئەبیی؟

هۆکاری دووەم بۆ ئەوەی خۆشەویستی بەسود و بەرەکت بێت بۆ خەڵکی هەژار، بریتییەلەوەی لەگەڵ ئەم چینە دەردەدارە خۆت بگونجێنیت و سەردان و هەواڵپرسینیان زۆرکەیت، جا (کاك ئەحمەد) لێرەدا ئاگادار کردنەوەیەکی گرنگ پێشکەش دەکات، ئەوییش ئەوەیە کاتێك سەردانیان دەکەیت و هەواڵیان دەپرسیت وانەڕۆیت وەك ئەوەی تۆ گەورەیت و بۆلای بچوکێك دەچیت، بە پێچەوانە دەبێت وا بڕۆیت کە تۆ دەردەداریت و سەردانی حەکیم دەکەیت، ئەوان بە حەکیم و خۆت بە موحتاجی سەردانیان بزانیت، وا رەفتار بکەیت ئەگەر نەچیت بۆلایان ئەوە تۆیت زەرەر دەکەیت بە ئازادرەوە دەتلێیتەوە نەك ئەوان! جگە لەوەش دەبێت ڕووخۆش و بە خەندەبیت

لەگەڵیان، زانایان مامەڵە بکەیت، ئەگەر عەیبێکت بینی چارەی بەکەیت بە جوانترین ئەدەب و ئیحترامەوە، جا لە کۆتایی بەیتەکەدا دەفەرمووێت: خوا یار و پشتیوانت بێت کارێکی بەم شێوەیە زۆر سەختە، چونکە دەبێت لە لایەکەوە دەردەدارییت و سەردانی حەکیم بکەیت، لەلایەکی دیکەوە حەکیم بیت و عەیب و نەزانینەکان چارە بکەیت:

٢- وەسیلەی دوەم کە خوەشەویسییت   بۆ هەژار، بیی بێ بەرەکەت و پییت:

خۆ لە تەك چینی هەژاران، جۆرکە   دۆسیی‌و هاتووچۆ لە تەکیان زۆرکە

بەلاَم وریای ناخ دەروونت ببی:نەك وەك گەورە بۆ لای بووچك بچیی

ئەحواڵت هەروەك دەردەداری بێ   بۆ لای حەکیمان ئەچێ

لەتەك ئەو چینا ببە بە هاوراز   بە رەفاقەتێ ڕاس و گەرم و ساز

وەها، لە بەینا هەر تۆ نەمێنی   ئیتر من من و تۆ تۆ نەمێنێ

لەتەك ئەوییشا، مەبەستێتر هەس   وریابە تا لێت نەشێوێ مەبەس:

هەرمادی نیە دەردی ئەوێ چیین   زۆرێ کەم بەشن لە خدە و زانیین

ئەبێ دانسقە و وریای رێ دین بی   تا ئیشتبایێ یا عەیبێکت دیی،

تووشی نەبییت و: بەشێوەیی جوان   نەك بە رەوشتی خودخواهی نەزان

ئەتۆش خزمەت کەیی بە هاوەڵی خۆ   بە باش کردنی تێگەیین و خۆ

جا خوا یارت بێ، سەختە وا کارێ: هەم حەکییمێ هەم دەردەدارێ

وەسیلەی سێهەم لەم ڕێگایە بۆنەوەی بتگەیەنێت بە خۆشەویستی، دەبێت کاربکەیت، بخوێنیتەوە، دەربارەی پیاوچاکان عیلم کۆکەیتەوە، سیرەی محەمەد(ﷺ) و یارانی (ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی)، هەمووی بهێنیت پەندوەرگریت، تەماشایی ژیانی خاوان صەفا و ماڵ و سامانەکانی وەك(عومەری کوڕی عەبدولعەزیز) بکە. ئەوان بکە سەرمەشق و مورشیدی خۆت، وەك ئەوان بژی بۆ ئەوەی ببیتە خۆشەویستی دڵی هەژاران:

٣-وەسیلەی سیەم: لە شەرحەحاڵی   پێغەمبەران و خاسان بیی حاڵی

کە چۆن هاوڕەنی هەژاران ئەژیان   بێ دەعییە و نازو دەزگاو سفرە و خوان

تماشای ژیان حەزرەت پێغەمبەر(ص) یا ئەبوبەکر و عەلی و عومەر ـ ع ـ

یا لەخێڵ شاگەل بە دەمارو فیز   تەماشایی عومەر کوڕ عەبدولعەزیز ـ ع ـ

لەم باسە جوانە دەروون گەشێنە هەرچی نووسراوەی باش بوو بیبخوێنە
هەتا بتوانیی: هەوەسی نەوپی سونك کەیی، بەرەو رێ خوا سەرکەوپی
خۆشە: لە دنیاو قیامەتا هاورەن پێغەمبەر بیی، نەك برێ دیەن تەن
دڵ دان بە حاڵی ناکەسگەلیش زۆر بە کەڵکە ئەر باس بەچەشنێ بێجۆر

دوای ئەمانە جارجارەش گوێ رادێرە بۆ بەیت و شیعری جوانی دڵ هەژێن، بۆئەوەی مەنجەڵی دڵ بێتە کوڵ و ئەو حاڵە ئیمانییە ئارام و ناسکەت بۆ دروست ببێت، کە هەرساتێکی پلە پلە بە رەو خوا نزیکت دەکاتەوە و تامی ئیمانت پێدەنۆشێت!

((با جار جارێکییش صالحی دەن خۆش دەروون وە ئییمان پڕ جۆش و خورۆش
بە خوێندنەوەی بەیت و شیعری جوان مەنجەڵی دلآن بێنێتە کولآن))

جا لەکۆتایدا توانیت ئەم هۆکارانە بگریتەبەر و سەرکەوتووبووت، ئەوا بە دۆعای خێر یادی بکەیت و لە نزاکانت بێبەشی نەکەیت، هەوەك (مامۆستا سەعیدی نوورسی) دەفەرمووێت: "هەمیشە موحتاجی نزای خێری هاوڕێیان". ئەویش دەڵێت موحتاجی دۆعاتانم و لەیادم مەکەن.

جا ئەوکاتەی وا دڵت کوڵ تێرێ یادی براتکە وە دۆعای خێرێ
دڵگەل پڕ گەشە و مەجلیس پڕ نووربێ مەلایکە نزییك، شەیاتین دووربێ
فەزای دڵ، وێنەی هەوای کوردستان خەوش کا رەحمەت و بەرەکەتباران:
بۆ هەژار لاوێن لە زاڵم بە سام پێغەمبەری خوا صەڵوات و سەلام.

بەمشێوە (کاك ئەحمەد) بەو بەهرە خواییەی پێیدراوە، ئەو وانە جوانە دەڵێتەوە و دوای خۆی بۆ هەمیشەی بەجێیدەهێڵێت.

ئیکسیری گەورە*

ڕۆڵەم هاوڕێیەی دنیا و قیامەتم　　بە دڵ گوێ بگرە بۆ نەسیحەتم
ڕازرێ، تازە من دوای پەنجا ساڵ　　تێگەییم، ئەویش بە حاڵ و نەحاڵ
خۆشە تۆ هەرتا جوانی حاڵی بیی　　تا پوختە و قاڵی موسوڵمانی بی

ڕۆڵەم ئەزانی: لە دوای تێگەیین　　بە دڵە زۆردارو بە تیین
بەڵام چ ڕازە: برێ دڵ، سازن　　بۆ قەبوڵی حەق، برێ لەجبازن؟
برێ ئەخلاق، یان قسە، یا ڕەفتار　　یا ڕەفاقەت، یا عادەت، یا ژیوار
مایەی نەخۆشیی یا ساقیین بۆ دڵ　　لادان لە زۆریان گرانە و موشکڵ
چتێ کە لە ناو ئەوانا گشتی　　جوانترە و زۆرتر بردو بڕشتی،
"خۆشەویسیی یە"و، لەوەلا نییتر　　ناگاتە گەردی پایا هیچی تر
هەروەك دڵێ چۆڵ لە خۆشەویستی　　نامادەس بۆ صەد نەخۆشیی و پیسیی

ڕۆڵەی هاوڕاز و هاو گرفتاریم　　پێم وایە: تەواو دەرس و مۆچیاریم
گشتی هاوقیمەت هەر یەك کەلیمەس‌یانێ"محبت"، ئەرزش گشتی هەس
محبت هەر کەس یا هەرچ کەبێ　　بەو شەرتە: "تەنیا غەریزی" نەبێ
چوونکە خۆش ویستن ئەر هەر غەریزییس　　لە حەقیقەتا لە بەر"خۆویستیی"س
زۆرن محبت کە لە خۆ ویستیین　　بۆ گەل، بۆ وڵات، مەزهەبن حەتا دیین!
برێ بەش لە ئەو نوورە نەبردوو　　لە ناو دوکەڵی هەوەسا ون بوو
خوا و پێغەمەری "خو"یان خۆش ئەوێ　　ئەر خۆش ویستنیان بە درۆ ئەوێ

لە دوای ئەو شەرتە وریابە لە دوا　　عەقڵی ڕێ شێواو نارەزوو لێ داو،

---

*) خوێنەری خۆشەویست، بۆئەوەی بەیتە شیعرییەکە وەکخۆی و بەسەر یەکەوە بیخوێنێتەوە، کەبێ‌گومان تام و چێژێکی تایبەتی هەیە بیخوێنێتەوە و لەوەش بێبەش نەبیت، لەم کۆتاییەی کتێبەکەدا هەموو شیعرەکەمان بەسەریەکەوە دابەزادووە.

عەقڵی گزیری غەریزەی جادوو عەقڵی تەن و مەن و ترازوو،
بە"جەدەل"سەرت لێ نەشێوێنێ بە فێڵ قولت لێ بە فول نەنوێنێ

تاخ لە جێ ئەو گش حەچەل و قالە بفامیای ئەم چەنای چەن سالە:
تێکۆشم: خۆم و هەموو هاوالێ بە"خۆشەویسیی"بگەین نەختالێ
ئەڵبەت نالێم ئەو باسانە زیادین بەلام بە بایەق لە پلەی دواین:
لە دیینا"تعلیم" پایەی ئەسلی یە وەلێ جێگەی وا لە پاش "تزکیە"
ئاخر ئەزانی: نادروسن هەر چەن زۆتر بزانێ زیاتر ئەددا پەن

بە هەرحاڵ هیوای قەرەویی هەر هەس "ماسیی هەر وەختێ بیگریی هەر تازەس"

گیانە دوو ڕیان کافری و ئیمان چ بۆ کەم حاڵی چ بۆ فرەزان،
خۆ بە ئەزانیین یا زانیین نیە بەڵکە بە انصاف یا لاساری یە
خوا بە کسانێ، "کافر"یا"مؤمن" ئێژێ، حەساویی لە حەق حاڵی بن
یانی: تا پلەی"لە حەق تێ‌گەیین" ئیمان و کافر، لە یەك جیا نیین
پاش حاڵی بوونە، یەکێ هەوەسی ئەی کێشی بەرەو باری ناکەسیی
یەکتر، دڵی، دییل هەوەسگەل نیە ئامادەی قەبوڵ حەق و ڕاسی یە
ئەگەر دڵ بدەیی بە باسی قورئان "کافر" کەسێکە لە زلەیی مان
جا یا هەر ئیسە عاقوڵ و زلە یا بۆی ئەپێوێ پلە وە پلە
چونکە ئەوییەنی ئەر ئیمان بێری ئەشێ"گەورەیی" بە خوا بسپێری
ئەبی ببێتە هاوشان هەزاران توێڵ بنێیتە جێ‌پێ ئەداران
"کما امن السفها"ت ژنەوت لە دەم ئەفامگەل زلە دەرکەوت ـ
ئەنجا، لە ناحەق، نادا وچانێ چونکە حەق، بۆ خوەی، وەشەڕ ئەزانیی

{ جا هەر چەن تەنیا دەسەی "مترفیین" لە هەر دەورانێ دوژمنن بۆ دین

چۆن بۆ ئەتبینی: لە "مکە" زۆریَ تا بەینیَ ئیمان نایرن، وە جۆریَ؟
زۆربەی لە خەڵك، لە ترسی زۆرکار ناوێرن بچن بەرەو حەق یەکجار
یا رێك ناکەویَ: لە سامی دژمن بۆ مەبەستی حەق جارجار گویَ بگرن
یا هەر سەفسەتە و درۆی دەسدارگەل لە حەق، کول ئەکا چاوی عەقڵی گەل
کارێکیان ئەکرد: بە"پێشداوەری" مەردمیش بکەن لە حەق بێوەریی:
بۆ قسەی"شاعیر"،"جادوگەر"،"شێتگەل" کیَ حازرە خۆی بخاتە حەچەڵ؟]

بەلاَن ئەوی تر، هەوای "زلەیی" یانیە، یاکەی نای کا کەلەیی
کە تیَگا لە حەق، یا خاو یا بە تاو بۆی ئەچیَ، ئەکا چش لە نانو ئاو

بۆ یەکیَ وایەو یەکیَتر ئاوا؟ تەنیا مەسەلەی"دڵ"ە ئاوا:
هەر ئەنازە دڵ، ناساق یا ساق بیَ سیین ئەکا یا خۆ بەرە و حەق ئەچیَ
(نەك تەنیا کوفر و ئیمان، تەواوی بە دڵە: باری "خاسی و خراوی")
لە ناو هەرچێکا لە دڵ بە کارە "محبت" لە گش زۆرتر زۆرداره
تییشکی محبتَ دڵ ئە کا پڕ بار لە: ئەخلاقی باش، ئیمانی تەیار
پێت وانەبیَ: بیَ خۆشەویسی خوا لە ماڵی دڵ"ئیمان" هەڵ بکا
کەوا بوو، رۆحی مەبەستە: هەڵ بوو چرای "محبت" لە دڵ و دەروون
وەك لە مەسەلەی کوفرو ئیمانا زۆرتر مەردمان وە جۆرجۆر دانا،
بۆ کەحەببەتیش مەردم جۆرجۆرن: کرژ یا خاو، بەشدار لە کەم یا زۆرن
چی بکەین: بڵێسەی خوەشەوییسیمان زۆر بگریَ: قڵ کاو، زۆردار کا ئیمان؟
رەنی خوخواهیی، سسیی، ناپاکیی بە سەیقەلی دڵ، پاکەوکا پاکی؟
"هەر بە ـ محبت ـ لە گشتیی زۆرتر سووسەی محبت ئەوێتە ئاگر"
چوونکە دڵیش وەك عەقڵ و لەش، کەم کەم لە هەر بارێکەوە، خوەی ئەکا مەحکەم
بە خوەشەوییسیی بچووك فێرببیی ئەتوانی: بەرەو لای گەورەیش بچی

برێ عارفگەل ـ خوایان لێ ڕازیبی ـ وا ئەڕوانن بۆ عەشقی مەجازیی:
بە مەجازی ئالوودە نەبیی دڵ، بۆ حەقیقیی ئامادە نەبی.
(بەلاَن ئیشتبان باوڕت یەبۆ: "حەقییق بێ مەجاز، تاقییق نەبۆ"
هەر محەبەتێ نا پەسەن نەبێ ئەگونجێ بەرە و حبی خوا بچێ
هە وەك ئەگونجێ: دڵی کۆك و ساز بگاتە ئاوات بێیاریەی مەجاز)
ئەلغەرەز، ئەگەر بە ئاواتی: دڵ، بە خوەشەوییسیی جوانتر بی لە گوڵ
قاڵ بی بە حبی خودا و پێغەمبەر تا چە پییسیە، لێ بچێتە دەر،
کەم کەم نێکۆشە تا وە محبت لە بووچکترەو، دڵت بەبی عادەت.
لە بەینی هەرچی جۆرا، دوان هەن خاستر و زووتر وە مەنزڵ ئەگەن:
یەك: خوەشەوییسیی خاس خواگەل، هەرکەس لە هەر تۆمەتێ یا ڕۆزگایێ هەس.
وەك لە ڕەفیقیی چەفتا لا نەدەیی لە تەك ڕێکانا ڕەفاقەت بکەیی.
بخوێنەرەوە ئەحواڵی خاسان بێژە و ببیسە لە دەمی ڕاسان.
دوەم: محبەت هەژار و فەقیر کە بۆ صەفای دڵ، ڕاس وەسە "ئیکسیر"
بە هەرچی جۆرە تێکۆشە تاکەی دڵ وە محبەت هەژاران بگەی
بە گیانەکەی خۆت قەسەم ڕۆڵە گیان خۆشەوییسیی و خزمەت بێدەستان،
دڵ ئەکا وە ماڵ خوداو پێغەمبەر شەیتان لە کەوشەن دڵ ئەکاتە دەر
بەلاَم بزانە: بە تەنیا زوان یا بە ڕواڵەت، دڵ نابێ بە کان
بزانە: هەچی گەورەو گرانە وە دەس هێنانی، سەخت و گرانە
بزانە: ئەبێ خۆشوییسیی تۆ پڕ بە دڵ بێ، وەك بۆ خێزان و خۆ
جا بۆ ئەوە ئەو خۆشەوییسیە ببێتە گیانیی،وەسییلە چیە؟
١- یەکەم وەسییلە، ڕێ جۆرکردنە ژیا، بەرەو بار هەژار بردنە.
دوو ئەخۆشیی هەن بۆ گیانی انسان نەك هەر محببەت حەتتا بۆ ئییمان
بە گیانت ئەو دوو "دەردە چەپەڵە" بۆ بێسانی دڵ، هەر وەنە کەڵە
ئەپێچێن لە دەور هەچی کە جوان بێ هەر خۆیی بەرەو بار ئییمان بێ،
تا زەردی نەکەن نەیخەن لە گەشە مەحاڵە دەس بەریەن لە یەخەی

یەك: دەعیە و دەمار، خوا وە زل گرتن ئارەزووی بان بوون لە مەردم کردن
دوو: دەمو دەزگای پڕ لە زەرق و بەرق‌خۆ لە ناو نازو نیعمەت کردن غەرق.
گەرەکتە جۆرێ بەرەو خوا چوونت نەبێتە مەکۆ شەیتان دەروونت،
بە نییەتێکی ڕێك و پاکەوە، بەرەو لای ژیینی هەژار لاکەوە
پاکەوە سفرە و پۆشەن و ماڵت مەبەست و هیبیواو خوو و ئەحواڵت،
لەو دوو پیسیە، تا ئامادەبیی بەرەو خۆش وییستن هەژاران بچیی
دەنا، تا زلیی‌و خۆشگوزەرانیی مەبەستە، نابییە زانای ئیمانیی.
بەلاّم نەك لەبەر تەمەڵیی، لە کار لادەیی، بۆ هەژار بوویتە سەربار
ئەبی لێ هاتی دەعیە و، هەبێ ئەنجا"جوان ژیان" قازانجی ئەبێ
جا، خۆ وە هاوشان خەڵکی هەژار بکەیی، ماڵت بۆ خەرجی خودا پەسەن بەیی

ئەوسا لە ئیسە ناحاڵی تر بووم مەعنای"فَطَهِّرْ"*بۆم نەبوو مەعلووم:
ئاخر یانی چیی؟ خاوێنیی پۆشەن، کەی لێر بۆ باس نەشیێ، ئەوەڵەن؟
سەرەتای سوورەی "مدثر"چیە؟ بانترین فەرمان انقلابیە:
لە جێو باڵێنی "رابواردن" لادان، قیام و، خەڵکی خەواڵوو ڕانان،
لە خوا بەولاوە بە بووچك زانین، لە ڕێزگرتنی ناحەق" وازهانیین،
بیروڕای باوی غەڵەتی وڵات وێڵ کردن، بەلاّم بە شێوەی خەبات،
منەت لە شوێنی خاسیا نەنان (هەچەن مردوگەل ئەگەیینە ژیان)،
لەبەر خوا هەزار عەزیەت و ئازار برسیەتیی، تەبعیید وەبێ دارژیار،
هەموار کردن، تا مەزڵووم و داماو ڕزگار بن لەدەس زڵم و ناحساو
لەناو دەیتوورگەل وا گەورەو گران باس جە تەمییسی سیپاڵ کەی ڕەوان؟
دووەم: خۆ حەزرەت محمد(ص) ئیسە چەن ساڵە، بەرگی، باش‌و تەمییسە
ئەگەر دەورانی مناڵی و جوانیی بەکرێکاریی ئەی بواردو شوانیی،
ئەمە چەن ساڵە، دوای ژن هێنان، وەزعیی جۆری هەس نەك وێنەی جاران

---

*) {وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ}المدثر٤

دەی خۆ تا جبریل(ع)ئەو ئەمرەی هانیی پۆشەنی، چوەو دۆخەکەی جوانی!
ئەگەر چەن ساڵ بوو وەك خەڵکی سەرناس لباس، شۆڕ بوو لە کوتاڵگەل خاس،
لەبەر تەمیيسیی، بەرقی ئەداوە هەر ئەو ئەمرە هات، گشتی تا لاوە
ئیتر پۆشەنی سادە و هەرزان بوو زۆرتریش شەڕوڵ وەك هەژاران بوو
مەگەر دیاریی، ئەر نە لەوەو لا پوشەنێکی ئەوو کۆنەسێن بی با
لەسەر خاکەوە بەرعەکسی ساڵان دائەنیشت، ئەوخەوت هەر وەك حومالان
زۆرجار لە باتیی سینیی و سفرە و خوان وەك بەردە لەسەر داوێن ئەیخوارد نان
داوێن پارچەی وەك مَتقاڵ و جاوە کۆتا بوو لە ژوور قووزەکی پاوە
دەستووری نایە و، وەزعی ئیسە و زوو لە لام هەر ئەت وت موعەمایێ بوو
پاشا تێگەییم " فَطَهِّرْ " یانی: بورگی ئەشرافیی، پیسە، وەلانێ
یانی: وەك لە ژوور، فامو خۆ، لە دەر دەرێنە پۆشەن پووڵ و پۆز لە بەر
یانی: ڕێگەیێ کە لە بەرتایە ڕێ کامڵ بوونی دیینی خودایە
"هەرچی ئەختێ بۆی ئەشرافی لێهاتنا خونجێ لەتەك ڕێگەی لەمەولات"
یانی: هەمییسان لە وێنەی جاران جۆر کەوە شێوەی ژیینی هەژاران
ئەر حیکمەتی خوا وا بوو کە: ژیینی وەك دەوڵەمەنیش، بەینێ ببینینی،
نیتر تێگەین لە حاڵ ئەو لایەش بادەوە بەرەو هەژار و بێبەش
نیسە بە کەڵکە ژیینی سادە، بۆت کە ئەولا وێڵکەیت خۆت بە مەیلی خۆت
تا وەك "بەرەحمەت موحتاجان" نەبیی چۆن"رمحة للعالمین" نەبیی؟

٣- وەسییلەی دوەم کە خوەشەوییسییت بۆ هەژار، بیی بێ بەرەکەت و پییت:
خۆ لە تەك چینی هەژاران، جۆرکە دۆسییو هاتوچۆ لە تەکیان زۆرکە
بەلام وریای ناخ دەروونت بیی: نەك وەك گەورە بۆ لای بووچك بچیی
ئەحواڵت هەروەك دەردەداری بێ بۆ لای حەکیمان ئەچێ
لەتەك ئەو چیینا ببە بە هاوراز بە رەفاقەتێ ڕاس و گەرم و ساز
وەها، لە بەینا هەر تۆ نەمێنی نیتر من من و تۆ تۆ نەمێنێ

لەتەك ئەوییشا، مەبەستیٚتر هەس وریابە تا لیٚت نەشیٚویٚ مەبەس:

هەرمادی نیە دەردی ئەویٚ چیین زۆریٚ کەم بەشن لە خدە و زانیین

ئەبیٚ دانسقە و وریای ریٚ دیین بی تا ئیشتبایی یا عەییبیٚکت دیی،

تووشی ئەبییت و: بەشیٚوەیی جوان نەك بە رەوشتی خودخواهی ئەزان

ئەتۆش خزمەت کەیی بە هاوەڵی خۆ بە باش کردنی تیٚگەیین و خۆ

جا خوا یارت بیٚ، سەختە وا کاریٚ: هەم حەکییمیٚ هەم دەردەداریٚ

۳-وەسیلەی سیەم: لە شەرحەحاڵی پیٚغەمبەران و خاسان بیی حاڵی

کە چۆن هاوڕەنی هاژاران ئەژیان بیٚ دەعییە و نازو دەزگاو سفرە و خوان

تماشای ژیان حەزرەت پیٚغەمبەر(ص) یا ئەبوبەکر و عەلی و عومەر ـ ع ـ

یا لەخیٚلیٚ شاگەل بە دەمارو فیز تەماشایی عومەر کوڕ عەبدولعەزیز ـ ع ـ

لەم باسە جوانە دەروون گەشیٚنە هەرچی نووسراوەی باش بوو بییخوێنە

هەتا بتوانیی: هەوەسی ئەوییی سونك کەیی، بەرەو ڕیٚ خوا سەرکەوییی

خۆشە: لە دنیاو قیامەتا هاورەن پیٚغەمبەر بیی، نەك بڕیٚ دیەنتەن

دڵ دان بە حاڵی ناکەسگەلیش زۆر بە کەلکە ئەر باس بەچەشنیٚ بیٚجۆر

یا جار جاریٚکییش صاڵحی دەن خۆش دەروون وە ئییمان پڕ جۆش و خورۆش

بە خوێندنەوەی بەیت و شیعری جوان مەنجەڵی دلاٚن بێنێتە کولاٚن

جا ئەوکاتەی وا دڵت کوڵ تیٚریٚ یادی براتکە وە دۆعای خیٚریٚ

دلگەل پڕ گەشە و مەجلیس پڕ نووریٚ مەلایکە نزییك، شەیاتیین دووریٚ

فەزای دڵ، وێنەی هەوای کوردستان خەوش کا رەحمەت و بەرەکەتباران:

بۆ هەژار لاوێن لە زاڵم بە سام پیٚغەمبەری خوا صەڵوات و سەلام

پایزی ۱۳٦٥

رۆڵەکانم! هەرچی هۆکارە بۆ منداڵ ئەوەیە(باوك و دایك) واقیعەن صاڵح و پاك بن، ئەگەر دایك و باوك هیچ نەڵێن و باسی هیچیش نەکەن بۆ منداڵ، تەنها خودی ئەمەی باوك رەفتار و حەرەکات و سەکەناتی و قسەگەلی، و دایك رەفتار و حەرەکات و قسەگەلی گشتی دروست و پاك و موبارەك بێت، خودی ئائەمە نوورە و دەرێژێت بەسەر منداڵدا و جیهەت دەداتە منداڵ، بۆیە لەپێش هەموو شتێکەوە ئەوە گرنگە خۆیان واقیعەن صاڵح بن.

چاپخانەی سیما